

ДЖОН
ФРАУЛЗ

ДЖОН
ФАУЛЗ

Колекціонер

Роман

ХАРКІВ **КЛУБ**
2015 СІМЕЙНОГО
ДОЗВІЛЛЯ

УДК 821.111
ББК 84.4Вел
Ф28

Жодну з частин цього видання
не можна копіювати або відтворювати в будь-якій формі
без письмового дозволу видавництва

Висловлюємо особливу подяку
літературному агентству Aitken Alexander
Associates Ltd and The Van Lear Agency LLC
за допомогу у придбанні прав на публікацію цієї книги

Перекладено за виданням:
Fowles J. The Collector : A Novel / John Fowles. —
London : Jonathan Cape, 1963. — 283 p.

Переклад з англійської *Ганни Яновської*

Дизайнер обкладинки *Сергій Ткачов*

Ілюстрації *Ганни Капустенко*

ISBN 978-966-14-9956-9 (PDF)
ISBN 978-0-224-60217-4 (англ.)

© J. R. Fowles, Ltd, 1963, 2005
© Depositphotos.com / TYLEPICS,
обкладинка, 2015
© Неміро Ltd, видання українською мовою, 2015
© Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», переклад і художнє оформлення, 2015

Que fors aus ne le sot riens nee¹.

Марія Французька. Шато Вержі

¹ «Ніхто не знав про це, крім них двох» (старофр.). — Тут і далі прим. пер., якщо не вказано інше.

1

Коли вона поверталася зі школи на канікули, я, бувало, бачив її майже щодня, бо їхній дім стояв навпроти ратуші Еннекса. Вони з молодшою сестрою багато гуляли, часто з хлопцями, які, звичайно, мені не подобалися. Коли я мав хвилину, вільну від тек і бухгалтерських книг, то стояв коло вікна, дивився на дорогу з-за візерунків на вікні й інколи бачив її. Увечері я записував це в щоденник спостережень, спочатку позначаючи її Х, а відтак — коли дізнався її ім'я — М. Кілька разів я бачив її і тоді, коли був на вулиці. Одного разу я стояв просто за її спиною в черзі до громадської бібліотеки на Кроссфілд-стрит. Вона жодного разу не поглянула на мене, але я бачив її спину та довгу косу. Коса була дуже світла, шовкова, наче кокон строкатки. Вона майже сягала талії; іноді дівчина закидала її на груди, інколи на спину. Бувало, вона підбирала її догори. Лише один раз до того, як вона стала моєю гостею, я мав щастя бачити цю косу розпущеною — мені просто подих перехопило, така вона була прекрасна, неначе русалка.

Іншого разу — якось у суботу, коли я їздив до Музею природничої історії, — ми поверталися одним потягом. Вона

сиділа через три крісла попереду й навскіс і читала книжку, тож я міг спостерігати її тридцять п'ять хвилин. Коли я її бачив, то почувався, немовби ловлю якийсь рідкісний екземпляр. Наприклад, жовтянку лугову. Я завжди думав про неї так — тобто словами на зразок «невловна», «рідкісна» і «надзвичайно вишукана» — не така, які усі інші, навіть гарні. Для справжнього знавця.

Того року, коли вона ще не закінчила школу, я не знав, хто вона, знав тільки, що її батько — доктор Ґрей, ще якимось підслухав на засіданні Ентомологічного товариства, що її мати п'є. Якимось у крамниці я чув, як її мати розмовляє, в неї були претензійний голос і типова зовнішність питаючої жінки, за багато косметики і таке інше.

Ну і ще одного разу в місцевій газеті написали про те, що вона виграла стипендію, і про те, яка вона розумна, і її ім'я виявилось таким самим прекрасним, як і вона, — Міранда. Тож я дізнався, що вона поїхала до Лондона вивчати малярство. Ця стаття справді багато змінила для мене. Здавалося, ми стали ближчими, хоча, власне, ми ще не були знайомі.

Не можу описати, що це було, але, щойно вперше її побачив, я зрозумів — вона єдина така. Звичайно, я не божевільний і розумію, що то була просто мрія — і завжди була б, якби не гроші. Я часто фантазував про неї, уявляв, як би ми зустрілися, як я робив би щось таке, чим вона захоплювалася, як одружувався б з нею і таке інше. Нічого непристойного, і так тривало до того часу, про який розповім згодом.

Вона малювала свої картини, а я доглядав свою колекцію (так мені мріялось). У всіх мріях вона любила мене і мою колекцію, робила з неї кольорові замальовки; ми працювали разом у красивому сучасному будинку, у великій кімнаті

з отаким, як зараз роблять, великим вікном. Уявляв я й засідання Ентомологічного товариства в тій кімнаті, де я не затинався і не мовчав увесь час, а ми були блискучими господарями. Вона була така гарна зі своїм світлим волоссям і сірими очима, і, звичайно, усі решта чоловіків просто зеленіли від заздрощів.

Не такі безхмарні мрії про неї в мене бували лише тоді, коли я бачив її з молодим чоловіком, таким собі галасливим випускником приватної школи зі спортивною машиною. Одного разу я стояв за ним у черзі до каси в банку «Баркліз» і чув, як він сказав: «Дайте-но мені все п'ятірками», – а жарт полягав у тому, що йому мали видати лише десять фунтів. Усі вони так поводяться. Ну й бачив я, як інколи вона сідала в його машину, а іноді в місті бачив їх у тій машині обох. У такі дні я майже не розмовляв із колегами і не писав про Х у своєму щоденнику ентомологічних спостережень (це все було до її переїзду в Лондон, тоді вона його залишила). У такі дні я дозволяв собі недобрі фантазії. У них вона плакала і зазвичай стояла на колінах. Одного разу я уявив, що дав їй ляпаса: таке я бачив колись у телевіставі. Мабуть, тоді це все й почалося.

Мій батько загинув за кермом. Мені тоді було два роки. Це сталося 1937 року. Він був п'яний, тітка Енні завжди казала, що до пияцтва його довела моя мати. Мені ніколи не розповідали, що насправді сталося, але невдовзі після того вона кудись поїхала і залишила мене на тітку, вона просто хотіла розвіятися. Двоюрідна сестра Мейбл якось мені сказала (у дитинстві, під час сварки), що моя мати була вуличною жінкою і втекла з іноземцем. Я тоді був дурненький, то пішов просто до тітки Енні і спитав; тож коли вона мала що приховувати, то, звичайно, приховала. Зараз мені байдуже, жива вона чи ні, я не хочу її зустріти, мене вона не цікавить.

Тітка Енні завжди дуже розлого казала, мовляв, поїхала — і нехай, і я з нею згодний.

Тож мене виховували тітка Енні і дядько Дик разом зі своєю дочкою Мейбл. Тітка Енні була старшою сестрою мого батька.

Дядько помер, коли мені було п'ятнадцять. Це сталося 1950 року. Ми ходили на річку Тринг рибалити, а я, як завжди, десь відійшов зі своїм сачком і все таке. Коли я схотів їсти і прийшов туди, де його залишив, там зібралася юрба. Я подумав, що він спіймав велику рибу. Але в нього стався інсульт. Його принесли додому, але відтоді він уже не промовив ані слова і майже нікого не впізнавав.

Ті дні, які ми проводили разом, — не те що зовсім разом, бо я зазвичай десь бродив, поповнюючи колекцію, а він сидів над вудкою, але ми завжди удвох обідали і йшли на річку й назад — оці дні (після тих, про які я скоро розповім), безумовно, були найкращими в моєму житті. Тітка Енні й Мейбл зневажливо ставилися до моїх метеликів, коли я був малий, але дядько Дик завжди був на моєму боці. Він радів вдалим поповненням моєї колекції. З такими самими почуттями, як і я, він спостерігав, як із лялечки виходить імаго, розправляє крила, дає їм обсохнути, обережно випробовує їх; він і надав мені місце у своєму сарайчику для банок із гусеницями. Коли я виграв аматорський приз за колекцію німфалід, дядько по секрету від тітки Енні дав мені фунт. Ну, я продовжувати не буду — дядько Дик був мені як батько. Тримаючи в руках чек від тоталізатора, саме про нього, крім, звичайно, Міранди, я подумав передусім. Я купив би йому найкращі вудки й рибальське знаряддя, та взагалі що завгодно. Але не судилося.

Я почав робити ставки на тоталізаторі з того тижня, коли мені виповнилося двадцять два. Щотижня я ставив п'ять шилінгів. Старий Том і Кратчлі, які працювали зі мною у відділі

податків, разом із деякими з дівчат складались і робили велику ставку, закликаючи мене долучитись, але я лишався самотнім вовком. Мені ніколи не подобався ні старий Том, ні Кратчлі. Старий Том — лицемір, він весь час говорить про місцевий уряд і підлещується до містера Вільямса, міського скарбничого. А в Кратчлі тільки бруд на думці, і він садист, він ніколи не оминає нагоди поглузувати з мене й мого захоплення, особливо перед дівчатами. «Фред утомився — усі вихідні прогуляв із капустанками!» — казав він. Або: «З яким це нічним метеликом я вас бачив учора ввечері?»

Старий Том на таке гигакав, і Джейн, подружка Кратчлі з відділу санітарного контролю, теж. Вона була цілковито протилежністю Міранді. Я завжди терпіти не міг вульгарних жінок, особливо дівчат. Так що я робив ставки самостійно, як уже було сказано.

Чек прийшов на 73 091 фунт стерлінгів і скількись там шилінгів та пенсів. Щойно у вівторок люди з тоталізатора підтвердили, що все гаразд, я зателефонував містеру Вільямсу. Я відчув, як він лютиться, що я отак від нього йду, хоча спочатку він сказав, ніби дуже радий за мене, що, напевне, всі за мене раді, і це, звичайно ж, було неправдою. Він навіть запропонував мені зробити внесок у муніципальну позику під 5 %! Дехто в магістраті геть позбавлений почуття міри.

Я зробив те, що мені порадили працівники тоталізатора: переїхав просто до Лондона з тіткою Енні та Мейбл на той час, поки в містечку все заспокоїться. Я надіслав старому Томові чек на 500 фунтів і попросив його поділитися з Кратчлі та іншими. Я не відповів на їхні листи з подяками. Вони, певна річ, подумали, що я негідник.

Єдиною ложкою дьогтю в цьому була Міранда. Вона була вдома на канікулах, коли я виграв, і я побачив її тільки вранці

тієї вирішальної суботи. Весь цей час, поки я тринькав гроші в Лондоні, я думав, що, мабуть, більше ніколи її не побачу; тепер я став багатий, став вигідним женихом; і знову я подумав, що це все дурниці, бо люди одружуються з кохання, особливо такі дівчата, як Міранда. Іноді я думав, що вже забуду її. Але не можна забути спеціально, це може хіба що саме статися. Тільки зі мною цього не сталося.

Якщо ви людина корислива й аморальна, яких сьогодні більшість, то, напевне, маючи гроші, ви б могли неабияк провести час. Тільки от маю сказати, що я таким ніколи не був; мене навіть у школі жодного разу не карали. Тітка Енні була нонконформісткою¹, вона ніколи не змушувала мене ходити до церкви тощо, але я виховувався у відповідній атмосфері, хоча дядько Дик, бувало, тихцем ходив до паба. Тітка дозволила мені курити після численних сварок, коли я повернувся з армії, але їй ніколи це не подобалося. Навіть щодо всіх тих грошей вона все казала, що витратити їх суперечить її принципам. Але Мейбл конфіденційно вплинула на неї: одного дня я чув, як вона з нею розмовляє. І в кожному разі, я сказав, що це мої гроші і мій талан, тож коли їй це подобається — хай бере скільки хоче, а коли не подобається — хай не бере, та й узагалі, в нонконформізмі нічого немає проти подарунків.

Я веду до того, що, власне, раз чи двічі трохи напивався, коли служив у фінансовому корпусі, особливо в Німеччині, але ніколи не мав ніякої справи з жінками. Я про жінок і не думав, доки не зустрів Міранду. Я знаю, в мені немає нічого такого, що люблять дівчата; я знаю, що з ними все добре виходить у таких, як Кратчлі, котрий, на мою думку, є звичайнісіньким грубіяном. Деякі дівчата там, в Еннексі, такими

¹ Одна з течій англіканської церкви.

очима на нього дивилися — глянути гидко. Це щось таке грубе й тваринне, чим природа мене обділила від народження. (І я радий, що обділила: на мою думку, коли б таких, як я, було більше, світ став би кращим.)

Коли ви не маєте грошей, вам завжди здається, що з ними ваше життя суттєво зміниться. Я не хотів більше, ніж мені належало, нічого понад це, але в готелі одразу помітив: зовні люб'язний персонал насправді глибоко мене зневажав за те, що я маю гроші й не знаю, що з ними робити. Позаочі вони ставилися до мене як до того, ким я був, — дрібного канцелярського службовця. Від розкидання грошима жодної радості не було. Щойно я починав із ними розмовляти, я себе видавав. Їхній погляд казав: нас не обдуриш, ми знаємо, хто ти такий, чи не пішов би ти туди, звідки взявся.

Пам'ятаю, як ми одного разу пішли вечеряти до шикарного ресторану. Він був у списку, який нам дали люди з тоталізатора. Страви були гарні, але я майже не відчував смаку: ці люди так на нас дивились, і ці запобігливі офіціанти-іноземці, і всі: здається, вся зала дивилася на нас згори вниз, бо ми виховані не так, як вони. Кілька днів тому я прочитав статтю про класові справи — я б міг їм дещо про це сказати. Якщо мене спитати, то я скажу: Лондон влаштований для людей, які можуть поводитися, як випускники приватних шкіл, і ви нікуди не потрапите, якщо у вас немає такої вродженої манери і претензійного голосу, — я маю на увазі Лондон багатих людей, Вест-Енд, звичайно.

Одного вечора — це було після того ресторану, я почувався пригнічено — я сказав тітці Енні, що хочу погуляти, так і вчинив. Гуляючи, я відчув, що хотів би жінку, тобто що я можу відчути, що хочу, тож я зателефонував за номером, який мені дали на церемонії вручення. Якщо захочете трохи зрозуміло чого, пояснив чоловік, котрий його дав.

Жінка сказала: «Я зайнята». Я спитав, чи знає вона ще такі номери, і вона дала мені два. То я сів на таксі і поїхав на адресу другої. Що відбулося, розповідати не буду, але нічого путнього там не було. Я дуже нервувався, намагався вдати, що я все про те знаю, і, звичайно, вона це розуміла, вона була стара і жадлива-жадлива. Я маю на увазі і те, як брудно вона поводитись, і її вигляд. Вона була несвіжа, звичайна. Такий екземпляр у колекцію ніхто б не взяв. Я думав: а що, коли б Міранда так мене побачила? Тож, як я вже сказав, я спробував, і мені не сподобалося, та я й не дуже старався.

Я не з тих пробивних і грубих, ніколи таким не був, у мене, як то кажуть, завжди були високі поривання. Кратчлі, бувало, казав, що зараз усюди треба вміти пробитись, і додавав: он поглянь на старого Тома, куди підлецування його привело. Кратчлі бував дуже фамільярним, аж занадто, як на вашого покірного слугу, як я вже казав. Хоча він умів і підлизуватися, коли з цього була вигода, наприклад до містера Вільямса. Додайте життя, Клеггу, казав мені містер Вільямс, коли я працював у довідковому відділі. Ви усміхніться, люди це люблять, пожартуйте інколи, чи що, казав він, — не всі ми з таким талантом народжуємося, як, наприклад, Кратчлі, але ж можна спробувати, розумієте. Це мене просто лютило. Правду кажучи, я смертельно втомився від цього Еннекса і в кожному разі хотів переїхати звідти.

Та нічого в моєму житті не змінювалося, могу це довести. Одна з причин, чому так само я втомився від тітки Енні, полягала в тому, що я почав цікавитися книжками, з тих, які можна купити в книгарнях Сохо, такими, де оголені жінки тощо. Журнали я ще ховати міг, але були такі книжки, які я б хотів купити і не міг, бо їх могла побачити тітка. Я завжди хотів займатися фотографією, одразу ж, звичайно, купив фотоапарат, «лейку», найкращий, з телефотолінзою тощо;

головним її призначенням було знімати метеликів живими, як славнозвісний містер С. Бофой; але також часто мені, коли я ходив шукати собі поповнення колекції, на очі траплялося всяке інше; вам, певно, буде дивно, на що наважуються пари в таких місцях, де такого зазвичай люди не роблять, — то й такі знімки в мене також були.

Звичайно, те, як у мене було з тією жінкою, мене засмутило на додачу до всього іншого. Наприклад, тітка Енні заповзлася поїхати в морський круїз до Австралії в гості до свого сина Боба і дядька Стива, її молодшого брата і його сім'ї, і вона хотіла, щоб я теж із ними поїхав, але я вже не хотів бути з тіткою Енні й Мейбл. Не те що я ненавидів їх, але іншим одразу видно, що вони таке, навіть більше, ніж це видно з мене. Було очевидно: вони дрібні люди, які ніколи не відходили далеко від дому. Наприклад, вони завжди очікували, що я з ними все робитиму, казатиму, куди я пішов і що робив, коли випадково проведу якусь годину сам. Наступного дня після згаданої вище події я сказав їм, що до Австралії не поїду. Вони не надто тяжко це сприйняли, гадаю, вони мали час подумати, що, врешті-решт, це робиться за мої гроші.

Уперше я пішов шукати Міранду за кілька днів по тому, як з'їздив до Саутгемптона провести тітку Енні; якщо бути точним, це було 10 травня. Я повернувся до Лондона. У мене не було жодного конкретного плану, і я сказав тітці Енні й Мейбл, що, можливо, поїду за кордон, але ще точно не вирішив. Тітка Енні боялася, по-справжньому боялася: увечері напередодні від'їзду вона мала дуже серйозну розмову зі мною: мовляв, сподіваюся, ти ж не збираєшся одружуватися — вона мала на увазі, не збираюся одружуватися, не познайомивши її з нареченою. Вона багато разів казала, що це, звичайно, мої гроші і моє життя, і який я щедрий, і таке інше, але я бачив, що вона

дійсно боялася, що я одружуся з якоюсь дівчиною — і вони втратять усі ті гроші, яких вони, в кожному разі, соромилися. Я її не винуватив, це природна поведінка, особливо коли дочка неповносправна. Я гадаю, таких, як Мейбл, слід було б якось безболісно позбуватися, але мова не про це.

А збирався я (готуючись до цього, я вже купив найкраще спорядження в Лондоні) поїхати в якісь місця, де водяться рідкісні види й аберації, добувати їх. Я маю на увазі: приїхати туди й залишатися там, скільки схочу, ходити по нові екземпляри для колекції і фотографувати. Я брав уроки водіння перед тим, як вони поїхали, і придбав особливий фургон. Я хотів добути багато видів — наприклад, деяких косатців¹, хвостатку сливову, синявця аріона, деяких рідкісних шашечниць, як-от аталію та цинксію. Таке в більшості колекціонерів трапляється раз на все життя. Нічні метелики теж мені були потрібні. Я гадав, що зможу їх зловити.

Я хочу сказати: те, що вона виявилася моєю гостею, сталося несподівано, я цього не планував, відколи отримав ті гроші.

Ну, звичайно, щойно тітка Енні й Мейбл зникли з обрію, я купив ті книжки, які хотів. У деяких я бачив такі речі, про існування яких навіть не здогадувався, власне, я відчув огиду, хоча так і засів у готельному номері з усіма тими книжками, де все так відрізнялося від моїх мрій про мене й Міранду. Раптом я побачив, що сам себе схилью думати про те, що вона назавжди пішла з мого життя, немовби ми й не жили на відстані кількох миль одне від одного (я на той час перебрався до готелю на Паддингтонському вокзалі) і я не маю вдовольсти часу розвідати, де вона живе. Це було легко, я знайшов у телефонному довіднику Художній коледж Слейда й одного

¹ До родини косатцевих належать, наприклад, махаон і аполлон.

ранку став чекати біля нього у своєму фургоні. Фургон — то була єдина дійсно велика розкіш, яку я собі дозволив. У ньому позаду було особливе відділення з розкладачкою, на якій можна, коли треба, спати; я придбав машину, щоб возити з собою за місто все потрібне обладнання; також я думав, що, маючи фургон, я не буду змушений скрізь брати з собою тітку Енні з Мейбл, коли вони повернуться. Я купував його не для того, для чого потім використав. То була раптова ідея, майже геніальне осяяння.

Першого ранку я її не побачив, але наступного дня нарешті вона з'явилася. Вона прийшла з групою інших студентів, здебільшого чоловіків. Серце так закалатало, що мені стало зле. У мене був фотоапарат наготові, але я не наважився ним скористатися. Вона була така сама, з тією самою легкою ходюю; вона завжди носила взуття без підборів і не дріботіла, як більшість дівчат. Коли вона рухалася, вона взагалі не думала про чоловіків. Як пташка. Весь той час вона розмовляла з чорнявим молодиком, дуже коротко стриженим, з невеликим чубом, дуже артистичної зовнішності. Спочатку їх було шестеро, але потім вона і той чоловік перейшли вулицю. Я вийшов із фургона й подався за ними. Вони пройшли недалеко й зайшли до кав'ярні.

Я, сам не розумію чому, майже мимоволі, теж зайшов до тієї кав'ярні, мене наче потягло туди якоюсь силою. Там було повно людей: студентів, художників тощо; здебільшого в них був бітницький вигляд. Пам'ятаю, на стінах були якісь химерні обличчя й речі. Напевно, то мав бути африканський стиль.

Усередині було надто людно й гамірно, я так рознервувався, що не одразу її побачив. Вона сиділа за другим столиком від кінця зали. Я всівся на табурет коло шинквасу, щоб мати добрий спостережний пункт. Я не наважувався дивитися на неї надто часто, а світло в другому приміщенні було не дуже яскраве.

І тут вона зупинилася просто біля мене. Я вдавав, що читаю газету, тож не бачив, як вона встала з місця. Я відчув, як кров прилила до обличчя, я дивився на шпальту, але нічого не міг читати, як не наважувався глянути навіть краєм ока — вона майже торкалася мене. На ній була сукня в клітинку, біло-синю, руки в неї були відкриті й засмагли, а волосся розпущене по спині.

Вона сказала:

— Дженні, ми зараз геть без грошей, будь ангеликом, дай нам, будь ласка, кілька цигарок.

Дівчина за шинквасом відповіла:

— Це востаннє, — чи щось у такому дусі, і Міранда запевнила її:

— Завтра, обіцяю! — а тоді: — Дай тобі Боже здоров'я! — коли та дівчина дала їй цигарки.

Це тривало буквально п'ять секунд, вона повернулася до того молодого чоловіка, але звук її голосу перетворив Міранду для мене з мрії на справжню людину. Не можу сказати, що в тому голосі було особливе. Звичайно, це був голос освіченої людини, але без отієї претензійності, вона не підлещувалася, не канючила цигарки й не вимагала, вона їх просто попросила, легко, у тому не відчувалося нічого оцього новомодного. Вона, можна сказати, говорила, як ходила.

Я якомога швидше розплатився і пішов назад до свого фургона, готелю «Креморн» і мого номера. Мені було посправжньому сумно. Частково через те, що вона мусила позичати цигарки, бо не мала грошей, а в мене було шістдесят тисяч фунтів (десять тисяч я дав тітці), які я був готовий кинути до її ніг — бо саме так відчував. Я відчував, що готовий зробити будь-що, аби з нею познайомитись, її порадувати, стати її другом, мати змогу дивитися на неї не криючись, не

підглядати нишком. Щоб показати, що я відчуваю, я поклав у конверт п'ять п'ятифунтових банкнот і написав на конверті: «Міранді Грей, Художній коледж Слейда»... тільки, звичайно, я цей конверт не відіслав. Якби я мав змогу бачити її обличчя, коли вона його відкриє, то відіслав би.

Саме того дня я вперше подумав про те, що незабаром здійснилося. Спочатку я уявляв, що на неї напав якийсь чоловік, а я підбігаю і рятую її. Потім якось так уявилося, що нападником був я, тільки не завдав їй шкоди; я її спіймав і повіз у фургоні до будинку в глушині, і там вона була моєю шляхетною полонянкою. Поступово вона б дізналася, хто я, і я б їй сподобався, а тоді ця мрія реалізувалася б у житті в новому будинку, весілля, дітей і таке інше.

Ця мрія не давала мені спокою. Через неї я вночі не спав, забував, що робив протягом дня. Я весь час сидів у «Креморні». Це вже була не мрія, я почав уявляти, що так воно й буде (звичайно, я тільки уявляв, що це станеться, то була така собі гра), тож я міркував, як це зробити — що саме продумати і як влаштувати тощо. Я думав, що не зможу познайомитися з нею у звичайний спосіб, але якщо вона буде зі мною, то побачить, що в мені є доброго, зрозуміє. Я завжди думав, що вона зрозуміє.

Далі я почав читати модні газети, із тієї самої причини почав ходити до Національної галереї та галереї Тейт. Мені там не дуже сподобалося, це нагадувало експозицію іноземних видів в Ентомологічному відділі Музею природничої історії: красиві, але незнайомі, тобто не такі знайомі мені, як наші, британські. Проте я ходив, аби я міг з нею розмовляти, щоб не видаватися невігласом.

В одній із недільних газет я побачив рекламу великими літерами на сторінці про продаж будинків. Я нічого на ній не шукав, але те оголошення немовби притягло мій погляд,

коли я гортав сторінки. «ПОДАЛІ ВІД МІСЬКОЇ МЕТУШНІ?» — було написано там. Саме так. А далі:

«Старий котедж, чарівне відлюдне розташування, великий сад, 1 год машиною від Лондона, дві милі від найближчого села...»

І так далі. Наступного ранку я поїхав дивитися. Зателефонував агентів з нерухомості в Льюїсі й домовився, щоб мене зустріли біля того будиночка. Я придбав мапу Сассекса. Ось так воно — мати гроші. Жодної перешкоди.

Я очікував чогось геть розваленого. Будинок, звісно, був старий — зовні білий із чорними балками, давня кам'яна черепиця. Котедж стояв одинцем. Коли я підїхав, із нього вийшов агент. Я собі уявляв його старшим, а то виявився мій одноліток, але з отих випускників приватних шкіл, просто набитий придуркуватими зауваженнями, які мали б бути смішними, немовби продавати абищо принижувало його гідність і продаж будинку чимось відрізнявся від торгівлі в крамниці. Він ментально спричинив відразу своєю допитливістю. Проте я вважав, що краще спочатку все оглянути, коли вже проїхав такий шлях. Кімнати були такі собі, але будиночок мав усі сучасні вигоди: електрику, телефон тощо. Він належав якось адміралові на пенсії чи що, той помер, а наступний покупець також раптово помер — і ось будинок продається.

Зауважу все ж, що спускався до підвалів без думки підшуквати місце для таємної гості. Навіщо я це робив, мені важко пояснити.

Просто не знаю. Те, що робиш зараз, розмиває те, що робилося раніше.

Той чоловік хотів знати, чи я купую це лише для себе. Я відповів, що для тітки. Сказав правду, що хочу зробити їй сюрприз, коли вона повернеться з Австралії, і таке інше.

— А як щодо ціни? — питав він.

— Мені нещодавно багато грошей прийшло, — пояснив я, щоб розчавити його. Він заговорив про це, коли ми спускалися сходами в будинку і я гадав, що вже все побачив. Я навіть хотів був заявити агентові, що будинок мені не підходить, що він замалий, щоб ще сильніше його розчавити. Аж ось він сказав:

— Он як! Ну то маєте готувати підвали.

Треба було пройти в бік заднього двору, там біля виходу були двері. Він витяг ключ із-під вазона з квітами. Звичайно, електрику було вимкнено, але в нього був ліхтар. Туди не проходило сонце, було сиро й неприємно. Углиб спускалися кам'яні сходи. Унизу агент поводив ліхтарем. Стіни хтось побілів, але дуже давно, де-не-де вапно обсіпалось, і вони стали рябими.

— Він проходить під усім будинком, — пояснив агент, — а ще є ось, — він присвітив, і я побачив у кутку двері в стіні саме навпроти сходів. Там був ще один великий підвал, до нього вниз вели ще чотири сходинки; це приміщення вже було нижче і з дещо склепінчастою стелею, схоже на підземелля, що інколи бувають під церквами. Сходи діагонально спускалися в куток кімнати, вона немовби втікала.

— Для оргій — те, що треба, — зауважив агент.

— А для чого це було раніше? — поцікавився я, не звертаючи увагу на його дурний дотеп.

Він припускав, що, напевне, підвали такі великі, бо будинок дуже відлюдний. Треба було тримати в них великі запаси. Або тут могла бути таємна римо-католицька каплиця. Один з електриків казав, що тут було лігво контрабандистів, перевалочний пункт між Нью-Гейвеном і Лондоном.

Ну то ми пішли назад, нагору. Коли він замкнув двері й поклав ключ під вазон із квітами, усе те підземелля зникло,

наче й не було його. То був інший світ. Це завжди було так. Іноді я прокидався — і мені здавалося, що це сон, доки я знову не спускався вниз.

Агент поглянув на годинник.

— Мене це цікавить, — сказав я. — Дуже цікавить.

Я так розхвилювався, що він здивовано подивився на мене, і я додав:

— Думаю, я його візьму.

Я сам собі дивувався. Адже раніше я завжди хотів чогось сучасного, новітнього, а не такого старого, ще й у глушині.

Він стояв там такий безглуздий, здивований із того, що мене так цікавить той будинок, що в мене є гроші, — напевно, більшість із них такі.

Тоді він поїхав назад до Льюїса. Він мав підвезти ще одного покупця, а я пообіцяв, що почекаю в саду й обміркую остаточне рішення.

Сад був гарний, він виходив за будинок на поле люцерни, яку полюбляють метелики. Поле підіймається на пагорб (це на північ). На схід від котеджу ліс обабіч дороги, яка веде долиною до Льюїса. На захід — поля. Десь за три чверті милі під горбом стоїть ферма, то найближчий будинок. Якщо глянути на південь, краєвид чудовий, тільки його трохи затуляють живопліт перед будинком і дерева. І гараж гарний.

Я повернувся до будинку, знову витяг ключ із-під вазона і пішов до підвалів. Внутрішнє підземелля, напевне, було на глибині півтора-два метри. Там було сиро, стіни нагадували мокре дерево взимку; видно мені було погано, бо присвічував лише запальничкою. Було страшнувато, але я не забобонний.

Хтось скаже, що мені пощастило з першого разу знайти те, що хотів, однак рано чи пізно я все одно б знайшов місце на

свій смак. Я мав гроші й бажання. Чудно, але оце Кратчлі й називав пробивною здатністю. В Еннексі я зовсім не був пробивним, мені це не личило. Проте хотів би я бачити, як би Кратчлі організував те, що минулого літа організував я, і довів справу до кінця. Я не хочу вихвалитись, але це було непросто.

Тими днями я прочитав у газеті (афоризм дня): «Мета для душі — як вода для тіла». І це дуже правильно, на мою скромну думку. Коли Міранда стала метою мого життя, маю сказати, виявилось, що я щонайменше не гірший за інших.

Я мав віддати ще п'ятсот фунтів понад зазначене в оголошенні, були інші покупці, всі мене намагалися стригти: страховик, будівельник, оформлювачі, меблярі з Льюїса, — коли я взявся обставляти будинок. Через гроші я не переймався, не в грошах річ. Я одержував довгі листи від тітки Енні, я на них відписував, зазначаючи там цифри вдвічі менші, ніж ті, які насправді платив.

Я домовився з електриками, щоб вони провели світло в підвал, зі слюсарями, щоб провели туди воду й поставили раковину. Я гадав, що займатимуся теслярством і фотографією і то буде моя майстерня. Я не брешу, мені було що робити з дерева. І я вже мав знімки, котрі не можна було здавати до фотомайстерні. Нічого такого. Просто пари.

Наприкінці серпня майстри пішли, а я переселився до будинку. Почну з того, що я почувався наче вві сні. Але невдовзі це відчуття зникло. Мені не дали спокою настільки, наскільки я очікував. Приходив якийсь чоловік, бажаючи займатися садом, він це завжди робив і дуже образився, коли я його відправив геть. Потім прийшов сільський вікарій, і я мусив повестися з ним грубо. Я сказав, що хочу, щоб мені дали спокій, що я нонконформіст і не бажаю мати жодних справ із селом, — і він із претензійним гнівом пішов. Приїжджали

кілька пересувних крамарів, я відмовився і від їхніх послуг. Сказав, що все купую в Льюїсі.

Телефон я теж від'єднав.

Згодом у мене з'явилася звичка замикати ворота: то були лише ґрати, але із замком. Раз чи двічі я бачив, як у двір зазирають торгівці, але невдовзі люди, здається, все зрозуміли. Мені дали спокій, і я зміг продовжити роботу.

Місяць чи більше я працював над планами. Весь цей час я був сам: добре, що я не мав справжніх друзів. (Адже тих людей з Еннекса не можна було назвати моїми друзями: я не сумував за ними, а вони за мною.)

Я раніше робив усяку всячину для тітки Енні, мене навчив теслярувати дядько Дик. Мені ця справа давалася непогано і таке інше, тож я обладнав кімнату дуже мило, хоча виходить, що я сам себе хвалю. Коли все підсохло, я вистелив усі стіни кількома шарами повсті для ізоляції, а тоді оздобив стіни (побілені) гарним помаранчевим килимом (веселим). Заніс туди ліжко й комод. Стіл, крісло тощо. В одному кутку поставив ширму, а за нею умивальник і похідний туалет тощо — вийшла майже окрема маленька кімнатка. Я заніс туди інші речі, валізи і багато книжок про живопис, романів, щоб було затишніше, — так і вийшло. Картини вішати я не ризикнув, розуміючи, що вона має тонкий смак.

Однією з проблем, звичайно, були двері і шум. На вході до її кімнати був чудовий дубовий одвірок, а дверей не було, і я зробив їх сам — то була моя найскладніша робота. Перші двері, які я зробив, не вдалились, але другі вийшли краще. Навіть чоловік не зміг би їх вибити, не кажучи вже про таке крихке створіння, як вона. Вони були з витриманої деревини завтовшки п'ять сантиметрів, ізсередини оббиті залізом, щоб вона не змогла дістатися до дерева. Вони важили добру тонну, повісити їх на

петлі було непросто, але врешті я це зробив. Зовні я зробив широкі, по двадцять п'ять сантиметрів завширшки, засуви. Тоді я вчинив дещо дуже розумне. Я зробив щось на зразок шафи для інструментів і всіляких подібних речей зі старих дощок і на дерев'яних петлях прилаштував її перед тими дверима, тож на перший погляд здавалося, ніби то просто якась стара ніша з полицями. Відсунути їх — ось вам і двері. Полиці також не пропускали жодних звуків ізсередини. Ще я зробив засув на підвальних дверях ізсередини, щоб у разі потреби замикатись, аби мене не турбували. І сигналізацію. Найпростішу, для ночі.

У першому підвалі я поставив маленьку плитку та інші зручності. Я не був упевнений, що за мною ніхто не підглядає, а їм видалося б дивним, що я весь час бігаю з тацями то вгору, то вниз. Але оскільки все було в задній частині будинку, то я не дуже переймався, бо бачив, що там лише поля й ліси. У кожному разі, з двох боків саду стіна, а далі живопліт, крізь який нічого не видно. Усе було майже ідеально. Подумав я й про те, щоб провести сходи зсередини, але це було б дорого і я не ризикнув привертати до себе підозри. Зараз робітникам довіряти не можна, вони все хочуть знати.

Весь цей час я не вважав, що це серйозно. Розумію, напевне, це звучить дуже дивно, але саме так і було. Тоді я, звичайно, собі казав, що ніколи цього не зроблю, це просто гра. І навіть такої гри я б не влаштовував, коли б не мав стільки часу і грошей. На мою думку, багато з тих, хто здається щасливим, зробили б те саме чи щось подібне, коли б мали стільки часу і грошей. Я хочу сказати, погратися в щось таке, чого б не зробили. Влада розбещує, завжди казав мій учитель у школі. А Гроші — це Влада.

Далі я накупив для неї одягу в лондонській крамниці. Власне, я побачив продавщицю із саме такою фігурою, як у неї,

назвав їй кольори, в яких бачив Міранду, і докупив усього, що, кажуть, потрібно дівчатам. Я вигадав історію про подружку з півночі, у якої вкрали весь багаж, і казав, що хочу зробити їй сюрприз і таке інше. Не думаю, що мені в крамниці повірили, але я був вигідний клієнт – того ранку я залишив у них майже дев'яносто фунтів.

Я міг ночами міркувати про запобіжні заходи. Я приходив до її кімнати, сідав і міркував, як вона могла б утекти. Я думав, що вона, мабуть, знає про електрику, зараз такі дівчата, що з ними не вгадаєш, тож я завжди ходив у взутті на гумовій підшві, ніколи не торкався вимикача, не перевірявши все уважно. Купив спеціальний спалювач для її сміття. Розумів, жодна її річ не має вийти з цього будинку. Ніякого прання. Завжди щось знайдеться.

Нарешті я повернувся в Лондон до готелю «Креморн». Кілька днів я виглядав її, але вона ніяк не траплялася на очі. Я дуже бентежився, але не здавався. Фотоапарата я не брав, розуміючи, що це надто ризиковано, адже я полював на більшу здобич, ніж якийсь вуличний знімок. Двічі ходив до тієї кав'ярні. Одного дня просидів там майже дві години, вдаючи, що читаю книжку, але вона не прийшла. У голову полізли усілякі дикі думки: може, вона померла чи більше не займається малярством тут? Тоді одного дня (я не хотів, щоб мій фургон запам'ятали), коли я виходив з метро на Воррен-стрит, я її побачив. Вона виходила з потяга, що їхав з півночі, на іншій платформі. Далі було легко. Я вийшов за нею з метро, дійшов за нею до коледжу. Наступні дні я стежив за тією станцією. Можливо, вона не завжди поверталася на метро додому, я не бачив її два дні, а на третій вона перетнула вулицю і зайшла на станцію. Ось так я виявив, звідки вона приїжджає. Їздила вона на Гемпстед. На тій станції

я зробив так само. Наступного дня я чекав на неї на виході й ішов за нею хвилини десять провулками туди, де вона мешкала. Я проминув будинок, до якого вона зайшла, побачив його номер, пройшовся вулицею і дізнався її назву.

Того дня я попрацював на славу.

За три дні до того я залишив «Креморн» і кожну ніч проводив в іншому готелі, щоб мене не можна було вистежити. У фургоні в мене було готове ліжко з ременями й шарфами. Я збирався вдатися до хлороформу, колись я використовував його в морилці. Мені дав його знайомий із громадської лабораторії. Хлороформ не вивірюється, але для певності я вирішив додати до нього трохи тетрахлорметану, який усюди продається.

Я об'їхав район Гемпстед і вивчив його від і до, щоб швидко завернути на Фостерс-стрит. Усе було готове. Отже, тепер я міг стежити і, щойно випаде нагода, усе зробити. Я тими днями був зовсім незвичайний, усе продумував, неначе робив це все життя. Ніби працював таємним агентом чи детективом.

І нарешті, як це інколи буває і з метеликами, усе сталося через десять днів. Я маю на увазі те, що ви ходите туди, де можете зустріти якийсь рідкісний вид, і він вам не трапляється, але іншим разом, навіть не шукаючи, бачите його просто перед собою на квітці, як то кажуть, наче на блюдечку піднесли.

Тої ночі, як завжди, я стояв у провулку біля метро у своєму фургоні. День був приємний, але задушливий, насувалася гроза. Я стояв біля дверей крамниці навпроти виходу з метро і побачив, як вона піднялася сходами, щойно линув дощ. На ній не було дощовика, тільки джемпер. Вона швидко забігла за ріг у станцію. Я перейшов вулицю, навколо ходило багато люду. Вона була в телефонній будці. Вийшовши звідти, замість того щоб піти, як завжди, вгору, пішла іншою вулицею. Я попрямував за нею, думаючи, що ніякої користі від того не

буде, адже я не розумів, що вона робить. Та вона раптом метнулася в бічну вулицю, там був кінотеатр, куди вона і зайшла. Я все зрозумів: вона телефонувала туди, де живе, і попередила, що пішов дощ і вона перечекає його в кіно. Я знав, що це мій шанс, якщо ніхто не прийде її зустрічати. Я зайшов до кіно за нею і подивився, скільки триває сеанс. Виявив — дві години. Я вирішив ризикнути; можливо, бажав дати долі можливість мене зупинити. Я пішов до кафе й повечеряв. Потім повернувся до свого фургона і припаркував його там, звідки було видно вихід із кіно. Я не знав, чого чекати — може, її зустрічатиме друг. Я хочу сказати, що відчув, як мене немовби підхопило течією і понесло: може, на щось наткнуся, може, проскочу.

Вона вийшла сама рівно за дві години; дощ більш-менш припинився, і від хмар було майже темно. Я дивився, як вона звично підіймається на пагорб. Тоді я проїхав повз неї до такої точки, яку вона напевне мала проходити. На тому місці дорога до її дому відгалужувалася від іншого шляху. З одного боку там були дерева й кущі, а з другого — величезний особняк на великій ділянці. Схоже, він був порожній. Вище також стояли будинки, всі великі. Перша частина її шляху пролягала через добре освітлені вулиці.

Тільки це місце годилося.

У мене в кишеню макінтоша була вшита особлива пластикова торбинка, у якій я тримав трохи хлороформу і тетрахлорметану, а також ватний тампон, так щоб він був просочений і не вивітрувався. Із закритого клапана запах не вивітрувався, а за секунду в разі потреби все можна було застосувати.

З'явилися дві літні жінки з парасольками (знову почало дощити) і пішли вулицею в мій бік. Саме цього я й не хотів, я знав, що вона ось-ось прийде, і мало не здався тієї миті.

Але я завернув за ріг, і вони, без угаву балакаючи, пройшли повз мене, мабуть, навіть не помітивши і фургона, і мене. По всьому району були припарковані машини. Минула хвилина. Я вийшов і відчинив заднє відділення. Усе було сплановано. А тоді підійшла вона. Вона швидко йшла вперед метрів за двадцять, я її не одразу помітив. Якби вечір був ясний, не знаю, що б я зробив. Але оцей вітер хитав дерева. Поривчастий. Я бачив, що за нею ніхто не йде. І ось вона майже поруч, іде тротуаром. Дивно, наспівуючи собі під ніс.

Я звернувся до неї:

— Вибачте, будь ласка, ви на собаках розумієтесь?

Вона здивовано зупинилася.

— Що? — спитала вона.

— Це так жакливо, я щойно одного збив, — сказав я. — Він вискочив на дорогу. Не знаю, що з ним робити. Він не мертвий. — Я схвильовано озирнувся на задню частину машини.

— Бідолашний! — сказала вона.

Вона підійшла ближче до мене, щоб подивитися. Саме на це я й сподівався.

— Крові немає, — сказав я, — але він не рухається.

Тоді вона підійшла до відчинених задніх дверей, а я відступив, немовби даючи їй подивитися. Вона нахилилася, щоб зазирнути, я озирнувся на дорогу — нікого, — і тут вона й спіямалася. Вона не видала жодного звуку, настільки була здивована, а я притулив тампон, який заготував у кишені, до її рота і носа, притиснув її до себе, я відчував запах випарів, вона виривалась як навіжена, але не була дуже сильною, вона виявилася навіть меншою, ніж мені здавалося. Вона видала якийсь булькаючий звук. Я знову глянув на дорогу і подумав, що ось, так воно і є: вона боротиметься, а я буду змушений або зробити їй боляче, або тікати. Я був готовий

і до втечі. Але раптом вона обм'якла, і я вже тримав її не для того, щоб вона не втекла, а щоб вона не впала. Я наполовину заштовхав її до фургона, тоді розчахнув двері, затяг її за собою, а потім тихо зачинив двері. Я перекоотив її і поклав на ліжко. Вона була моя, я раптом дуже розхвилювався, зрозумівши, що це зробив. Спочатку я заткнув їй рота, а тоді прив'язав її до ліжка, без поспіху, без паніки, саме так, як планував. Тоді я переліз на водійське крісло. Це все тривало хвилину. Я поїхав дорогою — не надто швидко, а спокійно й повільно — і завернув у відоме мені місце в парку Гемпстед-Гіт. Там я знову перебрався назад, прив'язав її як слід, шарфами тощо, щоб їй не було боляче, щоб вона не могла кричати чи кидатися в різні боки і таке інше. Вона ще була непритомна, але дихала, я чув, неначе застуджена, тож я знав, що з нею все гаразд.

Біля Редгілла я звернув з основного шляху, як планував, на безлюдну бічну дорогу, а тоді знову подивився, як там вона. Я поклав ліхтарик так, щоб він давав трохи світла і було видно. Вона не спала. Її очі здавалися дуже великими, не переляканими, а якимись майже гордими, наче вона вирішила нізащо не лякатися за жодних обставин.

Я промовив:

— Не бійся, я не заподію тобі шкоди.

Вона й далі так само дивилася на мене.

Було незручно. Я не знав, що сказати. Я запитав:

— З тобою все гаразд, тобі нічого не треба? — але це прозвучало як дурниця. Справді я хотів поцікавитися, чи не треба їй вийти з машини.

Вона почала хитати головою. Я зрозумів, вона має на увазі, що їй заважає кляп.

Я сказав:

— Ми далеко за містом, немає сенсу кричати. Якщо кричатимеш, я знову напну кляп, розумієш?

Вона кивнула, і я розв'язав шарф. Перш ніж я зміг будь-що зробити, вона, наскільки змогла, підвелася, перехилилася набік, і її знудило. Це було жахливо, я чув запах хлороформу й нудоти. Вона нічого не сказала. Тільки стогнала. Я геть розгубився і не знав, що робити. Я раптом відчув, що маю привезти її додому якомога швидше, і знову причепив їй кляп. Вона опиралася, я чув, як вона з-під тканини каже: «Ні, ні, не треба», — це було жахливо, але я змусив себе це зробити, бо знав, що це, врешті, робиться заради того, щоб було краще. Тоді я заліз на водійське сидіння, і ми поїхали далі.

Ми були вдома після половини на одинадцять. Я заїхав у гараж, зайшов і подивився, чи нічого не сталося в домі за моєї відсутності. Не те що я чекав чогось особливого, але обережність ніколи не завадить. Я сховався до її кімнати, усе було гаразд, було не душно, бо я залишав двері відчиненими. Попередньої ночі я спав там, щоб перевірити, чи досить там повітря, і все було гаразд. Було там усе, щоб робити чай і таке інше. Кімната виглядала дуже затишно.

Ну ось нарешті й настала велика мить. Я пішов до гаража і відчинив задні двері фургона. Ця частина операції також була продумана. Я став її відв'язувати, посадив її, причому руки й ноги ще не розв'язував. Вона трохи побрикалась, і я був змушений попередити, що коли вона не припинить, то доведеться знову застосувати хлороформ і тетрахлорметан (які їй показав), але якщо вона поводитиметься спокійно, то не завдам їй шкоди. Це допомогло. Я підняв її, вона виявилася не такою важкою, як мені здавалося; я легко зніс її вниз; у дверях до її кімнати ми трохи поборолись, але вона не дуже багато змогла зробити. Я поклав її на ліжко. Справу було зроблено.

Вона була бліда, трохи нудоти потрапило на її синій джемпер, виглядало недобре; але в її очах не було страху. Це було дивно. Вона просто вичікувально дивилася на мене.

Я пояснив:

— Це твоя кімната. Якщо ти робитимеш те, що я скажу, я не завдам тобі шкоди. Кричати немає сенсу. Назовні звідси звук не проходить, та й немає в цих місцях кому слухати. Зараз я тебе залишу, тут є печиво і сендвічі — я купив на Гемпстеді, — і можеш собі запарити чай або какао. Завтра вранці я прийду.

Я розумів, вона хоче, щоб я зняв з неї кляп, але я цього не зробив. Натомість розв'язав їй руки і швидко вийшов; вона стала стягувати з себе кляп, а я зачинив двері й засунув засуви. Я чув, як вона кричить: «Повернись!» Потім знову, але не гучно. Тоді вона стала смикати двері, але не надто сильно. Била по них чимось твердим. Здається, то була її щітка для волосся. Звуку було небагато, проте я поставив на місце фальшиві полиці і розумів, що знадвору нічого все одно не чути. Про всяк випадок я ще годину провів у зовнішньому підвалі. Необхідності в цьому не було, в її кімнаті не залишилося нічого такого, чим можна було б виламати двері, навіть маючи силу; чашки і блюдця я закупив пластикові, а чайник і прибори — алюмінієві і таке інше.

Врешті-решт я пішов нагору і ліг у ліжко. Вона була моєю гостею — і більше я ні про що не думав. Я довго лежав без сну, міркуючи про різні речі. Я був дещо непевний, чи не вистежив хтось мій фургон, але таких фургонів сотні, і хвилювався я тільки щодо отих двох літніх жінок, які проходили повз.

Ну ось, я лежав, думаючи про те, як там вона внизу, їй, напевне, теж не спиться. Переді мною проходили добрі фантазії, в яких я спускався вниз і втішав її; я був схвильований: можливо, я занадто далеко зайшов, давши волю власній мрії,

але я насправді не тривожився, я знав, що моя любов її варта. Тоді я заснув.

Потім вона мені казала, яку погану річ я вчинив і що мені необхідно постаратися це зрозуміти. Можу зауважити, що того вечора я був щасливий і почувався як людина, яка зробила щось дуже сміливе, на кшталт піднятися на Еверест чи вдіяти щось на ворожій території. Я почувався таким щасливим, бо мої наміри були якнайкращими. Цього вона так і не збагнула.

Одне слово, той вечір був найкращою подією в моєму житті (крім хіба що виграшу на тоталізаторі). Це було все одно як знову спіймати синявця лісового чи перламутрівку блискучу. Я хочу сказати, що такого можна спромогтися хіба що раз у житті, та й то не завжди; про таке людина мріє більше, ніж, власне, очікує, що мрія колись здійсниться.

Будильник мені не знадобився, я встав навіть раніше, ніж він задзвонив. Я спустився, замкнув за собою зовнішній підвал. Я все спланував. Постукав у двері і крикнув: «Вставай, будь ласка!», почекав десять хвилин, тоді відімкнув засуви й увійшов. Я приніс із собою її сумочку, яку, звичайно, обшукав. Там не було нічого такого, чим вона могла б скористатися для втечі, крім пилочки для нігтів і стругачки з лезом, їх я звідти вийняв.

Світло було ввімкнене, вона стояла біля крісла. Повністю вдягнена. І вона знову стала мене роздивлятися, без тіні страху, навіть зухвало. Дивно, вона була не зовсім така, якою я завжди її пам'ятав. Щоправда, так близько я її ще ніколи не бачив.

Я сказав:

— Сподіваюся, ти добре спала.

— Де я, хто ви, навіщо мене сюди привезли? — вона промовила це холодно, зовсім не різко.

— Не можу тобі відповісти.

Вона заявила:

— Я вимагаю, щоб мене зараз же відпустили. Це жахливе неподобство.

Ми стояли й дивились одне на одного.

— Відійди з дороги, я йду звідси.

Вона пішла просто на мене до дверей. Але я не зрушив із місця. Якоїсь миті я думав, що вона кине́ться на мене, але, напевне, вона розуміла, що це було б дурницею. Я був налаштований рішуче, вона б не змогла мене перемогти. Вона зупинилася зовсім близько від мене і повторила:

— Відійди з дороги.

Я озвався:

— Поки що тобі цього не можна. Будь ласка, не змушуй мене знову застосувати силу.

Вона люто й холодно поглянула на мене, тоді відвернулася.

— Я не знаю, — промовила вона, — за кого ви мене вважаєте. Якщо думаєте, що я дочка багатих батьків і за мене дадуть великий викуп, то будете розчаровані.

— Я знаю, хто ти, — заперечив я. — Річ не в грошах.

Я не знав, що говорити. Я був такий схвильований — на-решті я побачив її тут живу і справжню. Я так нервувався. Я хотів подивитися на її обличчя, на її чарівне волосся, на неї всю, таку милу й невеличку, але не міг — вона дивилася просто на мене. Запала дивна мовчанка.

Раптом вона, немовби звинувачуючи, запитала:

— А може, я знаю, хто ти?

Я зашарівся, нічого не міг із собою вдіяти, таке в мої плани не входило, я ніколи не думав, що вона знає, хто я.

— Ратуша Еннекса, — повільно вимовила вона.

Я відказав:

— Не розумію, що ти маєш на увазі.

— Ти мав вуса, — сказала вона.

Досі не розумію, звідки вона це знала. Вона кілька разів бачила мене в місті. Можливо, інколи бачила мене зі свого вікна. Я такого не продумав, і в голові все змішалось.

Вона продовжила:

— Твою фотографію друкували в газеті.

Не знаю чому, але мені завжди страшенно не подобалося, коли мене вираховували. Я завжди намагався якось це собі пояснити, тобто вигадати якесь пояснення. Раптом я побачив вихід.

Я відповів:

— Я просто виконую наказ.

— Наказ... Чий наказ?

— Не можу тобі цього сказати.

Вона й далі дивилася просто на мене. Але й дистанцію тримала. Напевне, вона гадала, що я кинуся на неї.

— Чий наказ? — повторила вона своє запитання.

Я намагався придумати. Не знаю чому, але на думку спало тільки одне ім'я, яке вона могла знати, — містер Сингльтон. Він був директором «Баркліз». Я знав, що її батько — клієнт цього банку. Я бачив його там кілька разів за розмовою з містером Синглтоном.

— Містера Синглтона, — відповів я.

Вона, здається, дуже здивувалася, а я швидко продовжив:

— Я не повинен був це тобі казати. Він уб'є мене, якщо дізнається.

— Містер Сингльтон? — перепитала вона, наче не розчувши.

— Він не такий, як ти думаєш, — не зупинявся я.

Раптом вона присіла на бильце крісла — це все, здається, було для неї занадто важко.

— Ти маєш на увазі: містер Синглтон наказав тобі мене викрасти?

Я кивнув.

— Але я знаю його дочку. Він... ой, це якесь божевільля, — пробурмотіла вона.

— Пам'ятаєш дівчину з Пенгерст-роуд?

— Яку?

— Ту, яка зникла три роки тому.

Це вже я вигадав. Того ранку в мене розум працював блискавично. Мені так здавалося.

— Я тоді, мабуть, була не в місті, а в школі на заняттях. Що з нею сталося?

— Не знаю. Знаю тільки, що це він.

— Що — він?

— Не знаю. Не знаю, що з нею сталося. Але, хоч що там сталося, це зробив він. Більше про неї ніхто не чув.

Раптом вона запитала:

— У тебе немає цигарок?

Я незграбно дістав із кишені пачку та запальничку і простягнув їй. Не знаю, може, я мав їй прикурити, але це виглядало б по-дурному.

Я сказав:

— Ти нічого не їла.

Вона тримала цигарку дуже жіночно, між пальцями. Джемпер вона почистила. У кімнаті було задушливо.

Вона не звернула уваги на мої слова. Дивно це виглядало. Я знав, вона розуміє, що я брешу.

— Ти хочеш мені сказати, що містер Синглтон — сексуальний маніяк, викрадає дівчат, а ти йому допомагаєш?

Я відповів:

— Мушу. Я вкрав гроші з банку, і якщо це розкриється, то сяду в тюрму, от я і в його руках, розумієш.

Весь цей час вона дивилася просто на мене. Вона мала великі ясні очі, дуже допитливі й уважні. (Але водночас то не була некрасива, надмірна допитливість.)

— Але ж ти виграв великі гроші, чи не так?

Я зрозумів, що всі мої карти сплутано. Мені стало жарко і незручно.

— Так чого ж ти йому не віддав ті гроші? Скільки там було — сімдесят тисяч фунтів? Ти вкрав більше? Чи, може, ти йому просто заради розваги допомагаєш?

— Є ще й інше, чого я тобі сказати не можу. Я в його владі.

Вона стояла, заклавши руки в кишені спідниці. Для різноманітності стала роздивлятися себе в дзеркалі (звичайно, металевому, а не скляному).

— І що він хоче зі мною зробити?

— Не знаю.

— Де він зараз?

— Приїде. Я його чекаю.

З хвилину вона помовчала. Потім раптово змінилася на обличчі, немовби подумала про щось огидне: мої слова скидалися на правду.

— Он як, авжеж. Це, напевне, його будинок у Саффолку.

— Так, — сказав я, подумки хвалячи себе за розум.

— У нього немає будинку в Саффолку, — крижаним тоном заявила вона.

— Ти не знаєш, — відказав я, але це прозвучало слабко.

Вона збиралася розмовляти, але я відчував, що треба закінчувати з запитаннями. Я не знав, що вона така спостережлива. Не як нормальні люди.

— Я прийшов спитати, чого ти хочеш на сніданок: є каша, яйця і таке інше.

— Я не хочу снідати, — відмовилася вона. — Ця мерзенна мала кімната. І наркоз. Що це було таке?

— Я не знав, що тобі від нього стане погано. Слово честі.

— Що ж тебе містер Сингльтон не попередив? — саркастично спитала вона. Вочевидь, вона не повірила в те, що я про нього розповів.

Я поспіхом спитав:

— Тобі чаю чи кави?

— Кави, якщо ти питимеш перший.

Тож із тим я її залишив і вийшов у зовнішній підвал. Щойно я зібрався зачиняти двері, вона сказала:

— Ти забув запальничку.

— У мене ще одна є, — насправді не було.

— Дякую, — мовила вона. Дивно, вона майже усміхалась.

Я запарив «Нескафе» і приніс до підвалу, вона подивилася, як я п'ю, і теж трохи випила. Вона засипала мене запитаннями; точніше, щойно мені здавалося, що вона ось-ось запитає про щось, вона й питала, намагаючись спіймати мене на слові. Скільки вона тут пробуде, чому я до неї такий добрий. Я вигадував якісь відповіді, але розумів, що вони непереконливі, з нею було важко швидко брехати. Нарешті я заявив, що зібрався на закупи, і спитав, що їй потрібно. Запевнив, що куплю все, про що вона попросить.

— Усе? — перепитала вона.

— У розумних межах, — відказав я.

— Це наказ містера Синглтона?

— Ні. Це від мене.

— Я хочу просто, щоб мене відпустили, — сказала вона.

Більше нічого я від неї не добився. Це було жахливо, вона раптом перестала говорити, і я був змушений піти.

І за обідом вона теж не говорила. Я приготував його в зовнішньому підвалі і приніс їй. Але вона майже не їла. Вона знову намагалася залякати мене, щоб я її відпустив, але мене це не влаштовувало.

Після вечері, якої вона також майже не торкнулась, я зайшов і сів коло дверей. Якийсь час вона сиділа й палила, заплющивши очі, немовби я їй заважав.

— Я все обміркувала. Те, що ти мені розповів про містера Синглтона, — брехня. Не вірю я в це. Він, передусім, не з таких людей. А коли б він і був такий, то він не взяв би тебе до себе на роботу. Він би не влаштував усі ці фантастичні приготування.

Я промовчав. Я не міг на неї дивитися.

— Тут стільки зусиль на це покладено. Увесь цей одяг отам, книжки про мистецтво. Я сьогодні вдень прикинула, скільки це мало б коштувати разом — сорок три фунти.

Вона неначе розмовляла сама з собою.

— Я — твоя полонянка, але ти хочеш, щоб я була щасливою полонянкою. Тут два варіанти: мене тримають тут заради викупу або ви якась банда чи щось у такому дусі.

— Ні, я ж уже казав.

— Ти знаєш, хто я. І, напевне, знаєш, що мій батько — не такий уже багатий. Тож це не заради викупу.

Слухати, як вона міркує, було моторошно.

— Залишається тільки сексуальний мотив. Ти хочеш щось зі мною зробити? — вона уважно дивилася на мене.

Це було запитання. Воно мене шокувало.

— Я зовсім не з таких. Я тебе поважаю. Я зовсім не такий, — я говорив чітко й сухо.

— Тоді ти, напевне, божевільний, — підсумувала вона. — Тільки, звичайно, по-хорошому, такий собі добрий божевільний. То ти визнаєш, що про містера Синглтона вигадав?

— Я хотів усе зробити м'яко, — відказав я.

— Зробити що? — спитала вона. — Згвалтування? Убивство?

— Я такого не казав, — відповів я. Здається, вона весь час змушувала мене захищатись. У моїх фантазіях усе завжди було навпаки.

— Навіщо я тут?

— Я хочу, щоб ти була моєю гостею.

— Гостею!

Вона встала, обійшла крісло і, не зводячи з мене очей, обіперлася на його спинку. Вона тепер була без синього джемпера, у темно-зеленому сарафані з шотландки, схожому на шкільну форму, під яким була розстібнута біля горла біла блузка. Її волосся було зібране ззаду в косу. Її прекрасне обличчя. У неї був такий сміливий вигляд. Я чомусь уявив, як вона тихо-тихо сидить на моїх колінах, а я гладжу її м'яке світле волосся, розпущене, як я його згодом побачив.

Раптом я видихнув:

— Я тебе кохаю. Це звело мене з розуму.

Вона відповіла з химерною серйозністю:

— Бачу.

Більше вона на мене не дивилася.

Я знаю, що освідчуватися в коханні — це старомодно, і не збирався саме тієї миті це робити. У моїх мріях це було по-іншому: ми якогось дня дивимось одне одному в очі, відтак цілуємось, а тоді вже мали прозвучати оці слова. Такий собі Ноббі з фінансового корпусу в армії, який добре розумівся на жінках, завжди казав, що ніколи не можна говорити жінці,

що ти її кохаєш. Навіть якщо це правда. Якщо вже казати «я тебе кохаю», то жартівливим тоном — він говорив, що в такому разі ти будеш їм цікавий. Треба набивати собі ціну. Головна дурниця тут полягала в тому, що перед тим я разів із двадцять казав собі, що не можна освідчуватись, треба дати подіям розгортатися природно з обох боків. Але коли вона була переді мною, в мене голова йшла обертом і я часто вимовляв те, що не збирався.

Я не хочу сказати, що розповів їй усе. Я розповів їй про роботу в Еннексі, про те, як бачив її, думав про неї, про те, як вона поводить, ходить, що вона для мене означає; розповів про гроші, про те, що розумів: незважаючи на них, вона на мене й не погляне, — і про свою самотність. Коли я закінчив, вона сиділа на ліжку, дивлячись на килим. Ми мовчали, здається, цілу вічність. Було чути лише гудіння вентилятора в зовнішньому підвалі.

Мені було соромно. Я почервонів як рак.

— Ти гадаєш, що, тримаючи мене тут, ти зробиш так, щоб я тебе покохала?

— Я хочу, щоб ти дізналася, який я.

— Поки я тут, ти для мене лишатимешся викрадачем. Розумієш?

Я встав. Я більше не хотів сидіти тут із нею.

— Зажди, — вона підійшла до мене. — Я тобі пообіцяю. Я все розумію. Відпусти мене. Я нікому не розповім, нічого не станеться.

Вона вперше поглянула на мене по-доброму. Цей погляд казав «повір мені» красномовніше за слова. У її очах грала лагідна усмішка. І цілеспрямованість.

— Ти зможеш. Ми зможемо дружити. Я б тобі допомогла. — Вона дивилася на мене знизу. — Ще не пізно.

Не можу описати, що я відчув, я просто мусив вийти; мені було справді боляче від її слів. Я зачинив двері й пішов. Навіть не сказавши «на добраніч».

Ніхто мене не зрозуміє, всі, певне, подумують, що я був нею захоплений із відомих причин. Іноді, коли я дивився ті книжки до її приїзду, я думав про щось таке чи навіть не знаю як сказати. Тільки коли вона тут з'явилася, змінилося все, я вже не думав про ті книжки, про те, щоб вона мені позувала, — це було мені огидно, а ще тому, що вона так теж викликати огиду. У ній було щось таке гарне, що й тебе змушувало поводитися гарно, вона немовби на це очікувала. Я хочу сказати, що коли вона з'явилася тут насправді, все інше здалося огидним. Вона була не така жінка, яку не поважаєш і тому не стежиш за своїми вчинками: вона викликала повагу, і доводилося бути дуже ретельним.

Тої ночі я спав небагато, був шокований тим, що відбувається, що я їй першого ж дня стільки розповів і як вона виставила мене дурнем. Іноді я вже був майже готовий спуститися до неї й відвезти її до Лондона, як вона просила. Я міг би поїхати за кордон. А потім я думав про її обличчя і косу, яка перекинута трохи вбік і перекручена, як вона стоїть, ходить, про її дивовижні ясні очі. І розумів, що не можу цього зробити.

Після сніданку — цього ранку вона з'їла трохи каші й випила кави, за їжею ми не розмовляли — вона, коли я прийшов, уже вдяглася, але ліжко було застелене не так, як учора, отже, вона в ньому спала. У кожному разі, вона зупинила мене, коли я збирався йти:

— Я хочу з тобою поговорити.

Я зупинився.

— Сідай, — запропонувала вона.

Я сів у крісло біля сходів донизу.

— Ну дивись, це ж божевілля. Якщо ти любиш мене у хоч якомусь справжньому значенні слова, ти не можеш хотіти тримати мене тут. Ти ж бачиш, мені тут погано. Це повітря, я не можу дихати вночі, я прокинулася з головним болем. Я помру, якщо ти мене тут довго триматимеш, — вигляд у неї справді був стурбований.

— Це буде недовго. Обіцяю.

Вона встала біля комода і зміряла мене поглядом.

— Як тебе звати? — спитала вона.

— Клеґґ, — відповів я.

— А ім'я?

— Фердинанд.

Вона кинула на мене швидкий гострий погляд.

— Неправда¹, — заперечила вона. Я згадав, що маю в кишені новий гаманець, на якому золотом написано мої ініціали, і показав їй. Вона ж не знала, що «Ф» — це Фредерик. Мені завжди подобалося ім'я Фердинанд, дивно, навіть до того, як я дізнався про неї. У ньому є щось іноземне й вишукане. Дядько Дик, бувало, називав мене жартома «лорд Фердинанд Клеґґ, маркіз комашок».

— Це просто такий збіг обставин, — сказав я.

— Люди, мабуть, називають тебе Ферді чи Ферд.

— Тільки Фердинанд.

— Слухай, Фердинанде, я не знаю, що ти в мені бачиш. Я не знаю, чому ти закоханий у мене. Можливо, я б змогла в тебе закохатися деінде. Я... — здається, вона не знала, що сказати, а це було дивно, — Мені *справді* подобаються уважні,

¹ У відомій п'єсі Шекспіра «Буря» Фердинандом звати прекрасного принца, що в нього закохується і виходить за нього заміж дочка чарівника Міранда.

добрі чоловіки. Але я ну ніяк не могла б закохатися в тебе в цій кімнатці, я тут ні в кого не могла б закохатися. Ніколи.

Я пояснив:

— Я просто хотів дізнатися, яка ти.

Весь цей час вона сиділа на комоді і дивилася на мене, чекаючи, як на мене вплинуть її слова. Тож я відчував підозру. Я знав, що це випробування.

— Але ж не можна викрадати людей, просто щоб дізнатися, які вони!

— А я дуже хочу знати, яка ти. У мене не було такого шансу в Лондоні. Я не розумний, і взагалі. Не твого класу. Ти б ніколи не звернула на мене увагу в Лондоні.

— Це нечесно. Я не сноб. Я терпіти не можу снобів. І не суджу про людину за її зовнішність.

— Я не звинувачую тебе, — сказав я.

— Ненавиджу снобізм! — вона говорила різко. Вона мала звичку деякі слова вимовляти з особливою силою, особливо їх наголошувати. — Дехто з моїх найкращих друзів у Лондоні, що називається, з робітничого класу. За походженням. Ми просто про таке не замислюємося.

— Наприклад, Пітер Кейтсбі, — сказав я. То був той самий молодий чоловік зі спортивною машиною.

— Він! Та я його вже кілька місяців не бачила. Він просто містечковий неотеса з середнього класу.

Я бачив, як вона сідала в його блискучий MG. Я не знав, чи маю їй вірити.

— Сподіваюся, про цей випадок усі газети написали.

Я не підвів очей.

— Ти ж можеш сісти до в'язниці на багато років.

— Ти того варта. Ти варта того, щоб провести за тебе у в'язниці все життя, — відповів я.

— Обіцяю, клянуся: якщо ти мене випустиш, я нікому не розповім. Вигадаю що-небудь. Я зможу бачитися з тобою так часто, як ти захочеш, скільки зможу, коли не працюватиму. Ніхто, крім нас, цього не знатиме.

— Не можу, — заперечив я. — Зараз не можу.

Коли вона благала мене отак, я почувався лихим королем.

— Якщо ти мене відпустиш зараз, я тобою захоплюватимусь. Я думатиму: я була в його руках, але він поведився шляхетно, як справжній джентльмен.

— Не можу, — повторив я. — Не проси. Будь ласка, не проси.

— Я вважатиму, що з такою людиною варто познайомитися ближче, — вона й далі сиділа на комоді, стежачи за мною.

— Я маю йти, — сказав я. Я пішов до виходу так швидко, що перечепився через верхню сходинку. Вона злізла з комоду і з дивним виразом обличчя дивилася на мене.

— Будь ласка, — попросила вона. Так мило і лагідно. Цьому важко було опиратися.

Це було все одно як без сачка спіймати омріяний екземпляр двома пальцями (мені це завжди добре вдавалося), підкравшись іззаду — і ось він, але треба хапати точно за тулуб, і метелик битиметься в руці. Це не так просто, як із морилкою. А з нею — так удвічі важче, адже я не хотів убивати її, саме цього я й не хотів.

Вона часто розводилася про те, як їй не подобається класове розрізнення, але я ніколи не був для неї своїм. Людей видно не з того, що вони говорять, а з того, як вони це роблять. Уже з її розбірливих звичок було видно, як вона вихована. Вона була без отих претензій, як багато хто, але все одно. Це було помітно з її роздратування й сарказму, коли я не міг пояснити те, що хочу, чи робив щось не так. Не думай

про класовість, говорила вона. Так само багатій міг би радити жебракові не думати про гроші.

Я нічого не хочу про неї сказати поганого, — можливо, вона робила те, що мене шокувало, просто щоб показати мені, що вона не така рафінована, проте вона була саме така. А коли вона сердилася на мене, то починала заноситись і поводитися зі мною не краще, ніж будь-хто з них.

Між нами завжди був суспільний статус.

Зранку я з'їздив до Льюїса. Частково через те, що хотів подивитися газети. Купив їх багато. У всіх щось про це сповіщалося. У деяких бульварних газетках було написано багато, у двох були фотографії. Читати ці дописи було дивно. Там було таке, чого я раніше не знав.

«Блондинка з довгим волоссям, студентка художнього коледжу Міранда Грей, 20 років, яка минулого року виграла велику стипендію в престижному лондонському коледжі Слейда, зникла. Під час навчання вона мешкала за адресою Гемнет-роуд 29, квартира 3, у своєї тітки місс К. Ванбруджонс, яка вчора вночі зателефонувала до поліції.

Після занять у вівторок Міранда зателефонувала їй і сказала, що йде до кіно і буде вдома о восьмій з хвилинами.

Після того її ніхто не бачив».

Поряд була її фотографія з підписом: «Ви не бачили цю дівчину?»

Інша газета мене добряче насмішила.

«Останні місяці мешканців Гемпстеда дедалі більше хвилюють “вовки”, які виїжджають полювати на машинах. Пірс Броутон, близький друг Міранди, який вчиться разом із нею, розповів мені в кав'ярні, куди вони часто ходили з Мірандою, що в день зникнення вона здавалася абсолютно задоволе-

ною життям і саме сьогодні збиралася йти разом із ним на виставку. Він стверджував: “Міранда знає, що таке Лондон. Вона б ніколи не сіла в машину до незнайомця чи щось у такому дусі. Я надзвичайно хвилююся через усе це”.

Представник коледжу сказав: “Міранда Грей — одна з найкращих наших студентів другого курсу. Ми всі переконані, що її зникнення повинне мати якесь некривдне пояснення. Молоді художники мають свої дивацтва.

За цим стоїть якась загадка.

Прохання до всіх, хто бачив Міранду ввечері у вівторок, тих, хто чув чи бачив щось підозріле в районі Гемпстед, зв'язатися з поліцією».

Там розповідалося, як вона була вдягнена і таке інше, додавалася фотографія. В іншій газеті повідомляли, що поліція збирається перевірити дно ставків у парку Гемпстед-Гіт. Ще одна газета писала про Пірса Броутона і про те, що вони з Мірандою були неофіційно заручені. Цікаво, чи не той це бітник, з яким я її бачив тоді в кав'ярні? Ще з якоїсь газети: «Вона — одна з найпопулярніших наших студенток, завжди рада допомогти». Усі відзначали, що вона красива. Усюди були фотографії. Коли б вона була страшенькою, їй би присвятили хіба що два рядки на останній сторінці.

Я поставив фургон на узбіччі дорогою назад і прочитав усе, що було в газетах. Це чомусь дало мені відчуття сили. Усі ці люди безуспішно шукають, і тільки я знаю розгадку. Коли я поїхав далі, то вирішив нічого про це їй не розповідати.

Вийшло так, що вона передусім спитала мене про газети. Чи пишуть там про неї? Я відповів, що не читав і не буду. Що газети мене не цікавлять, бо всі вони друкують забагато дурниць. Вона більше про них не питала.

Я ніколи не давав їй читати газети. Не дозволяв їй тримати в себе радіо чи телевізор. Колись, іще до того, як вона приїхала до мене, я читав книжку «Таємниці гестапо» — про тортури і таке інше, що вони робили під час війни. Там зазначалося, що перше, з чим був змушений змиритися їхній в'язень, — це відсутність інформації про зовнішній світ. Я хочу зауважити, що вони не давали в'язням дізнаватися новини, навіть спілкуватися між собою, повністю відрізали їх від зовнішнього світу. Це людину ламало. Звичайно, я не хотів зломити її так, як гестапо робило зі своїми в'язнями. Але я гадав, що краще відрізати її від зовнішнього світу, щоб вона більше думала про мене. Тож попри всі її спроби добути в мене газети чи радіо я ніколи їй цього не давав. У перші дні я не хотів, щоб вона читала про те, що робить поліція і таке інше, бо це могло її засмутити. Це була майже допомога.

Того дня я приготував їй вечерю зі свіжомороженого гороху і замороженої курки в білому соусі, вона їла, здається, з задоволенням. Потім я спитав:

— Можна я трохи в тебе побуду?

— Якщо хочеш, — озвалася вона. Вона сиділа на ліжку, підігравши під себе ноги, підклавши під спину біля стіни згорнуту валиком ковдру. Якийсь час вона лише курила і роздивлялася одну з книжок із репродукціями, яку я придбав для неї.

— Ти щось знаєш про мистецтво? — запитала вона.

— Знанням це не назвеш.

— Бачу, що так і є. Інакше ти б не позбавив волі ні в чому не винну людину.

— Не бачу зв'язку, — сказав я.

Вона закрила книжку.

— Розкажи про себе. Що ти робиш у вільний час?

— Я ентомолог. Я колекціоную метеликів.

— Ну звичайно, — відказала вона. — Пам'ятаю, про це в газеті писали. Ну ось тепер і я у твоїй колекції.

Вона, здається, вважала це смішним, а я зауважив:

— Можна і так сказати.

— Ні, це не «можна сказати», а буквально. Ти тримаєш мене, як на шпильці, у цій кімнаті, щоб приходити й пожирати мене очима.

— Я зовсім не так про це думаю.

— А ти знаєш, що я — буддистка? Я зневажаю все, що відбирає життя. Навіть у комах.

— Але ж курку ти їла, — цього разу я спіймав її на слові.

— Але за це я себе зневажаю. Якби я була кращою людиною, то не їла б м'яса.

Я запропонував:

— Якщо хочеш, я більше не збиратиму метеликів. Я зроблю все, про що ти мене попросиш.

— Крім того, щоб дати мені полетіти геть.

— Краще я на цю тему не говоритиму. Так ми ні до чого не дійдемо.

— У кожному разі, я не могла б поважати людину, яка робить щось лише для того, щоб задовольнити мене, тим більше не поважатиму такого чоловіка. Мені подобається, коли чоловік робить щось, бо вважає, що так правильно.

Весь цей час вона мене зачіпала — збоку могло здатися, ніби ми говоримо про якісь некривдні речі, аж раптом вона щось мені закидала. Я мовчав.

— Як довго ти мене тут триматимеш?

— Не знаю. Це залежить...

— Від чого залежить?

Я нічого не відповів. Не зміг.

— Від того, чи я в тебе закохаюся?

Це скидалося на знущання.

— Бо коли так, то я тут пробуду до самої смерті.

Я знову промовчав.

— Іди собі, — сказала вона. — Вийди і подумай про це.

Наступного ранку вона вперше спробувала втекти. Не те щоб вона захопила мене зненацька, але це був мені корисний урок. Після сніданку вона поскаржилася, що її ліжко хитається, щось не так із тією його ніжкою, що найдалі в кутку. «Я думала, воно зламається, — ніби припустила вона, — там гайка відкрутилася». І я, як дурень, узявся їй допомагати, аж раптом вона мене сильно штовхнула, я втратив рівновагу, і вона пробігла повз мене. Вона блискавично скочила на сходи й вибігла. Я таку можливість урахував: двері були зовні припнуті на гак, а ще під ними був вставлений клин, який вона намагалася вибити ногою, коли я за нею погнався. Вона розвернулася і побігла з криком «Рятуйте!», помчала сходами до дверей, що вели надвір, які, звичайно, були замкнені. Вона їх тягла на себе, колотила в них руками і ногами, але тут я її й спіймав. Мені було прикро це робити, але я мав ужити заходів. Я обхопив її за пояс, закрив їй рот рукою і потяг назад у підвал. Вона брикалася й боролася, але, звичайно, просто була занадто мала, та і я хоч і не Геркулес, але й не слабак. Урешті вона перестала опиратись, і я її випустив з рук. Вона якусь хвилю постояла, а тоді кинулася на мене й дала мені ляпаса. Боляче не було, але я був шокований такою поведінкою в той час, коли найменше її очікував, після того як настільки стримано повівся з нею тоді, коли інший міг би розум втратити. Потім вона пішла до своєї кімнати, хряснувши дверима. Я відчув бажання піти за нею і постаратися владнати ситуацію, але розумів, що вона дуже сердиться.

В усій її зовнішності була помітна справжня ненависть. Тож я замкнув двері на засув і закрити їх полицями.

Далі вона припинила розмовляти. За обідом після того вона не промовила ані слова, коли я звертався до неї і сказав, що готовий усе пробачити. Вона тільки подивилася на мене довгим зневажливим поглядом. Увечері було те саме. Коли я прийшов прибирати зі столу, вона дала мені тацю й відвернулася. Вона дуже красномовно показала, що не хоче мене бачити. Я гадав, що вона незабаром пересердиться, але наступного дня стало ще гірше. Вона не лише не розмовляла, а й не їла.

— Будь ласка, не роби цього, — переконував я її. — Це нічого доброго не дасть.

Але вона не говорила ні слова, навіть не дивилася на мене.

Те саме повторилося й наступного дня. Не їла, не говорила. Я чекав, що вона надягне щось із того, що я їй купив, але вона й далі ходила в тій самій білій блузці й зеленому картатому сарафані. Я почав по-справжньому хвилюватися, я не знав, скільки людина може прожити без їжі, а вона здавалася мені такою блідою і кволою. Вона весь час сиділа на ліжку, розвернувшись до стіни, мені було так її шкода, я не знав, що робити.

Наступного дня я приніс сніданок: каву, смачні тости, кашу, джем. Я дав цьому трохи постояти в кімнаті, щоб вона відчула запах.

Тоді я заговорив:

— Я не очікую, що ти мене зрозумієш. Я не очікую, що ти полюбиш мене так, як більшість людей когось люблять. Я тільки хочу, щоб ти зрозуміла мене, наскільки зможеш, і відчула до мене хоч крапельку теплоти, якщо можеш.

Вона не поворухнулася.

Я продовжив:

— Давай домовимося. Я скажу тобі, коли ти зможеш іти, але за певних умов.

Не знаю, навіщо я це сказав. Я знав, що насправді ніколи не зміг би її відпустити. Але це й не була вже геть нахабна брехня. Іноді я й думав, що відпущу її тоді, коли ми домовимось, обіцянка є обіцянка і так далі. А іншим разом я відчував, що не можу дати їй піти.

Тоді вона розвернулася і подивилась на мене. За останні три дні це була перша ознака життя.

Я сказав:

— Мої умови: ти їси, ти зі мною говориш, як тоді, на початку, і не намагаєшся отак утекти.

— На останнє я погодитися не зможу.

— А щодо перших двох? — спитав я. Я подумав, що навіть коли вона пообіцяє не тікати, я все одно вживатиму запобіжних заходів, тож ця умова загалом ні до чого.

— Ти не сказав коли.

— Через шість тижнів, — відповів я.

Вона знову відвернулася.

— Хай тоді буде п'ять, — за якусь хвилину додав я.

— Я лишаюся тут тиждень і не більше.

— Ну, на це я не можу погодитись, — і вона знову відвернулася. Вона плакала. Я бачив, як тремтять її плечі, я хотів до неї підійти, підступив до ліжка, аж тут вона розвернулася так різко, що я подумав, чи не чекає вона, що я на неї кинуся. Її очі були повні сліз. Сльози були на щоках. Мені було справді сумно бачити її отакою.

— Будь ласка, подумай сама. Ти бачиш, чим ти є для мене зараз. Хіба ж ти не розумієш, що я стільки всього зробив не для того, щоб ти пробула в мене ще лише тиждень — і все?

— Ненавиджу, ненавиджу тебе!

— Даю тобі слово, — пообіцяв я. — Коли час скінчиться, ти зможеш іти, коли захочеш.

Її це не влаштувало. Дивно, вона сиділа на ліжку, плакала, дивилася на мене, її обличчя було геть червоне. Я подумав, що вона знову на мене кинеється, у неї був такий вигляд. Але потім вона витерла очі. Запалила цигарку. Тоді заявила:

— Два тижні.

Я їй:

— Ти кажеш два, я скажу п'ять. Я готовий на місяць. Це буде чотирнадцяте листопада.

Запала мовчанка, а тоді озвалася вона:

— Через чотири тижні — одинадцять.

Я хвилювався за неї, я хотів домовитися:

— Я мав на увазі календарний місяць, але хай уже буде двадцять вісім днів. Три дні тобі подарую.

— Красно дякую, — саркастично відповіла вона.

Я дав їй чашку кави, вона її взяла.

— Але і в мене є умови, — промовила вона, перш ніж пити. — Я не можу весь час жити в підземеллі. Мені потрібне свіже повітря, сонце. Мені іноді треба прийняти ванну. Мені потрібні матеріали для малювання. Радіоприймач чи програвач. Дещо з аптеки. Мені потрібні свіжі фрукти, салат. Мені потрібно якось рухатися, розминатися.

— Якщо я тебе виведу надвір, ти втечеш, — припустив я.

Вона сіла. Напевне, після того як вона нещодавно погано поводитися, вона почала змінюватися.

— Ти знаєш, що означає «під чесне слово»?

Я відповів:

— Так.

— Ти можеш відпускати мене під чесне слово. Я пообіцяю не кричати й не тікати.

— Снідай, а я подумаю.

— Ні! Це не таке складне прохання. Коли, за твоїми словами, будинок відлюдний, то й ризику немає.

— Відлюдний, звичайно, — підтвердив я. — Але я не можу наважитися.

— Ну то знову буде голодування, — вона відвернулася. Вона справді, як то кажуть, стала тиснути на мене.

— Звичайно, матеріали я тобі дам. Тільки попроси. І грамофон. І платівки, які захочеш. Книжки. Із їжею те саме. Тільки попроси. Що завгодно.

— Свіже повітря? — вона й далі не розверталася до мене.

— Це занадто небезпечно.

І запала тиша, красномовніша за слова, і врешті я мусив здатися:

— Може, вночі, подивлюся.

— Коли? — вона розвернулася до мене.

— Мені треба подумати. Я матиму тебе зв'язати.

— А як же чесне слово?

— Справа твоя. Не хочеш — не ходи.

— А ванна?

— Щось придумаю, — пообіцяв я.

— Мені потрібна нормальна ванна в нормальній ванній.

Нагорі мала б бути.

Іноді я багато думав про те, як хотів би показати їй мій будинок і те, як я його обставив. Частково це було тому, що я хотів її бачити у своєму домі, власне, я ж мріяв про те, що вона зі мною нагорі, а не внизу в підвалі. Я такий, іноді поводжуся імпульсивно, ризикую там, де інший не став би.

— Побачимо, — сказав я. — Мені треба все влаштувати.

— Я дала слово, я його не порушу.

— Не сумніваюся.

На тому й вирішили.

Здається, це, так би мовити, розрядило обстановку. Я поважав її, і вона мене після того більше поважала. Спочатку вона написала перелік потрібних їй речей. Я мав знайти в Льюїсі особливу крамничку з малярським приладдям і купити особливого паперу, усяких олівців та іншого: сепію, китайську туш, пензлі особливого волосу, розміру і форми. Був список для аптеки: дезодоранти й таке інше. Існувала певна небезпека в купівлі таких дамських речей, якими я користуватися не міг, але я пішов на такий ризик. Тоді вона написала, які харчі їй потрібні: вона бажала свіжої кави, багато фруктів, овочів і зелені — до цього вона дуже уважно ставилась. У кожному разі, вона майже щодня записувала, що треба купити, розповідала, як це готувати, — у мене тепер немовби була дружина, тільки неповносправна, така, яка не може самостійно ходити на закупи. У Льюїсі я поводився обережно, ніколи не заходив до тієї самої крамниці двічі поспіль, щоб не складалося враження, що я купую забагато як для самотнього чоловіка. Я завжди думав, що людям здається, нібито я живу один.

У той перший день я купив і грамофон. Тільки маленький, але, маю зазначити, він її дуже потішив. Я не хотів, аби вона знала, що я не розуміюся на музиці, але побачив платівку з записами Моцарта у виконанні якогось оркестру, то й купив її. Це була вдала покупка, вона їй сподобалась, а значить, трохи і я теж. Одного разу, значно пізніше, вона плакала, коли ми її слухали. Тобто в неї з'явилися сльози на очах. Потім вона мені розповіла, що він уже майже помирав, коли писав цю музику, і знав, що невдовзі помре. Як на мене, ця

мелодія не відрізнялася від інших, але ж вона була така музикальна дівчина.

Ну от, наступного дня вона знову нагадала мені про ванну та свіже повітря. Я не знав, що робити; пішов до ванної, щоб усе продумати, не обіцяючи. Вікно ванної було над ґанком задніх дверей. Те, що воно виходило назад, було безпечніше. Урешті я взяв дошки і прикрутив їх гвинтами хрест-навхрест до рами, щоб вона не могла подавати сигнали світлом чи вилізти. Хоча навряд чи хтось тут міг ходити глибокої ночі.

Із ванною тепер усе було гаразд.

Далі я уявив, що вона зі мною, і так пройшовся знизу, прикидаючи, де може бути небезпечно. У кімнатах унизу були внутрішні дерев'яні віконниці, то позачиняти їх і замкнути (згодом я купив навісні замки), щоб вона не привертала увагу крізь вікно і жодна нишпорка не змогла зазірнути і щось побачити. На кухні я переконався, що ножі і таке інше не лежать на видноті, від гріха подалі. Я продумав усе, що вона могла б зробити, аби втекти, і врешті відчув, що вести її у ванну безпечно.

Ну от, після вечері вона знову напосілася на мене з купанням, і я дав їй змогу знову спохмурніти, а тоді сказав: гаразд, ризикну, але якщо ти порушиш свою обіцянку, то залишишся тут.

- Я не порушую обіцянок.
- Даєш слово честі?
- Слово честі, що не буду чинити спроб до втечі.
- ...чи подавати сигнали.
- Чи подавати сигнали.
- Я тебе зв'яжу.
- Але це принизливо.

— Я не буду звинувачувати тебе, якщо ти порушиш слово, — сказав я.

— Але ж я... — вона не закінчила, просто знизала плечима, відвернулася і склала руки за спиною. У мене був наготові шарф, щоб підкласти під мотузку, я затяг її якомога міцніше, але так, щоб не було боляче. Тоді я зібрався заткнути їй рот, але спочатку вона попросила зібрати те, що їй потрібно для купання, і (на радість мені) вибрала дещо з того одягу, що я їй купив.

Я ніс її речі і йшов попереду, піднявся сходами з зовнішнього підвалу, а вона почекала внизу, доки я відімкну двері і покличу підійматися, прислухавшись, чи немає нікого довкола.

Звичайно, було дуже темно, але ясно, світили зірки. Я міцно тримав її за руку і дав постояти кілька хвилин. Я чув, як вона глибоко дихала. Це було дуже романтично, її голова доходила якраз мені до плеча.

— Тобі, певно, чути, що тут далеко до будь-чого, — нагадав я.

Коли час закінчився (я був змушений тягти її), ми пройшли всередину через кухню і їдальню, а тоді сходами до ванної.

— На дверях немає замка, — попередив я, — ти не зможеш їх навіть зачинити повністю, я прибив там шматок дошки, але я поважатиму твої особисті справи, якщо ти дотримуватимеш слова. Я буду тут.

Я поставив собі стілець на сходовому майданчику нижче.

— Тепер я розв'язу тобі руки, якщо ти даси мені слово не знімати кляп. Кивни головою.

Ну то вона погодилася, я розв'язав їй руки. Вона трохи їх потерла, напевне, назло мені, а тоді пішла до ванної.

Усе минуло без пригод, я чув, що вона миється, як хлюпає вода і таке інше, цілком природно, але був шокований, коли вона вийшла. По-перше, на ній не було кляпа. А по-друге,

вона так змінилась у новому одязі і з помитим волоссям, воно, мокре, вільно лежало на плечах. Здається, воно зробило її ніжнішою, навіть молодшою; я не хочу, щоправда, сказати, що вона без того була груба чи некрасива. Напевне, я виглядав, як дурень: сердився через кляп, а тоді відчув себе нездатним гніватися, бо вона була така гарна.

Вона говорила дуже швидко:

— Послухай, він почав страшенно муляти. Я дала тобі слово. І дам тобі його знову. Можеш знову причепити це мені, коли хочеш — тут. Але коли б я збиралася кричати, я давно б це зробила.

Вона віддала мені кляп назад; у її погляді було щось таке, що не дозволило мені начепити його знову. Я мовив:

— Рук достатньо.

На ній був її зелений сарафан, але з однією з моїх сорочок під ним і, гадаю, нова білизна.

Я зв'язав їй руки за спиною.

— Вибач за підозріливість. Просто ти для мене — все, заради чого варто жити.

Я розумію, що невчасно їй це сказав, але бачив, як вона отак стоїть переді мною, і не витримав.

Я додав:

— Якби ти пішла, я б, мабуть, покінчив із собою.

— Тобі треба лікуватися.

Я тільки пирхнув.

— Я б хотіла тобі допомогти.

— Ти думаєш, що я божевільний, бо я це зробив. Я не божевільний. Просто, ну, в мене більше нікого немає. Ніколи більше на світі мені не траплялася людина, яку я хотів би знати.

— Це найтяжча хвороба, — констатувала вона. Тоді розвернулася; це все відбувалося, поки я її зв'язував. Вона опустила очі:

— Мені тебе шкода.

Після того вона змінила тему:

— А як із пранням? Я дещо попрала. Можна розвісити це надворі? Чи тут є пральня?

Я пообіцяв:

— Я все висушу на кухні. До пральні нічого надсилати не можна.

— Що тепер?

Вона роззирнулась. Інколи в ній було щось таке бешкетливе, по ній було видно, що вона хоче якоїсь витівки, по-хорошому. Ніби дражниться.

— А будинок свій мені не хочеш показати?

Вона по-справжньому всміхалась, я вперше побачив її усмішку; мені нічого не залишалося, крім усміхнутись у відповідь.

— Зараз пізня година, — нагадав я.

— Скільки йому років? — вона немовби мене не чула.

— Над дверима на камені написано — 1621 рік.

— Такий колір килима нікуди не годиться. Сюди б краще тростинну мату чи щось таке. А картини — кошмарні!

Вона пройшлася сходами, щоб роздивитися. Така допитлива.

— Вони коштували достатньо, — зауважив я.

— Не на гроші ми дивимося.

Не можу описати, як це було химерно, коли ми там стояли. Вона відпускала критичні зауваження, як типова жінка.

— Можна кімнати подивитися?

Я був сам не свій, не міг опиратися такій спокусі, тож я відчиняв двері, ставив її на поріг і показував: кімнату, підготовану для тітки Енні, для Мейбл, якщо вони колись приїдуть, свою власну. Кожну з них Міранда уважно роздивлялася.

Звичайно, вікна були зашторені, а я стояв поруч із нею і стежив, чи вона нічого не надумає.

— Я фірмі замовляв це все, — сказав я, коли ми підійшли до моїх дверей.

— Ти дуже акуратний.

Вона побачила старовинні картини з метеликами, які я купив в антикварній крамничці.

— Я їх вибрав, — пояснив я.

— Оце і є єдині пристойні речі тут.

Ну ось вона й робить компліменти, і, треба зазначити, мені приємно.

Тоді вона промовила:

— Як тут тихо. Я прислухалася до машин. Мабуть, це Північний Ессекс, — я знав, що це перевірка, вона за мною стежила.

— Ти вгадала! — я вдавав здивування.

Несподівано вона вимовила:

— Дивно, я мала б тремтіти від страху. Але з тобою я почуваюся безпечно.

— Я тебе ніколи не ображу. Якщо ти сама мене не змусиш.

Раптово, як я завжди сподівався, ми стали по-справжньому знайомитися одне з одним, вона почала бачити мене таким, як є.

Вона сказала:

— Повітря просто чудове. Ти собі не уявляєш. Навіть оце повітря. Воно вільне. Зовсім не як я.

Вона йшла повільно, так що я мав іти сходами за нею. Унизу, в коридорі, вона спитала:

— Можна зазирнути сюди?

Та вже нехай, подумав я — у кожному разі, віконниці зачинено, а вікна зашторено. Вона зайшла до зали й оглянула

її, пройшлася по ній, уважно придивляючись до всього зі зв'язаними за спиною руками. Це справді було кумедно.

— Така гарна кімната. Просто підлість — напхати її такою вульгарщиною. Таким лайном! — вона аж копнула стілець ногою. Мабуть, я виглядав ображеним, бо вона продовжила: — Але ж тобі треба зрозуміти, що так не можна! Оці дикі бра з фінтіфлюшками і... — вона раптом звернула на них увагу, — тільки не порцелянові качки!

Вона по-справжньому гнівно подивилася на мене, а тоді знову на качок.

— У мене руки затерпли. Ти не міг би зв'язати їх тепер попереду?

Я не хотів, як кажуть, псувати настрій, нічого поганого я в тому не бачив, то я розв'язав їй руки (при цьому готовий до всього), вона розвернулася і простягла їх, щоб я зв'язав їх попереду, що я і зробив. А тоді вона мене шокувала. Вона підійшла до каміна, де були причеплені ті три качки, кожна коштувала тридцять шилінгів, — миттю зняла їх зі стіни й розгатила об камін. На друзки.

— Красно дякую, — дуже саркастично відреагував я.

— Такий давній будинок має власну душу. І не можна отак чинити з такими гарними речами, як ця стара-престара кімната, де так багато людей жило. Ти хіба не відчуваєш?

— У мене немає досвіду оздоблення приміщень, — пояснив я.

Вона лише якось дивно на мене подивилася і пройшла повз мене в кімнату навпроти, яку я називав їдальнею, хоча майстри, яких я найняв, називали її двофункціональною кімнатою: половина її була обладнана для моєї роботи. Там стояли три мої шафи з колекцією, і вона їх одразу помітила.

— Ти мені моїх братів по нещастю не будеш показувати?

Звичайно, нічого кращого я й побажати не міг. Я витяг одну чи дві найкрасивіші шухляди, де був представлений один рід — нічого серйозного, просто показати.

— Ти їх купив?

— Ні, звичайно, — відповів я. — Я їх сам спіймав або виростив. Усіх.

— Гарно оформлені.

Я показав їй шухляду з синявцями коріоном і адонісом, у мене був прекрасний різновид *seroneus* адонісу і кілька різновидів *tithonus* коріону, і я звернув на них її увагу. *Ceroneus* у мене кращий, ніж будь-який у Музеї природничої історії. Я пишався, що можу їй дещо розповісти. Про аберації вона ніколи не чула.

— Вони прекрасні. Але сумні.

— Усе на світі сумне, коли його таким робити, — сказав я.

— Але ж їх сумними зробив ти! — вона дивилася просто на мене з другого боку шухляди. — Скількох метеликів ти вбив?

— Сама бачиш.

— Ні, я не бачу. Я думаю про всіх тих метеликів, яких би породили оці, коли б ти дав їм жити. Я думаю про всю ту живу красу, якій ти поклав кінець.

— Ти не можеш сказати напевне.

— Ти навіть оцим ні з ким не ділишся. Хто їх бачить? Ти, як той скнара, тримаєш усю красу під замком у цих шухлядах.

Я був справді розчарований. Ці її розмови, на мою думку, були просто дурними. Як може десяток екземплярів вплинути на долю виду?

— Терпіти не можу вчених, — заявила вона. — Ненавиджу тих, хто збирає щось, класифікує, дає назви, а тоді все про нього забуває. Так люди роблять і з мистецтвом. Називають

художника імпресіоністом, чи кубістом, чи ще якимось, тоді кладуть його в таку шухляду і більше не бачать у ньому живу особистість. Але, маю відзначена, оформлена колекція чудово.

Вона знову намагалася бути хорошою.

Тоді я додав:

— А ще я фотографую.

У мене були фотографії лісів, що за будинком, морські хвилі, які накочувалися на дамбу в Сифорді, справді дуже гарні, я сам їх збільшив. Я поклав їх на стіл так, щоб їй було добре видно.

Вона подивилася на них і промовчала.

— Це так, дрібниці, — сказав я. — Я давно цим не займався.

— Вони мертві, — вона якимось дивно скося на мене поглянула. — Не власне ці. Узагалі фотографії. Коли людина щось малює, воно живе, а коли фотографує — воно помирає.

— Ну це як запис, — пояснив я.

— Так. Сухе і мертве.

Я, було, зібрався сперечатися, але вона додала:

— Але ці розумно зроблені. Як на фотографію, вони гарні.

Трохи згодом я сказав:

— Я б хотів тебе пофотографувати.

— Чому?

— Ти, що називається, фотогенічна.

Вона опустила очі, тоді подивилася на мене й погодилася:

— Гаразд. Якщо хочеш. Завтра.

У мене аж дух перехопило. Справді щось змінювалося.

Я був радий, і настав час іти вниз. Вона практично не заперечувала, дала мені знову причепити кляп, і дійшли ми без пригод, як раніше.

Ну от, коли ми спустилися, вона захотіла чаю (якогось особливого китайського, який вона мені замовляла). Я зняв кляп, і вона вийшла до зовнішнього підвалу (ноги в неї і далі були зв'язані) і подивилася, де я готую їсти тощо. Ми не розмовляли, і було так гарно. Чайник кипів, вона поряд. Звичайно, я за нею уважно стежив. Коли чай був готовий, я спитав:

— Коли чай буде готовий, можна я буду матінкою?¹

— Який *кошмарний* вираз.

— А що в ньому такого?

— Він як оті качки. Він провінційний, застарілий, мертвий, він... ну, він такий міщанський, що далі нікуди. Розумієш?

— То, мабуть, краще тобі бути матінкою, — сказав я.

І, дивно, вона всміхнулася, ніби ось-ось мала розсміятись, а тоді зупинилася, розвернулася і пішла до кімнати, а я поніс татю за нею. Вона налила чай, але було помітно: щось її сердило. Вона не дивилася на мене.

— Я не хотів тебе образити, — пояснив я.

— Я раптом подумала про свою сім'ю. Їм цього вечора за чаєм невесело.

— Чотири тижні, — нагадав я.

— Не треба про це!

Вона була жінкою. Непередбачуваною. Хвилину всміхається, а наступної хвилини вже лютує.

Вона сказала:

— Ти огидний. І мене робиш огидною.

— Це недовго триватиме.

Тоді вона вимовила мені таке слово, якого я до того ніколи не чув від жінки. Я був шокований. Я сказав:

¹ Тут: наливатиму чай (*англ.* фразеологізм).

— Я не люблю таких слів. Це гидко.
Вона його повторила, вона просто кричала на мене.
Іноді зовсім не можу зрозуміти її настроїв.

Наступного ранку з нею було все нормально, хоча вона не вибачилася. Коли я ввійшов, побачив, що дві вази в її кімнаті були розбиті на сходах. Як завжди, вона вже встала й чекала на мене, коли я приніс їй сніданок.

Ну й перше, про що вона мене спитала, — це коли я їй дам побачити сонце. Я відповів, що надворі дощ.

— А чому я не можу вийти до зовнішнього підвалу і походити туди-сюди? Мені потрібно рухатися.

Ми на цю тему давно сперечались. Урешті домовилися, що коли вона хоче ходити вдень, то тільки з кляпом. Я не можу ризикувати, раптом хтось крутитиметься за будинком — звичайно, це малоймовірно, адже ворота і двері гаража завжди замкнено. Але вночі досить і зв'язаних рук. Я не обіцяв більш ніж одну ванну на тиждень. І нічого не казав про сонячне світло. На секунду я подумав, що вона знову почне ображатись, але вона стала розуміти, що обра́зами й відвертаннями не дійдеш пуття, тож прийняла мої правила.

Можливо, я був аж занадто суворий, я до цього схильний. Але обережність була необхідна. Наприклад, у вихідні на дорозі значно більше машин. У погожу неділю вони проїжджали кожні п'ять хвилин. Іноді вони сповільнювалися, проїжджаючи Фостерс, деякі поверталися назад подивитись, а якісь нахаби навіть просовували свої фотокамери крізь ґрати й знімали. Тож у вихідні я ніколи не випускав її з кімнати.

Одного разу я саме виїжджав до Льюїса, як мене зупинив чоловік у машині. Чи я господар? Він був одним із таких страшенно культурних, які говорять, наче в них слива в горлі —

мовляв, я друг начальства. Він багато набалакав мені про будинок і про те, що пише про нього якусь статтю для журналу, і хотів, щоб я його пустив познімати, а особливо хотів побачити каплицю.

— Тут немає каплиці, — відказав я.

— Але, шановний пане, — наполягав він, — вона згадується в історії графства. У десятках книжок.

— А, це ви про той закуток у підвалі, — я зробив вигляд, мовби тільки-но здогадався. — Туди не пройти. Він замурований.

— Але ця будівля внесена до каталогу. З нею не можна такого робити.

Я промовив:

— Ну, той закуток там є. Тільки його не можна подивитися. Його замурували до мене.

Тоді він побажав зайти в дім. Я сказав, що поспішаю і затримуватися не можу. Він хотів повернутися: «Тільки назвіть день!» Мене це не влаштовувало. Я послався на те, що в мене багато подібних запитів. Він став доскіпуватися, навіть почав махати переді мною ордером, стверджував, що за ним стоять люди з Охорони пам'яток (хоч ким би вони були), це було справді неприємно, і водночас він наче й підлещувався. Урешті я просто поїхав. Він намагався блефувати, і таке я теж мав очікувати.

Того вечора я фотографував. Робив звичайні знімки, як вона сидить і читає. Вийшло цілком добре.

Десь тими днями вона малювала й мене, це був немовби комплімент у відповідь. Я мав сидіти на стільці й дивитись у куток кімнати. За півгодини вона порвала аркуш — іще до того, як я зміг її спинити. (Вона часто рвала свої роботи. Мабуть, це такий артистичний темперамент.)

— Мені б, може, це сподобалося, — сказав я. Але вона не відповіла, навіть не поворухнулася.

Час від часу вона говорила. Це здебільшого були особисті зауваження:

– Тебе дуже важко вловити. Ти такий безликий. Усе якесь невизначене. Я уявляю тебе як предмет, а не особистість.

Пізніше вона додала:

– Ти сам не потворний, але твоє обличчя має безліч потворних звичок. Найгірша в тебе нижня губа. Вона тебе видає.

Я подивився в дзеркало нагорі, але не зрозумів, що вона мала на увазі.

Іноді вона ні з того ні з цього ставила мені дивні запитання. Наприклад:

– Ти віриш у Бога?

– Не дуже, – відповів я.

– На це можна відповісти тільки «так» або «ні».

– Я над цим не думаю. Мені не здається, що це аж так важливо.

– Значить, в'язень у підвалі – це ти.

– А ти віриш? – спитав я.

– Звичайно. Я ж людина.

Коли я продовжив, вона зупинила мене:

– Помовч.

Вона скаржилася на світло:

– Це штучне освітлення! Я ніколи в ньому не малюю. Воно бреше.

Я знав, до чого вона веде, і тримав язик за зубами.

Тоді знову – можливо, це було не першого ранку, коли вона мене малювала, не пам'ятаю, який то був день, – вона раптом видала:

– Тобі пощастило, що ти не мав батьків. Мої тримаються разом тільки заради мене й сестри.

– Звідки ти знаєш? – спитав я.

— Мені мати сказала, — відповіла вона. — І батько. Моя мати — стерва. Противна амбіційна стерва з середнього класу. Вона п'є.

— Я чув.

— Я ніколи не могла запросити до себе друзів із ночівлею.

— Мені шкода, — сказав я. Вона кинула на мене гострий погляд, але я не іронізував. Я розповів їй про те, що мій батько пив, про свою матір.

— Мій батько слабкий, хоча я й дуже його люблю. Знаєш, що він мені сказав одного разу? Він сказав: «Не знаю, як у таких поганих батьків вийшли дві такі гарні дочки». Він насправді думав про мою сестричку. Вона дуже розумна.

— Це ти дуже розумна. Ти виграла велику стипендію.

— Я хороша рисувальниця, — сказала вона. — Я можу стати дуже розумною художницею, але великою художницею мені ніколи не бути. Принаймні я так вважаю.

— Ти не знаєш, — мовив я.

— Я недостатньо егоцентрична. Я — жінка. Мені потрібно на щось спиратися, — не знаю чому, але вона раптом змінила тему і спитала: — А ти голубий?

— Звичайно, ні! — заперечив я.

Звісно, я зашарівся.

— Тут немає чого соромитися. Багато хороших чоловіків такі.

Тоді вона заявила:

— Ти хочеш на мене спиратися. Я відчуваю це. Мабуть, річ у твоїй матері. Ти шукаєш собі матір.

— Я в ці штучки не вірю.

— У нас разом нічого не вийде. Ми обоє хочемо на когось спиратися.

- Можеш спиратися на мене фінансово, – запропонував я.
- А ти на мене ще якось? Хай Бог милує.

Тоді вона веліла мені не ворушитись і знову взялася до малювання. Це було справді гарно, дуже схоже. Здається, на її малюнку я був більш сповнений гідності, красивіший, ніж насправді.

- Ти не думала, щоб це продати? – спитав я.
- Ні, але подумаю. Двісті гіней?
- Гарзд, – погодився я.

Вона знову різко на мене глянула.

- Ти б мені дав двісті гіней за оце?
- Так. Бо це зробила ти.
- Віддай назад.

Я віддав їй картину і не встиг навіть подумати, що це означає, як вона вже рвала свою роботу.

- Будь ласка, не треба, – попросив я.

Вона зупинилась, але картина вже була роздерта навпіл.

– Але ж вона погана, погана, погана! – вона раптом жбурнула її в мене. – На, поклади до своїх метеликів.

Того разу, коли я їхав до Льюїса, я купив їй іще платівок, усю музику Моцарта, яку зміг знайти, бо, як видавалося, вона його любила.

Наступного дня вона малювала таріль із фруктами. Вона намалювала їх разів із десять, тоді розвісила на ширмі і запропонувала мені вибрати найкращий малюнок. Я відзначив, що вони всі гарні, але вона наполягала, тож я рішуче вказав на один.

– Це – найгірший, – відказала вона. – Це малюнок старанного студента.

І продовжила:

— Тут є один гарний. Я знаю, що він удався. Він у сто разів кращий за всі інші, разом узяті. Якщо ти з трьох разів угадаєш, де він, можеш забирати його просто так, коли я піду. А коли ні, даси мені за нього десять гіней.

Не звертаючи уваги на її натяк, я тричі спробував угадати і не вгадав. Той гарний малюнок, щоправда, здавався незаконченим, важко було визначити, які на ньому фрукти, і все на ньому було якесь кривобоке.

— Ось тут я майже готова щось сказати про ці фрукти. Тут цього ще не сказано, але видно, що можна сказати. Ти це відчуваєш?

Я зізнався, що ні.

Вона принесла книжку з репродукціями Сезанна.

— Ось тут, — вона показала кольоровий натюрморт з мискою яблук, — він не тільки каже все, що може, про ці яблука, а й усе про всі яблука будь-якої форми й кольору.

— Повірю тобі на слово, — погодився я. — Усе, що ти малюєш, гарне.

Вона поглянула на мене.

— Фердинанде, треба було тебе назвати Калібаном¹.

Днів за три або чотири після першої ванни вона не знаходила собі місця. Вона ходила туди-сюди зовнішнім підвалом після вечері, сідала на ліжко, вставала. Я роздивлявся те, що вона намалювала вдень. Це все були копії картин із книжок. На мою думку, дуже розумні й схожі.

Раптом вона сказала:

— Можна вийти надвір? Під чесне слово?

— Але ж там мокро. І холодно.

¹ Потворний дикун із п'єси «Буря», закоханий у Міранду (чи принаймні серйозно налаштований нею заволодіти). (Переклад Миколи Бажана.)

Була середина жовтня.

— Я в цій клітці збожеволіти можу. Хіба не можна нам просто пройти навколо саду?

Вона підійшла дуже близько до мене — зазвичай вона цього уникала — і простягла перед собою зап'ястя. Вона те-пер збирала своє довге волосся синьою стрічкою, яку мені замовила купити. Її волосся завжди було прекрасне. Я ніколи не бачив прекраснішого волосся. Часто мені дуже хотілося торкнутися його. Просто погладити, відчутти, яке воно. У мене була така можливість, коли я прив'язував їй кляп.

І ось ми вийшли. Ніч була чудова, з-за хмари виглядав місяць, хмара рухалась, але внизу майже не було вітру. Вийшовши, вона якийсь час просто глибоко дихала. Тоді я люб'язно взяв її за руку і повів стежкою між стіною, яка йшла понад будинком, і газоном. Ми пройшли живопліт із вовчого лика, піднялися вгору, де були город і сад. Як я говорив, у мене не було жодного негарного бажання скористатися ситуацією, я завжди ставився до неї з винятковою повагою (доки вона не зробила те, що зробила), але, мабуть, річ була в тому, що стояла темрява, ми йшли отак, я відчував крізь рукав її руку, мені так хотілося взяти її руки у свої і поцілувати її, власне, я тремтів. Я мав щось сказати, інакше я втратив би розум.

— Ти мені не повіриш, коли я скажу, що дуже щасливий зараз, правда? — запитав я. Звісно, відповісти вона не могла.

— Ти вважаєш, що я не вмю нічого відчувати, ти не знаєш, що в мене є глибокі почуття, але я не вмю висловити їх так, як ти, — сказав я. — Якщо людина не вмє висловлювати свої почуття, це не означає, що вони неглибокі.

Весь цей час ми йшли під темним гіллям.

— Усе, про що я прошу тебе, — це зрозуміти, як сильно я тебе кохаю, як ти мені потрібна, яке глибоке моє почуття.

— Іноді, — продовжив я, — це потребує зусиль.

Я не люблю вихвалитись, але я хотів дати їй хвилинку подумати, що зробив би інший чоловік, коли б вона була в його владі.

Ми вийшли до газону з другого боку, а тоді до будинку. На дорозі почувся звук авто, воно проїхало. Я міцно тримав її.

Ми підійшли до дверей підвалу. Я запропонував:

— Хочеш іще раз пройтися?

Дивно, але вона похитала головою.

Звичайно, я повів її вниз. Коли я зняв кляп і розв'язав її руки, вона сказала:

— Я б хотіла чаю. Будь ласка, зроби. Замкни двері. Я залишуся тут.

Я заварив чай. Коли я приніс його і налив, вона почала говорити.

— Я маю тобі дещо сказати, — звернулася вона до мене. Я слухав.

— Ти хотів мене поцілувати там, надворі, правда?

— Вибач. — Як завжди, я почав червоніти.

— Передусім я б хотіла тобі подякувати, що ти цього не зробив, бо я не хочу, щоб ти мене цілував. Я розумію, що я у твоїх руках. Я розумію, як мені пощастило, що ти настільки порядний саме в цьому.

— Такого більше не буде, — запевнив я її.

— От що я хочу сказати. Якщо раптом станеться знову це — чи щось гірше — і якщо ти не стримаєшся... Я б хотіла, щоб ти мені дещо пообіцяв.

— Такого більше не буде!

— Пообіцяв не робити це по-підлому. Тобто оглушуючи мене, присипляючи хлороформом. Я не битимусь, я дозволю тобі робити зі мною те, що хочеш.

— Такого більше не буде, — повторив я. — Я забувся. Я не можу цього пояснити.

— Тільки якщо ти таке зробиш, якщо ти колись щось таке зробиш, я більше ніколи-ніколи тебе не поважатиму, ніколи-ніколи з тобою не розмовлятиму. Розумієш?

— Я іншого б і не чекав, — я почервонів, як буряк.

Вона простягла мені руку. Я її потис. Не пам'ятаю, як я виїшов із кімнати. Того вечора в мене через неї все в голові мішалось.

Ну от, і щодня було те саме: я спускався до підвалу між восьмою і дев'ятою ранку, приносив їй снідати, виносив відра, іноді ми трохи розмовляли, вона замовляла мені, що слід купити (іноді я залишався вдома, але частіше виїжджав по свіжі овочі й молоко, які вона любила), здебільшого вранці я прибирав у домі, повернувшись із Льюїса, тоді був обід, і ми зазвичай сиділи й розмовляли, або вона слухала музику, або я сидів і дивився, як вона малює; вона чомусь пила чай сама, ми немовби дійшли згоди в цей час бути окремо. Потім — вечерея, і за вечерею ми розмовляли трохи довше. Іноді вона охоче сприймала моє товариство, зазвичай вона хотіла трохи погуляти зовнішнім підвалом. Іноді вона вимала, щоб я пішов одразу після вечері.

Я фотографував її, щойно вона мені це дозволяла. Вона трохи познімала мене. Я знімав її в різноманітних позах, звичайно, хороших. Мені хотілося, щоб вона певним чином одягалась, але не любив просити. «Не знаю, навіщо тобі стільки фотографій, — завжди говорила вона. — Ти ж мене бачиш щодня».

Тож нічого по-справжньому не відбувалось. Усі ці вечори ми сиділи разом, і здавалося, що це триватиме завжди. Немовби ми були єдиними людьми на світі. Ніхто не зрозуміє,

які ми були щасливі — насправді тільки я, але інколи мені здавалося, що вона не проти цього попри все, що вона казала, якби вона над тим замислилася. Я міг би цілу ніч сидіти й дивитися на неї, просто бачити форму її голови, волосся, яке спадало особливим вигином, таким вишуканим, як форма косатця. Воно було як вуаль чи хмара, воно лежало шовковими пасмами, розпущене абияк, але таке гарне, на її плечах. Я б хотів мати змогу описати її такими словами, як поет, митець. Вона особливим рухом відкидала його назад, коли воно занадто сповзало вперед, таким простим природним рухом. Іноді я хотів попросити її: «Будь ласка, зроби це знову, будь ласка, хай волосся сповзе наперед, а ти його відкинеш». Тільки це, звісно, була б дурниця. Усе, що вона робила, було таке делікатне. Як вона гортає книжку. Встає, сідає, п'є, палить, все-все. Навіть коли вона робила щось таке, що вважається некрасивим, наприклад позіхала чи потягувалась, у неї це виходило граційно. Правда полягала в тому, що вона не могла робити некрасивого. Вона була занадто прекрасна.

Ще вона завжди була така чиста. Вона завжди пахла тільки свіжо й гарно, на відміну від деяких відомих мені жінок. Вона не любила бруд так само сильно, як і я, хоча зазвичай кепкувала з моєї охайності. Вона якось сказала, що бажання, щоб усе було чисте, — ознака божевілля. Коли так, то божевільні ми обоє.

Звичайно, це не був суцільно світлий і мирний час, кілька разів вона вдавалася до спроб втекти. На щастя, я постійно був насторожі.

Одного дня вона майже перехитрила мене. Вона була надзвичайно хитра. Коли я зайшов, їй було недобре, вигляд у неї був дуже поганий. Я запитав, що сталось, але вона просто лежала, наче їй дуже боліло.

— Це апендицит, — урешті заявила вона.

— Звідки ти знаєш? — поцікавився я.

— Я думала, вночі помру, — відповіла вона. Говорила вона, щоправда, не дуже слабким голосом.

Я припустив, що, можливо, це щось інше.

Але вона просто відвернулася до стіни і сказала: «О Господи!»

Ну от, коли я отямився від шоку, то вирішив, що, можливо, це просто вистава.

Потім вона зігнулася навпіл, як у спазмі, тоді сіла, подивилася на мене і сказала, що готова обіцяти що завгодно, але їй потрібен лікар. Або щоб її відвезли до лікарні.

— Для мене це кінець. Ти їм усе розкажеш.

— Я обіцяю, обіцяю, — настійливо переконувала вона. Вона, звичайно, була гарною актрисою.

— Я тобі зараз дам чаю, — промовив я. Мені був потрібен час подумати. Але вона знову зігнулася.

На підлозі була нудота. Я пам'ятаю, тітка Енні говорила, що від апендициту можна померти. Лише рік тому сусідський хлопчик на нього захворів, за її словами, сусіди запізно звернулися до лікаря — тітка Енні й раніше знала, що з ним, — він дивом вижив. Тож треба було щось робити.

Я сказав:

— Тут неподалік є будинок з телефоном. Я збігаю.

— Вези мене в лікарню, — наполягала вона. — Тобі ж так краще.

— Та яка вже різниця, — озвався я, немовби був у розпачі. — Це кінець. Це до побачення. У залі суду.

З мене теж був непоганий артист.

Потім я вибіг, наче справді дуже засмучений. Я залишив відчиненими двері й зовнішні двері і просто почекав.

І за хвилину вона з'явилась. Уже зовсім не хвора. Без образ, вона просто подивилася на мене і пішла назад. Я зробив сердитий вигляд, щоб її налякати.

Настрій у неї змінювався так швидко, що я часто за ним не встигав. Їй подобалося, коли я перечіпався, йдучи за нею (як вона одного разу сказала: «Бідолашний Калібан, шкандибає за Мірандою, спотикається»); іноді вона називала мене Калібаном, іноді — Фердинандом. Інколи вона була різка й зла. Вона шкірилась і передражнявала мене, ставила мені запитання, на які я не знав відповіді. А іншим часом вона мені по-справжньому співчувала, мені здавалося, що вона розуміє мене так, як ніхто після дядька Дика не розумів, і був готовий з усім змиритися.

Пам'ятаю багато дрібниць.

Одного дня вона сиділа й показувала мені секрети якоїсь картини — цими секретами було те, над чим треба замислитися, щоб помітити таємниці форми і пропорції, як вона пояснювала. Ми сиділи, поклавши книжку між нами, і вона говорила про картини. Сиділи ми на ліжку (вона просила мене добути диванних подушок і покривало, щоб застелити вдень) близько, але не торкаючись одне одного. Я про це дбав після тієї ситуації в саду. Але одного вечора вона сказала:

— Не напружуйся, я тебе не вб'ю, якщо твій рукав торкнеться мого.

— Добре, — відгукнувся я, але не поворухнувся.

Тоді вона посунулась, і тепер ми торкались одне одного руками, плечима. Весь цей час вона говорила й говорила про картину, на яку ми дивились, і я думав, що вона не думає про дотик, але за кілька сторінок вона поглянула на мене:

— Ти не слухаєш.

— Ні, слухаю.

— Та ні ж бо, не слухаєш. Ти думаєш про те, що мене торкаєшся. Ти затиснутий. Розслабся.

Це не допомогло, я був весь напружений. Вона встала. На ній була вузька блакитна спідниця, яку я їй купив, і біла блузка, ці кольори справді їй личили. Вона постояла переді мною трохи, тоді вимовила:

— О Господи.

Потім відійшла і вдарила кулаком у стіну. Іноді вона так робила.

— У мене є друг, який цілує мене, щоразу зустрічаючи, і нічого не має на думці — для нього поцілунки нічого не означають. Він усіх цілує. А друга крайність — це ти. Ти нікого не торкаєшся, а він — усіх. Ви обоє однаково хворі.

Я усміхнувся, я завжди усміхався, коли вона накидалася на мене, немовби захищаючись.

— Прибери цю страшну усмішку.

— Ну що я ще можу зробити? Ти, як завжди, маєш рацію.

— Але я не хочу завжди мати рацію. Скажи мені, що я не права!

— Та ні, — сказав я, — ти права. Ти ж сама знаєш.

— Ой, Фердинанде! — сказала вона. І ще двічі: — Фердинанде, Фердинанде...

Вона наче молилася до небес чи вдавала людину, якій дуже погано, тож я мав розсміятись, але раптом вона зовсім посерйознішала чи вдала серйозність.

— Це не дрібниця. Так жахливо, що ти не можеш сприймати мене як друга. Забудь про мою статтю. Просто розслабся.

— Постараюся, — пообіцяв я. Але відтак вона вже не стала сидати близько біля мене. Вона прихилилася до стіни і стала читати іншу книжку.

Наступного дня там, унизу, вона просто закричала. Без жодної причини. Я вішав картину, яку вона намалювала, а я хотів бачити на стіні, і раптом, сидячи на ліжку, вона закричала. Від цього крику кров холонула в жилах. Я підскочив, розвернувся, впустивши рулетку, а вона тільки засміялася.

— Що сталося? — спитав я.

— Так, просто покричати захотілося, — відповіла вона.

Вона була непередбачувана.

Вона завжди критикувала мою манеру говорити. Одного дня, пам'ятаю, вона сказала:

— Знаєш, що ти робиш? Знаєш, як дощ вимиває з усього колір? Ось таке ти робиш із англійською мовою. Ти її розмиваєш, щойно відкриваєш рота.

Це тільки один приклад того, як вона до мене ставилася.

Іншого дня вона взялася за мене, говорячи про своїх батьків. Цілими днями вона розповідала мені, як їм погано від хвилювання і який я негідник, що не даю їм знати про неї. Я виправдовувався тим, що не можу ризикувати. Але одного дня після вечері вона сказала:

— Я знаю, як це зробити без ризику. Ти надягнеш рукавички. Купиш папір і конверти у «Вулворті». Надиктуєш мені лист. Поїдеш до найближчого великого міста і кинеш його у скриньку. Тебе не можна буде відстежити. «Вулвортів» по всій країні дуже багато..

Вона все тиснула з цим на мене, і одного дня я зробив, як вона радила: купив папір і конверти. Того вечора я дав їй аркуш і дозволив писати:

— Я в безпеці, мені ніщо не загрожує...

Вона записала, прокоментувавши:

— Це кепська англійська, але нехай.

— Пиши, як я кажу, — і продовжив: — Не намагайтеся мене знайти, це неможливо.

— ...Не знайти — це неможливо, — сказала вона. Зухвала, як завжди.

— Мене добре доглядає друг, — продовжив я. — Оце і все, підписуй листа.

— Може, переказати вітання від містера Клегґа?

— Дуже смішно.

Вона дописала ще щось, а тоді передала мені папірець. Лист закінчувався словами: «До скорої зустрічі, Нанда».

— Що це таке? — спитав я.

— Мене так у дитинстві називали. Вони тоді зрозуміють, що це саме я.

— Мені дужче подобається «Міранда», — сказав я. Для мене це ім'я було найкрасивіше. Коли вона підписала конверт, я поклав у нього аркуш і, на щастя, зазирнув туди. У нижній частині конверта був папірець, не більший, ніж половина цигаркового папірця. Не знаю вже як, але вона його заготувала й непомітно просунула туди. Я розгорнув його і подивився на неї. Вигляд у неї був зухвалий. Вона просто відкинулася на стілець і дивилася просто на мене. Вона написала дуже-дуже дрібно й дуже тонким олівцем, але літери розбірливі. Це був зовсім інший лист:

«Т., М., мене викрав божевільний. Ф. Клегґ. Клерк з Еннекса, який виграв гроші. Ув'язнена у підвалі відлюдного котеджу з дерев'яними балками зовні, дата на будинку 1621, горбиста місцевість, дві години від Лондона. Поки що в безпеці. Боюся.
М.»

Я був по-справжньому розлючений і шокований, не знав, що робити. Урешті я запитав:

— Боїшся?

Вона мовчки кивнула.

— Але що ж я зробив? — перепитав я.

— Нічого. Тому мені й страшно.

— Не розумію.

Вона опустила очі.

— Чекаю, що ти зробиш.

— Я пообіцяв і пообіцяю знову. Ти так заносишся, бо я не вірю тобі на слово, не розумію, чому зі мною це має бути інакше.

— Пробач.

— Я тобі довіряв, — сказав я. — Я думав, ти розумієш, що я поводжуся по-хорошому. Ну то я не дам себе використати. Мене твій лист не цікавить.

Я поклав його в кишеню.

Запала довга мовчанка, я знав, що вона на мене дивиться, але сам на неї не дивився. Раптом вона встала переді мною і поклала руки мені на плечі, так, щоб я мав подивитися на неї, вона змусила мене подивитися вниз, їй в очі. Не можу це пояснити, коли вона була щирою, то могла душу з мене витягти, я ставав просто глиною в її руках.

Вона сказала:

— Ти зараз поводишся, як маленький. Ти забув, що тримаєш мене тут силою. Визнаю, це цілком лагідна сила, але все одно страшно.

— Поки ти триматимеш свого слова, я буду дотримувати свого, — пообіцяв я. Звичайно, я почервонів.

— Але ж я не давала слова не пробувати втекти, правда?

— Ти зараз чекаєш лише того дня, коли побачиш мене востаннє. Я досі для тебе ніхто, так?

Вона наполовину розвернулася.

— Я хочу востаннє побачити цей будинок, а не тебе.

— Ще й «божевільний»! — сказав я. — Ти думаєш, божевільний поведився б із тобою так, як я? Сказав би я, що б із тобою зробив божевільний. Він би вже давно тебе вбив. Як отой Кристі, мабуть, ти думаєш, я кинуся на тебе з кухонним ножом чи що, — сьогодні вона мене по-справжньому зачепила. — До якого божевілля ти сама дійшла? Ну гаразд, ти вважаєш, що я ненормальний, бо тримаю тебе тут. Може, й так. Але скажу тобі, що такого було б значно більше, якби більше людей мали час і гроші на це. У кожному разі, таких більше, ніж здається. Поліція знає, — запевнив її я. — Цифри такі великі, що вони навіть бояться їх оприлюднювати.

Вона міряла мене поглядом. Було враження, що ми геть незнайомі. Мабуть, у мене був дивний вигляд, це була найдовша моя заява.

— Не дивися так, — сказала вона. — Я боюся того, що є в тобі, а ти сам про нього не знаєш.

— Чого? — спитав я. Я й далі сердився.

— Не знаю. Щось таке чаїться в будинку, в цій кімнаті, в цій ситуації й чекає свого часу. У якомусь розумінні ми проти нього на одному боці.

— Це просто розмови.

— Ми всі хочемо такого, чого не можемо мати. Бути пристойною людиною означає визнавати це.

— Ми всі беремо те, що нам брати не можна. А коли не візьмемо, то весь час компенсуємо його, поки можемо, — мовив я. — Звичайно, про таке не дізнаєшся.

Тоді вона усміхнулася до мене, як людина значно старша:

— Тобі потрібна допомога психіатра.

— Єдина допомога, яка мені потрібна, — це щоб ти ставилася до мене як до друга.

— То я так і ставлюся, правда. Хіба не бачиш?

Запала довга мовчанка, її порушила вона:

– Ти не відчуваєш, що все занадто далеко зайшло?

– Ні, – відказав я.

– Ти мене зараз не відпустиш?

– Ні.

– Можеш зв'язати мене, заткнути мені рота і відвезти назад до Лондона. Я нікому не скажу.

– Ні.

– Але ж ти чогось від мене хочеш?

– Я хочу тільки бути з тобою. Весь час.

– У ліжку?

– Я ж сказав, що ні.

– Але чого ж ти хочеш?

– Краще я про це не буду.

Тоді вона замовкла.

– Я не дозволяю собі подумати про те, що, на мою думку, погане, – сказав я. – Я не вважаю це гарним.

– Ти *неймовірний*.

– Дякую, – озвався я.

– Якщо ти мене відпустиш, я б хотіла тебе бачити, ти мені дуже цікавий.

– Як у зоопарк ходити? – спитав я.

– Спробувати зрозуміти тебе.

– У тебе не вийде, – варто визнати, що мені подобалося в цій розмові бути таким собі загадковим чоловіком. Я відчував, що отак могу їй показати, що вона не все знає.

– Я не думаю, що в мене вийде.

Тоді раптом вона стала переді мною навколішки, здійнявши зігнуті руки вгорі над головою, в такій східній позі. Вона тричі мені вклонилася.

— О великий таємничий володарю, чи приймесь ти вибачення своєї мізерної раби?

— Подумаю, — відповів я.

— Твоя мізерна раба дуже-дуже вибацяєця за негарний лист. Я не втримався від сміху: актриса з неї була блискуча.

Вона так і лишалася навколішках, поклавши долоні на підлогу по боках, уже серйозна, і не зводила з мене очей.

— То ти надішлеш листа?

Я змусив її попросити знову, але врешті здався. То була чи не найбільша помилка в моєму житті.

Наступного дня я поїхав до Лондона. Я, як дурень, сказав їй, що туди їду, і вона дала мені список, що купити. Там було чимало (пізніше я зрозумів, що це мало мене затримати). Я мав купити якийсь особливий імпортний сир, поїхати кудись на Сохо по її улюблені сосиски, а ще платівки, одяг та інше. Вона хотіла картини якогось художника, саме його. Того дня я був безхмарно щасливий. Я думав собі, що вона вже й забула про ті чотири тижні, ну, може, й не забула, але спокійно сприйняла, що буде мені потрібна довше. Мрії, мрії...

Я приїхав аж тоді, коли о п'ятій настав час пити чай, і, звичайно, одразу пішов вниз до неї, але тут же відчув, що щось не так. Вона зустріла мене без усякої радості й навіть не подивилася на те, що я купив.

Невдовзі я зрозумів, у чому річ: вона витягла зі стіни чотири камені, напевне, щоб прорити підземний хід. На сходах була земля. Я швидко все розкусив. Весь цей час вона сиділа на ліжку і не дивилася на мене. Далі теж були камені, тож усе одно нічого страшного не сталося. Але я зрозумів цю гру: сосиски, особливі картини — усе це лише дешева мильна опера.

— Ти намагалася втекти, — сказав я.

— Ой, замовкни! — закричала вона.

Я став шукати, чим вона змогла це зробити. Раптом повз мене пролетіло щось і дзенькнуло об підлогу. То був великий старий цвях; хтозна, де вона його дістала.

— Більше я тебе так надовго не залишаю, — заявив я. — Я більше не можу тобі довіряти.

Вона просто мовчки відвернулася, і я страшенно боявся, що вона знову почне голодування, тож не став ні на чому наполягати. Я просто вийшов. Пізніше я приніс їй вечерю. Вона мовчала, і я дав їй спокій.

Наступного дня з нею було все гаразд, вона ані словом не згадала вчорашню спробу втечі; вона більше ніколи про це не згадувала. Але я бачив, що в неї глибока подряпина на зап'ясті, і вона скривилася, коли намагалася взяти в руку олівець.

Листа я не відіслав. Поліція в деяких речах страшенно здогадлива. У мого знайомого з ратуші брат працює в Скотланд-Ярді. Їм досить дрібки пилу, щоб зрозуміти, звідки ти прийшов тощо.

Звичайно, коли вона мене спитала, я почервонів; я пояснив, що це тому, що вона мені не довіряє і таке інше. Здається, вона повірила. Може, щодо її батьків це було й негарно, але з того, що вона мені розповіла, то були такі собі батьки. Та й узагалі, про всіх не подбаєш. Як то кажуть, найголовніше передусім.

Так само я вчинив, коли вона попросила мене передати гроші у фонд руху проти атомної бомби. Я виписав чек і показав їй, а відсилати не став. Вона хотіла доказу (касового чека), але я запевнив її, що переказав гроші анонімно. Я це зробив, щоб їй було приємно (виписав чек), але не розумію, навіщо витратити гроші на те, у що не віриш. Я знаю, багаті люди дають великі суми, але, на мою думку, вони просто хочуть прославитися чи обхитрувати податкову.

Щоразу, коли я водив її у ванну, я прикручував ті дошки на раму. Мені не подобалося весь час їх там лишати. Усе йшло добре. Одного разу була дуже пізня година (одинадцята), то я зняв з неї кляп, коли вона пішла туди. Ніч була дуже вітряна, зі справжньою бурею. Коли ми спустилися посидіти у вітальні (мені добряче дісталось за те, що я називав її залюю), звичайно, у неї були зв'язані руки, тож, здається, нічого поганого не мало статися, і я ввімкнув верхнє світло (вона сказала, що імітація вогню в каміні — це взагалі кінець і треба в ньому палити справжні дрова, як я згодом і зробив). Ми там трохи посиділи, вона розташувалася на килимі, сушачи волосся, а я просто дивився на неї. На ній були широкі штани з того, що купив їй я, виглядала вона дуже привабливо: вся в чорному з маленькою червоною хусточкою на шиї. Весь день перед купанням вона ходила з двома косами — одне з найбільших задоволень було бачити щодня її волосся. Біля каміна ж воно було розпущене й розкинуте по плечах — так мені подобалося найдужче.

За якийсь час вона встала і пройшлася кімнатою, не знаходячи собі місця. Вона весь час повторювала: «Нудно». Знов і знов. Це звучало дивно, особливо з огляду на завивання вітру за вікном.

Раптом вона зупинилася переді мною.

— Розваж мене. Зроби що-небудь.

— Ну а що? — спитав я. — Фотографії?

Ні, фотографій вона не хотіла.

— Не знаю. Ну заспівай, потанцюй чи що.

— Я не вмію співати. Чи танцювати.

— Ну то щось смішне розкажи.

— Я нічого такого не знаю.

То була правда. Я жодного анекдота не міг пригадати.

— Ну ти маєш знати. Я думала, кожен чоловік знає соромицькі анекдоти.

— Я б тобі не розповів, навіть якби знав.

— Чому?

— Вони для чоловіків.

— А про що, на твою думку, жінки розмовляють? Закладаюся, що знаю більше непристойних анекдотів, ніж ти.

— Не здивуюся, — відповів я.

— Ну ти як ртуть просто. Тебе ні за що не спіймаєш.

Вона відійшла, аж тут раптом схопила зі стільця подушку, розвернулася й буцнула її ногою просто в мене. Звичайно, я здивувався; я встав, а вона тим часом зробила те саме з іншою подушкою, тоді з іншою, яка пролетіла повз мене і збила зі столика мідний чайник.

— Не треба так, — попросив я.

— Вилізь, черепахо! — закричала вона (мабуть, це була якась літературна цитата¹). Вона схопила з камінної полицки глек і кинула в мене, здається, крикнучи при цьому: «Лови!», але в мене не вийшло, і він розбився об стіну.

— Обережніше, — попередив я.

Але за ним полетів і другий глек. Весь цей час вона сміялась, у цьому не було нічого власне злого, вона, здається, розійшлася, як дитина. Біля вікна висів красивий зелений таріль із об'ємним будиночком, вона його теж зняла зі стіни й розбила. Чомусь мені завжди подобався цей таріль і не сподобалося, що вона його розбила, і я закричав, справді різко:

— Припини!

¹ Такими словами в «Бурі» (дія 1, сцена 2) Калібана гукає його господар, чарівник Просперо.

А вона тільки показала мені «носа» і язика висунула. Точнісінько як вуличний хлопчисько.

Я промовив:

— Краще б ти такого не робила.

— «Краще б ти такого не робила», — передражнила вона мене. Тоді сказала: — Будь ласка, перейди сюди, там за тобою ще гарненькі тарілочки! — біля дверей висіли ще два тарелі. — Чи, може, ти хотів би сам їх розбити?

— Припини негайно, — повторив я. — Годі!

Але раптом вона рушила до тарелів з-поза дивана. Я став між нею і дверима, вона спробувала проскочити в мене під рукою, проте я її руку спіймав.

Тут вона раптом змінилася.

— Відпусти, — тихо попросила вона. Звичайно, я цього не зробив, бо подумав, що вона продовжить свої жарти.

Аж ось вона сказала «Відпусти!» таким неприємним голо-
сом, що я одразу це зробив. Тоді вона пішла й сіла біля вогню.

Через якусь хвилину вона звернулася до мене:

— Принеси віник, я приберу.

— Я зроблю це завтра.

— Але я хочу прибрати, — просто міледі та й годі.

— Це зроблю я.

— Ти сам винен.

— Авжеж.

— Ти найвиразніший зразок дрібнобуржуазного міщанства, який мені доводилося бачити.

— Правда?

— Так. Ти зневажаєш справжню буржуазію за снобізм, снобську манеру говорити, поводитися. Правда ж? Але замість цього всього в тебе — жаклива дріб'язкова відмова думати негарні думки, робити негарне, бути бодай у чомусь

негарним. Чи ти знаєш, що все велике в історії мистецтва і все найкрасивіше в житті — це і є те, що для тебе негарне чи викликане такими думками, які ти вважаєш за негарні? Пристрастю, любов'ю, ненавистю, правдою. Чи ти це знаєш?

— Не розумію, про що ти говориш.

— Та розумієш ти. Навіщо ти весь час кажеш: «гарний», «негарний», «пристойний», «дуже мило», «я не такий»? Чого тебе так турбує, що пристойне, а що ні? Ти мов якась стара діва, яка вважає, що і шлюб — це брудно, і взагалі все брудно, крім випити чашечку слабенького чаю в задушливій кімнаті. Чому ти не живеш повним життям? Навіщо ти вбиваєш усю красу?

— У мене ніколи не було того, що в тебе. Ось чому.

— Ти можеш змінитися, в тебе гроші є. Можеш учитися. А ти що зробив? У тебе була якась своя фантазія — над такою, мабуть, хлопчачи мастурбують, і ти носишся з тим, який ти весь із себе гарний і пристойний зі мною, так що навіть не припускаєш і думки, що взагалі те, що я тут, огидно, огидно, огидно!

Раптом вона зупинилася.

— Нема діла, — сказала вона. — Я з таким самим успіхом могла б говорити з тобою по-грецьки.

— Розумію, — погодився я. — Я неосвічений.

Вона майже закричала:

— Який ти дурний! Збоченець.

— Ти маєш гроші, — продовжила вона, — власне кажучи, ти не дурень, ти міг би стати ким захочеш. Тільки треба було розпрощатися з минулим. Ну там, не знаю, вбити тітку, спалити хату і викреслити з життя тих людей, з якими ти жив. Почати нове життя.

Вона трохи нахилилася в мій бік, немовби говорила про щось просте й легке, яке я міг би зробити, але чомусь не хочу.

— Мрії, мрії! — сказав я.

— Дивися, що можна робити. Ти міг би... ти міг би збирати колекцію картин. Я б тобі казала, що шукати, познайомила б із людьми, які розповіли б тобі, як цим займатися. Подумай, скільком бідним художникам ти б допоміг. Замість того щоб нищити метеликів, як дурний школяр.

— Метеликів і деякі дуже розумні люди збирають, — зауважив я.

— Розумні, кажеш... а яка з того користь? Чи вони люди взагалі?

— Що ти маєш на увазі? — спитав я.

— Якщо ти питаєш, то й пояснювати немає чого.

Тоді вона сказала:

— Виходить так, що я постійно маю говорити з тобою зверху. Ти весь час повзаєш на одну сходинку нижче, ніж я можу спуститися.

Вона інколи отак зі мною розмовляла. Звичайно, я їй пробачав, хоча тоді було прикро. Те, чого вона від мене хотіла, — це стати кимось геть інакшим, ким я ніколи не став би. Наприклад, усю ніч після того, як вона говорила, що я міг би колекціонувати картини, я про це думав; я мріяв про колекціонування картин, про великий будинок, де ці картини виситимуть на стінах, а люди приходитимуть на них подивитись. І Міранда теж, звичайно. Але весь час я розумів, що це дурниця: я б ніколи не збирав нічого, крім метеликів. Картини для мене нічого не означають. Зі своєї волі я б цього ніколи не робив, то й не було б сенсу. Вона б ніколи цього не зрозуміла.

Вона намалювала ще кілька моїх портретів, які були цілком гарні, але щось у них мені не подобалося; вона не надто переймалася красивою схожістю, а більше тим, що називала моїм внутрішнім «я», тож інколи так загострювала мій ніс, що вколотися можна, а рот робила вузьким і неприємним,

я хочу сказати, гіршим, ніж насправді, я ж бо знаю, що я не красень. Я не наважувався подумати, що буде, коли чотири тижні скінчаться, я просто думав, що посперечаємося, вона образиться, а я зроблю так, що вона залишиться ще на чотири тижні, — я хочу сказати, що маю своєрідну владу над нею, вона зробить те, чого я хочу. Я вже трохи був готовий, що приїде поліція. У мене був жахливий сон однієї ночі, що поліцейські приїхали і я мав убити її до того, як вони зайдуть до кімнати. Це був неначе обов'язок, а для вбивства в мене була тільки подушка. Я бив її й бив, а вона сміялась, а тоді я стрибнув на неї й почав душити, і вона перестала рухатись, а тоді, коли я прибрав подушку, — вона засміялася, вона лише вдала, ніби померла. Я прокинувся спітнілий, мені вперше снилося, що я — вбивця.

Про те, щоб я її відпустив, вона почала говорити за кілька днів до кінця. Вона все повторювала, що нікому не розповість, і, звичайно, я мав погоджуватися, що вірю їй, але розумію, що навіть коли вона й не збиралася, поліція чи батьки все одно домоглися б від неї правди. І вона й далі розводилася, що ми залишимося друзями, що вона допомагатиме мені вибирати картини, познайомить із людьми і дбатиме про мене. У ті дні вона була дуже мила зі мною, звичайно, у неї на те могли бути свої причини.

Нарешті настав той фатальний день (10 листопада, 11-го я мав її відпустити). Перше, що вона запропонувала, коли я приніс їй ранкову каву: може, влаштуємо прощальний вечір?

— Може, й гостей запросимо? — пожартував я. Але, маю додати, не тому, що мені було легко на серці.

— Ні, тільки я і ти. Бо... ну, ми ж уже дійшли до кінця, еге ж? Вона додала:

— І нагорі, у твоєї їдальні?

На це я погодився. Вибору в мене не було.

Вона дала мені список, що купити в дорогій продуктивій крамниці в Льюїсі, спитала, чи не візьму я херес і пляшку шампанського, і я, звичайно, погодився. Я ніколи ще не бачив її такою схвильованою. Мабуть, я теж хвилювався. Навіть тоді. Я відчував те, що відчувала вона.

Щоб повеселити її, я сказав:

— І неодмінно у вечірній сукні.

А вона додала:

— О, коли б мені гарну сукню. І ще мені потрібна гаряча вода помити голову.

Я пообіцяв:

— Я куплю тобі сукню. Тільки скажи мені спочатку колір і таке інше, я подивлюся, що є в Льюїсі.

Дивно, я був такий обережний і — ось тобі й маєш, — стою, червонію. Вона тільки всміхнулася:

— Я так і знала, що це Льюїс. На одній із подушок була етикетка. І я б хотіла сукню або чорну, або... ні, світло-коричневу, бежеву — почекай-но, — і вона пішла до своїх фарб і змішала кольори, як одного разу до того, коли замовляла мені в Лондоні хустку особливого відтінку. — Отакого кольору, і вона має бути простою, до коліна, не довгою, рукава отакі, — вона намалювала, — або без рукавів, ось таку чи ось таку, — мені завжди подобалося, коли вона малювала. Вона робила це так швидко, легко, було відчуття, що їй не терпілося намалювати те, за що вона взялася.

Звичайно, мої думки того дня були не найщасливіші. Для мене це було все одно що не мати плану. Я не знав, чи вийде так, як я думаю. Я навіть не знав, чи я готовий дотриматись обіцянки, хоча вона мене присилувала її дати, а, як то кажуть, вимушена обіцянка — не обіцянка.

По суті, я поїхав до Брайтона і там, довго повибиравши, побачив у маленькій крамничці саме ту сукню; було видно, що вона дійсно чудова, спочатку вони не хотіли продавати її без примірки, хоча розмір був саме той. Ну от, ідучи туди, де я поставив свій фургон, я пройшов повз іншу крамницю, ювелірну, і раптом мені сяйнула думка, що її б порадував подарунок, а ще він усе полегшить. Там було кільце з сапфірами й діамантами, яке лежало на чорному оксамиті, пам'ятаю, у формі серця — я хочу сказати, що вони таким чином розіклали те кільце. Я поцікавився: воно коштувало триста фунтів, і я ледь не вийшов одразу, але моя щедра натура взяла гору. Адже гроші я мав. Продавщиця приміряла його: воно мало гарний і коштовний вигляд. Вона запевнила: «Камінці маленькі, але всі дуже чистої води, і кільце виконане у вікторіанському стилі». Я згадав, як Міранда колись казала, що любить усе вікторіанське, то це відіграло свою роль. Була, звичайно, деяка проблема з чеком. Спочатку жінка його не взяла, але я запропонував їй зателефонувати до мого банку, і вона швидко заспівала по-іншому. От якби я тут із такою претензією говорив, сказав би, що як лорд Мак-щось там, то напевне... у кожному разі, часу на це я не мав.

Дива просто, як одна думка тягне за собою іншу. Коли я купував кільце, то бачив там і обручки, і в мене виник план: я б міг попросити її *вийти за мене заміж*, а в разі відмови й далі тримати її в себе. Це могло б допомогти. Я знав, що вона не погодиться. Тож обручку купив. Вона була дуже гарна, але не дуже дорога. Так, показати.

Повернувшись додому, я кільце помив (мені не подобалося думати, що воно торкалося шкіри іншої жінки) і сховав так, щоб у слушну хвилину дістати. Тоді приготував усе, про що вона казала: були квіти, пляшки я поставив на бічний столик,

накрив стіл як у гранд-готелі, звичайно, з усією обережністю, як завжди. Ми домовилися, що о сьомій я спущуся по неї. Після того як приніс їй покупки, я мав до того часу на неї не дивитися, достоту як перед весіллям.

Я вирішив, що цього разу зроблю виняток і поведу її нагору без кляпа і з розв'язаними руками, ризикну, але пильнуватиму її, а хлороформ і тетрахлорметан матиму напохваті на випадок чого. Наприклад, хтось постукає у двері, і тоді я скористаюся хлороформом і швиденько зв'яжу її й заткну їй рота на кухні, а тоді відчиню.

І ось о сьомій я, вбраний у найкращий костюм, найкращу сорочку з новою краваткою, яку спеціально купив, спустився до неї. Йшов дощ, і це було якраз на краще. Вона змусила мене почекати хвилині із десять, а тоді вийшла. Я був такий вражений, що вона могла мене звалити з ніг дотиком пір'їни. На мить мені здалося, що це не вона, так вона змінилася. Вона пахла французькими парфумами, які я подарував їй, вона вперше нафарбувалася, відколи почала жити в мене; на ній була та сукня, і вона дійсно личила їй, кремового кольору, дуже проста, але вишукана, з відкритими руками й шиєю. То була зовсім не дівоча сукня, вона виглядала як справжня жінка. Волосся вона підняла у високу зачіску, з якою я її раніше не бачив, дуже елегантну. У стилі ампір, як вона пояснила. Вона була точно як якась фотомодель із журналу; мене глибоко вразило те, як вона могла виглядати, коли хотіла. Пам'ятаю, очі в неї теж були якісь інакші, вона намалювала навколо них чорні лінії і мала витончений вигляд. От саме витончений. Звичайно, сам я від того почувався незграбним і ніяковим. Таке саме відчуття в мене було, коли я бачив, як із лялечки виходить імаго, а тоді я маю його вбити... я хочу сказати, краса сплутує всі думки, і не розумієш, що ти збирався робити, що маєш зробити.

— Ну як? — спитала вона.

Вона покрутилася переді мною, показалася.

— Дуже гарно, — оцінив я.

— Це й усе? — Вона поглянула на мене спідлоба. Вигляд вона мала просто блискучий.

— Прекрасно, — повторив я. Я не знав, що сказати, хотів дивитися на неї весь час і не міг. Я навіть чогось ніби злякався.

Я хочу зізнатися, ми здавалися ще дальшими одне від одного, ніж завжди. І я дедалі сильніше відчував, що не можу її відпустити.

— Ну що, ходімо нагору?

— Ні мотузків, ні кляпу?

— Уже пізно, — сказав я. — Уже все.

— Я думаю, те, що ти робиш сьогодні і зробиш завтра, буде одним із твоїх найкращих учинків.

— І однією з найсумніших речей, — не втримався я.

— Ні, ні. Це початок нового життя. І нового тебе, — вона взяла мене під руку і повела нагору.

Надворі була злива, і вона тільки раз вдихнула, перш ніж пройти на кухню і до зали через їдальню.

— Як мило, — мовила вона.

— А мені здавалося, ти казала, що це слово нічого не означає, — відповів я.

— Деякі речі й справді милі. Можна мені чарочку хересу?

Я налив нам. Отак ми там і стояли, вона мене смішила, вдаючи, ніби зала повна людей, махала їм, розповідала мені про них, а їм — про моє майбутнє життя, потім вона поставила платівку, заграла приємна музика, і вона була така гарна. Вона геть змінилась, очі в неї ожили, вона пахла тими французькими парфумами, заповнюючи собою всю

кімнату, а ще херес і тепло від справжніх дров у каміні, — завдяки цьому я забув про те, що мав зробити потім. Навіть якось по-дурному жартував. Принаймні вона сміялася.

Ось у неї в руках уже друга чарка, а тоді ми перейшли в іншу кімнату, де я витяг подарунок, який вона одразу помітила.

— Це мені?

— Дивись, — сказав я. Вона зняла паперову обгортку, і там була така темна шкіряна коробочка, вона натиснула кнопочку — і мовчала. Просто дивилася на нього.

— Вони справжні? — вона була вражена, по-справжньому вражена.

— Звичайно. Камінці маленькі, але дуже якісні.

— Фантастичні, — сказала вона. Передала коробочку мені. — Я не можу їх узяти. Я розумію, здається, я розумію, чому ти їх мені даруєш, і мені це дуже подобається, але... але взяти їх я не можу.

— Я хочу, щоб ти їх узяла, — наполягав я.

— Але... Фердинанде, якщо чоловік дарує жінці такий подарунок, це може означати тільки одне.

— Що саме? — спитав я.

— Інші люди мають брудні думки.

— Я дуже хочу, щоб ти їх надягла. Будь ласка.

— Я їх зараз поношу. Уявлю, ніби вони мої.

— Вони твої, — запевнив її я.

Вона обійшла стіл і наблизилася з коробочкою до мене.

— Надягни їх мені, — сказала вона. — Коли вже даруєш дівчині коштовності, то маєш надягати їх їй сам.

Вона постояла, подивилася на мене, а тоді відвернулася, я взяв кольє і накинув їй на шию. Із застібкою довелося поводитися, руки в мене тремтіли, я вперше торкався її шкіри не на руці. Вона так гарно пахла, що я міг би так простояти

весь вечір. Вона немовби зійшла з якоїсь реклами. Нарешті вона розвернулася і подивилася на мене.

— Мило, чи не так? — я тільки кивнув, навіть слова вимовити не міг. Я хотів сказати щось гарне, якийсь комплімент.

— Чи не хотів би ти поцілувати мене в щічку?

Я мовчав, а вона поклала руку мені на плече, стала навшпиньки і поцілувала в щоку мене. Мені, напевне, стало жарко, на той час я був такий червоний, що від мене можна було б багаття розпалювати.

Ну от, ми їли холодну курку тощо; я відкрив шампанське, і воно було дуже гарне, просто на диво. Я пошкодував, що не взяв іще, воно, здавалося, легко пилось і не дуже п'янило. Хоча ми й багато сміялися, вона справді була дуже дотепна, знову вела розмови з відсутніми людьми і таке інше.

Після вечері ми разом заварили каву на кухні (звичайно, я дуже пильнував) і понесли її до зали, і вона поставила платівки з джазом, які я їй купив. Ми, власне, сиділи разом на дивані.

Тоді ми грали в шаради; вона показувала всілякі слова, повністю й частинами, а я мав відгадувати. Ні в показуванні, ні у відгадуванні я не був на висоті. Пам'ятаю, вона раз у раз загадувала слово «метелик», а я ніяк не міг його відгадати. Я назвав літак і перебрав усіх відомих мені птахів, урешті вона впала на стілець і заявила, що я безнадійний. Тоді були танці. Вона намагалася навчити мене танцювати під джаз і самбу, але це означало торкатися її, і я все плував і не потрапляв у ритм. Напевне, вона подумала, що я дуже повільний.

І тут вона сказала, що має на хвилину відійти. Мені це не сподобалось, але я знав, що вниз вона не піде. Я відпустив її нагору і стояв на сходах, так щоб бачити, чи не бавиться

вона як-небудь зі світлом (дошки я не пригвинтив, просто забув). Вікно було високе, я знав, що вона не змогла б утекти нечутно, то було б дуже гучно. У кожному разі, вона вийшла й побачила на сходах мене.

— Ти що, не можеш мені довіряти? — трохи різко спитала вона.

Я відповів:

— Ні, це не тому.

Ми пішли назад до зали.

— А чому ж?

— Якби ти втекла зараз, то могла б сказати, що я тримав тебе в полоні. А якщо я відвезу тебе додому, я можу сказати, що тебе відпустив. Я розумію, це дурниці.

Звичайно, я дещо зіграв. То була дуже складна ситуація.

Ну, вона поглянула на мене, а тоді запропонувала:

— Давай поговоримо. Сідай тут, поряд.

Я підійшов і сів.

— Що ти будеш робити, коли я піду?

— Я ще про це не думав, — відповів я.

— Ти бажатимеш і далі мене бачити?

— Звичайно.

— Ти точно збираєшся переїхати до Лондона? Ми зробимо з тебе якусь таку сучасну людину. Когось такого, з ким цікаво поговорити.

— Ти мене соромитимешся перед усіма своїми друзями.

Це все було нереально. Я знав, що вона, як і я, тільки вдає. У мене заболіла голова. Усе йшло не так.

— У мене багато друзів. Знаєш чому? Бо я їх ніколи не соромлюсь. Усілякі там є. Ти загалом не найхимерніша людина. Один є геть аморальний. Але він чудовий художник, і за це ми все йому прощаємо. І йому не соромно. І тобі так

треба — не соромитися себе. Я тобі допоможу. Якщо спробувати, буде легко.

Здається, настав той самий час. У кожному разі, уже не було часу чекати.

— Будь ласка, вийди за мене заміж, — сказав я. У мене вже була наготові обручка в кишені.

Запала тиша.

— Усе, що я маю, — твоє, — додав я.

— Шлюб означає кохання, — промовила вона.

— Я нічого особливого не чекаю. Я не очікую, щоб ти робила щось таке, чого не хочеш. Можеш ходити куди хочеш, учитись і таке інше. Я ні про що не проситиму, крім того, щоб ти назвалася моєю дружиною і жила в моєму домі.

Вона сиділа й дивилася на килим.

— У тебе може бути власна спальня, можеш її замикати на ніч, — продовжував я.

— Але ж це жахливо. Це не по-людськи! Ми ніколи не зрозуміємо одне одного. У нас зовсім різні душі.

— Але і в мене є душа, — сказав я.

— Я оцінюю речі за тим, красиві вони чи некрасиві. Чи ти не розумієш? Не хороші вони чи погані. Просто красиві чи некрасиві. Я розумію, що багато милих і гарних речей некрасиві, а багато нехороших — красиві.

— Ти граєш словами.

Вона тільки змріяла мене поглядом, а тоді всміхнулась і стала біля каміна, дійсно прекрасна. Але вся така далека. Вища.

— Мабуть, ти закохана в Пірса Броутона, — припустив я. Мені хотілося якось її струснути. Вона справді здивувалася.

— Звідки ти про нього знаєш?

Я відповів, що прочитав у газеті.

— Там було сказано, що ви неофіційно заручені, — додав я.

І одразу побачив, що це неправда. Вона тільки розсміялася:
— Оце вже за кого точно не вийшла б. Краще вже пішла б заміж за тебе.

— А чому ж ні?

— Бо не можу взяти шлюб із людиною, щодо якої не почувую, що в усьому їй належу. Мій дух має бути її духом, моє серце — її серцем, моє тіло — її тілом. І я так само маю відчувати, що вона мені належить.

— Я належу тобі.

— Та ні ж бо! Належати — це двобічна справа. Один щось дарує, а другий приймає дарунок. Ти мені не належиш, бо я не можу тебе прийняти. Я не можу дати тобі нічого натомість.

— Мені багато й не треба.

— Та я знаю. Тобі потрібне тільки те, що я даю в кожному разі: як я виглядаю, розмовляю, рухаюсь. Але я — також і інші речі. Я можу дарувати й інше. А тобі я цього дати не можу, бо тебе не кохаю.

Я запитав:

— Це все змінює, чи не так?

Я встав, моє серце калатало. Вона одразу здогадалася, що в мене на думці, я з її обличчя це зрозумів, але вона вдала, що не розуміє.

— Що ти хочеш сказати?

— Ти сама розумієш, — відповів я.

— Я вийду за тебе заміж. Вийду за тебе, коли захочеш.

— Ха-ха-ха, — відгукнувся я.

— Ти хіба не цього від мене хотів?

— Мабуть, ти думаєш, я не знаю, що тобі не потрібні свідки і таке інше.

— Що?

— Я тобі не вірю ні на гріш.

Вона подивилася на мене так, що мені аж стало погано. Ніби я взагалі не людина. Не насмішкувато. Просто немовби я був узагалі з глибин космосу. Майже зачаровано.

— Ти думаєш, я не бачу наскрізь твої штучки, — сказав я.

Вона просто промовила:

— Фердинанде! — наче благала. Ще один її акторський хід.

— Ніяких «Фердинанде»! — озвався я.

— Ти обіцяв. Ти не можеш порушити обіцянку.

— Я можу все, що хочу.

— Але я не знаю, чого ти від мене хочеш. Як же я можу довести тобі, що я твій друг, якщо ти мені не даєш такої можливості?

— Замовкни!

І тут вона почала. Я знав, що до цього дійде. Я був до цього готовий, але до звуку машини надворі я готовий не був. Щойно авто наблизилося, вона потяглася ногою до каміна, немовби погрітися, але раптом підчепила й викотила на килим палаючу колоду, і тут же закричала й побігла до вікна, але, побачивши, що віконниці на замку, — до дверей. Та я її наздогнав. Я не взяв той хлороформ, що був у шухляді, бо мав діяти швидко. Вона розвернулася і почала люто дряпатись, я не мав настрою дуже церемонитись, я збив її руки вниз і заткнув рукою рота. Вона виривалася, кусалася, билася, але тієї миті я був у паніці. Я обхопив її навколо плечей і потяг до того комода, де стояла анестезія. Вона побачила, що це, намагалася вивернутися, мотала головою туди-сюди, але я витяг просочений тампон і дав їй подихати. Звичайно, я весь час прислухався. І стежив за колодою, вона дуже диміла, кімната була повна диму. І ось, коли вона вже стала сумирна, я відпустив її і погасив вогонь водою з вази. Я мав діяти дуже швидко, я вирішив знести її вниз, коли матиму час,

і так і зробив, поклав її на ліжко, а тоді повернувся нагору перевірити, чи все погасло і чи ніхто не крутиться поблизу.

Я прочинив парадні двері дуже спокійно, надворі нікого видно не було, то все гаразд.

Ну от тоді я пішов знову вниз.

Вона й досі була непритомна, на ліжку. Вона виглядала розкішно, сукня трохи сповзла їй з плеча. Не знаю, що це зі мною сталося, у мене всілякі думки почали виникати, коли я дивився, як вона там лежить. Щось таке, ніби я показав, хто тут господар. Сукня сповзла їй з одного плеча, було видно гумку на одній панчосі. Не знаю, що мені про це нагадало, але я згадав один американський фільм, який я колись бачив (чи то в журналі було), де чоловік привіз п'яну дівчину додому, роздягнув її і поклав у ліжко, нічого такого, він тільки це й зробив, та й усе, і вона прокинулася в його піжамі.

Тож і я так зробив. Зняв із неї сукню, панчохи, а дещо залишив — ліфчик і ще дещо, треба й міру знати. Вона лежала там гарненька, як картинка, в тому, що тітка Енні називала «клаптики з нічого». (Вона казала, що через це жінки почали більше хворіти на рак.) Наче в бікіні.

Цієї нагоди я чекав. Я витяг свій апарат і зробив кілька знімків, міг би й більше, але вона почала ворухитися, тож я мав сховати камеру і швидко вийти.

Я одразу взявся проявляти і друкувати знімки. Вийшло дуже мило. Не надто по-мистецьки, але цікаво.

Я був тої ночі в такому стані, що зовсім не спав. Кілька разів думав, може, знову піти вниз, приспати її і познімати ще, аж до такого додумувався. Але я насправді не такий, я тільки цієї ночі так повівся, бо перебував у сильному напруженні. Та й шампанське вплинуло на мене погано. І те, що вона сказала. І, так би мовити, кульмінація обставин.

Усе вже не буде так, як раніше, попри те що сталося. Яюсь це все доводило, що нам ніколи не бути разом, що вона ніколи мене не зрозуміє, напевне, вона б сказала, що я ніколи її не зрозумію чи зрозумію, але все одно.

Про те, що я її тоді роздягнув, я потім подумав, що це було не так уже й погано; мало хто зміг би обмежитися лише фотографуванням, це було майже на мою користь.

Я поміркував, що робити, і вирішив, що найкраще буде написати листа. От що я написав:

«Пробач, будь ласка, за минулу ніч, наважуся припустити, ти зараз думаєш, що ніколи мені цього не пробачиш.

Я ж казав, що не вдаватимуся до сили, якщо ти мене не змусиш. Гадаю, ти визнаєш, що змусила мене зробити це своїми діями.

Будь ласка, зрозумій, що я зробив тільки необхідне. Я зняв з тебе сукню, бо подумав, що тобі знову стане погано.

Я виявив до тебе всю можливу в такій ситуації повагу. Будь ласка, віддай мені належне, що я не зайшов так далеко, як багато хто міг на моєму місці.

Більше нічого не скажу. Тільки те, що маю потримати тебе тут трохи довше.

Щиро, і т. д.»

Я не починав лист зі звертання, бо ніяк не міг вирішити, яке воно має бути, «люба Мірандо» мені видавалося якимось фамільярним.

Ну от, я пішов униз і приніс їй снідати. Було саме так, як я думав. Вона сиділа на стільці й дивилася на мене. Я сказав «доброго ранку», але вона не відповіла. Я щось спитав, на зразок: «Тобі пластівців чи рисових кульок?» — а вона просто зміряла мене поглядом. Тож я залишив їй сніданок і лист на таці

й почекав за дверима, а коли повернувся, усе було неторкане, лист невідкритий, а вона й далі сиділа і дивилася на мене. Я зрозумів, що розмови не вийде, вона всерйоз затялася.

Так було кілька днів. Я знаю, що вона трохи пила воду. Принаймні раз на день, коли я заносив їй їжу, від якої вона щоразу відмовлялась. Я намагався її переконати. Я знову приніс лист, і цього разу вона вже його прочитала, він був розірваний, тож вона його торкалася. Я випробував усе: говорив лагідно, вдавав, що серджуся, злюся, благав її, але нічого не допомагало. Вона здебільшого сиділа спиною до мене, немовби не чула. Я носив їй особливі ласощі, наприклад шоколад з континенту, ікру, найкращу їжу, яку міг купити (у Льюїсі), але вона не їла нічого.

Я почав по-справжньому хвилюватись. Але ось одного дня я побачив, що вона стоїть на ліжку спиною до мене; проте вона розвернулася, щойно я зайшов, і сказала «доброго ранку». Але дивним тоном. Дуже злим.

— Доброго ранку, — відповів я. — Як приємно знову чути твій голос.

— Правда? То так не буде. Ти жалкуватимеш, що взагалі його чув.

— Поживемо — побачимо.

— Я тебе вб'ю. Я розумію, що ти даси мені померти з голоду. Саме це ти і зробиш.

— Чи ж я тобі їсти не носив усі ці дні?

На це в неї відповіді не було, вона знову, як завжди, зміряла мене поглядом.

— Я в тебе вже не полонена. Ти тримаєш смертника.

— У будь-якому разі, поснідай, — запропонував я.

Ну от, відтоді вона їла нормально, але все було не так, як раніше. Вона майже не розмовляла, а коли говорила, то

завжди різко й іронічно, в неї був такий поганий настрій, що поряд із нею неможливо було перебувати. Якщо я залишався на хвилину довше, ніж потрібно, вона взяла за звичку плювати на мене, щоб вигнати. Одного дня невдовзі по тому я приніс їй тарілку чудових грінок із бобами, а вона взяла і жбурнула це просто в мене. Мені захотілося дати їй по голові. Десь на той момент я відчув, що з мене досить, ніякого сенсу я в цьому не бачив, вона й далі отак зі мною поведи-лася. Схоже, ми зайшли в глухий кут.

І тут одного дня вона нарешті, власне, про щось попроси-ла. Я тоді взяв за правило виходити від неї одразу по вечері, але цього разу вона сказала:

— Зачекай хвилинку. Я хочу помитися.

— Сьогодні це незручно, — відповів я. Я не був до цього готовий.

— Завтра?

— Чом би й ні. Під чесне слово.

— Даю слово, — голос у неї був неприємний, твердий.

Я знав, чого вартє її слово.

— І я хочу погуляти зовнішнім підвалом, — вона простягла руки вперед, я їх зв'язав. Уперше за кілька днів я до неї торкнувся. Ну от, я, як завжди, сів на сходи, що вели нагору, а вона за своєю дивною звичкою ходила туди-сюди. Було дуже вітряно, звук долинав аж до підвалу — було чути її кроки і вітер угорі. Вона доволі довго мовчала, але в мене чомусь було відчуття, що вона хоче щось сказати.

— Що, радує тебе твоє життя? — урешті спитала вона.

— Не дуже, — обережно відповів я.

Вона ще двічі пройшлася туди-сюди. Тоді почала мугикати якусь музику.

— Гарна мелодія, — сказав я.

– Тобі подобається?

– Так.

– Тоді мені вона більше не подобається.

Вона ще пройшлася два чи три рази.

– Поговори зі мною.

– Про що?

– Про метеликів.

– Про яких метеликів?

– Чому ти їх збираєш. Де їх знаходиш. Ну давай. Просто поговори.

Ну, це виглядало дивно, але я почав, і щоразу, коли зупинявся, вона говорила: «Ну ж бо, продовжуй». Говорив я так, може, з півгодини, доки вона зупинилася і сказала: «Тепер годі». Вона зайшла назад, я розв'язав їй руки, і вона пішла й сіла на ліжку спиною до мене. Я спитав, чи не хоче вона чаю, вона не відповіла, і раптом я зрозумів, що вона плаче. Її сльози зі мною могли зробити що завгодно, я не міг бачити її такою нещасною. Я підійшов ближче і сказав: «Ну чого ти хочеш, я куплю тобі що завгодно». Але вона розвернулася до мене, – так, вона плакала, але її очі горіли вогнем, вона встала і пішла на мене, повторюючи: «Іди геть! Іди геть!» Це було жахливо. Вона немов збожеволіла.

Наступного дня вона була дуже тиха. Ані слова. Я прикрив дошки на місце й підготував усе, і вона показала, що готова, після своєї прогулянки (цього разу вже ані слова не сказала). Тож я заткнув їй рота, зв'язав і повів нагору, де вона прийняла ванну, потім вийшла, простягла руки, я їх зв'язав, причепив кляп.

Я завжди заходив на кухню першим, тримаючи її про всяк випадок за руку, але там була сходинка, я сам одного разу через неї перечепився, може, то й вона так, падіння

здавалося природним, і, звичайно, щітки, пляшечки тощо, які вона носила в рушнику (руки в неї були зв'язані попереду, то й носила вона свої речі попереду), гучно посипалися на підлогу. Вона, немовби без жодної думки, підвелася, зігнувшись і потираючи коліна, а я, як дурень, кинувся збирати її речі. Звичайно, я тримав її за халат, але очі відвів, собі на лихо.

Наступне, що я відчув, — жахливий удар по голові збоку. На щастя, він був не надто точний і його прийняли більше плече і комір піджака. У кожному разі, я впав на бік, трохи намагаючись уникнути наступного. Рівновагу я втратив і до її рук дотягтися не міг, хоча й далі тримав її за халат. Я побачив щось у її руках і раптом зрозумів, що це стара сокира; я тільки сьогодні вранці брав її до саду, де в однієї зі старих яблунь бурею надломило гілку. Я раптом усвідомив, що не врахував цього. Забув її на вікні кухні, і вона, певне, помітила. Одна помилка — і все втрачено.

Цієї миті я був у її руках — на диво, вона мене не зарубала на смерть. Вона вдарила знову, і, ледве підвівши руку, я відчув жахливий удар у скроню, у голові загуло, і, здається, кров линула одразу. Не знаю, як у мене це вийшло, мабуть, інстинктивно, але я вдарив її ногою, вона, зігнувшись, упала майже на мене, і я почув, як сокира вдарилась об камінь.

Я дотягнувся до неї, вирвав з руки сокиру й пожбурих у траву, а тоді схопив її за руки, перш ніж вона змогла зірвати кляп, я розумів цю штуку. Ну ми ще поборолись, але лише кілька секунд, мабуть, вона вирішила, що це вже не допоможе, що вона мала шанс, але не змогла скористатися, вона раптом припинила битись, і я повів її до дверей і вниз. Я діяв

грубо. Мені було дуже погано, обличчя мені заливала кров. Я заштовхав її до кімнати, вона якось дуже химерно на мене подивилася, перш ніж я хряснув дверима й замкнув їх. Мотузками та кляпом я не став займатися. Хай буде їй наука, подумав я.

Тож я пішов нагору і все змив, думав, що зомлію, коли побачив себе у дзеркалі, усього закривавленого. Проте мені дуже поталанило, що сокира не була така вже гостра і лише черкнула мене по голові, — вийшла страшна рвана рана, але не глибока. Я довго сидів, заткнувши її рушником. Ніколи не думав, що так спокійно перенесу вигляд крові; я сам з себе дивувався того вечора.

Звісно, це мене страшенно розлютило. Якби в мене все так не паморочилося, не знаю, що б я зробив. Оце було як та соломинка, яка ламає спину верблюда, як то кажуть, і в мене почали виникати певні думки. Не знаю, що б я зробив, коли б вона продовжувала поводитися, як раніше. Але, зрештою, зараз це не має жодного значення.

Наступного ранку я пішов униз, голова в мене й далі боліла, я був готовий на її різкість теж відповісти різкістю, але я ледве тримався на ногах, і перше, що вона зробила, — це встала й спитала, як моя голова. З її тону я зрозумів, що вона намагається бути інакшою. Доброю.

— Дякувати Богу, не вмер, — відповів я.

Вона була бліда і серйозна. Вона витягла вперед руки, кляп зняла, але спала, напевне, зі зв'язаними руками (вона досі була в халаті). Я її розв'язав.

— Дай-но я подивлюся.

Я відсахнувся, я сильно нервувався.

— У мене нічого в руках немає. Ти оте все промив?

- Так.
- Продезінфікував?
- Атож.

Ну й тут вона пішла, дістала пляшечку детолу¹, налила трохи на ватку і повернулася.

– Що за нові ігри? – спитав я.

– Я хочу тебе оцим помастити. Сідай. Сідай, – з її тону було зрозуміло, що вона справді хоче хорошого. Дивно, іноді було абсолютно зрозуміло, що вона не бреше.

Вона дуже обережно зняла пов'язку, я відчув, як вона здригнулася, коли побачила рану, видовище було не з найпривабливіших, але вона дуже обережно її промила і наклала пов'язку знову.

– Дуже дякую, – сказав я.

– Вибач, будь ласка... за те, що я зробила... оте, що зробила. І хотіла б подякувати тобі й за те, що не мстишся. Маєш повне право.

– Тобі було непросто.

– Я зараз не хочу ні про що говорити. Тільки вибачитися.

– Приймається.

– Дякую.

Це все було якось формально, вона розвернулася і стала снідати, а я почекав за дверима. Коли я постукав у двері дізнатися, чи час прибирати посуд, вона вже перевдяглась і як слід склала ліжко, я спитав, чи нічого їй не треба, але вона ні про що не попросила. Вона сказала, щоб я купив собі мазь ТСП і повернула мені тацю з ледь помітною усмішкою. Це здавалося такою дрібницею, але знаменувало серйозні

¹ Дезінфекційний засіб.

зміни. Здається, моя голова була майже варта їх. Того ранку я дуже радів. Немовби сонце з-за хмари вийшло.

Після того ми два чи три дні були в якомусь проміжному стані, ні те ні се. Вона говорила небагато, але зовсім не лютилася й не намагалася мене зачепити. Одного дня після сніданку вона попросила мене сісти, як тоді, спочатку, щоб вона змогла мене намалювати. Це для неї був просто привід для розмови.

- Я хочу, щоб ти мені допоміг, – сказала вона.
- Продовжуй.
- У мене є подруга, в яку закохався один молодий чоловік.
- Що далі? – спитав я.

Вона зупинилася. Мабуть, щоб подивитися, як я заходжу в пастку.

- Він у неї так закохався, що викрав її. Тримає її в полоні.
- Який збіг обставин.
- Правда? Ну й вона хоче вийти на волю, але не завдати йому болю. І просто не знає, що робити. Що б ти порадив?
- Терпіння, – відповів я.
- А що має статися, щоб він її випустив?
- Статися може що завгодно.
- Гарзд. Давай без ігор. Скажи, що мені зробити, щоб ти мене відпустив.

Я не міг дати їй відповідь, я подумав, що коли б я сказав: «Залишись зі мною назавжди», – ми б прийшли туди, звідки почали.

- Шлюб не допоможе. Ти не можеш мені довіряти.
- Ще ні.
- Якби я переспала з тобою?

Вона припинила малювати. Я мовчав.

— Ну?

— Я не думав, що ти з таких.

— Я просто намагаюся з'ясувати твою ціну, — немовби вона намагається купити нову пральну машинку і зважує всі за і проти.

— Ти знаєш, чого я хочу, — сказав я.

— Але ж я цього не хочу!

— Ти все сама знаєш.

— Та Боже ж мій. Послухай. Просто скажи «так» чи «ні». Ти хочеш зі мною переспати?

— Не так, як ми зараз.

— А як ми зараз?

— Я думав, ти розумна.

Вона глибоко вдихнула. Мені було приємно трохи її подразнити.

— Ти відчуваєш, що я тільки шукаю способу втекти? Що будь-що зроблю заради цього? Так?

Я відповів:

— Так.

— А якби ти відчув, що я це роблю з якоїсь іншої причини? Бо ти мені сподобався? Просто задля розваги? Тоді б хотів?

— Те, про що ти говориш, я можу купити собі в Лондоні, коли захочу.

Це змусило її трохи помовчати. Вона продовжила малювати.

Через якийсь час вона сказала:

— Ти мене привіз сюди не тому, що я приваблива.

— На мою думку, ти дуже приваблива, — заперечив я. — Найпривабливіша.

— Ти просто як китайська коробочка, — сказала вона. Вона продовжила малювати і більше вже нічого не говорила.

Я намагався продовжити розмову, але вона зауважила, що це псує позування.

Я знаю, що комусь моя поведінка може здатися незвичайною. Я знаю, що більшість чоловіків подумали б про те, як би скористатися ситуацією, і мали б чимало можливостей. Я міг би її приспати. І зробити що захочу, але я не з таких, абсолютно не з таких. Вона була немов якась особлива гусінь, яку треба вигодовувати три місяці, а вона хоче всього досягти за три дні. Я розумів, що це нічого не дасть, а вона завжди так поспішала. Люди сьогодні завжди чогось хочуть, і щойно про це подумають, та й бажають його зразу мати в руках; але я не з таких, я людина старого гарту, мені подобається думати про майбутнє і дати всьому можливість розвиватися скільки йому треба. Помалу їдь, далі заїдеш, як казав дядько Дик, коли вигравав по-серйозному.

Вона ніколи не розуміла, що мені було достатньо її просто мати. Достатньо просто того, що вона в мене була. Нічого робити я не хотів. Мені просто хотілося, щоб вона в мене була і щоб це нарешті було безпечно.

Минуло два чи три дні. Вона говорила мало, але одного разу по обіді спитала:

— Я пожиттєво ув'язнена, так?

Я розумів, що вона просто хотіла побалакати, і нічого не це не відповів.

— Може, знову будемо друзями?

— Я — завжди будь ласка, — погодився я.

— Можна сьогодні ввечері мені помитися?

— Гарзд.

— А можна потім там нагорі посидіти, в кімнаті? Страшенно хочеться чогось нового.

— Побачимо.

Урешті я розпалив камін і все приготував. Подбав, щоб вона більш нічого не змогла підібрати й дати мені по голові. Я не міг гратися, ніби вірю їй так, як раніше.

Ну й вона пішла до ванни, і все було як завжди. Коли вона вийшла, я зв'язав їй руки, а кляп чіпляти не став і пішов за нею вниз. Я помітив, що від неї дуже пахло французькими парфумами, волосся вона підбрала вгору, як раніше, і вдягла біло-фіолетовий халат, який я їй купив. Вона захотіла хересу, який я так і не допив (лишалось ще півпляшки), я налив, і вона стояла біля каміна, дивилася на вогонь, витягала то одну, то другу босу ногу, щоб погріти їх. Ми стояли й випивали; ми ні про що не говорили, але вона якось так дивно на мене поглянула, ніби знала щось таке, чого я не знаю, і це мене знервувало.

Вона випила другу чарку за хвилину, а тоді попросила ще.

— Сідай, — сказала вона, і я сів на диван туди, куди вона показала. Якусь мить вона дивилася, як я там сиджу. Тоді вона стала переді мною, якось дивно поглядаючи на мене і переминаючись із ноги на ногу. І тут підійшла, раз — і сіла мені на коліна. Це захопило мене зненацька. Якимось чином вона перекинула руки через мою голову і раптом поцілувала мене в губи. Тоді поклала мені голову на плече.

— Не напружуйся так, — сказала вона.

Мене немов блискавкою вдарило. Я не міг нічого вдіяти.

— Пригорни мене, — попросила вона. — Ось так. Хіба не гарно? Я не важка? — і вона знову поклала голову мені на плече, а я поклав руку їй на талію. Вона була вся тепла і пахла парфумами, і, треба сказати, халат застібався дуже низько й розлітався вище її колін, але, здається, їй було байдуже, вона просто поклала ноги на диван.

— Що таке? — спитав я.

– Ти такий напружений. Просто розслабся. Немає чого перейматися.

Ну я й намагався, вона спокійно лежала, але я відчував, що в цій ситуації щось не так.

– Чому ти мене не цілуєш?

Я розумів, що справді щось відбувається. Що робити, не знав, поцілував її в маківку.

– Не так.

– Я не хочу, – відмовився я.

Вона підвелася, все ще сидючи на моїх колінах, і подивилася на мене.

– Не хочеш?

Я відвів погляд, це було важко при тому, що вона обвила руками мою шию, і не знав, що сказати, щоб її зупинити.

– Чому ж?

Вона сміялася з мене.

– Я можу занадто далеко зайти, – пояснив я.

– Та і я теж.

Я розумів, що вона сміється, знову кепкує з мене.

– Я знаю, хто я такий, – сказав я.

– Який же?

– Не такий, як тобі подобається.

– Ти хіба не знаєш, що буває такий час, коли кожен чоловік привабливий? Еге ж? – Вона ніби злегка струснула мою голову, немовби я дурник.

– Не чув про таке.

– Ну а воно отак.

– Мені не подобається те, до чого це веде.

– А мені все одно, до чого воно веде. Який же ти повільний! – і раптом вона мене знову поцілувала, я навіть відчув її язик.

— Хіба не приємно?

Звичайно, я мав сказати: так, звичайно. Я не розумів, що в неї насправді на думці, і це мене нервувало, на додачу до того, що я в кожному разі нервувався через її поцілунки тощо.

— Ну давай же. Спробуй.

І вона розвернула до себе мою голову. Я мав це зробити, і її рот був дуже приємний. Дуже м'який.

Я відчував, що дуже слабкий. Я мав би сказати їй одразу, щоб вона так гидко не поводитися. Але я був дуже слабкий. Немовби робив це проти своєї волі.

Вона знову відкинула голову, і я зміг побачити її обличчя.

— Це ти вперше з дівчиною цілуєшся?

— Не кажи дурниць.

— Ти розслабся. Не нервуйся, не соромся.

Тоді вона потяглася до мене і почала цілувати мене знову з заплющеними очима. Звичайно, вона випила три чарки хересу. Далі вийшов уже геть незручний момент, я відчув себе дуже збудженим, а я завжди розумів (щось таке я чув в армії), що джентльмен володіє собою до певного моменту, тож я просто не знав, що робити. Я подумав, що вона образиться, і намагався сісти рівніше, коли вона відняла від мене свої губи.

— Щось не гаразд? Тобі незручно?

— Так.

Тоді вона встала з моїх колін, зняла руки з моєї шиї, але все одно сіла дуже близько.

— Не розв'яжеш мені руки?

Я встав, мені було соромно, я мусив підійти до вікна і вда-ти, ніби щось роблю зі шторою, весь цей час вона стежила за мною через спинку дивана, сидячи на ньому з ногами.

- Фердинанде! Щось не гаразд?
- Усе гаразд, – одказав я.
- Немає чого боятися.
- Я не боюся.
- Тоді повертайся. Вимкни світло. Хай буде тільки камін.
- Я зробив, як вона сказала, але залишився біля вікна.
- Приходь, – вона так манливо, переконливо це сказала.
- Я сказав:
- Так не можна. Ти просто вдаєш.
- Правда?
- Ну ти ж знаєш.
- А чом би тобі не перевірити?

Я не зрушив з місця, весь цей час я розумів, що це велика помилка. Тоді вона встала і підійшла до каміна. Я вже не відчував збудження. Як не дивно, я всередині був зовсім холодний.

- Підійди, присядь тут.
- Мені й тут добре.

Раптом вона підійшла до мене, взяла мене обома руками за руку і потягла до вогню, я дозволив їй себе повести. Там вона витягла руки вперед, вигляд у неї був такий, що я її розв'язав. Вона одразу підійшла впритул і поцілувала мене, для цього вона майже мусила стати навшпиньки.

І тут вона зробила вже геть шокуючу річ.

Я не повірив своїм очам: вона відступила на крок і розв'язала халат – під ним нічого не було. Вона була гола. Я швидко поглянув і відвів погляд, а вона просто стояла там, усміхалась і чекала – це можна було просто відчутти, – чекала, що я піду до неї. Вона підвела руки і почала розпускати волосся. Це була навмисна провокація: вона стояла там гола

у відблисках вогню. Я не вірив у це, радше був змушений повірити, але я не міг повірити, що це саме те, чим воно здається.

Це було жахливо, мені стало недобре, я відчув, що тремчу, був ладний крізь землю провалитися. То було ще гірше, ніж із повією: ту я не поважав, але з Мірандою я б сорому не переніс.

Ми там стояли, вона просто переді мною струшувала волосся, розпушуючи його, і мені ставало дедалі більш соромно. Далі вона підійшла і почала знімати з мене піджак, краватку, розстібнула один за одним гудзики на сорочці. Я був як віск у її руках. Тоді вона почала стягувати з мене сорочку.

Я все думав: стій, зупинися, припини, так не можна, але я був занадто слабкий. Далі вже я був голий і вона була переді мною, обіймала мене, але я був весь напружений, немовби то був якийсь інший я й інша вона. Я розумію, що не був тоді нормальний, не робив те, що від мене очікувалось, і вона зробила дещо таке, про що я розповідати не буду, скажу тільки, що ніколи не думав, що вона на таке здатна. Вона лежала біля мене на дивані і таке інше, але в мене всередині все переверталось.

Вона виставила мене цілковитим дурнем. Я розумів, про що вона думала, вона думала, що саме через це я завжди ставився до неї з такою повагою. Я хотів це зробити, хотів показати, що я це можу, тож довести, що моя повага – це справді повага. Я хотів, щоб вона побачила, що я це можу, тоді я хотів сказати, що я не збирався цього робити, що це занадто низько і для мене, і для неї, що це огидно.

Ну от, ми якийсь час просто лежали, і я відчував, що вона зневажає мене, що я в її очах ненормальний.

Урешті вона встала з дивана, стала навколішки біля мене і погладила по голові.

— Це з багатьма чоловіками буває, то дрібниці, — послушати її, так у неї величезний досвід.

Вона пішла назад до каміна, надягла свій халат і сіла біля мене, спостерігаючи. Я вдягнувся. Я сказав їй, що знав, що ніколи цього не зможу зробити. Я вигадав довгу історію, щоб вона мене пожаліла, брехливу від початку до кінця, не знаю, чи вона мені повірила; про те, що я можу відчувати кохання, але не займатися ним. Що саме тому я мав залишити її в себе.

— Але тобі хіба зовсім не приємно мене торкатися? Здається, тобі сподобалося цілуватись.

Я сказав:

— То вже потім...

— Мені не слід було так тебе хвилювати.

— Ти тут не винна, — пояснив я. — Я не такий, як усі. Мене ніхто не розуміє.

— Я розумію.

— Я про це мрію, — сказав я. — Але це не може стати дійсністю.

— Як Тантал, — вона пояснила, хто це.

Вона довго мовчала. Мені захотілося дати їй хлороформу. Знести її донизу, та й по всьому. Я хотів побути сам.

— Який це лікар сказав тобі, що ти ніколи не зможеш?

— Та просто лікар, — то я їй збрехав. Звичайно, я з жодними лікарями не радився.

— Психіатр?

— В армії, — сказав я. — Психіатр.

— А які мрії в тебе були щодо мене?

— Усякі.

— Не еротичні?

Їй не слід було так поводитися. Не слід було так багато про це розпитувати.

— Що я обіймаю тебе, — сказав я. — І все. Що ми спимо поряд, а надворі дощ і вітер чи щось таке.

— Може, ти зараз хотів би так спробувати?

— Це нічого не дасть.

— Я зроблю так, якщо ти хочеш.

— Не хочу, — заперечив я. — Краще б ти цього не починала. Вона мовчала, здається, цілу вічність.

— Чому, як ти гадаєш, я це зробила? Просто щоб утекти?

— Не через кохання, — припустив я.

— То сказати тобі? — вона встала. — Ти маєш зрозуміти, що сьогодні я принесла в жертву всі свої принципи. Так, щоб утекти. Про це я теж думала. Але я справді хочу тобі допомогти. Ти маєш у це повірити. Хотіла показати тобі, що секс — це просто така сама справа, дія, як і всі інші. Це не брудно, просто двоє людей забавляються тілами одне одного. Як танець. Як гра, — здається, вона гадала, що я маю щось сказати, але я дав їй можливість говорити далі. — Я для тебе роблю те, чого для жодного чоловіка не робила. І я вважаю, що ти дечим мені зобов'язаний.

Я, звичайно, розкусив її гру. Вона дуже майстерно загортала те, чого вона справді хоче, у багато слів. Намагалася переконати мене, що я справді чимось їй зобов'язаний, наче не вона все це почала.

— Скажи що-небудь, будь ласка.

— Що?

— Ну що ти хоча б розумієш, про що я говорю.

— Розумію.

— І все?

— Я не хочу говорити, — відмовився я.

— Ти міг би мені сказати. Зупинити мене ще на початку.

— Я намагався, — сказав я.

Вона стала навколішки біля вогню.

— Просто фантастика. Ми зараз далі одне від одного, ніж будь-коли.

— Раніше ти мене ненавиділа. Тепер, гадаю, ти мене ще й зневажаєш.

— Мені тебе шкода. Мені шкода тебе — і за те, що ти такий, і за те, що не бачиш, хто така я.

— Я можу бачити, хто ти, — сказав я. — Не думай, що не можу.

Я говорив різко, з мене було годі. Вона швидко глянула навколо, тоді схилилась і затулила руками обличчя. Мабуть, вдала, що плаче. І врешті тихо сказала:

— Будь ласка, відведи мене вниз.

Ми пішли вниз. Коли ми зайшли до неї, вона розвернулась, а я зібрався йти, розв'язавши їй руки.

— Ми бачили одне одного оголеними, — сказала вона. — Ми *не можемо* більше бути далекі одне від одного.

Коли я пішов, я немовби збожеволів. Не знаю, як пояснити. Усю ніч не спав. Весь час повертався до тієї миті, як я тоді стояв і лежав без одягу, що я робив і що вона, напевно, подумала. Я так і бачив, як вона там, унизу, з мене сміється. Щоразу, коли я про це думав, мені здавалося, що я червонію всім тілом. Я не хотів, щоб ця ніч закінчувалася. Я хотів, щоб сонце ніколи не сходило.

Я ходив верхнім поверхом кілька годин. Урешті я сів у фургон і поїхав до моря, дуже швидко, мені було все одно, що буде.

Я міг би зробити що завгодно. Міг би її вбити. Усе, що я зробив пізніше, я зробив через цю ніч.

Це було майже так, ніби вона була дурна, просто дурна. Звичайно, насправді вона така не була, просто вона не знала,

як мене любити. Вона могла мені зробити приємно багатьма іншими способами.

Вона як усі жінки, у неї те саме на думці.

Я більше її не поважав. Це мене надовго розлютило.

Бо я міг це зробити.

На ті фотографії (що я зняв, приспавши їй) я інколи дивився. Міг проводити час із ними. Вони ніколи зі мною не сперечалися.

Про це вона так і не дізналася.

Ну от, наступного ранку я пішов униз, і все було, немовби нічого й не сталося. Вона ані словом про це не обмовилася, я теж. Я приніс їй снідати, вона сказала, що з Льюїса їй нічого не треба, пішла походити зовнішнім підвалом, тоді я знову її замкнув і пішов. Власне, я мав поспати.

Увечері все було інакше.

— Я хочу з тобою поговорити.

— Так, — сказав я.

— Я випробувала все. Залишилося тільки одне. Я знову оголошу голодування. Не їстиму, доки ти мене не відпустиш.

— Дякую за попередження.

— Якщо...

— О, тут іще є «якщо».

— Якщо ми не домовимося.

Здається, вона чекала.

— Я ще не почув, про що.

— Я готова прийняти те, що ти мене не відпустиш одразу.

Але тут, внизу, я залишатися не готова. Я хочу бути в полоні нагорі. Хочу денного світла і трохи повітря.

— Саме так? — запитав я.

— Саме так.

— Від сьогоднішнього вечора, так? — уточнив я.

— Дуже скоро.

— Ну, я, мабуть, покличу теслю, оформлювачів тощо...

Вона зітхнула, а тоді, здається, почала розуміти.

— Не треба так. Будь ласка, не треба так, — вона дивно на мене подивилася. — Це все сарказм. Я не хотіла тебе образити.

Яка вже там різниця, вона вбила всю романтику, вона стала як усі жінки, я більше її не поважав, уже там не залишилося чого поважати. Я знав її штучки: щойно пустити її нагору, то вже все одно що випустити.

Однак я подумав, що цього голодування я також не хочу, тож поки що варто повести гру.

— Наскільки скоро? — спитав я.

— Можеш тримати мене в одній зі спалень. Можеш усюди поставити ґрати й забити дошками. Я б там спала. Потім, може, ти мене зв'язуватимеш, затикатимеш рот і даватимеш інколи посидіти біля відчиненого вікна. Оце і все моє прохання.

— Оце і все! А що всі навколо подумують про ці заґратовані вікна?

— Краще вже мені вмерти з голоду, ніж залишатися тут. Ну в ланцюги мене там нагорі закуй чи що. Тільки дай мені свіжого повітря і денного світла.

— Я про це подумую, — пообіцяв я.

— Ні. Зараз.

— Ти забуваєш, хто тут господар.

— Зараз.

— Я не можу сказати зараз. Маю подумати.

— Ну, то гаразд. Завтра вранці. Або ти кажеш мені, що я можу піднятися нагору, або я не їм. І це вже буде у-бивство, — вигляд у неї був справді лютий і неприємний.

Я просто розвернувся й пішов.

Я міркував про це всю ніч. Я розумів, що мені потрібний час, мені треба повдавати, що я це зроблю. Як то кажуть, для годиться.

Потім я подумаю, що робити, коли дійде до діла.

Наступного ранку я пішов униз, сказав, що над усім подумав, зрозумів її тощо — одну кімнату можна переобладнати, але на це знадобиться тиждень. Я подумав, що вона почне ображатися, але вона сприйняла це нормально.

— Але якщо ти знову тягнеш час, я голодуватиму. Розумієш?

— Я б і завтра зробив, — додав я. — Але тут потрібно багато дощок, особливі ґрати. Щоб дістати це, може, день потрібен.

Вона подивилася на мене отим своїм напруженим поглядом, але я просто пішов виносити відро.

Після того ми цілком непогано ладнали, тільки я весь час мав удавати, що щось роблю. Вона говорила небагато, але не грубіянила. Якось увечері вона захотіла помитись і подивитися кімнату, яку я підготував. Ну, я розумів, що так буде, я приніс дощок і удав, ніби щось серйозне розтіяв з її вікном (то була спальня в глибині). Вона сказала, що хоче собі одне з отих віндзорських крісел¹ (просто як у старі добрі часи, вона про щось прохала), я його добув наступного дня, приніс до неї вниз і показав їй. Ні, внизу воно їй не потрібне, хай воно буде нагорі. Вона сказала, що не хоче нічого з того (з меблів), що в неї є внизу, переносити нагору. Усе було так просто, що далі нікуди. Коли вона побачила кімнату і дірки для болтів, вона, здається, справді повірила, що я збираюся настільки подобішати, що пуцу її нагору.

¹ Дерев'яне різьблене поліроване крісло без оббивки, популярне в Британії й Америці з XVIII століття.

Думка була така, що я піду вниз і поведу її нагору, ми разом повечеряємо нагорі, а тоді вона ночуватиме першу ніч нагорі, а вранці побачить сонце.

Іноді вона бувала така весела. Я сміявся. Ну, я кажу — сміявся, але я й дуже нервувався, коли настав той день.

Перше, що вона повідомила, коли я прийшов до неї, що вона заразилася від мене застудою, яку я приніс із перукарні, коли їздив до Льюїса.

Вона вся була така бадьора, командувала, звичайно, тихцем посміювалася з мене. Тільки сміятися слід було з неї.

— Ось мої речі на цей вечір. Решту можеш перенести за-втра. Там усе готове? — вона вже питала про це в обід, і я ска-зав: так.

Я відповів:

— Готове.

— То ходімо. Мене треба зв'язувати?

— Тільки одне треба. Одна умова.

— Умова? — Її усмішка щезла. Вона одразу здогадалася.

— Я тут подумав... — почав я.

— Що? — очі в неї просто вогнем горіли.

— Я б хотів зробити кілька знімків.

— Мене? Та ти їх уже багато назнімав.

— Ні, не таких.

— Не розумію, — але я бачив, що насправді вона розуміла.

— Я хочу такі фотографії, як ти була ввечері кілька днів тому, — сказав я.

Вона сіла в кутку свого ліжка.

— Продовжуй.

— І ти маєш позувати так, щоб було видно, що тобі це по-добається. Так, як я тобі скажу.

Ну а вона так там і сиділа, нічого не казала. Я подумав, що вона хоча б розсердиться. А вона просто сиділа там і витирала ніс.

— Якщо я зроблю це?

— Я виконаю, що обіцяв, — сказав я. — Я маю себе захищати. Мені потрібні такі фотографії, які тобі було б соромно показати комусь іще.

— Ти хочеш сказати, що я маю позувати для непристойних фотографій, щоб, коли втечу, не наважилася розповісти про тебе поліції?

— Власне, — підтвердив я. — Але фото будуть не непристойні. Просто такі, які ти б не хотіла оприлюднювати. Мистецькі фотографії.

— Ні.

— Я тебе прошу про те, що ти сама, не спитавши, зробила кілька днів тому.

— Ні, ні, ні.

— Знаю я твої штучки.

— Те, що я зробила тоді, було неправильно. Я вчинила так у відчаї, що між нами немає нічого, крім підлості, підозр і ненависті. А це інша річ. Це огидно.

— Я не бачу різниці.

Вона підвелась і пішла в далекий куток.

— Ну ти ж один раз це зробила. То зможеш і знову.

— Господи, це якась божевільня, — вона обвела поглядом кімнату, немовби мене в ній не було, наче її чув хтось інший чи вона сама збиралася розвалити стіни.

— Або ти це зробиш, або ти не виходиш звідси взагалі. Ні гуляти. Ні до ванни. Нікуди.

Я продовжив:

— Ти вже мене трохи надурила. У тебе тільки одне на думці. Піти від мене. Пошити мене в дурні й напустити на мене поліцію. Ти не краща за будь-яку повію. Раніше я тебе поважав, бо гадав, що ти вища від того, що тоді зробила. Що ти не як усі. А ти така сама. Зробиш будь-яку гидь, щоб домогтися того, чого хочеш.

— Припини, припини! — закричала вона.

— Я в Лондоні й значно досвідченішу знайду. Коли захочу. І робитиму що захочу.

— Ти — огидна, брудна, підла сволота.

— Ну давай, продовжуй. Ото саме твоя мова.

— Ти порушуєш усі людські закони, будь-який пристойний людський зв'язок, будь-що пристойне, що взагалі траплялося між твоєю і моєю статтю.

— Хто б дорікав, — сказав я. — Це ж ти роздяглася, ти на це напрошувалась. От і маєш.

— Іди геть! Геть!

Це вже був зовсім дикий крик.

— Так чи ні? — запитав я.

Вона розвернулася, схопила зі столу чорнильницю і жбурнула в мене.

Ось так. Я вийшов і замкнув за собою двері. Вечеряти я їй не приніс, хай подумає над своєю поведінкою. Я повечеряв купленою про всяк випадок куркою, випив шампанського, а решту вилив у раковину.

Я почувався щасливим, сам не знаю чому, бачив, що раніше я був слабкий, а тепер відплатив їй за все, що вона про мене сказала й подумала. Я походив по горішніх кімнатах, зазирнув і до її кімнати, аж розсміявся, подумавши, що вона залишилася там, унизу, саме вона тепер залишиться низько

в усіх значеннях слова, і навіть якщо вона не заслуговувала на це від самого початку, зараз вона на це заслужила. У мене були причини дати їй зрозуміти, що є що.

Потім я ліг спати, подивився попередні фотографії, книжки, у мене виникли деякі задуми. Була серед них книжка «Черевички» з дуже цікавими знімками дівчат, здебільшого їхніх ніг у різноманітному взутті, на декому було тільки взуття і пояс, то були справді незвичайні фото, мистецькі.

Коли я вранці спустився, то постукав і почекав, як завжди, перед тим як зайти, але, на диво мені, вона й далі лежала в ліжку, вона спала вночі одягнена, накрившись лише покривалом. Якусь мить вона, здається, не зовсім розуміла, де вона і хто я, я просто стояв і чекав, що вона на мене накинеться, але вона сіла на край ліжка і сперлася ліктями на коліна, голову поклала на руки — наче це все було страхіття і їй тяжко прокидатися.

Вона закашлялася. Кашель був дещо грудний. Виглядала вона кепсько.

Тож я вирішив нічого не казати, а пішов і приніс їй снідати. Вона випила каву, коли я її приніс, і з'їла кашу, голодування скасовувалось, і вона знову повернулася до тієї самої пози, опустила голову на руки. Я вже знав цю штуку, вона намагалася мене розжалобити. Вигляд у неї був справді змучений, але я вирішив, що це все гра, щоб я впав навколішки і благовпробачення чи ще щось таке зробив божевільне.

— Хочеш «колдрекс»? — спитав я. Мені було видно, що вона добряче застуджена.

Ну от, вона кивнула, і далі поклавши голову на руки, то я пішов, приніс, а коли я повернувся, вона була на тому самому місці. Було видно, що це серйозне акторство. Як ота образа. То я подумав, нехай собі, пограє й припинить.

Я можу почекати. Я спитав, чи їй нічого не треба, вона похитала головою, то я пішов.

В обід вона лежала в ліжку, коли я спустився. Вона просто підвела на мене очі, сказала, що хоче тільки супу і чаю, я приніс і пішов. Із вечерею було приблизно те саме. Вона просила аспірин. Майже не їла. Але колись вона грала і в таку гру. За весь цей день ми більше ніж двадцять слів одне одному не сказали.

Наступного дня було те саме, вона лежала в ліжку, коли я увійшов. Проте вона не спала, лежала й дивилася на мене.

— Ну як? — спитав я. Вона мовчала, просто лежала там. Я сказав:

— Якщо ти думаєш, що обдурити мене цим лежанням у ліжку, то помиляєшся.

Це змусило її відкрити рот.

— Ти — не людина. Ти просто дрібний брудний черв'як-мастурбатор.

Я поведився так, ніби цього не почув, просто зайшов і приніс їй снідати. Коли я приніс їй кави, вона сказала: «Не підходь до мене!» В її голосі була справжня отрута.

— Ну а якщо я тебе тут просто лишу? — піддражнив її я. — Що ти тоді зробиш?

— Якби я тільки мала силу вбити тебе. Я б тебе вбила. Як скорпіона. І я так і зроблю, коли одужаю. Я не піду в поліцію. Тюрма — завелика честь для тебе. Я прийду і вб'ю тебе.

Я розумів, що вона злиться, бо її гра не діє. Я сам був застуджений, то була дрібна застуда.

— Ти забагато говориш. Ти забула, хто тут господар. Я міг би просто забути про тебе. Ніхто б не дізнався.

Вона заплющила очі.

Тоді я вийшов, поїхав до Льюїса по харчі. В обід вона, здається, спала, але коли я сказав, що він готовий, вона якось поворухнулась, і я пішов.

Коли настав час вечері, вона й далі сиділа в ліжку і читала Шекспіра, якого я для неї купив.

Я спитав, чи їй не краще. Звичайно, саркастично.

Ну а вона просто читала далі, не відповідала, я ледве не вирвав у неї книжку, щоб провчити, але втримався. За півгодини, коли я сам повечеряв, я повернувся. Вона нічого не з'їла. Коли я це відзначив, вона сказала:

— Мені погано. По-моєму, в мене грип.

Проте їй вистачило дурості далі спитати:

— А що, коли мені буде потрібен лікар?

— Поживемо — побачимо, — відповів я.

— Мені так болить, коли я кашляю.

— Це просто застуда.

— Це — не застуда! — вона просто-таки крикнула на мене.

— Та, звісно ж, застуда. І годі того акторства. Знаю я твої штучки.

— Це — не акторство.

— Ой-ой-ой, ні, звичайно. Ти ніколи у своєму житті нічого не вдавала. Аякже.

— О Боже, ти не чоловік, якби ж ти був чоловіком.

— Повтори-но, — попросив я. Я за вечерею випив іще шампанського, я знайшов у Льюїсі крамничку, де його продавали маленькими пляшками, тож я не був налаштований на її дурощі.

— Я сказала, що ти не чоловік.

— Гаразд. Вилазь із ліжка. Давай, вставай. Далі командуватиму я.

З мене було досить, багато хто не витримав би значно раніше. Я підійшов і стягнув із неї ковдру, схопив її за

руку, почав тягти, і вона стала опиратися, роздираючи мені обличчя.

— Добре, зараз я тобі покажу.

Мотузка була у мене в кишені, і після невеликої боротьби я зв'язав її, прив'язав їй кляп, а що вийшло туго, то вона сама винна. Я прив'язав її до ліжка на короткій мотузці і пішов по камеру і спалах. Звичайно, вона боролася, трусила головою, з очей у неї, як то кажуть, іскри сипалися, вона навіть намагалася повністю обм'якнути, але я її не відпускав. Я стягнув з неї одяг, і вона спочатку впиралася й не хотіла робити те, що я казав, але врешті я примусив її стояти і лежати так, як мені було треба (відмови я не сприймав). Тож свої фотографії я отримав. Я знімав її, поки в мене перегоріли всі лампи.

Я тут не винний. Звідки мені було знати, що їй гірше, ніж здавалося на вигляд? Вигляд у неї був просто застуджений.

Знімки я проявив і надрукував того ж вечора. Найкращі вийшли ті, на яких не було обличчя. Найкращі були ті, де вона стояла на високих підборах спиною до мене. Ліжка і зв'язані руки створювали, як то кажуть, цікавий мотив. Не можу сказати, щоб я був повністю задоволений тим, що вийшло.

Наступного дня вона була не в ліжку, коли я ввійшов, у халаті, наче на мене чекала. Далі вона зробила дивну річ: ступила крок уперед і на колінах поповзла до моїх ніг. Наче п'яна. Я бачив, обличчя в неї було дуже червоне; було видно, що вона плакала, що ввела себе в певний стан.

— Я жахливо хвора. У мене запалення легенів. Чи плеврит. Ти маєш викликати лікаря.

Я їй:

— Встань і повертайся в ліжку.

І пішов по каву для неї.

Коли я повернувся, то сказав:

— Ти ж знаєш, що не хвора: якби то було запалення легенів, ти б і не вставала.

— Я задихаюся вночі. У мене ось тут болить, мені доводиться лежати тільки на лівому боці. Будь ласка, виміряй мені температуру. Подивися, яка вона.

Ну я виміряв, температура була тридцять дев'ять градусів, але ж є способи штучно підвищувати температуру.

— Тут немає чим дихати.

— Тут повно повітря, — заперечив я. Вона сама винна, що раніше вдавалася до такої гри.

У кожному разі, я поїхав до Льюїса в аптеку, і там мені дали щось корисне для легенів, особливі таблетки проти грипу й інгалятор. Усе це вона взяла, коли я їй дав. Вона спробувала з'їсти щось на вечерю, але не змогла, їй стало погано, вона змінилася на обличчі, і тут уперше в мене з'явилися підстави вважати, що з нею щось не гаразд. Обличчя в неї почервоніло, до нього на краплі поту налипло волосся, але це можна було підлаштувати.

Я прибрав нудоту, дав їй ліки і зібрався йти, але вона попросила мене сісти на ліжко, щоб їй не довелося голосно говорити.

— Ти гадаєш, я б стала з тобою розмовляти, коли б не була жадливо хвора? Після всього, що ти зробив?

— Ти сама напросилася.

— Ти маєш бачити, що я справді хвора.

— Це грип, — пояснив я. — Він у Льюїсі ходить.

— Це не грип. Це запалення легенів. Щось страшне. Я задихаюся.

— Усе буде добре, — пообіцяв я. — Оті жовті таблетки допоможуть. Аптекарь сказав, то найкращі.

– Не викликати лікаря — це вбивство. Ти збираєшся мене вбити.

– Кажу тобі, з тобою все гаразд. То просто лихоманка, — запевнив я. Щойно вона знову завела мову про лікаря, як я почав щось підозрювати.

– Витреш мені обличчя рушником?

Дивно, я зробив те, що вона сказала, і вперше за багато днів мені стало її трохи шкода. То таки жіноча справа. Я хочу сказати, що то був такий момент, коли жінці потрібна інша жінка. Вона подякувала.

– Ну я пішов, — сказав я.

– Не йди. Я помру, — вона справді намагалася спіймати мене за руку.

– Не кажи дурниць.

– Ти маєш послухати, послухай, — раптом вона знову заплакала; я бачив, як очі в неї наповнюються сльозами і вона якось так перекочує голову туди-сюди по подушці. Тоді я вже відчував жаль до неї, тож я сів на ліжку, й дав їй носовичок, і сказав, що я б, звичайно, викликав лікаря, коли б вона була по-справжньому хвора. Я навіть сказав, що досі її люблю, вибачився перед нею і таке інше. Але сльози все одно наверталися їй на очі, здається, вона мене не слухала. Навіть коли я зауважив, що вона виглядає краще, ніж учора, що було не зовсім правдою.

Врешті вона заспокоїлася, трохи полежала з заплющеними очима, а тоді, коли я поворухнувся, сказала:

– Зробиш для мене одну річ?

– Яку? — спитав я.

– Ти посидиш тут унизу зі мною, відчинивши двері, щоб провітрилося?

Ну я погодився, ми вимкнули світло в кімнаті, ввімкнули його тільки зовні в підвалі, і вентилятор теж, і я доволі довго з нею посидів. Вона почала дихати якось так дивно, швидко, ніби щойно пробіглася вгору сходами, вона сказала, що задихається, кілька разів щось проговорила. Спочатку: «Будь ласка, не треба...», потім вимовила, здається, моє ім'я, але нечітко, ну я відчув, що вона заснула, і після того, як я звернувся до неї і вона не відповіла, пішов, замкнув двері, а тоді поставив будильник на ранню годину. Я подумав, що вона так легко задрімала, я не зрозумів. Я подумав, що це й на краще, що таблетки зроблять свою справу, і наступного ранку їй покращає, і найгірше буде позаду. Я подумав, що навіть добре, що вона захворіла, бо якби вона не лишилася там, почалася б купа старих проблем на новий лад.

Власне, я хочу сказати, що все сталося несподівано. Я розумію, те, що я зробив наступного дня, було помилкою, але до того моменту я гадав, що роблю все якнайкраще і дію в межах своїх прав.

2

14 ЖОВТНЯ?

Сьома ніч.

Весь час думаю про одне. Коли б вони тільки знали. Якби вони тільки знали.

Поділитись обуренням.

Тепер я намагаюся переповісти його оцьому блокнотові, який він приніс мені сьогодні вранці. Зробив ласку.

Спокійно.

У глибині душі я дедалі більше боюся. Спокій тільки поверховий.

Нічого огидного, ніяких сексуальних штукочок. Але очі в нього навіжені. Сірі, з таким сірим розгубленим світлом. Почну з того, що стежила за ним увесь час. Гадала, що йдеться про секс, і відверталася тільки тоді, коли була певна, що він не кинеється на мене зі спини. І слухала. Я мала завжди точно знати, де він у моїй кімнаті.

Влада. Вона стала настільки *реальною*.

Я розумію, що атомна бомба — це погано. Але й бути такою слабкою тепер, виходить, теж погано.

Коли б я знала прийоми дзюдо. Могла б тоді змусити його благати пощади.

У цьому склепі так задушливо, стіни тиснуть, я прислухаюся, чи він не йде, коли пишу, думки в голові — як невдалі малюнки. Такі, що тільки порвати й викинути.

Тікати, тікати, тікати звідси.

Тільки про це я думаю.

Але дивна річ. Він чимось мене зачаровує. Він мені до глибини душі огидний, я його зневажаю, сил немає сидіти в цій кімнаті, усі мої глузд втрачають від переживань. Я просто відчуваю, як вони тривожаться.

Ну як же він міг у мене закохатися? Як можна закохатися в незнайому людину?

Він відчайдушно хоче мене потішити. Але божевільні, мабуть, такі і є. Вони не зі своєї волі такі, вони, напевне, десь так само жахаються, як і кожна людина, коли врешті вчинять щось страшне.

Тільки відчучора чи, може, від позавчора я можу отак про нього говорити.

Уся дорога сюди в його фургоні була суцільним страхіттям. Нудило, і я боялася, що захлинуся під кляпом. Потім блювала. Думала, що він затягне мене в якісь хащі, згвалтує, а тоді вб'є. Я була переконана, що так і буде, коли фургон зупинився, — тому, мене, мабуть, і знудило. Не тільки через цей кошмарний хлороформ. (Я весь час згадувала, як Пенні Лестер у шкільному гуртожитку розповідала про те, як її матір згвалтували японці і вона лишилася живою. Я повторювала собі: не опирайся, не опирайся. Ще хтось там же, в «Ледімонті», казав, що для згвалтування потрібно щонайменше двоє

чоловіків. Якщо жінка дає себе згвалтувати одному чоловікові, то вона сама цього хоче.) Я тепер розумію, що він діятиме не так. Знову вдасться до хлороформу чи щось у такому дусі. Але перший вечір пройшов із думкою «не опирайся, не опирайся».

Я була вдячна, що лишилася жива. Я страшенно боягузка, не хочу вмирати, так пристрасно люблю життя, ніколи раніше не думала, як сильно я хочу жити. Якщо я звідси вийду, то вже буду інакшою людиною.

Мені все одно, що він зробить. Головне — залишитися жити.

Те, що він *міг би* зробити, — речі лихі, про які краще навіть не говорити.

Усюди шукала чогось, що могло б стати зброєю, але тут нічого такого немає, навіть якби мені вистачило сили та вміння. Щоночі я приставляю до залізних дверей стілець на той випадок, якщо він спробує зайти так, щоб я не почувала.

Мерзенний примітивний умивальник і все інше.

Величезні суцільні двері. Ані шпаринки для ключа. Зовсім нічого.

Тиша. Я зараз уже до неї хоч трохи звикла. Але це *жахливо*. Ані найменшого звуку. Від цього таке відчуття, що весь час чогось очікуєш.

Живу. Живу, якщо смерть можна назвати живою.

Колекція книжок про мистецтво. Я підрахувала, вони коштували майже п'ятдесят фунтів. Першого вечора мене раптом осяяло, що їх приготовано *для мене*. Що я, виявляється, не випадкова жертва.

Тут повний комод одягу — блузок, спідниць, суконь, кольорових панчіх, неймовірна колекція білизни у стилі «вікенд у Парижі», нічних сорочок. Видно, що вони всі приблизно

мого розміру. Трохи завеликі, але він каже, що бачив мене в таких кольорах.

Усе в моєму житті здавалося чудовим. У ньому був Дж. П. Але й навіть це дивно. Хвилююче. Незвичайно.

А тут раптом оце.

Я трохи поспала, не вимикаючи світла, поверх постелі. Мені хотілося пити, але я боялася, що у воду щось підсипано. Я й досі побоююся, що він щось додає в їжу.

Сім днів тому. А здається, що минуло сім тижнів.

Коли він мене зупинив, вигляд у нього був такий схвильований і безневинний. Сказав, що збив машиною собаку. Я подумала: а раптом нашого Місті? Саме такого чоловіка якраз не станеш ні в чому підозрювати. Геть не схожий на маніяка.

Мене немовби занесло за край світу. Раптом виявилось, що у світу є край.

Щовечора я роблю щось таке, чого не робила багато років. Лежу і молюся. Навколішки не стаю, я знаю, що Бог зневажає тих, хто колінкує. Лежу і благаю його заспокоїти М, Т, і Мінні, і Кароліну, яка, мабуть, почувается такою винуватою, і всіх-всіх, навіть тих, кому б і не завадило постраждати за мене (чи взагалі хоч за кого-небудь). Як-от Пірс чи Антуанетта. Я прошу допомогти мені в цьому нещасті того, у чій владі перебуваю. Прошу його допомогти. Не допустити, щоб мене з'гвалтували, мучили або вбили. Я благаю в нього світла.

Буквально, власне денного світла.

Немає сил перебувати в такій повній пітьмі. Він накупив мені нічників. Я зараз лягаю спати, ввімкнувши один біля себе. Раніше залишала верхнє світло.

Найгірша річ — прокидатися. Якусь мить лежу, і мені здається, що я вдома чи в Кароліні. А тоді на мене навалюється дійсність.

Не знаю, чи вірю я в Бога. Я відчайдушно молилася йому в машині, коли думала, що помру (це — доказ *проти*, немовби чую слова Дж. П.). Але від молитви легше.

Я вся якась розкидана. Не можу зосередитися. Думала про стільки речей, а зараз не можу зосередитися на одній.

Але це мене трохи заспокоює. Хоча й ілюзія. Це щось таке, як рахувати, скільки грошей на що витрачено. І скільки залишилося.

15 ЖОВТНЯ

Він не знав своїх батьків, його виховала тітка. Я її просто уявляю. Така суха жіночка з блідим обличчям, неприємними стиснутими губами, недобрими сірими очима, з чаюваннями, в бежевих капелюшках, які вийшли з моди і їй не личать, з пунктиком щодо бруду і пилу. Для неї все, що поза її маленьким гидким, нікому не потрібним світом, — запорошене і брудне.

Я йому сказала, що він шукає матері, якої ніколи не мав, але він, звичайно, не слухав.

У Бога він не вірить. Від цього мені хочеться вірити.

Я розповіла про себе. Про Т і М, бадьорим, відстороненим голосочком. Про М він знає. Мабуть, усе містечко знає.

Моя думка така: мені треба зробити так, щоб він перестав почуватися мучеником.

Час у в'язниці. Нескінченний час.

Перший ранок. Він постукав у двері і почекав десять хвилин (він завжди так робить). Це не були дуже приємні десять хвилин, усі втішні думки, які я назбирала за ніч, вивітрились, і я лишилася сама-одна. Я стояла і повторювала собі: коли що, не опирайся, не опирайся. Я була готова сказати: роби що

хочеш, тільки не вбивай. Не вбивай, ти ще зможеш це зробити. Ніби я така річ, що добре переться й довго носить.

Усе було по-іншому. Коли він зайшов, він просто став там, якось так сором'язливо – і одразу, щойно я побачила його без капелюха, то здогадалася, хто це. Мабуть, я сама не помічаю, як запам'ятовую обличчя. Зрозуміла, що він – клерк із міської ратуші. Той самий, який виграв величезний приз. Його фото було в газеті. Усі бачили.

Він спробував заперечити це, але зашарівся. Він раз у раз червоніє.

Зробити так, щоб він почав захищатися, – раз чхнути. У нього обличчя просто від природи якесь ображене. Овече. Ні, жираф'яче. Такий худий, сором'язливий, незграбний жираф. Я ставила запитання за запитанням, він не відповідав, єдине, що він міг зробити, – дивився на мене так, ніби я не маю права його питати. Ніби він усе зробив не заради цього.

Ніколи не мав справи з дівчатами. Принаймні з такими, як я.

Чистий, як сніг.

Він на зріст близько метра вісімдесяти, сантиметрів на двадцять вищий за мене. Худий, тож здається ще вищим. Незграбний. Долоні, як лопати, м'ясисті, неприємного біло-рожевого кольору. Якісь не чоловічі. Адамове яблуко завелике, дуже широкі зап'ястя, величезне підборіддя, ніздрі по краях червоні. Аденоїди. У нього такі чудні інтонації неосвіченої людини, яка намагається виглядати освіченою. І щоразу не вдається. Обличчя дуже видовжене. Нудне чорне волосся. Воно жорстке, трохи хвилясте, спадає вниз. Так укладене, що й не ворухнеться. Він ходить постійно в неформальному піджаку, фланелевих штанах і краватці зі шпилькою. Навіть із запонками.

Про таких люди кажуть «приємний молодий чоловік».
Абсолютно ніякої статі (на вигляд).

Має звичку стояти, склавши руки збоку чи завівши їх за спину, наче не знає, куди б їх подіти. З повагою чекає моїх інструкцій.

Риб'ячі очі. Спостерігають. І все. Без жодного виразу.

Провокує мене на вередливість. Я починаю поводитися, як незадоволена багата відвідувачка, а він — як продавець у крамниці тканин.

Це його стиль. Удавано скромний. Весь час немовби вибачається.

Я сиджу, їм, читаю книжку, а він на мене дивиться. Якщо кажу, щоб пішов, іде.

Він таємно стежив за мною майже два роки. Відчайдуш-но в мене закоханий, йому було дуже самотньо, він знає, що я завжди буду «вища» за нього. Це такий жах: він говорить так незграбно, до всього підходить здалеку, водночас постійно виправдовується. Я сиділа і слухала. Не могла дивитися на нього.

Він виповів мені своє серце. Як виблював на ці жахливі килимки мандаринового кольору. Коли він замовк, ми просто тихо посиділи. Коли він підвівся і зібрався йти, я намагалася запевнити його, що зрозуміла, що нікому нічого не скажу, якщо він відвезе мене додому, але він позадкував до дверей. Я намагалася поставитися до нього з розумінням, зі співчуттям, але, здається, це його налякало.

Наступного ранку я спробувала знову, дізналася, як його звати (кошмарний збіг обставин!), я намагалася діяти як найрозумніше, дивилася на нього знизу, прохала його, але це знов-таки його налякало.

За обідом я сказала йому, що розумію, як йому соромно через зроблене і що ще не пізно. Апелюєш до його совісті, вона наче й піддається, але йому від цього ніяк. «Так, мені соромно», — каже він. «Я розумію, що треба...» — каже він. Я зауважила, що в нього зовнішність зовсім не лихого людини. Він відповів, що це перший у його житті лихий вчинок.

Може, й так. Але, схоже, він довго збирав на нього сили.

Іноді мені здається, що він дуже розумний. Він намагається домогтися мого співчуття, вдаючи, ніби над ним мають владу якісь зовнішні обставини.

Того вечора я спробувала не бути пристойною людиною, грубіянила, поводитися як стерва. А він просто образився більше, ніж зазвичай. Йому дуже добре вдається ображений вигляд.

Він огортає мене мацаками своєї ображеності.

Він, бачте, не мого «класу».

Я знаю, хто я для нього. Я метелик, якого він завжди мріяв зловити. Пам'ятаю (коли ми вперше зустрілися), Дж. П. казав, що колекціонери — найстрашніші звірі. Він, звичайно, мав на увазі колекціонерів мистецьких творів. Я не зовсім його зрозуміла, подумавши, що він просто хоче епатувати Кароліну — і мене. Але, звичайно, він має рацію. Таке заняття — це антижиття, антимистецтво, антивсе.

Пишу в цій жахливій тиші, наче вночі, так, ніби відчуваюся нормальною людиною. Але це не так. Я немов хвора, мені страшно й самотньо. Нестерпна самотність. Щоразу, коли відчиняються двері, хочу рвонутися з них і тікати. Але розумію, що спроб до втечі в мене небагато. Треба перехитрувати його. Спланувати заздалегідь.

Вижити.

16 ЖОВТНЯ

Друга половина дня. Я б мала бути на натурному занятті. Чи Земля досі крутиться? Чи сонце ще світить? Минулої ночі я подумала, що вже мертва. Це смерть. Це пекло. У пеклі не буде інших людей. Чи буде тільки хтось один, такий, як він. Диявол буде не демонічний і по-своєму привабливий, а отакий, як він.

Цього ранку я його малювала. Намагалася для ілюстрації вловити його обличчя. Але нічого не вийшло, він захотів забрати портрет собі. Сказав, що дасть за нього ДВІСТІ гіней! Він божевільний.

І це я. Я — його божевілля.

Він роками шукав собі об'єкт для одержимості. І знайшов мене.

У такому вакуумі я не можу писати. Нікому. Коли я малюю, то завжди уявляю когось на зразок Дж. П. у себе за спиною.

Якби всі батьки були такі, як наші, всі сестри були б справжніми сестрами. Вони були б змушені бути одна для одної такими, як ми з Мінні.

Люба Мінні!

Я тут уже понад тиждень, я дуже за тобою скучила, скучила за новими обличчями людей у метро, які мені колись були такі осоружні, за тим, що кожного дня щогодини трапляється щось нове, якби я тільки могла це бачити — оцю новизну. Найбільше скучила за свіжим світлом. Не можу жити без світла. Світло штучне, всі лінії брехливі, аж до того, що інколи здається, що в темряві і то краще.

Я тобі не розповідала, як намагалася втекти. Я всю ніч про це думала, не могла заснути, було страшенно душно, з животом було не гаразд (цей щосили старається куховарити,

але як кухар він геть безнадійний). Я вдала, ніби щось не так із ліжком, а тоді просто розвернулась і побігла. Але не змогла зачинити двері, щоб він залишився там, і він спіймав мене в зовнішній частині підвалу. Я бачила денне світло в замкову шпарину.

Він усе продумає. Припинає двері на замок у відкритому стані. Але це було того варте. Ціла шпарина світла за сім днів. Він передбачив, що я спробую втекти і замкнути його всередині.

Тоді я три дні тишила його виглядом своєї спини і невдоволеного обличчя. Нічого не їла. Спала. Коли я була певна, що він не прийде, трохи танцювала по кімнаті, читала книжки й пила воду. Але їжі не торкалася.

Тоді я з ним уклала домовленість. Він поставив умову – шість тижнів. Тиждень тому мені й шести годин було забагато. Я стала плакати. Виторгувала в нього чотири тижні. Бути з ним мені не менш страшно, ніж раніше. Я тепер знаю кожен сантиметр цього осоружного склепу, він приростає до мене, як камінці до личинки в річці. Але чотири тижні – це все-таки менше.

У мене зараз, здається, немає ні сил, ні волі, в мене застій у всіх значеннях слова.

Мінні, я вчора ходила з ним нагору. Уперше, нарешті зовнішнє повітря, простір, більший за три на шість метрів (я вимірляла), зірки, дихала чудовим-пречудовим, хоча й сирым, туманним, дивовижним повітрям.

Я подумала, що можу втекти. Але він учепився в мою руку, і я була зв'язана і з заткнутим ротом. Було так темно. Так відлюдно. Жодного вогника. Просто темрява. Я навіть не знала, куди бігти.

Будинок – це старий котедж. Мабуть, у нього зовні чорні дерев'яні балки: усередині багато балок, підлога всюди

просіла, стелі дуже низько. Насправді чудовий старий будинок, оформлений за *всіма* найдикишими правилами «хорошого смаку» з жіночих журналів. Найстрашніші поєднання кольорів, суміш меблевих стилів, трохи провінційних фінтіфлюшок, речі «під старовину», жакливі мідні оздоби. А картини! Ти мені не повіриш, якщо я опишу тобі, що то були за картини. Він сказав, що добирала меблі й оздоблювала якась фірма. Видно, весь свій мотлох йому скинули.

Ванна – це було розкішно! Я розуміла, що він може ввірватися (двері не замикалися, навіть зачинити їх було неможливо, там деревинку до них прикручено). Але звідкілясь я знала, що він цього не зробить. І так приємно було побачити повну ванну гарячої води, хороше місце, тож я майже нічим не переймалася. Мабуть, він мене кілька годин чекав. Просто в коридорі. Здається, його це не засмутило. Він був «чемний».

Він, схоже, ні проти чого не заперечує.

Але, здається, я придумала, як передати назовні лист. Треба викинути його з вікна в пляшечці. Можна обв'язати її блакитною стрічкою. Може, хтось колись його побачить. Наступного разу спробую.

Прислухалася до дороги. Ніякого руху. Почула сову. І літак.

Коли б люди знали, над чим вони пролітають.

Ми всі в таких літаках.

Вікно ванної затулене дошками. Прикручені на здоровенні болти. Я всюди шукала якоїсь зброї. Під ванною, за трубами. Нічого сінько. Навіть коли б і знайшла, то не знаю, як би до неї вдалася. Я стежу за ним, а він – за мною. Ми очей одне з одного не зводимо. На вигляд він не дуже сильний, але сильніший за мене. Його можна хіба захопити зненацька.

На всьому по замку, а то й по два. Навіть є сигналізація на дверях підвалу.

Він усе продумав. Хотіла вкинути лист у прання. Але він нічого не відправляє до пральні. Коли я спитала його щодо простирадл, він сказав: «Нові купую — скажеш, коли буде треба».

Хіба що підкопом можна вийти.

Мінні, я не пишу до тебе, я розмовляю сама з собою.

Коли я вийшла звідти в найменш жакливій блузці, яку він мені купив, він підвівся (весь цей час він сидів під дверима). Я відчула себе принцесою, що спускається парадними сходами в бальну залу. Я його ошелешила, він побачив мене у «своїй» блузці. І з розпущеним волоссям.

Чи, може, він злякався, що побачив мене без кляпа. Хай там як, я усміхалася йому, поводитися улесливо, і він дозволив мені ходити без кляпа і показав своє житло. Тримався дуже близько. Я розуміла: найменший крок не в той бік — і він кине́ться на мене.

Нагорі були спальні, самі собою гарні кімнати, але якісь затхлі, необжиті. У всьому відчувається щось химерне, мертвотне якесь. Унизу — те, що він (регулярно) називає залюю, — гарна кімната, значно більша за всі інші, несподівано квадратна, в ній величезна поперечна кроква, яку посеред кімнати підтримують три стовпи, а ще інші крокви, закутки, тонко розраховані кути — таке архітектор може вимислити хіба що раз на тисячу років. І все це, звичайно, геть убито меблями. Порцелянові дикі качки на чудовому давньому каміні. Я цього просто не витримала, умовила його зв'язати мені руки не позаду, а попереду — а тоді відчепила тих страховищ і розбила об камін.

Його це образило майже так само сильно, як коли я дала йому ляпаса за те, що не дав мені втекти.

Він змушує мене змінитися, мені починає хотітися танцювати навколо нього, ошелешити його, вразити, шокувати. Він

сам такий повільний, позбавлений уяви, неживий якийсь. Як цинкові білила. Я відчуваю, що це така його тиранія наді мною. Він змушує мене бути мінливою, грати. Показувати себе. Мерзенна тиранія слабких людей. Колись про це казав Дж. П.

Звичайна людина — прокляття цивілізації.

Але цей настільки звичайний, що цим незвичайний.

Він фотографує. Хочє зробити мій «портрет».

Потім — оті його метелики, мабуть, вони були колись доволі красиві. Так, але зараз радше красиво оформлені, їхні бідолашні крильця розкриті під тим самим кутом. Я їм співчувала, бідолашним мертвим метеликам, моїм братам у нещасті. Тих, якими найдужче пишається, він називає абе-раціями!

Унизу він дозволив мені подивитись, як заварює чай (у зовнішньому підвалі), сказав щось безглузде й насмішив мене — чи викликав бажання сміятися.

Жахливо.

Я раптом починаю розуміти, що теж божеволою, що він розумний — але на дуже лихий, лихий лад. Звичайно, йому все одно, що я про нього кажу. Не заперечує, що я побила тих нещасних порцелянових качок. Адже раптом я тут у нього (це божевілля, він же мене *викрав*) сміюся, наливаю йому чай, наче найкраща подруга.

Я його вилаяла. Я — дочка своєї матері. Стерва.

Такі от справи, Мінні. Якби ти раптом з'явилася тут і ми могли поговорити в темряві. Коли б я тільки могла з ким-небудь хоч кілька хвилин поговорити. З кимось, кого люблю. Пишу, і в мене все здається яскравішим, набагато яскравішим, ніж насправді.

Зараз знову заплачу.

Це така несправедливість.

17 ЖОВТНЯ

Я жахливо змінилася — ненавиджу ці зміни.

Я занадто багато сприймаю як належне, погоджуюся. Почати з того, я вирішила, що маю примусити себе поводитися тверезо, не дати його ненормальності контролювати ситуацію. Але він, мабуть, це спланував. Я в нього починаю поводитися саме так, як хоче *він*.

Це не фантастична ситуація — це фантастичний варіант фантастичної ситуації. Тобто зараз я в його руках, але він не збирається робити того, що хто завгодно б від нього очікував. Тож він викликає в мене якусь таку фальшиву вдячність. Мені так самотньо. Він, напевно, це розуміє. Він може примусити мене узалежнитися від нього.

Я на краю, я і близько не така спокійна, як здається (коли я перечитала те, що написала).

Просто тут стільки часу, який треба пережити. Нескінченний, нескінченний, нескінченний час.

Те, що я пишу, — неприродне. Я наче двоє людей, які намагаються підтримати розмову.

Це — повна протилежність малюванню. Лінію проводиш — і одразу розумієш, вдалася вона чи ні. А коли пишеш, рядок видається правдивим — а потім перечитуєш...

Учора ввечері він хотів сфотографувати мене. Я дала йому зробити кілька знімків. Сподіваюся, може, десь він злегковажить і хтось побачить, що в нього лежить фотографія зі мною. Але, гадаю, він живе сам-один. Напевне. Мабуть, він усю минулу ніч проявляв і друкував фотографії (не віддасть же він їх у майстерню!). Багато освітленої спалахом мене на глянцевому папері. Спалах мені не сподобався. Від нього болять очі.

Сьогодні не було нічого особливого, хіба що ми дійшли своєрідної згоди про те, щоб я мала змогу рухатись. Але денне світло — ще ні. Зате ходити я можу в зовнішньому підвалі. Я почувалася похмуро, то так і поводитися. Попросила його піти після обіду і після вечері — обидва рази пішов. Він робить усе, що йому кажу.

Купив мені програвач, і платівки, і силу всього, що я йому написала. Він хоче купувати щось для мене. Я можу просити чого завгодно. Крім свободи.

Подарував мені дорогий швейцарський годинник. Я сказала, що користуватимусь ним, *поки я тут*, а потім поверну. Я поскаржилася, що більше не витримаю цей килим кольору оранжади, і він накупив мені індійських і турецьких килимів. Три індійські мати і дуже гарний турецький — у фіолетовому, рожевувато-помаранчевому і кольорі сепії з білими торочками (він пояснив, що «в них» був тільки цей, тож це не досягнення його смаку).

Від такого ця камера стала більш придатною для життя. Підлога дуже м'яка і пружна. Я побила всі некрасиві попільнички та глеки. Негарні прикраси не мають права на існування.

Я настільки вища від нього. Розумію, що це звучить зло і зарозуміло. Але так воно є. Це все — освіта, той самий «Ледімонт» із Боадісією тощо, і знов-таки *noblesse oblige*. У мене таке відчуття, що я маю йому показати, як живе і поводитья пристойна людина.

Він — потворність. Але ж людську потворність не розіб'єш, як глечик.

Три ночі тому все було так дивно. Мене так тривожило життя в цьому склепі. Я настільки почувалася повністю в чужій владі. І раптом усе це виглядає радше такою великою пригодою, чимось таким, про що я колись, незабаром, буду всім розповідати. Якісь такі шахи зі смертю, в які

я несподівано виграла життя. Відчуття таке, що в мене був жахливий ризик, а тепер уже все буде добре. Навіть що він мене відпустить.

Божевілля.

Я маю дати йому якийсь ім'я. Називатиму його Калібан.

П'єро¹. Я цілий день провела з П'єро, прочитала все про нього, надивилася на всі його картини в книжці, прожила їх. Як же я можу стати гарною художницею, так погано знаючи геометрію та математику? Хай Калібан купує мені книжки. Займуся геометрією. Розвію сумніви щодо сучасного мистецтва. Я уявила собі, як П'єро стоїть перед картиною Джексона Поллока, ні, навіть перед роботою Пікассо чи Матисса. Його очі. Просто уявляю собі його очі.

Те, що П'єро може сказати лише зображенням руки. Складкою рукава. Я про це знала, нам розповідали, розповідали, і я переповідала. Але сьогодні я дійсно це відчула. Я відчула, що весь наш час — обман, шарлатанство. Те, як люди говорять весь час про ташизм, кубізм і всілякі інші «ізми», кидаються довгими словами — великими брудними згустками слів і виразів. Просто щоб приховати той факт, що людина або вміє малювати, або не вміє.

Я хочу малювати, як Берта Моризо², маю на увазі не кольорову гаму, форми чи ще щось матеріальне, а її світло і простоту. Я не хочу бути «розумною», «великою» чи «видатною» чи стати об'єктом отого незграбного маскулінного аналізу. Хочу малювати сонце на дитячих обличчях, квіти в живоплоті чи вулиці після квітневого дощу.

¹ Очевидно, йдеться про П'єро делла Франческа — італійського художника Раннього Відродження (XV ст.) і автора відомих на той час трактатів із геометрії й теорії перспективи.

² Французька художниця-імпресіоністка (1841–1895).

Сутності. Не самі речі.

Те, як світло грає на найменших дрібницях.

Чи я впадаю в сентиментальність?

Пригніченість.

Я така далека від усього. Від нормальності. Від світла. Від того, чим хочу бути.

18 ЖОВТНЯ

Дж. П.: «Малювати треба всім своїм єством. Спочатку вчишся цього. А решта — як пощастить».

Хороший вихід: треба бути тверезою.

Цього ранку я намалювала цілу серію шкіців тарілки з фруктами. Оскільки Калібан хоче давати, то мені не важливо, скільки витратити паперу. Я зробила з них «виставку» і попросила його вибрати найкращий. Звичайно, він вибрав ті, які найбільше нагадували ту нещасну тарілку з фруктами. Я спробувала йому пояснити. Вихвалялася одним зі шкіців (який мені найдужче сподобався). Він мене роздратував, це нічого для нього не означало, що він і показав своїм жалюгідним «повірю тобі на слово» — йому геть байдуже. Для нього я — просто дитина, яка забавляється.

Сліпота, сліпота, інший світ.

Я сама винна. Хизуюся. Як він може бачити чари й важливість мистецтва (не саме мого, а взагалі мистецтва як такого), коли я сама так зверхньо поводжуся?

Після обіду ми посперечалися. Він завжди питає мене, чи можна йому залишитися тут зі мною. Іноді мені так самотньо, так погано від власних думок, що я йому дозволяю. Власне, хочу, щоб він залишився. Отаке робить із людиною тюрма. А з іншого боку — тікати, тікати, тікати.

Ми сперечалися щодо атомного роззброєння. Колись я мала сумніви щодо цього. А тепер не маю.

ДІАЛОГ МІЖ МІРАНДОЮ І КАЛІБАНОМ.

М. (*Сиджу на ліжку, палю. Калібан — як завжди, на стільці біля залізних дверей, у підвалі працює вентилятор.*) Що ти думаєш про атомну бомбу?

К. Нічого особливого.

М. Ну ти ж маєш щось думати.

К. Маю надію, на тебе вона не впаде. Чи на мене.

М. Розумію, ти ніколи не жив із людьми, які щось сприймають серйозно чи щось серйозно обговорюють. (*Він робить ображену міну.*) Тепер спробуймо знову. Що ти думаєш про атомну бомбу?

К. Якби я сказав щось серйозне, ти б це серйозно не сприйняла. (*Я дивилася на нього, доки він не продовжив.*) Це ж очевидно. Тут нічого не вдієш. Ми нікуди не подінемося.

М. Тобі байдуже, що відбувається у світі?

К. А коли б ні, то що б це змінило?

М. О Господи.

К. Ми на речі не впливаємо.

М. Послухай, якщо є достатня кількість людей, які переконані, що бомба — це зло і що пристойна держава не повинна й бажати мати таке за жодних обставин, тоді ж уряд має щось зробити. Правильно?

К. Якщо мене спитати, скажу: мріяти не шкідливо.

М. А як, на твою думку, починалося християнство? Чи будь-що? З маленької купки людей, які не здавалися.

К. Ну а що, коли росіяни прийдуть? (*Розумний, на його думку, аргумент.*)

М. Якщо є вибір між тим, щоб скинути на них бомбу, і тим, що вони нас завоюють, — тоді краще вже друге.

К. (*Шах і мат!*) Це пацифізм.

М. Ну звичайно ж, йолопе. Ти знаєш, що я пішки пройшла від Елдерместона до Лондона? Ти знаєш, що я години й години мого часу присвятила тому, щоб поширювати листівки, розсилати повідомлення і сперечатися з такими нещасними людьми, як ти, які ні в що не вірять? Хто взагалі може заслужувати, щоб у нього кинули бомбу?

К. Це нічого не доводить.

М. У світі безнадійно мало (*шахрую, я не все це казала — але напишу і те, що хотіла сказати, і те, що дійсно сказала*) почуттів, любові, глузду. Жахливо, що хтось може взагалі міркувати над тим, щоб скинути бомбу чи віддати наказ її скинути. Жахливо, що настільки багатьом людям це байдуже. Що у світі так багато брутальності й зашкарублості. Що цілком нормальний молодий чоловік може стати жорстоким і лихим через те, що отримав багато грошей. І тоді зробити те, що ти зробив зі мною.

К. Так і думав, що ти на це звернеш.

М. Ну, ти — частина цього. Усе вільне і пристойне в житті замикають у темні підземелля жахливі люди, яким до всього байдуже.

К. Знаю я таких, як ти. Ви вважаєте, що просто-таки все, хай йому біс, має бути по-вашому.

М. Не будь таким безхарактерним.

К. Я служив в армії рядовим. Ти мені не розкажуй. Такі, як я, просто роблять, що їм скажуть (*він справді розійшовся, як для нього*), а коли не роблять, то мають нарікати на себе.

М. Ти вже не такий. Ти тепер багатий. Тобі немає жодних причин нарікати.

К. Що таке гроші?

М. Тепер уже ніхто не може тобою попихати.

К. Ти взагалі нічого не розумієш.

М. Ні, таки розумію. Я знаю, що ти не хуліган. Але в глибині душі ти таким почуваєшся. Тобі ненависно почуватися приниженим, не мати змоги виразити себе так, як ти б хотів. Вони ходять, усе ламають, а ти сидиш і надуваєшся. Ти кажеш: я не допоможу світові. Я заради людства і пальцем не поворухну. Я думаю тільки про себе, а людство може начхати на те, що важливе для мене. *(Це ніби довго когось бити по обличчю — майже фізично це відчуваю.)* Яка, на твою думку, користь від грошей, якщо з ними нічого не робити? Розумієш, про що я?

К. Так.

М. Ну?

К. Ну... ти правильно кажеш. Як завжди.

М. Ти знову знущаєшся?

К. Ти як моя тітка Енні. Вона весь час розказує про те, як зараз люди поводяться. Що всім усе байдуже і таке інше.

М. Таке враження, що ти вважаєш, ніби мати рацію — це неправильно.

К. Ти свій чай питимеш?

М. *(Роблю надлюдське зусилля.)* Послухай, ну от, скажімо, хоч як багато ти намагався зробити в суспільстві, фактично нічого не вдалося. Це безглуздо, але нехай. Ти ж усе одно є. Я не вважаю, що кампанія за атомне роззброєння має багато можливостей серйозно вплинути на уряд. Це одна з перших речей, які варто визнати. Але ми це робимо з гідності, щоб кожен довів собі: йому не байдуже. І хай тоді інші люди — ліниві, надуті, безнадійні, як ти, — знають, що комусь не байдуже. Ми намагаємося зробити так, щоб вам стало соромно і ви почали думати й діяти. *(Тиша. Тоді кричу.)* Скажи що-небудь!

К. Я розумію, що це погано.

М. Ну то зроби що-небудь! (*Він вирячився на мене так, наче я сказала йому перепливати океан.*) От слухай. Один із моїх друзів брав участь у марші до американської авіаційної бази в Ессексі. Розумієш? Їх зупинили перед брамою, звичайно, і через якийсь час сержант із охорони вийшов і став з ними говорити, вони почали сперечатися, доволі бурхливо, бо цей сержант уявляв собі американців такими лицарями з романів, які рятують даму з біди. Вважав, що атомні бомбардувальники абсолютно необхідні — і так далі. Поступово в ході суперечки вони почали розуміти, що цей американець їм навіть симпатичний. Тому що в нього дуже сильні почуття й переконання, тому що він чесний. Він не тільки моєму другу-ві сподобався. Усі потім були такої думки. Єдина по-справжньому важлива річ — це жити тим, у що віриш, по-справжньому це переживати — якщо це щось більше, ніж вірити у власний комфорт. Мій друг казав, що той американець йому ближчий, аніж усі ті ідіоти, які посміхалися, проводжаючи їх поглядом. Це як із футболом. Дві команди однаково хочуть перемогти, можуть навіть ненавидіти супротивників, але коли б хтось прийшов і сказав, що футбол — це дурниця, що в нього не варто грати і не варто ним перейматися, то обидві команди будуть проти нього заодно. Важить саме *почуття*. Хіба ти не бачиш?

К. Я гадав, ми говоримо про атомну бомбу.

М. Іди собі. Ти мене втомлюєш. Ти як море вати.

К. (*Одразу підвівся.*) Але мені подобається слухати, як ти розмовляєш. Я дійсно думаю про те, що ти кажеш.

М. Та ні, не думаєш. Те, що я кажу, ти береш собі в голову, загортаєш — і воно назавжди зникає.

К. А якщо б я хотів надіслати чек... ну, туди... яка адреса?

М. Хочеш купити моє визнання?

К. А що тут такого?

М. Гроші нам потрібні. Але почуття – навіть більше. Я не думаю, що ти можеш дати якесь почуття. Такого не купиш, заповнюючи картку футбольного тоталізатора.

К. *(після незручної паузи)* Ну, то до зустрічі.

(Калібан виходить. Я б'ю подушку кулаком так, що вона своїм виглядом немовби досі мені докоряє.)

(Того вечора – розуміючи, що маю силу й охоту, – я вмовляла і залякувала його, і він виписав чек на сто фунтів, який пообіцяв відіслати завтра. Я розумію, що це правильно. Рік тому я б у всьому намагалася поводитися морально. Як майор Барбара¹. Але важливо, що в нас тепер є гроші. А не те, звідки вони взялися і з якої причини їх надіслано.)

19 ЖОВТНЯ

Я погуляла.

Від обіду до вечора я займалася копіюванням (П'єро) і була в такому настрої, у якому за нормальних обставин *мала б* кудись піти – в кіно, до кав'ярні. Куди-небудь.

Я схилила його вивести мене, по-рабськи здавшись йому. Зв'яжи, сказала я, але виведи надвір.

Він мене зв'язав, заткнув мені рот, узяв за руку, і ми обійшли навколо саду. Сад чималий. Було дуже темно, я ледве вирізняла стежку між деревами. І місце дуже відлюдне. Десь далеко за містом.

І тут раптом у темряві я відчула, що з ним щось зробилося. Мені не було його видно, але я раптом злякалася, я про-

¹ Героїня однойменної п'єси Бернарда Шоу, майор Армії Спасіння. У п'єсі є епізод, коли вона відмовляється прийняти пожертву від зброярського магната і від виробника віскі, вважаючи, що це аморально.

сто-таки відчула, що він хоче поцілувати мене, а то й гірше. Він намагався сказати щось про те, який він щасливий, але голос у нього був дуже напружений. Він задихався. А тоді — ніби я не вважаю, що він має глибокі почуття, а він їх має. Так жадливо не мати змоги нічого сказати. Зазвичай мій язик мене від нього захищає. Мій язик і мій вигляд. Потім була певна пауза, але я відчувала, що він себе стримує.

Весь час я вдихала чудове вільне повітря. Було так гарно, так гарно, що й не описати. Таке живе, повне ароматів рослин, сільських запахів і ще тисяч таємничих вологих пахоців ночі.

Тоді проїхала машина. Значить, перед будинком проходить дорога, яка використовується. Щойно почувся звук двигуна, він міцніше в мене вчепився. Я молилася, щоб машина зупинилась, але світло фар тільки ковзнуло по другий бік будинку.

На щастя, я раніше про це подумала. Якщо я спробую втекти і це мені не вдасться, то він мене ніколи не виведе надвір. Тож не можна бігти, щойно це видасться можливим. І я розуміла: коли вже я побіжу, то він скоріше мене вб'є, ніж дасть утекти. Якби я спробувала побігти до тої машини. Та я й не могла, він учепився мені в руку, як обценьками стиснув.

Але це було жадливо. Розуміти, що інші люди так близько. І нічого не знають.

Він спитав, чи не хочу я ще пройтись. Але я похитала головою. Занадто мені було страшно.

Коли ми вже були внизу, я йому сказала: ніяких сексуальних штук.

Я попередила його, що коли він раптом захоче мене зґвалтувати, я не опиратимусь і дозволю зробити те, чого він хоче, але більше ніколи з ним не розмовлятиму. Я запевнила його, що йому й самому буде тоді за себе соромно. Жалюгідне створіння, йому вже й без того було соромно. Мовляв, він

«забувся». Я змусила його потиснути руки, але сама відітхнула з полегшенням, коли він нарешті вийшов.

Ніхто б у таке не повірив. Він тримає мене в *абсолютному* полоні. Але в усьому іншому я — хазяйка. Я свідома того, що він сам мені підіграє, це — засіб зробити так, щоб я не була така незадоволена, як мала б бути.

Десь таке було в мене, коли я торік навесні опікала Дональда. Я почала відчувати, що він мій, що я все про нього знаю. І мене страшенно розізлило, коли він отак узяв і поїхав до Італії, нічого мені не сказавши. Не те що я всерйоз у нього закохалась, але він уже став якимось моїм, а моєї згоди не отримав.

У якій ізоляції він мене тримає! Ні газет. Ні радіо. Ні телевізора. Я дико сумую за новинами. Раніше такого не було. А зараз таке відчуття, ніби світ припинив існувати.

Щодня прошу в нього газету, але це з тих речей, де він усерйоз опирається. Без жодних причин. Чудасія, я розумію, що нема сенсу просити. З таким самим успіхом я б могла його попросити підвезти мене до найближчого вокзалу.

Можна й далі просити, ніякої користі.

Він клянеться й присягає, що надіслав чек до «Руху за ядерне роззброєння», але не знаю. Попрошу в нього касовий відбиток.

Пригода. Сьогодні за обідом мені захотілося вустерського соусу. Він практично ніколи не забуває принести все, чого мені могло б захотітися. А от вустерського соусу не приніс. От він тоді встає, відмикає той замок, на якому припнуті двері у відчиненому стані, замикає двері, бере соус у зовнішньому підвалі, відмикає двері, знову припинає їх відчиненими на той другий замок, заходить. А тоді робить здивовану міну, коли я сміюся.

Він ніколи не забуває виконати всі ці замикально-відмикальні операції. Навіть якби я незв'язана пішла до зовнішнього підвалу, то й що? Замкнути його я не можу, вийти не можу. Єдиний такий шанс у мене може бути, коли він заходить із тацею. Іноді він не припинає двері відразу. Тож якщо я проскочу повз нього, зможу зачинити його в цій кімнатці. Але він не відходить від дверей, коли я не перебуваю від них на достатній відстані. Зазвичай я підходжу і беру тацю.

Одного дня я цього не зробила. Я просто прихилилася до стіни коло дверей. Він сказав: «Будь ласка, відійди». Я мовчки подивилася на нього. Він так і стояв із тацею. Я не звертала уваги на це. Він так і стояв там, вагаючись. Тоді дуже обережно нахилився, стежачи за кожним моїм рухом, і поставив тацю на порозі. І пішов у зовнішній підвал займатися дверима.

Я була голодна. Він переміг.

Нічого хорошого. Не можу спати.

Але день був чудовий. Навіть як для цього місця.

Цього ранку він багато мене фотографував. Йому це дуже подобається. Він любить, щоб я усміхалася в камеру, тож кілька разів я зробила страшну міну. Його це не розвеселило. Тоді я однією рукою підняла волосся, наче я фотомодель.

Тобі б моделлю бути, сказав він. На повному серйозі. Він не розуміє, що я саме з цього кепкую.

Розумію, чому йому подобається займатися фотографією. Він гадає, що я його вважатиму теж трохи митцем. І, звісно, він не знає, як це робиться. Тобто він фокусує апарат на мені — і все. Жодної фантазії.

Це все химерно. Неймовірно. Але між нами сформувалися своєрідні стосунки. Я з нього сміюсь, весь час до нього чіпляюсь, але він відчуває мої слабкі місця. Знає, коли може

відповісти мені, але не розлютити. І ми піддражнюємо одне одного майже по-дружньому. Частково це тому, що мені так самотньо, трохи я роблю це свідомо (хочу, щоб він розслабився, і йому від того буде краще, а ще, можливо, через це він колись забудеться і дасть мені змогу втекти), тож це частково слабкість, частково хитрість, а частково допомога. Проте є й таємничий четвертий елемент, якого я не можу описати. Але ж це не дружба, я його зневажаю.

Може, це просто знання. Просто я багато про нього знаю. А коли когось знаєш, то автоматично стаєш до нього ближчим. Навіть коли б хотів відправити цього когось на іншу планету.

У перші дні я нічого не могла робити, коли він був у кімнаті. Вдавала, що читаю, але не могла зосередитися. А тепер інколи забуваю про його присутність. Він сидить коло дверей на моєму стільці й читає, і ми — мов люди, які вже багато років одружені.

Я не те що забуваю, які з себе інші люди. Але, здається, вони перестають бути реальними. Єдина реальна людина в моєму світі — це Калібан.

Це годі зрозуміти. Воно просто так є.

20 ЖОВТНЯ

Одинадцята ранку.

Щойно пробувала втекти.

Власне, я чекала того моменту, коли він відімкне двері, які відчиняються назовні. Тоді я мала їх щосили штовхнути. З цього боку вони оббиті залізом, але дерев'яні, дуже важкі. Може, пощастить ударити його дверима і збити з ніг, а то й оглушити.

Щойно двері ворухнулися, я штовхнула їх з усієї сили. Це відкинуло його назад, я побігла назовні, але все залежало

від того, чи його оглушило. Та нічого подібного. Напевне, він прийняв удар плечем, двері не дуже легко рухаються.

У будь-якому разі, він спіймав мене за джемпер. На мить я відчула його інший бік: насильство, ненависть, абсолютне бажання будь-що мене втримати. То я сказала: «Гаразд», відчепила від себе його руки й пішла назад.

Він сказав:

— Ти могла мені зробити боляче — двері дуже важкі.

Я на те:

— А мені щосекунди, поки ти мене тут тримаєш, боляче.

— Я гадав, паціфісти переконані, що людям не можна робити боляче, — одказав він.

Я просто знизала плечима й закурила. Мене трусило.

І він мовчки зробив усі звичні ранкові справи. Один раз доволі демонстративно потер плече. Та й по всьому.

Тепер пошукаю, де в стіні камені не дуже міцно тримаються. Спробую підкопом. Звичайно, я й раніше дивилася, але не надто уважно, а тепер треба оглянути буквально кожен камінець від гори до низу.

Зараз вечір. Він щойно пішов. Приносив їсти. Але дуже мовчазний. Невдоволений. Я розреготалася, коли він ви-йшов, забравши все після вечері. Він усім своїм виглядом намагається мене присоромити.

Тепер отак із дверима його не спіймаєш. Розхитаних каменів у стінах нема. Усі міцно вмуровані. Мабуть, це він так само передбачив.

Більшу частину дня думала. Про себе. Що буде зі мною? Ще ніколи так не відчувала загадковості майбутнього. Що буде? Що буде?

Не тільки оце зараз, у цій ситуації. А коли вже це скінчиться. Що я тоді зроблю? Я хочу вийти заміж, народити дітей,

хочу довести собі, що шлюб не обов'язково буває такий, як у Т і М. Я точно знаю, з яким чоловіком хотіла б одружитися — із кимось, хто характером і розумом схожий на Дж. П., тільки з меншою різницею у віці, і щоб подобався мені з обличчя. І без його отієї жакливої слабкості. А тоді мені буде треба втілювати в життя те, що я відчуваю. Я не хочу марнувати своє вміння просто заради нього самого. Хочу *створювати* красу. А шлюб і материнство з цієї причини мене лякають. Боюсь, що мене затягне в хатні й господарські справи, у світ немовлят, дітей, куховарства, закупів. Відчуваю, що лінива частина мого єства була б цьому навіть рада, забула б про те, що я хотіла робити від самого початку, і я перетворюся на таку собі Велику Капустину. Чи робитиму якусь жалюгідну роботу на зразок ілюстрування або навіть щось комерційне, щоб прогодувати сім'ю. Або стану жалюгідною стервозною п'яничкою, як М (ні, такою точно не стану). Чи, найгірше, буду як Кароліна, яка шалено кидається за всіляким сучасним мистецтвом і всім сучасним взагалі — і не доганяє, бо в душі вона зовсім інакша, але сама того не помічає.

Сиджу, думаю-гадаю. Починаю розуміти таке, над чим раніше навіть не замислювалася.

Дві речі. Я ніколи не думала про М по-справжньому об'єктивно, як про іншу людину. Вона завжди була моєю матір'ю, яку я не любила чи соромилася. А проте серед усіх бідолах і невдах, яких я в житті бачила чи чула про них, вона найнещасніша. І я *ніколи* не співчувала їй так, як вона на це заслуговує. Я цей останній рік (відколи залишила дім) не думала про неї бодай половину того часу, який приділяю думкам про цю потвору нагорі цей останній тиждень. Відчуваю, що зараз могла б просто скупати її в любові. Бо мені ніколи ще за ці роки не було настільки її шкода. Я завжди знаходила собі

виправдання — я вже казала, що можу бути доброю і терплячою з ким завгодно, а от вона — єдина людина, з якою я так не можу, має бути виняток із загального правила. Тож це, мовляв, не так уже й важливо. Але, звичайно, так не можна. Саме вона в жодному разі не повинна бути винятком із цього правила.

Мінні і я так часто зневажали Т за те, що він її терпить. А ми мали б навколішки перед ним стати.

Також я міркувала про Дж. П.

Коли я вперше зустріла його, то всім розповідала, який він дивовижний. Потім почалася протилежна реакція, я стала думати, що, як дурненька школярка, зробила з нього героя і ношуся з ним, але тут почали відбуватися інші речі. Занадто багато емоцій.

Адже він змінив мене більше, ніж будь-хто і будь-що. Більше, ніж Лондон, більше, ніж Слейд.

Річ не тільки в тому, що він більше бачив життя. Має такий мистецький досвід. І відома людина. Річ у тому, що він завжди говорить те, що думає, і завжди змушує замислитися мене. Це не абищо. Він змушує мене ставити собі запитання. Скільки разів я з ним не погоджувалась. А тоді через тиждень виявляла, що доводжу комусь іншому те, що сказав би він. Оцінюю людей за його мірками.

Він як відрубав від мене всю (ну хай не всю, хай частину її) мою дурість, мої придуркуваті вигадливі уявлення про життя і мистецтво, про сучасне мистецтво. Бажання випендрюватися. Я ніколи вже не була така, як раніше, коли він мені сказав, що терпіти не може, коли жінка випендрюється. Власне, і це слово я від нього запам'ятала.

Ось список того, в чому він мене змінив. Безпосередньо — або підтримав ті зміни, які почали відбуватися раніше.

1. Якщо ти — справжній митець, присвяти мистецтву всього себе. Якщо з цим проблеми, то ти не митець. Не той, кого Дж. П. називає «творець».

2. Не треба нещирих виявів почуттів. Не треба тримати в запасі набір фраз чи думок, щоб розкидатися ними, аби справити враження.

3. Ми *мусимо* бути лівими, бо соціалісти — єдині люди, яким не все одно, попри всі їхні помилки. Вони щось *відчують*, вони хочуть змінити світ на краще.

4. Треба *творити*, завжди. Якщо віриш у щось, то *дій*. Розводиться про дії — все одно що говорити про картини, які збираєшся намалювати. Причому в *найгіршій* формі.

5. Якщо маєш якесь глибоке почуття, не соромся його виявляти.

6. Прийми, що ти — англійка. Не треба вдавати, що тобі краще було б народитись у Франції, чи Італії, чи ще де-небудь. (Пірс завжди розказує про те, що його бабуся — американка.)

7. Але й не треба компромісів зі своїм походженням. Треба відкинути те старе, яке стає на шляху твого творчого Я. Якщо ти з провінції (я так розумію, в Т і М ця історія — те, що вони сміються з провінційності, — це просто ширма), — відкинь, вичав із себе провінційність. Якщо ти з робітничого класу, вичав із себе цю робітничість. І те саме стосується будь-якого класу, бо жити в межах свого класу — примітивність і дурість.

(Це не тільки в мене. Ось, наприклад, хлопець Луїзи, син валлійського шахтаря, — познайомили його з Дж. П., і як вони зчепилися, і ми всі сперечалися з Дж. П. щодо того, що він з такою зневагою висловлюється про робітників і їхнє життя. Каже, що вони тварини, а не люди. І Девід Еванс аж заїкатися почав, зблід і сказав: «Не кажи мені, бляха-муха, що мій батько — тварина, бо зараз я тобі!», а Дж. П. сказав:

«Я ніколи в житті не скривдив жодної тварини. З людьми всяке може бути, але люди-тварини заслуговують на все можливе співчуття». І місяць тому Девід Еванс підійшов до мене і, власне, *визнав*, що той вечір змінив його.)

8. Політичний бік національного не вартий поваги. Немає нічого хорошого в такій політиці, такому мистецтві та й у будь-чому, що не є справжнім, глибоким і необхідним. Ти не маєш часу на дурниці. Ти живеш серйозно. Не ходиш на дурне кіно, навіть якщо хочеться, не читаєш дешевих газет; не слухаєш усього того сміття, що лізе з радіо й телевізора; не гаєш часу на порожні балачки. Ти використовуєш своє життя за призначенням.

Певне, мені завжди хотілося бути переконаною в таких речах; у мене й до зустрічі з ним були певні зародки таких переконань. Але він *змусив* мене твердо це сприйняти; саме від думки про нього я відчуваю провину, коли порушую ці правила.

Він змусив мене твердо повірити в це, отже, він здебільшого сформував моє нове Я.

Якби в мене була хрещена-фея, я б її попросила: будь ласка, зроби Дж. П. молодшим на двадцять років. І, прошу, зроби його для мене фізично привабливим.

З якою зневагою він би це сприйняв, коли б почув!

Дивно (і я навіть почуваюся трохи винною), але сьогодні, здається, я щасливіша за весь той час, поки я тут. Є якесь відчуття: все вийде на краще. Може, тому, що я сьогодні вранці дещо зробила. Я спробувала втекти. Крім того, Каліббан змирився з цим. Тобто якби він збирався кинутися на мене, він би, звичайно, зробив це будь-якої миті, коли мав усі підстави на мене сердитись. І цього ранку вони в нього були. Він у дечому має надзвичайно потужний самоконтроль.

Ще мені так добре, бо більшу частину дня я перебувала не тут. Я здебільшого думала про Дж. П. У його світі, не тут. Я стільки всього згадала, що аж хотіла б усе записати. Я жадібно згадувала. Оцей світ робить той таким справжнім, таким живим, прекрасним. Навіть найогидніші його частини.

Але й частково я починаю некрасиво собою пишатися. Згадуючи те, що Дж. П. сказав мені та іншим людям. Розуміючи, що я доволі непересічна людина. Розуміючи, що я розумна, що починаю осягати життя набагато глибше, ніж багато хто з моїх однолітків. Розуміючи навіть, що ніколи не буду настільки дурна, щоб цим пишатися, а буду вдячна і страшенно рада (особливо після оцього), що живу, що я та, хто я є, — Міранда, і другої такої немає.

Я ніколи нікому цього не показуватиму. Навіть коли це й правда, звучить, напевно, зарозуміло.

Так само я ніколи не демонструю іншим дівчатам, що я гарна; ніхто не знає, що я щосили намагаюся не користуватися цією несправедливою перевагою. До зацікавлених чоловічих очей, навіть найкрасивіших, я завжди ставилася скептично.

Мінні колись, коли я розхвалювала її сукню, у якій вона зібралася на танці, сказала: мовчи. Ти така гарна, що тобі навіть нічого робити заради цього не треба.

Дж. П. казав: «У тебе без ліку облич».

Це я вже занадто.

21 ЖОВТНЯ

Роблю з нього кращого куховара. Ніякої замороженої їжі. Мені потрібні фрукти, зелень. Я їм стейки. Лосося. Учора замовила йому ікру. Дратуюся, що не можу придумати достатню кількість делікатесів, які я не їла, але хотіла б спробувати.

Свинство.

Ікра — це прекрасно.

Іще раз помилася. Він не наважився відмовити. Мабуть, думає, що «леді» зразу падають і вмирають, якщо не можуть прийняти ванну, коли їм хочеться.

Викинула з вікна послання. У маленькій пластиковій пляшечці, обмотаній ярдом червоної стрічки. Маю надію, хтось її розгорне і прочитає. Хтось. Колись. Цей будинок доволі легко знайти. Він необачно розповів мені про дату над дверима. Закінчила своє повідомлення словами «ЦЕ НЕ РОЗІГРАШ!». Дуже важко зробити так, щоб це не скидалося на поганий жарт. І написала, що той, хто зателефонує Т, отримає 25 фунтів. Буду кидати пляшку в море (гммм) щоразу, коли купатимусь.

Він познімав усі мідні фінтифлюшки на стінах і понад сходами. І оті дикущі зелено-помаранчево-малинові картинки з рибальськими селищами на Майорці. Бідолашний будинок аж полегшено зітхнув.

Люблю ходити нагору. Там ближче до свободи. Куди не глянь — усе замкнено. На всіх вікнах на фасаді віконниці зсередини. На інших висять замки. (Сьогодні ввечері проїхали дві машини; напевно, це не жвава траса.)

Також узялася за його освіту. Сьогодні в залі (руки в мене, звичайно, були зв'язані) ми дивилися книжку з репродукціями. Жодної власної думки не має. Не певна, що він слухає бодай половину того, що я кажу.

Він усе моститься сісти ближче, але щосили намагається не торкатися мене. Не знаю, чи це щось статеве, чи він боїться, що я встругну якусь штуку.

Якщо він і думає про картини, то бере на віру все, що я скажу. Коли б я сказала, що «Давид» Мікеланджело — це сковорідка, то він би сказав: «Так, я бачу».

Такі от люди. Напевне, я стояла поряд із ними в метро, проходила повз них на вулиці, звичайно, я інколи чула їхні розмови і знала про їхнє існування. Але ніколи так по-справжньому не вірила, що вони такі справді існують. Такі абсолютно сліпі. Мені це завжди здавалося неймовірним.

Діалог. Він сидить, далі дивиться в книжку, зробивши на обличчі таку міну, мовляв, мистецтво — це прекрасно (звичайно, заради мене, а не тому, що він сам так вважає).

М. Знаєш, що в цьому будинку дивно? Тут немає книжок. Крім тих, які ти купив мені.

К. Нагорі трохи є.

М. Про метеликів.

К. Інші.

М. Кілька жалюгідних детективчиків. А ти ніколи не читав нормальних книжок — справжніх? *(Тиша.)* Книжок про важливе, що їх написали письменники, які справді щось відчують у житті. Не просто читво, щоб убити час, поки поїзд їде. Ну книжки, розумієш?

К. Мені більше до душі легкі романи. *(Ну просто як той боксер. Аж хочеться, щоб він упав і лежав у нокауті.)*

М. Ти цілком можеш почитати «Ловця у житі». Я майже дочитала цю книжку. Знаєш, я її читала двічі, а я ж на п'ять років від тебе молодша.

К. Прочитаю.

М. Це не покарання.

К. Я її проглянув перед тим, як приніс її вниз.

М. І тобі не сподобалося.

К. Спробую почитати.

М. Як ти мене замучив.

Тоді тиша. У мене було якесь нереальне відчуття, ніби це справді якась п'єса і я забула, яку роль там граю.

Раніше сьогодні ж питала його, чому він колекціонує метеликів.

К. Так починаєш належати до кращого класу людей.

М. Ну не можна ж їх збирати тільки заради цього.

К. У мене був такий учитель. У дитинстві. Він показав мені, як це робиться. Він сам збирав. Знав небагато. Оформлював їх по-старому. *(Щось про кут, під яким мають бути крила. Зараз заведено, щоб вони були під прямим кутом.)* І мій дядько. Його цікавила природа. Він завжди мені допомагав.

М. Звучить приємно.

К. Люди, яких цікавить природа, завжди приємні. От узяти, приміром, Ентомологічне товариство. Це Ентомологічний відділ Товариства природничої історії в нас. Там тебе сприймають як є. Не розмовляють із тобою через губу. Нічого подібного.

М. Вони не завжди приємні. *(До нього, щоправда, не дійшло.)*

К. Є там сноби. Але здебільшого такі, як я сказав. Кращий клас людей, ніж ті, яких зустрінеш... яких я зустрічаю... зустрічав у звичайний спосіб.

М. А твої друзі тебе не зневажали? Не казали, що це дівчаче заняття?

К. У мене не було друзів. Тільки колеги. *(Потім він казав, що в них були дурні жарти.)*

М. Які ж?

К. Та просто дурні жарти.

Я не стала допитуватись. У мене іноді виникає непереборне бажання докопатися до глибини його душі, витягти з нього таке, про що б він не хотів говорити. Але це погано. Виглядає так, немовби мені важливий він і його жалюгідне, сопливе, нудне життя.

Використовуєш слова. За словами не видно. Те, як Каліббан сидить, — якась така поза, водночас зігнута і випростана, — чому так? Він соромиться? Готується до стрибка, якщо тікатиму? Це можна намалювати. Можу намалювати його обличчя і його вирази, а слова всі такі затерті багатьма вживаннями, про різних людей і речі. Пишу: «Він усміхнувся». І що це означає? Перед очима постає хіба плакат із дитсадка, де намальована ріпка з широченною усмішкою. А от якщо намалювати...

Слова такі кострубаті, такі примітивні порівняно з малюнком, живописом, скульптурою. «Я сиділа на ліжку, а він — біля дверей, і я намагалася переконати його, щоб він використав свої гроші на власну освіту; він сказав, що так зробить, але мені щось не повірилось». Якась невиразна мазанина.

Все одно як намагатися малювати поламаним олівцем. Це все мої власні думки.

Мені потрібен Дж. П. Він би назвав мені десять книжок, де це все сказано значно краще.

Як же я ненавиджу невігластво! Каліббанове, своє власне, світове невігластво! О, ну я ж можу ще вчитись і вчитись. Хоч плач, так хочу вчитись.

Рот мені заткнуто, руки зв'язані.

Сховаю це в ліжку, де воно живе під матрацом. А тоді помолюся Богові, щоб допоміг мені вчитись.

22 ЖОВТНЯ

Сьогодні два тижні. Позначаю дні на одному боці ширми, як Робінзон Крузо.

Стан у мене пригнічений. Спати не можу. Треба, треба, треба тікати.

Я дуже зблідла. Весь час почуваюся слабкою, наче хвора. Ця жахлива тиша.

Він не має жалю. Незбагнений. Чого йому треба? Що буде далі?

Він має бачити, я починаю почуватися погано.

Цього вечора я сказала йому: мені потрібне денне світло. Я змусила його подивитися на мене й побачити, як я зблідла.

Завтра, завтра. Ніколи не каже «ні» прямо.

Сьогодні я думала, що він може тримати мене тут усе життя. Це буде недовго, бо я тоді швидко помру. Це абсурдно, це щось диявольське — але немає змоги тікати. Знову шукала німічно вмуровані камені. Я могла б прорити підкоп навколо дверей. Прорити вихід назовні. Але він має бути щонайменше двадцять футів завдовжки. І земля. У ній як у пастці. Ні, я так ніколи не зможу. Радше вже помру. Тож треба робити обхідний шлях навколо дверей. А на це потрібен час. Треба, щоб він десь вештався щонайменше шість годин. Три години на підкоп, дві — щоб мені виламати зовнішні двері. Відчуваю, що це моя найкраща можливість, я не повинна згаяти її, все зіпсувати непідготованістю.

Не можу заснути.

Треба щось робити.

Напишу про те, як уперше зустріла Дж. П.

Кароліна сказала: «О, це Міранда. Моя племінниця». І почала йому про мене розповідати — страшенно такого не люблю (це ми одного суботнього ранку ходили по крамниці), і я просто не знала, куди мені дивитися, хоча й давно хотіла з ним познайомитися. Кароліна раніше про нього розповідала.

Мені одразу сподобалося, як він з нею розмовляв: проходно, не приховуючи, що йому нудно. Не запобігав перед

нею, як усі. Вона всю дорогу додому мені про нього розповідала. Я розуміла, що він її шокує, хоча вона сама цього не визнавала. Два розлучення і до того ж очевидний факт, що він не надто нею захоплюється. Тож я від самого початку хотіла стати на його бік.

Потім зустріла його, гуляючи на Гемпстед-Гіті. Хотіла знову його бачити, і мені знову було ніяково.

Яка в нього хода. Дуже стримана, не розбовтана. Такий гарний старий бушлат. Він майже нічого не сказав, але я зрозуміла, що він не дуже й хотів бути з нами (із Кароліною), але наздогнав нас; він не міг ззаду визначити, хто ми, вочевидь, йому було з нами по дорозі. І можливо (напевне, я занадто собою пишаюся), щось таке відбулося, коли Кароліна просторікувала щось у своїй придуркуватій манері буцімто прогресивної жінки, — ми з ним просто перезирнулися. Я зрозуміла, що його це дратує, а він зрозумів, що мені за неї незручно. Тож він пішов з нами у музей Кенвуд, і Кароліна продовжила свої штучки.

Нарешті вона біля картини Рембрандта¹ сказала: «А ви не думаєте, що йому бодай трошечки нудно було в процесі, — просто я ніколи не відчувала того, що, як мені відчувається, мала б відчувати? Розумієте?» І посміхнулася до нього так по-дурному — послухайте мене, мовляв.

Я дивилася на нього — і його обличчя раптом трохи залякло, наче його захопили зненацька. Ця ледь помітна зміна в лінії його губ не призначалася для моїх очей. Він просто на неї поглянув. Майже з усмішкою. Але голос у нього був крижаний.

¹ Ідеться про автопортрет Рембрандта з колекції музею.

— Я маю йти. До побачення, — це прощання призначалося мені. Воно викреслювало мене. Чи, може, означало: «Як ти можеш із цим миритися?» Тобто (якщо озирнутися на це зразом) мені здається, що він хотів цим чогось навчити мене. Я мала вибирати. Стати на бік Кароліни — чи на його бік.

І він пішов, ми навіть іще не відповіли, а Кароліна подивилася йому вслід, знизала плечима і сказала:

— Ну, ось так.

Я дивилася, як він виходить, заклавши руки в кишені. Я зашарілася. Кароліна обурювалася, намагаючись це зам'яти. («От він завжди так, і навмисно це робить».) Усю дорогу додому вона висміювала його роботи («другосортний Пол Неш») — до смішного несправедливо. І я на неї водночас і сердилася, і відчувала, що мені за неї соромно. Я не могла говорити. Я не могла сказати, що мені за неї соромно, але й не могла сказати, що вона має рацію.

У Кароліни і М є всі ті риси, які мені страшенно не подобаються в інших жінках. Після того в мене кілька днів було щось на зразок відчаю від думки, скільки ж у мені отакої гнилої, претензійної крові. Звичайно, інколи мені подобається Кароліна. Її жвавність. Її ентузіазм. Її доброта. І навіть оця претензійність, яка так жохливо виглядає поряд із чимось справжнім, — і це все ж краще, ніж нічого. Коли я приїхала до неї жити, я все міркувала про її світ. Мені подобалася думка жити в неї. Вона стала на мій бік, коли почалася ціла родинна війна за моє майбутнє. Це все було, доки я не пожила в неї і не стала бачити її наскрізь. Виросла. (Перетворююся на Сувору Молоду Жінку.)

Через тиждень по тому я забігла до ліфта в метро, і він там був єдиним пасажиром, крім мене. Я привіталася, занадто

бадьорим голосом. Знову почервоніла. Він просто кивнув, наче не хотів розмовляти, а потім, уже внизу (то була зарозумілість, мені було прикро, що мене сприймають в одному комплекті з Кароліною), я сказала, що мені незручно за мою тітку, що вона таке сказала в музеї.

Він промовив:

— Вона завжди мене дратує.

Я розуміла, що він не хоче про це говорити. Коли ми підійшли до платформи, я зауважила, що Кароліна боїться здаватися занадто відсталою.

— А ви ні? — і він так злегка, сухувато до мене посміхнувся. Я подумала, що йому не сподобалося, що я кажу про себе і нього «ми» на противагу «їй».

Ми пройшли повз кіноафішу, і він сказав мені:

— Це гарний фільм. Ви його бачили? Подивіться.

Коли ми вийшли на платформу, він звернувся до мене:

— Заходьте в гості як-небудь. Тільки тітку свою лишіть удома, цур їй.

І усміхнувся. Такою маленькою, пустотливою, заразливою усмішкою. Взагалі не по його літах. І пішов. Такий самодостатній. Такий відсторонений.

То я до нього й зайшла. Яюсь уранці в суботу. Він здивувався. Мені довелося мовчки просидіти з ним під химерну індійську музику. Тоді він просто пішов на диван і ліг там, заплющивши очі, наче мені не слід було до нього приходити ні зараз, ні взагалі (особливо нічого не сказавши К.), і я відчула, що це вже трохи занадто, якась навмисна поза. Я не могла розслабитись. Урешті він попросив мене розповісти про себе, сухо, наче йому це було радше нудно. А я по-дурному намагалася справити на нього враження. Робила саме те,

що не треба. Вихвалялася. Я й далі думала, що він насправді не хотів, щоб я приходила до нього в гості.

Раптом він обірвав мене на півслові, повів до кімнати і став показувати свої речі.

Свій кабінет. Надзвичайно гарна кімната. У ній я завжди почуваюся щасливою. Усе гармонійно. Усе відображує тільки його особистість (і це не спеціально, він терпіти не може «дизайну інтер'єрів», усяких хитрих штучок і порад журналу «Vog»). Це все – він. Туалетта з її дурненькими уявленнями про стриманий гарний смак із журналів типу «Дім і сад» говорить, що ця кімната захаращена. Я була готова горло їй перегризти. Тут же є відчуття, що в кімнаті хтось живе, працює, думає, і тут відображений він.

І спілкування пішло. Я припинила спроби здаватися дуже розумною.

Він показав, як робить свій ефект туману. Тонксінгська гуаш. За допомогою простих саморобних пристосувань.

Прийшли ще його друзі – Барбер і Френсис Крукшенки. Він сказав: «Оце Міранда Грей, її тітку я терпіти не можу», – одним духом, і ті засміялися, то були його давні друзі. Мені захотілося піти звідти. Але вони збиралися вийти погуляти, кликали його з собою і мене теж хотіли взяти. Барберові Крукшенку це вдалося: він дивився на мене таким спокусливим поглядом.

– Маю надію, тітонька нас зустріне, – сказав Дж. П. – У Барбера найгірша репутація в усьому Корнволлі.

Я озвалася:

– Ну вона ж моя тьотя, не дуенья.

Тож ми всі пішли до пабу «Долина здоров'я», а тоді до музею Кенвуд. Френсис розповіла мені про їхнє життя в Корнволлі, і я вперше в житті відчула, що перебуваю між людей

старшого покоління, яких розумію, справжніх людей. І водночас я не могла не помітити, що Барбер трохи грає на публіку. Оці всі кумедні сумнівні історії. Водночас саме Дж. П. спрямовував розмову на серйозне. Не те що я хочу сказати, ніби він не був веселим. Тільки в нього була ця дивна схильність занурюватися в головне. У якийсь момент, коли він пішов забирати напої, Барбер спитав мене, як давно я знайома з Дж. П. Тоді він сказав: «Господи, як би я хотів зустріти когось такого, як він, коли сам був студентом». І тиха маленька Френсис додала: «Ми вважаємо його просто дивовижною людиною, найкращою. Він один з небагатьох». Вона не уточнила, яких саме «небагатьох» має на увазі, але я зрозуміла, що вона хоче сказати.

Біля Кенвуду Дж. П. змусив нашу компанію розділитися. Він повів мене просто до Рембрандта і говорив про цю картину притишеним голосом, і я малодушно соромилася, що на нас дивляться інші люди. Я подумала, мабуть, ми збоку скидаємося на батька і дочку. Він розповів мені все про те, що стоїть за цією картиною, що Рембрандт, імовірно, відчував, коли її писав, що він хотів сказати, як він це висловив. Немовби я нічого не знала про живопис. Наче він хотів розвіяти цілу хмару хибних думок, які в мене, можливо, виникли щодо цієї картини.

Ми вийшли і стали чекати на решту. Він промовив: «Мене дуже зворушує ця картина». І поглянув на мене, наче очікував, що я сміятимусь. У нього інколи бувають такі напади сором'язливості.

Я сказала:

— І мене тепер теж.

Але він посміхнувся:

— Такого не може бути. І ще багато років не буде.

— Звідки вам знати?

— Мабуть, бувають люди, у яких викликає емоції велике мистецтво саме собою. Жодного художника такого я не зустрічав. І сам я не такий. Коли я бачу ту картину, у мене виникає думка лише про те, що в ній утілена така надзвичайна майстерність, якої я все життя прагну. І не досягну. Ніколи. Ви молода. Ви можете це зрозуміти. А відчуті — ще ні.

Я заперечила:

— А мені здається, я відчуваю.

Він сказав:

— Це погано. Ви, напевне, не помічаєте своєї помилки. У вашому віці. — Тоді він промовив: — Не намагайтеся здаватися людиною іншого віку. Я зневажатиму вас, якщо ви будете так поводитись.

Він додав:

— Ви як дитина, яка намагається зазирнути за дво metroвий мур.

Оце вперше таке сталося. Йому було неприємно, що я його приваблюю. Він трохи як професор Гіг'їнс¹.

Пізніше, коли з'явилися Крукшенки і стали до нас наближатися, він сказав:

— Барбер — ловелас. Якщо він пропонуватиме вам зустрітись, відмовляйте.

Я здивовано глянула на нього. Він додав, усміхаючись до них:

— Річ не у вас. Я просто не витримаю, якщо Френсис страждатиме.

Коли ми повернулися на Гемпстед, я залишила їх і пішла додому. Дорогою я усвідомила, що Дж. П. намагався влаштувати все так, щоб я і Барбер Крукшенк не залишалися

¹ Головний герой п'єси Бернарда Шоу «Пігмаліон».

сам на сам. Вони (тобто Барбер) запрошували мене до себе в гості, якщо я колись заїду до Корнволла.

Дж. П. сказав: «Зустрінемося колись». Наче йому було все одно, чи ми зустрінемося.

Я розповіла Кароліні, що зустріла його випадково. Що він перепрошував (збрехала). Якщо вона не хотітиме його бачити, то і я не зможу. Але мене його товариство надихало, у нього стільки думок, мені просто *необхідні* такі люди. Негарно було так робити, я розуміла, що вона займе позицію пристойної людини, якщо я їй це отак скажу. Ти, мовляв, сама собі пані – і таке інше.

А тоді вона сказала:

– Люба моя, ти ж знаєш, що я далеко не святенниця, але його репутація... коли стільки диму, то *мусить* бути й вогонь.

Я відповіла:

– Я чула про таке. Я можу про себе подбати.

Вона сама винна. Їй не слід було наполягати на тому, щоб я називала її Кароліною і поводитися з нею, як із дівчиною. Я не можу серйозно сприймати її як тітку. Як людину, яка дає поради.

Усе змінюється. Я й далі думаю про нього: про те, що казав він мені, а я йому, про те, що жоден із нас по-справжньому не розумів, що другий мав на увазі. Ні, я гадаю, він розумів. Він вираховує ймовірність значно швидше, ніж можу я. Тут, у підземеллі, я так швидко расту. Наче гриб. Чи річ у тому, що я втратила відчуття рівноваги? Може, це сон? Пробую вколоти себе олівцем. Але, може, і це сон.

Якби він зараз підійшов до дверей, я б кинулася йому на шию. Я б хотіла, щоб він тримав мене за руку два тижні. Тобто я розумію, що могла б тепер любити його по-іншому, на його лад.

23 ЖОВТНЯ

На мені прокляття. К. сприймає мене як останню сволоту. Ані краплі жалю. І на додачу до всього він весь час за мною стежить. Я змусила його вивести мене гуляти в підвал сьогодні вранці. Здається, мені було чути гудіння трактора. І горобців. Такі денні горобці, освітлені сонцем. І літак. Я плакала.

Почуття в мене кидаються на всі боки, як перелякані мавпи в клітці. Минулої ночі мені здавалося, що я божеволію, — тож я писала і писала, переносячись тим в інший світ. Щоб утекти духом, коли не фізично. Щоб довести собі, що це все і далі існує.

Роблю ескізи до картини, яку намалюю, коли звільнюся. Це буде краєвид саду з дверей. На словах звучить по-дурному. Але я його уявляю як дещо незвичайне: спочатку все чорне, темно-буре, темно-сіре, загадкові затінені кулясті форми ведуть до далекого прямокутника дверей, заповнених світлом — білувато-медовим. Щось ніби горизонтальна шахта.

Після вечері відпровадила його і стала дочитувати «Емму»¹. Я — Емма Вудгауз. Я співпереживаю їй, розумію її відчуття, дивлюся її очима. У мене дещо інший різновид снобізму, але я розумію її снобізм. Її скрупульозність. Я нею захоплююсь. Розумію, що вона поводить неправильно, що намагається організувати життя інших людей, не бачить, що такий чоловік, як містер Найтлі, трапляється один на мільйон. Вона тимчасово нерозумна, але й видно, що в неї, по суті, світлий розум, вона жива. Творча, налашто-

¹ Роман Джейн Остін.

вана встановлювати високу планку. Справжня людина. Її помилки — і мої помилки теж: її чесноти я повинна зробити своїми.

Я думала цілий день — сьогодні ввечері я ще напишу про Дж. П.

Був час, коли я приносила йому показати деякі свої роботи. Брала те, що сподобалося б саме йому (не лише щось таке вправне-вправне, як панорама школи «Ледімонт»). Дивлячись їх, він мовчав. Навіть коли роздивлявся ті (як-от «Кармен» чи «Айвенго»), які, на мою думку, найкращі (чи я тоді так вважала). Урешті він сказав:

— Вони не надто гарні. На мою думку. Але дещо кращі, ніж я очікував.

Це було так, наче він розвернувся до мене і вдарив кулаком, я не змогла приховати своїх почуттів. Він продовжив:

— Якби я якимось чином пожалів ваші почуття, з цього не було б ніякої користі. Я бачу, що ви вправна рисувальниця, у вас пристойне відчуття кольору тощо, ви щось відчуваєте. Усе це є. Але ж без цього вас би не взяли до Слейду.

Я хотіла зупинити його, але він продовжив:

— Ви, очевидно, бачили чимало гарного живопису. Намагалися не чинити відвертого плагіату. Але в оцьому портреті сестри за милю видно Кокошку¹.

Мабуть, він бачив, що я почервоніла, бо додав:

— Це все неабияк розчаровує? Так і має бути.

Це мене майже вбило. Я розуміла, що він має рацію; це ж було б безглуздо, коли б він не казав саме того, що думає. Якби просто виконував роль добренького дядечка. Але було

¹ Оскар Кокошка (1886–1980) — відомий австрійський художник-експресіоніст.

боляче. Наче мені надавали ляпасів. Я готувалася до того, що йому щось із моїх речей сподобається. Гірше було від його холодності. Здається, він був абсолютно серйозний, безсторонній. На його обличчі не було ані тіні гумору чи тепла, навіть іронії. Раптово він став значно, значно старший за мене.

Він сказав:

— Треба навчитися малювати добре — в академічному, технічному розумінні, — але це останній пункт із обов'язкових речей. Я хочу сказати, здібності у вас є. Як і в тисяч. Але того, чого я шукаю, тут немає. Просто немає.

Потім продовжив:

— Я розумію, це боляче. Власне, я мало вас не попросив не приносити своїх робіт. А тоді подумав — у вас є якесь особливе, енергійне бажання. Ви це переживете.

— Ви знали, що вони — нічого особливого, — сказала я.

— Десь такого я і чекав. Може, забудьмо, що ви їх принесли? — але я розуміла, що він кидає мені виклик.

Я попросила:

— Поясніть мені, що тут не так. — І дала йому одну з вуличних сценок.

Він погодився:

— Цілком мальовничо, гарно скомпоновано, можу пояснити деталі. Але це — не живе мистецтво. Не частина вашого тіла. Я не очікую, що ви в цьому віці це зрозумієте. Такого не навчаються. Воно або з'являється якоїсь миті саме, або ні. У Слейді вас навчають виражати особистість — особистість узагалі. Але хоч як гарно ви можете перекладати свою особистість мовою лінії чи фарби, ніякої користі з того не буде, коли сама особистість не варта такого перекладу. Це все удача. Чистої води шанс.

Він говорив уривками і зупинявся. Западала тиша. Я спитала: «То що, мені це все порвати?», а він відповів: «А тепер ви поводитесь істерично».

Я сказала:

— Мені так багато треба вчитися.

Він підвівся:

— У мене таке враження, що в вас щось є. Не знаю. У жінок це рідко буває. Я про те, що більшість жінок просто хочуть добре щось уміти, вони налаштовані на це «добре вміння» і уявляють його як вправність, хист, добрий смак і таке інше. Вони навіть не можуть зрозуміти, що коли бажаєш досягти найдалших меж себе, то, власне, форма того, що твориш, не така вже й важлива. Вдаєшся ти до слова, фарби чи звуків. Чого завгодно.

Я попросила:

— Продовжуйте.

Він продовжив:

— Це десь так, як голос. Зі своїм голосом миришся і говориш ним, бо не маєш вибору. Але важливо те, що ти скажеш. Саме це відрізняє велике мистецтво від усього іншого. Технічні шарлатани в будь-яку епоху — два пенси за пучок. Особливо у велику еру загальної освіти.

Він сидів на дивані і говорив мені в спину. Я мусила дивитись у вікно. Відчувала, що можу заплакати.

Він говорив:

— Критики розводять балачки про бездоганну техніку. Абсолютно безглуздий оцей їхній жаргон. Мистецтво — жорстоке. Убивство словом людині зійде з рук. Але картина — це неначе вікно просто в глибину твого серця. А тут я бачу багато віконечок до серця, повного картинами інших модних художників.

Він підійшов до мене і взяв одну з нових абстракцій, яку я зробила вдома.

— Тут ви кажете дещо про Ніколсона¹ чи Пасмора². Не про себе. Використовуйте фотоапарат. Як зорова омана — фотографія, яка пішла не своїм шляхом, — так само й малювання в чужому стилі. Тут ви фотографуєте. І все.

— Я ніколи не навчуся, — зітхнула я.

— А треба розучитися, — сказав він. — Учитися ви майже закінчили. А решта — шанс, удача. Ні, дещо більше, ніж удача. Мужність. Терпіння.

Ми вели бесіду не одну годину. Він говорив, я слухала.

То було наче сонце і вітер. Вони здули все павутиння. Освітили все. Зараз я записую його слова, і це видається таким очевидним. Але в тому, як він говорив про мистецтво, було щось таке. Він — єдина людина серед тих, кого я знаю, яка говорить про мистецтво як є. Якби колись він повівся інакше, то це було б якесь блюзнірство.

І до того ж той факт, що він справді гарний художник і я знаю, що колись він стане відомим, — це впливає на мене сильніше, ніж мало би впливати. Не тільки те, ким він є, а й ким він буде.

Пам'ятаю, що пізніше він сказав (знову професор Гіггінс):

— У кожному разі, у вас шансів і мізерних немає. Ви занадто красива. Вам личитиме мистецтво любові, а не любов до мистецтва.

— Піду на ставки на Гіт і втоплюся, — озвалася я. — Треба не одружуватись. Або пережити нещасливе кохання. Видалити яєчники. Ну щось таке.

¹ Френсис Ніколсон (1753–1844) — британський пейзажист, відомий своїми акварелями.

² Віктор Пасмор (1908–1998) — британський художник і архітектор, піонер британського абстракціонізму.

І він, примружившись, якось по-своєму, пустотливо на мене поглянув. Ішлося не зовсім про це. Він злякався, дещо кумедно, як маленький хлопчик, злякався. Немовби він сказав щось таке, чого не слід було б, щоб подивитися на мою реакцію. І раптом він здався значно за мене молодшим.

Іноді він якось незбагнено здається молодшим. Можливо, це тому, що він змусив мене подивитися на себе й усвідомити, що мої переконання — старі й зашкарублі. Ті, хто навчає, напихають тебе старими думками, уявленнями, способами мислення і дії. Немовби рослини шар за шаром присипають старою землею; не диво, що бідолашні після такого рідко бувають свіжими й зеленими.

А от Дж. П. такий. Я довго не розуміла, що то і є ота свіжість і зелень. А тепер розумію.

24 ЖОВТНЯ

Знову поганий день. Я подбала про те, щоб Калібана він також не порадував. Іноді він так мене дратує, що я можу на нього накричати. Річ не в його вигляді, хоча вигляд у нього не дуже. Він весь час такий респектабельний, завжди стрілки на штанах, чисті сорочки. Я абсолютно переконана, що він був би щасливіший, коли б носив крохмальні комірці. Такий старомодний, що далі нікуди. І він стоїть і стоїть. Він — найжахливіший стояльник з усіх, кого я бачила. І весь час у нього на обличчі написано якесь таке «вибачте, будь ласка», і я тільки зараз починаю розуміти, що *насправді* така фізіономія в нього означає задоволення. Абсолютне щастя від того, що я в його владі, що він може хоч цілий день на мене витріщатись. Йому все одно, що я кажу, як почувуюся, — мої

почуття для нього нічого не важать, — для нього головний той факт, що я в його руках.

Я можу кричати на нього, лаяти його цілий день, а йому байдуже. Йому потрібна власне я — моя зовнішність, а не мої емоції, чи душа, чи навіть тіло. Нічого *людського*.

Він — колекціонер. Оце в ньому міцно сидить.

Найдужче мене дратує в ньому те, як він говорить. Кліше на кліше їде, кліше поганяє, і все якесь застаріле, наче він усе життя прожив із людьми за п'ятдесят. Сьогодні в обід він мені сказав: «Я зайшов поцікавитися щодо тих платівок, які ти вказала у списку замовлень». А я йому: «А чому не “Я хочу спитати про платівки, які ти замовляла?”»

Він не заперечував: «Я знаю, моя англійська не зовсім правильна, але я намагаюся зробити її правильною». Я промовчала. У цьому весь він. Йому треба бути правильним, робити все, що було «правильним» і «пристойним» іще до того, як я і він народилися.

Я знаю, що це — його біда, розумію, що він — жертва жалюгідного провінційного неконформістського світу і жалюгідного суспільного прошарку, оцього жакливого сором'язливого проміжного класу, який намагається в усьому наслідувати аристократію. Колись я думала, що клас Т і М — найгірший. Суцільний гольф, джин, бридж, машини, правильна вимова, правильні гроші, правильна школа, зневага до мистецтва (театр — це пантоміма на Різдво і «Сінна лихоманка» в репертуарі місцевого театру; Пікассо і Барток у ролі лайливих слів, якщо не йдеться про те, щоб посміятись). Так, це огидно. Але Англія Калібана — ще гірша.

Мене просто нудить від цієї сліпоти, мертвотності, застарілості, дешевих штучок і — так! — неабиякої злої заздрості у великої частини Англії.

Дж. П. каже про втечу до Парижа. Про нездатність більше дивитися на Англію. Я це дуже добре розумію. Відчуття, що Англія душить, ламає і чавить, наче паровий коток, усе свіже, зелене й оригінальне. І звідси трагічні невдачі таких людей, як Метью Сміт і Оґастес Джон¹, — вони втекли до Парижа і відтоді жили в тіні Ґоґена й Матисса чи там іще когось — так само Дж. П. згадував, що він колись жив у тіні Брака² і раптом одного ранку прокинувся й зрозумів: усе, що малював п'ять років, було брехнею, бо воно робилось очима й чуттями Брака, а не його власними.

Фотографія.

Саме тому, що так мало надій в Англії, митець змушений податися до Парижа чи ще кудись за кордон. Але слід змусити себе прийняти правду: втеча в Париж — це завжди втеча *вниз* (це слова Дж. П.), не кажучи нічого проти Парижа; але в Англії доводиться зіткнутися з апатією середовища (це все слова і думки Дж. П.) і важким баластом англійського калібнаства.

І справжніми святими є такі люди, як Мур і Сазерленд, які борються за те, щоб бути англійськими митцями в Англії. Як Констебль, Палмер і Блейк.

Ще одного разу я спитала Калібана — ми слухали джаз: «Ну як, ти врубаєшся?» А він: «Та трохи гілля в саду обрубую». Я сказала, він такий застарілий, що просто не віриться. «А, он як», — відказав він.

Наче дощ, нескінченний сірий дощ. Який нищить усі кольори.

Забула записати вчорашній сон. Здається, мені сни завжди сняться перед світанком, і це якось пов'язано із задухомою в цій кімнатці, коли її замикають на ніч. (Таке полегшення —

¹ Видатні художники-британці першої половини ХХ століття.

² Видатний французький художник першої половини ХХ століття.

коли він приходить, відчиняє двері, а там працює вентилятор. Я просила його дозволити мені одразу вийти й подихати, але він завжди змушує мене дочекатися, поки доснідаю. Я так розумію, що, випустивши мене зранку, він не дасть мені оті півгодини потім, то не наполягаю.)

А снилося мені ось що. Я намалювала картину. Не можу пригадати, що на ній було, але я лишилася задоволена роботою. То було вдома. Я вийшла надвір і вже там відчула: щось не так. Мусила повернутися. Коли я забігла до своєї кімнати, М сиділа там на невисокому столику (Мінні, перелякана, стояла біля стіни, здається, там також чомусь був Дж. П. і ще якісь люди), а від картини залишилися клапті — довгі тонкі смужки полотна. А М клацала над столом своїми садівними ножицями, і мені було видно, що вона бліда від люті. Я відчула те саме. Найдикішу лють і ненависть.

Тоді я прокинулася. Я ніколи не відчувала такої ненависті до М — навіть того дня, коли вона напилась і вдарила мене на очах того осоружного Пітера Кейтсбі. Пам'ятаю, як я тоді стояла, відчуваючи той ляпас на щоці, — і це було соромно, принизливо. Я була вражена, що завгодно... але мені було за неї ніяково. Я підійшла до неї, посиділа коло її ліжка, потримала її за руку, дала їй виплакатися, пробачила і потім захищала її від тата й Мінні. Але цей сон задавався таким реальним, таким жадливо справжнім.

Я спокійно сприйняла, що вона намагалася не дати мені стати художницею. Батьки завжди розуміють своїх дітей неправильно (але своїх я розумітиму!), я усвідомлювала, що від мене очікувалося, що я буду сином і хірургом, яким не вдалося стати бідолашному Т. Тепер цю роль виконуватиме Кармен. Власне, я пробачила їм боротьбу за їхні амбіції проти моїх амбіцій. Я перемогла і маю їх пробачити.

Але оця ненависть уві сні. Вона була така реальна.

Не знаю, де її подіти, як позбутися цієї мани. Я могла б розповісти про це Дж. П. Але наразі тільки сопливі рядки олівцем у цьому блокноті.

Жоден, хто не жив у кам'яному мішку, не зрозуміє, наскільки *абсолютна* тиша тут, унизу. Жодного звуку, якщо його не видам я сама. Відчуття таке, ніби я майже померла. Похована. Ніякі сторонні звуки не допомагають мені бути живою. Часто ставлю платівки не заради того, щоб слухати саме музику, а заради звуків *як таких*.

У мене тут часто виникає химерна ілюзія. Ніби я оглухла. Щоб перевірити, мушу видавати якийсь звук. Прокашлююся, щоб довести собі, що все гаразд. Я мов та японська дівчинка, яку знайшли в руїнах Хіросіми. Усюди запала мертва тиша, то вона співала пісень своїй ляльці.

25 ЖОВТНЯ

Тікати, тікати, тікати звідсіля.

Годинами міркувала над цим сьогодні. Ідеї абсолютно дикі й безглузді. Він такий проникливий, неймовірний. Захищений з усіх боків.

Напевне, здається, що я жодного разу не пробувала втекти. Але щодня я такі спроби чинити не можу, ось у чому річ. Я маю рознести спроби в часі. І кожен день тут тягнеться як тиждень на волі.

Насильством нічого не зробиш. Треба хитрістю.

Я не можу отак просто вдарити людину, яка переді мною. Від самої думки в мене ноги підкошуються. Пам'ятаю, як ми з Дональдом лазили десь в Іст-Енді після того, як побували на Вайтчепел, і побачили групу хуліганів, які обступили двох

літніх індусів. Ми перейшли вулицю, мені стало зле. Хулігани кричали, лаялись і відтискали індусів із хідника на проїжджу частину. Дональд сказав: «Що тут можна зробити?» — і ми обоє вдали, що не звернули на це уваги, і поспішили зникнути. Але це було жахливо — їхнє насильство і наш страх перед ним. Якби він прийшов зараз до мене, став навколішки і дав мені в руки кочергу, я б не змогла вдарити його.

Нічого не виходить. Останні півгодини намагалася заснути і не змогла. Писати тут — як наркотик. Це єдине, на що я з нетерпінням чекаю. Після обіду прочитала те, що позавчора написала про Дж. П. І все здалося яскравим. Розумію, причина тут у тому, що моя уява заповнює своїми образами те, що інша людина б не зрозуміла. Тобто це все дурна самовпевненість. Але для мене видавалася якимись ледь не чарами можливість прикликати минуле. Та й не можу я жити в такому терпінському. Коли б я в ньому жила, то з глузду з'їхала б.

Сьогодні згадувала, як я повела Пірса з Антуанеттою до нього. Його темний бік. Ні, я впорола дурницю. Вони прийшли на Гемпстед випити кави, і ми мали піти до «Еврімена», але там була завелика черга. То я згодилася на їхні вимоги і взяла їх із собою до нього.

Це було від мого марнославства. Я забагато говорила про нього. От вони й почали натякати, що, мовляв, яка ж я подруга, якщо не познайомлю їх із ним. І я на це піддалася.

Коли він нам відчинив, я бачила, що він не радий, але запросив нас нагору. І, Боже, який це був жах. Жах і кошмар. Пірс поводився так банально і дешево, як тільки міг, а Туанетта взагалі наче заповзялася себе пародіювати, грала роль такої собі сексуальної штучки. Я намагалася всіх перед усіма виправдати. Дж. П. був у такому химерному гуморі. Я розуміла, що він може просто піти й зайнятися своїми

справами, але він не став за своєю звичкою грубіянити. Мабуть, він побачив, що Пірс просто намагається приховати своє відчуття невпевненості.

Вони намагалися витягти його на обговорення його власних робіт, але він цього не бажав. Почав грубіянити. Лаялись останніми словами. Наговорив усіляких цинічних слів про Слейд і різних художників – так, наскільки я знаю, він насправді про них не думає. Йому вдалось епатувати мене й Пірса, але, звичайно, Антуанетта його затьмарила. Кліпаючи віями, манірно посміхаючись, вона наговорила ще більшої гидоти. Тож він змінив тактику. Став нас уривати на півслові, щойно хтось розтуляв рота (мене теж).

І тоді я зробила ще більшу дурницю, ніж оце приводити їх до нього. Запала тиша, і він, вочевидь, подумав, що ми підемо. Але я по-ідіотськи подумала, що Антуанетта й Пірс мають досить задоволений вигляд, бо відчують, що я не знаю його так добре, як їм хвалилася. Тож я спробувала довести їм, що знаю, як із ним поводитись. Я спитала:

– Може, поставимо платівку, Дж. П.?

Якусь мить у нього був такий вигляд, наче він збирався відмовити, а тоді відповів:

– А чом би й ні? Послухаймо, як говорить хтось інший, для різноманітності.

Він нічого не пропонував, просто пішов і поставив платівку. Ліг на диван і заплющив очі, як завжди, а Пірс і Антуанетта, очевидно, подумали, що це в нього така навмисна поза.

Почувся дуже високий вібруючий звук, і атмосфера стала напружена і якась аж задушлива; тобто до всього додалася ще й та музика. Пірс зробив собі на фізіономії якусь штучну посмішку, і Антуанетта мала підлаштуватися, вона не стала б хіхікати, то натягла її еквівалент – і я посміхнулася. Маю

визнати. Пірс прочищав вуха мізинцем, схилив голову і трусив нею щоразу, коли той інструмент (тоді я не знала його назви) вібрував. Антуанетта ледь не задихалася. Це було жахливо. Я розуміла, що він це може почути.

І почув. Побачив, як Пірс знову прочищає вуха. А Пірс і сам помітив, що його побачили, і зробив якусь мудровану усмішку, мовляв, не звертайте на нас увагу. Дж. П. підскочив і вимкнув програвач. Він запитав:

— Вам не подобається?

А Пірс:

— А що, треба, щоб мені подобалося?

Я сказала:

— Пірсе, це не смішно.

Пірс не зупинився:

— Ну я ж не заважав, ні? А нам це має подобатися?

Дж. П. відповів:

— Забирайтесь геть.

Антуанетта сказала:

— Боюся, що я весь час думаю про Бічема¹. Як він говорив, що в клавесина такий звук, ніби два скелети злягаються на олов'яному даху.

Дж. П. відказав (обличчя в нього стало жахливе, він може виглядати по-диявольськи):

— По-перше, я в захваті, що вам так подобається Бічем. Пихатий хитрожопий диригентик, який став в опозицію до всього творчого, сучасного йому. По-друге, якщо ви не можете відрізнити це від клавесина, Боже вам поможи. По-третє (до Пірса), я вважаю, що ви найбільш самовпевнене молоде

¹ Томас Бічем (1879–1961) — британський диригент, оперний і балетний імпресаріо.

ледащо, яке я бачив протягом багатьох років, а ви (мені) — це що, ваші друзі?

Я стояла там, не в змозі розкрити рота, він мене розлютив, вони мене розлютили, але все одно я в десять разів більше була присоромлена, ніж сердита.

Пірс знизав плечима. Антуанетта здавалася враженою, проте в чомусь їй, схоже, це було цікаво, лярві такій, а я стояла вся червона. Я знову червонію, коли про це згадую (і про те, що сталося пізніше, — як він міг?).

— Не беріть так близько до серця, — сказав Пірс. — Це ж просто платівка.

Мабуть, він розлютився, адже напевно знав, що таке казати нерозумно.

— Ви гадаєте, що це просто платівка, — озвався Дж. П. — Так? Просто платівка? А ти, як тітка цієї маленької сучки, — ти гадаєш, що Рембрандтові було трохи нудно малювати? Ви думаєте, що Бах хіхікав і робив міни, коли це писав? Так?

Пірс аж здувся, вигляд у нього був майже переляканий.

— Ну, ТАК? — кричав Дж. П.

Він був страшний. І в хорошому, і в поганому розумінні слова. Він був жадливий, бо почав оце все і мав серйозний намір продовжувати в тому самому дусі. І дивовижно страшний, бо пристрасть, хоч би й у такому вигляді, не часто можна побачити. Я виросла серед людей, які намагалися приховувати свої сильні емоції. А він був живий. Наче оголений. І трусився від гніву.

Пірс вимовив:

— Ну ми ж молодші... — це прозвучало жалюгідно, слабко. Він показав своє справжнє обличчя.

— Господи Ісусе! — вигукнув Дж. П. — І це студенти-художники. Студенти-ХУДОЖНИКИ.

Що він сказав далі, я тут не напишу. Навіть Антуанетта, схоже, була в шоці.

Ми просто розвернулися й пішли. Коли ми вийшли на сходи, двері майстерні хряснули. Я прошипіла: «Щоб тебе...» — Пірсові внизу і виштовхала їх надвір. «Люба моя, він тебе вб'є», — сказала Антуанетта. Я зачинила двері і почекала. За якусь мить я знову почула музику. Піднялася сходами і повільно прочинила двері. Може, він і почув, не знаю, але не підвівся і не сів на табуретку, доки музика не скінчилася. Він запитав:

— Чого тобі, Мірандо?

— Я хочу вибачитися. І щоб ви теж вибачилися.

Він пішов і став дивитися у вікно. Я додала:

— Я розумію, що зробила дурницю, може, я й маленька, але ніяк не сучка.

Він сказав:

— А ти постарайся. — Гадаю, він не мав на увазі «постарайся бути сучкою».

Я продовжувала:

— Ви ж могли нам одразу сказати, щоб ми пішли, ми б зрозуміли.

Запала тиша. Він розвернувся і поглянув на мене через усю майстерню. Я сказала:

— Вибачте, будь ласка, мені дуже шкода.

Він мені:

— Іди додому. Ми удвох у ліжку не ляжемо.

Коли я встала, він додав:

— Я радий, що ти повернулася. Це було дуже порядно з твого боку. Це по-твоєму.

Я пішла вниз, і тут він мене наздогнав.

— Я не хочу з тобою в ліжку, я говорю про саму ситуацію. Не про нас. Розумієш?

Я відповіла, що, звичайно, розумію.

І пішла далі вниз. Як жінка. Бажаючи дати йому відчуття, що я образилася.

Коли я вже відчинила двері вниз, він сказав:

— Я розійшовся, — напевне, він побачив, що я не зрозуміла, бо додав: — Випив.

І ще:

— Я тобі зателефоную.

Так він і зробив і повів мене на концерт слухати, як росіяни грають Шостаковича. І був просто-таки славний. От власне славний. Хоча так і не перепросив.

26 ЖОВТНЯ

Я йому не довіряю. Він купив цей будинок. Якщо він мене відпустить, то буде змушений мені довіритись. Або ж продати його і зникнути, доки я зможу (чи змогла б) піти в поліцію. І те, і те на нього не схоже.

Це страшенно гнітить. Мені просто *необхідно* вірити, що він дотримає слова.

Він витрачає на мене страшенні фунти. Мабуть, уже з двісті. Яку завгодно книжку, платівку, одяг. Він має всі мої розміри. Я малюю те, що треба, змішую потрібні кольори, показую йому. Він навіть купує мені всю білизну. Я не можу вдягти на себе оте чорне і персикове, що він мені накупив раніше, то я попросила його принести щось путнє, наприклад «Marks and Spencer». Він сказав: «Можна одразу багато купити?» Звичайно, для нього мало б бути мукою скуповуватися для мене (що він, цікаво, робить в аптеці?), тож, напевне, йому краще закупити все за один раз. Але що вони про нього

думають? Десяток жіночих трусів, три комбінації, маечки, ліфчики. Я спитала його, що там говорили, коли він зробив таке замовлення, а він почервонів: «Гадаю, вони подумали, що я дещо особливий». Я вперше, відколи сиджу тут, розреготалася.

Щоразу, коли він мені щось купує, я сприймаю це як за-поруку того, що він не вб'є мене і не скривдить.

Так не повинно бути, але мені подобається, коли він приходить до обіду звідти, де доти лазив. У нього завжди багато торбинок. Ніби в тебе весь час Різдво і Санта-Клаусу навіть не треба дякувати. Іноді він приносить таке, про що я не просила. Завжди – квіти, і це дуже мило. Шоколад, але він його їсть більше, ніж я. І весь час питає, що мені купити.

Я знаю, він – Диявол, який показує мені світ, котрий міг би бути моїм. Тож я не купуюся. Я обходжуся йому в безліч дрібничок, але розумію, що він хоче попросити в мене щось велике. Він готовий на все, щоб я була йому вдячна. Не дочекається.

Мені сьогодні спало на думку страшно: напевне, вони там підозрюють Дж. П. Кароліна, ймовірно, назве його ім'я поліції. Бідолаха. Він почне іронізувати, а вони там цього не люблять.

Сьогодні пробувала його намалювати. Дивно. Безнадійна справа. Зовсім не схоже.

Я бачу, що він невисокий, буквально на дюйм чи два вищий за мене. (А я, дурненька, завжди мріяла про високих чоловіків.)

Він починає лисіти, ніс у нього як у єврея, але він не єврей (хоча мені його національність байдужа). Обличчя занадто широке. Пом'яте, підтопане, а до того ж воно перетворилося

на таку собі маску, тож я ніколи не можу з певністю сказати, що означає той чи інший вираз його обличчя. Іноді моє око вловлює, що там, за маскою, але все одно я радше вгадую, що це. Іноді він для мене робить особливу суху міну. Я бачу, як вона утворюється в нього на обличчі. Це не те що якийсь удаваний вираз, здається, це десь те, як каже Дж. П.: «Життя — це трохи жарт, тільки дурень сприймає його на повному серйозі. Серйозно ставитися треба до мистецтва, а з усім іншим варто трохи жартувати. Не казати “Коли впаде атомна бомба”, а “Коли нас усіх підсмажать”». Це щось нездорове, хворобливе. Але то таке його здоров'я.

Низенький, широкий, із широким обличчям і гачкуватим носом; щось у ньому є від турка. Зовсім не англійське обличчя.

У мене якесь придуркувате уявлення про те, як виглядає гарний англієць. Чоловік з реклами.

Ледімонтський образ.

27 ЖОВТНЯ

Найкраще копати в обхід дверей — поставлю на це. Відчуваю, що скоро настане час це зробити. Подумаю, як спровадити його надовго. Цього дня я уважно оглянула двері. Вони дерев'яні, з цього боку оббиті залізом. Жахливо важкі. Я ніколи б не могла їх виламати чи підважити, щоб відчинити. Та він і подбав, щоб не було як виламати чи підважити.

Почала збирати деякі «інструменти». Розбити склянку. Тоді буде щось гостре. Виделка і дві ложки. Алюмінієві, але знадобляться. Найдужче потрібне щось міцне і гостре, щоб шкребти цемент між камінням. Якщо я зможу проколупати дірку, то вибратися до зовнішнього підвалу важко не буде.

Від цього я почуваюся практичною. Діловитою. Але нічогосінько ще не зробила.

Почуваюся підбадьореною. Не знаю чому. Але воно так.

28 ЖОВТНЯ

Дж. П. — художник. Визначення Кароліни «другосортний Пол Неш» — жахливе, але щось у ньому є. Нічого такого, що він назвав би фотографією. Але й не абсолютно індивідуальне. Напевне, річ у тому, що він дійшов певних висновків. І він чи то бачить це (те, що в пейзажах є певні риси стилю Неша), чи то ні. Хай там як, але це його критика. Те, що він чи то не бачить, чи то бачить, але не признається.

Я ставлюся об'єктивно до нього. До його вад.

Його ненависть до абстрактного живопису — навіть до таких людей, як Джексон Поллок чи Ніколсон. Звідки? Він мене здебільшого переконав розумово, але я все одно відчуваю, що деякі речі, які він називає поганими, — гарні. Мені думається, він надто заздрить. Забагато засуджує.

Я не проти. Намагаюся об'єктивно оцінювати і його, і себе. Він терпіти на може людей, які «не доходять до суті», — а він доходить. Аж занадто. Та він має принципи (але не щодо жінок). Поряд із ним люди з так званими принципами стають схожі на порожні бляшанки.

(Пам'ятаю, він колись сказав про Мондріана: «Річ не в тому, чи він тобі подобається, а в тому, чи має він тобі подобатись», — отже, йому не подобається сам принцип абстрактного мистецтва. Він не звертає уваги на свої відчуття.)

І найгірше я залишала насамкінець. Жінки.

Мабуть, це був четвертий чи п'ятий мій прихід до нього.

Там була ця Нільсен. Гадаю (зараз), що він спав з нею. Я була така наївна. Але, здається, вони не заперечували проти мого візиту. У них не було потреби відповідати на дзвоник. І вона зі мною поводитися доволі приємно в такій собі блискучій хазяйській манері. Їй, певно, років із сорок – що він у ній знайшов? Потім, минуло доволі багато часу, якось у травні я зайшла до нього ввечері, але його не було (чи він був у ліжку з кимось?), а наступного вечора він був удома і сам, ми якийсь час розмовляли (він розповідав мені про Джона Мільтона), а потім він поставив індійську платівку, і ми помовчали. Але цього разу він не заплющував очі, а дивився на мене, і я почувалася ніяково. Коли закінчилася рага¹, знову запала тиша. Я спитала: «Мені її ввімкнути?», але він відповів: «Не треба». Він був у тіні, мені було погано його видно.

Раптом він запитав:

– А в ліжку хочеш?

– Ні, не хочу.

Він цим запитанням захопив мене зненацька, і сказала я це якось дурнувато. Перелякано.

Він сказав, не зводячи з мене очей:

– Десять років тому я б із тобою одружився. То був би мій другий катастрофічний шлюб.

Сюрпризом це для мене не було. Ця ситуація назрівала протягом тижнів.

Він підійшов і став біля мене.

– Ти певна?

Я сказала:

– Я не за цим прийшла. Зовсім не за цим.

¹ Тут: композиція класичної індійської музики.

Мені здалося, це так на нього не схоже. Грубо, примітивно. А тепер я розумію, що він поведився по-доброму. Він навмисно був такий прямолінійний і грубий. Десь так він інколи давав мені виграти в нього в шахи.

Він пішов на кухню варити каву по-турецьки і сказав через двері:

— А ти оманлива.

Я підійшла й зупинилась біля дверей кухні, а він стояв над туркою. Озирнувся до мене:

— Але ж поклястися можу, іноді ти цього хочеш.

— Скільки вам років? — спитала я.

— Міг би бути твоїм батьком. Ти це маєш на увазі?

— Я терпіти не можу розпустити. Я про таке не думала.

Він стояв до мене спиною. Я на нього сердилася, він здавався таким безвідповідальним. Я додала:

— І хай там що, ви мене зовсім у цьому розумінні не приваблюєте.

Він спитав не розвертаючись:

— А що для тебе розпуста?

— Стрибати в ліжко заради задоволення. Секс і все. Без кохання.

— Ну тоді я страшенний розпусник. Я ніколи не лягаю в ліжко з тими, кого люблю. Колись спробував.

Я нагадала:

— Ви мене попереджали щодо Барбера Крукшенка.

— Ну а тепер попереджаю щодо себе. — Він стояв і стежив за туркою. — Бачила Уччелло¹ в галереї Ешмола? «Полюванна»? Ні? Задум вражає одразу, як побачиш. Без огляду на

¹ Паоло Уччелло — італійський художник і математик доби Раннього Відродження, жив у XV столітті.

всі інші технічні штучки. Розумієш, що він бездоганий. Професори з центральноєвропейськими прізвищами все життя б'ються над тим, щоб розгадати цю велику загадку, те, що відчувається з першого погляду. А зараз я бачу, що в тобі теж є така внутрішня загадка. Бог знає, яка вона. Я не центральноєвропейський професор, мені не так уже важливо, як це. Але в тобі вона є. Ти як шератонівські меблі – тебе неможливо поділити на частини.

Це все він теж промовив спокійно, наче констатуючи факт.

– Звичайно, є ризик, – додав він. – Гени.

Він підняв турку над конфоркою в останню мить.

– Єдине, – сказав він, – у тебе в оці є червона цятка. Що це? Пристрасть? Стриманість?

Він сухо придивився до мене.

– У ліжко я не піду.

– Але ж із кимось?..

– Та ні з ким.

Я сіла на диван, а він – на високий табурет коло столу.

– Я тебе шокував, – промовив він.

– Мене попереджали.

– Тітка?

– Так.

Він розвернувся і дуже повільно, обережно розлив каву в горнятка.

Сказав:

– Усе життя мені були потрібні жінки. Здебільшого вони робили мене нещасним. Більшість їх приходили зі стосунками, які мали б бути чистими й шляхетними. Оце, – він показав на фото двох своїх синів, – чудовий плід шляхетних стосунків.

Я підійшла, взяла свою каву і сперлася на стіл на відстані від нього.

— Роберт лише на п'ять років молодший від тебе, — продовжив він. — Ще не пий, не поспішай. Хай гуща осяде.

Зараз у його голосі бракувало невимушеності. Немовби його хтось змушував говорити. Захищатися. Розвіяти мої ілюзії і водночас викликати в мене співчуття.

Він продовжив:

— Тілесне бажання — це просто. Люди одразу порозуміваються. Чи то обоє хочуть у ліжку, чи хтось один не хоче. А от кохання... Жінки, яких я кохав, завжди говорили, що я егоїст. Саме тому вони в мене закохувались. А тоді я їм ставав огидний. Знаєш, що таке, на їхню думку, егоїзм? — Він відчищав клей від побитої китайської порцелянової чаші, яку придбав на Портобелло-роуд і склеїв: там двоє вершників у мисливському запалі гналися за лякливою ланню. Руки впевнені, з короткими пальцями. — Те, що я малюю, як хочу, живу, як хочу, розмовляю, як хочу, — їм це нормально. Це їх навіть хвилює. А не можуть вони стерпіти, коли мені не подобається, що вони поведуться не по-своєму.

Він говорив зі мною, як із чоловіком.

— Такі люди, як твоя ненормальна тітонька, вважають мене циніком, руйнівником сімей. Розпусником. Але я в житті своєму не спокусив жодної жінки. Мені подобається в ліжку, я люблю жіноче тіло, люблю те, що навіть найпустіші з жінок стають прекрасними, коли одяг скинуто і вони роблять значний і грішний крок. Уперше це завжди робить саме жінка. Знаєш, що у вас, жінок, майже зникає?

Він скоса поглянув на мене, тож я заперечно похитала головою.

— Цнотливість. Той єдиний момент, коли жінка роздяглась, але не може подивитися тобі в очі (як і я колись не міг). Оцей, власне, перший боттичеллівський момент, коли вона вперше

роздягається. Невдовзі це зникає. Перемагає стара Єва. Повія. Анадіомена¹ залишає сцену.

— Хто це? — спитала я.

Він пояснив. Я думала, що мені не слід давати йому говорити отак, він плете сіті навколо мене. Я навіть не так це думала, як *відчувала*.

Він продовжував:

— Я зустрівач десятки таких жінок і дівчат, як ти. Когось із них я добре знав, когось спокусив, попри їхнє і своє кращі «я», із двома навіть був одружений. Когось із них я практично не знав, просто стояв поряд на виставці чи там у метро.

Невдовзі він спитав:

— Ти Юнга читала?

— Ні.

— Він дав назву твоїй породі. Не те що це допомогло б. Хвороба все одно погана.

— Яка ж назва? — спитала я.

Він відказав:

— Не називай хворобі її ім'я.

Запала дивна тиша, ніби ми дійшли до крапки, чи то він очікував, що я зреагую якомсь інакше. Можливо, більше розсерджуся чи буду шокована. Пізніше я справді була сердита і вражена (на певний лад). Але я була рада, що не втекла. Це був вечір із тих, коли людина виростає. Я раптово зрозуміла, що мені випадає повестися або як враженій учорашній школярці, або як дорослій людині.

— Ти — химерне дитя, — нарешті промовив він.

— Старомодне, — уточнила я.

¹ Епітет богині Афродити — «та, що виходить із моря» (тобто народжується з морської піни).

— Ти була б страшенною занудою, коли б не була така красива.

— Дякую.

— А я, власне, й не очікував, що ти підеш зі мною в ліжко, — сказав він.

— Я зрозуміла, — відказала я.

Він подивився на мене довгим поглядом. Тоді перейшов до іншого: витяг шахівницю, ми стали грати в шахи, і він дав мені виграти. Він про це не казав, але я переконана, що саме так. Ми майже не розмовляли: здається, нашим засобом спілкування стали шахові фігури, і в моїй перемозі було щось дуже символічне. Щось таке, що він хотів, щоб я відчула. Не знаю, що він мав на увазі: чи то показати, що моя «чеснота» торжествувала над його «гріховністю», чи щось тонше, на зразок того, що інколи програш — це перемога.

Наступного разу, коли я вже збиралася йти, він подарував мені свій малюнок. На ньому була турка і два горнятка на його столі-верстаті. Намальовані чудово, абсолютна простота, жодного поспіху чи нервування, повна свобода від отого, як оце і в мене, учнівського уявлення про те, як малювати прості речі.

Просто два горнятка, маленька мідна турка і його рука. Чи рука взагалі. Нерухома на столі коло однієї з чашок, наче гіпсовий зліпок. На звороті він написав: «Après¹», — і поставив дату. А далі: «pour "une" princesse lointaine²». Артикль «une»³ він жирно підкреслив.

Хочу далі написати про Туанетту. Але я вже дуже стомилася. Коли пишу, мені хочеться палити, а від цього в кімнаті стає задуже душно.

¹ Після (фр.).

² Далекій принцесі (фр.).

³ Це слово може означати «одній, єдиній».

29 ЖОВТНЯ

(Ранок.) Він поїхав до Льюїса (?).

Туанетта.

Після отого вечора з платівкою минув місяць. Я мала здогадатися, вона цілими днями аж мурчала в розмові зі мною і грайливо на мене поглядала. Я гадала, що це якось пов'язано з Пірсом. І от одного вечора я подзвонила в двері й помітила, що вони не замкнені, тож я штовхнула їх і глянула на сходи, а якраз тієї миті із-за дверей визирнула Туанетта. І ми зустрілися поглядами. За якусь хвилю вона вийшла на сходовий майданчик, одягаючись. Вона нічого не сказала, а жестом запросила мене заходити, і, що найгірше, я почервоніла, а вона ні. Їй було просто весело.

— Чого ти така перелякана? — спитала вона. — Він зараз прийде. Він просто вийшов... — але для чого і куди він вийшов, я так і не дізналася, бо пішла геть.

Я ніколи по-справжньому не аналізувала, чого я тоді так розсердилася, образилася, була така шокована. Дональд, Пірс, Девід — усі знають, що вона живе в Лондоні, як жила у своєму Стокгольмі: вона сама мені розповідала, вони — теж. Та й Дж. П. мені чесно розказав, який він.

Це були не просто ревнощі. Як це така людина, як Дж. П., може бути настільки близька до такої людини, як вона? Такий справжній — і така фальшива, порожня, розбещена? Але чого б він мав брати мене до уваги? Немає жодної причини.

Він старший за мене на двадцять один рік. На дев'ять років молодший за Т.

Після того багато днів мені був огидний не Дж. П., а я сама. Моя вузьколюбість. Я змусила себе зустрітися, вислухати

Туанетту. Але вона не вихвалялася. Мабуть, це Дж. П. сказав їй цього не робити.

Наступного дня вона прийшла. Сказала, що прийшла перепросити. І (сама так сказала): «Просто воно так вийшло».

Я так ревнувала. Вони змусили мене відчувати себе старшою, ніж вони. Ну як неслухняні діти. Мають секрет і раді. Тоді я сильно охолочу. Я не могла дивитися на Дж. П. Урешті, напевне тиждень по тому, він одного вечора зателефонував мені до Кароліни. Голос у нього був зовсім не винуватий. Я сказала, що зайнята і побачитися з ним не можу. Ні, я ввечері не прийду. Якби він наполягав, я б відмовилась. Але він, здається, збирався покласти слухавку, і я пообіцяла, що зайду завтра. Я так хотіла дати йому зрозуміти, що образилась. А по телефону не поображаєшся.

Кароліна зауважила:

— Ти забагато до нього ходиш.

Я сказала:

— У нього роман із отією шведкою.

Ми навіть про це поговорили. Я поводитися дуже справедливо. Захищала його. Але коли лягла спати, то звинувачувала подумки його. Кілька годин.

Перше, про що він запитав наступного дня (без жодної гри):

— Вона для тебе — курва?

Я відповіла:

— Ні. Зовсім ні.

А потім, наче мені це було байдуже:

— А чого б то?

Він посміхнувся. Він немовби говорив: «Я знаю, що ти відчуваєш». Від цього мені захотілося дати йому ляпаса. Я не могла вдавати, що мені все одно, і від цього було ще гірше.

Він сказав:

— Чоловіки — підлі.

Я висловила свою думку щодо того, що їхня найбільша підлість у тому, що вони можуть отаке говорити посміхаючись.

— Правда, — відказав він. І — пауза. Я подумала, що краще б мені було не приходити, краще б викреслити його зі свого життя. Поглянула на двері спальні. Вони були прочищені, я бачила край ліжка.

Я промовила:

— Я поки що не можу розкласти життя по полицках. І все.

— Послухай, Мірандо, — сказав він, — між нами лежать оці двадцять довгих років. Я краще знаю життя. Я більше прожив, більше зрадив, більше бачив зраджених. У твоєму віці в людини аж голова гуде від задумів і замірів. Ти думаєш, що коли я іноді можу бачити, що в мистецтві тривіальне, а що важливе, то маю бути більш доброчесним. Але я не хочу бути доброчесним. Моя привабливість для тебе (коли вона є) — це просто відвертість. І досвід. А не те, що я хороший. Я не хороший. Можливо, морально я навіть молодший за тебе. Можеш це зрозуміти?

Він просто промовляв уголос те, що я відчувала. Я була затиснута, а він гнучкий, а мало б бути навпаки. Я тут сама винна. Але я й далі думала, що він повів мене на концерт, а потім прийшов сюди до неї. Я пригадала, коли дзвонила в двері і ніхто не відповідав. Тепер я розумію, що це були суто жіночі ревності, але тоді це здавалося зрадою принципів. (Я й досі не розумію — у голові все перемішалось. Не можу точно сказати.)

Я попросила:

— Хочу послухати Раві Шанкара.

Я не могла зізнатися, що пробачила його.

Тож ми послухали. Тоді пограли в шахи. Виграв він. Про Туанетту не говорили, тільки вже на сходах, коли він сказав, що з нею в нього вже все скінчилося.

Я промовчала.

— Вона це робила просто для забави, — пояснив він.

Але після того все стало не так, як було. Це було щось таке, як закінчення стосунків. Я ще кілька разів його бачила, він ніколи не був сам, написала йому два листи, коли була в Іспанії, він надіслав мені листівку. Одного разу бачила його на початку цього місяця. Але про це потім. Напишу ще про дивну розмову з тою Нільсен.

Туанетта дещо розповіла: «Він говорив про своїх синів, і мені було дуже його шкода. Як вони просили його не приходити до них у їхню шикарну школу, а зустрічатися в місті. Їм було соромно, що їх із ним побачать. Як Роберт (зараз у Мальборо-коледжі) зверхньо з ним поводитьсь».

Він ніколи про нього зі мною не розмовляв. Може, він у глибині душі підозрює, що я належу до такого самого світу.

Самовпевнена дрібнота з випускників приватної школи, мідл-клас.

(Вечір.) Знову пробувала намалювати Дж. П. з пам'яті. Нічого не виходить.

К. сидів і читав «Ловця у житі» після вечері. Кілька разів я бачила, що він перевіряє, скільки сторінок прочитав.

Він читає тільки для того, щоб показати мені, як старається.

Сьогодні ввечері я проходила повз вхідні двері (після ванни) і сказала:

— Ну от і до побачення, дякую за чудовий вечір, — і спробувала відчинити двері. Вони, звісно, були замкнені.

— Здається, двері заклинило, — зауважила я.

Він навіть не всміхнувся, просто стежив за мною. Я додала:

— Жартую.

— Я знаю, — відповів він. Він так по-особливому вміє виставити мене дурепою — просто не всміхаючись.

Звичайно, Дж. П. завжди намагався затягти мене в ліжко. Я не знаю, чому так, але зараз краще розумію це, ніж тоді. Він шокував мене, грубіянив, висміював — але ніколи не огидно. Здалеку. Ні до чого не змушував. Не торкався. Тобто він мене на свій химерний лад поважав. Не думаю, що він повністю розумів, що робить. Він хотів мене вразити — і тим чи притягти до себе, чи відштовхнути. Як вийде.

Сьогодні знову було фотографування. Небагато. Я сказала, що в мене болять очі. І що мені не подобається, що він мені весь час вказує. Він нестерпно запопадливий: чи не могла б я зробити те, чи не обтяжить мене се... Ні, «обтяжить» він не каже. Аж дивно.

— Тобі б на конкурс краси податися, — промовив він, перемотуючи плівку.

— Дякую, — озвалася я. (Ми розмовляємо якимось по-божевільному, я цього не помічаю, доки не прочитаю записане. Він так говорить, ніби я вільна будь-якої миті піти, і я так само.)

— Ти, напевне, розкішно виглядатимеш у цьому, як його, — сказав він.

Я здивовано подивилася на нього.

— В отому, французькому купальнику, — уточнив він.

— Бікіні? — спитала я.

Таких розмов я собі дозволити не могла, тож холодно подивилася на нього:

— Ти це маєш на увазі?

— Щось таке сфотографувати, — пробурмотів він, червоніючи.

І найдивніше тут те, що саме це він і мав на увазі. Він нічого непристойного не хотів сказати, ні на що не натякав, просто він такий незграбний. Як завжди. Він мав на увазі саме те, що говорив. Що мене було б цікаво сфотографувати в бікіні.

Я раніше думала, що в цьому є ще щось. Він дуже його стримує, але воно є.

Але тепер я так не вважаю. Я не вважаю, що він у чомусь себе стримує. Там і стримувати немає чого.

Чудова нічна прогулянка. Величезне чисте небо, без місяця, всюди поблискують теплі зорі, як молочні діаманти, прекрасний вітерець. Західний. Я змусила його пройтися по колу десять чи дванадцять разів. Гілля шаруділо, у лісі ухкали сови. А небо дике, вільне, вітер, повітря, простір, зірки.

Вітер повний запахів із даліни. Надії. Море. Я певна, що чула запах моря. Я сказала (потім, звичайно, бо надворі в мене був заткнутий рот):

— Ми неподалік від моря?

Він відповів:

— Десять миль.

— Неподалік від Льюїса?

— Не можу тобі сказати, — наче йому хтось суворо заборонив розповідати. (Я часто в ньому це відчуваю: страшенно мала, скулена з переляку його добра частина, якою керує величезна зла.)

У підвалі все було геть по-іншому. Ми знову говорили про його сім'ю. Я пила міцний сидр. Я це роблю (потроху), щоб перевірити, чи можна його споїти так, аби він втратив пильність, але поки що він його не куштував. Він сам стверджує, що не тверезник. Отже, це частина його праці тюремника. Щоб не розслаблятися.

М. Розкажи мені ще про свою сім'ю.

К. Більше немає чого розповідати. Такого, що було б цікаво *тобі*.

М. Це не відповідь.

К. Таке, як я ото розповів.

М. Те, що я розповів.

К. Мені говорили, що в мене хороша англійська мова.
Це було до знайомства з тобою.

М. Не важливо.

К. Мабуть, у тебе з того була оцінка А.

М. Так.

К. У мене було О з математики і біології.

М. *(Лічу петлі — светр — дорога французька вовна.)* Добре... сімнадцять, вісімнадцять, дев'ятнадцять...

К. Я отримав приз для аматорів.

М. Молодчина. Розкажи мені ще про твого батька.

К. Я вже казав. Торговельний представник. Займався канцтоварами й галантереєю.

М. Комівояжер.

К. Зараз їх називають торговельними представниками.

М. Він загинув в автокатастрофі до війни. Мати втекла з іншим чоловіком.

К. У ній не було нічого хорошого. Як і в мені. *(Я глянула на нього крижаним поглядом. Слава Богу, гумор у нього рідко виходить на поверхню.)*

М. То тебе виховувала тітка.

К. Так.

М. Як місіс Джо — Піпа¹.

К. Хто?

М. Та нехай.

К. Вона правильно зробила. Мене не забрали до сиротинця.

М. І твоя двоюрідна сестра Мейбл. Ти про неї ніколи не розповідав.

¹ Герої роману Ч. Діккенса «Великі сподівання».

К. Вона старша за мене. Їй тридцять. У неї є старший брат, він після війни поїхав до Австралії з моїм дядьком Стивом. Він справжній австралієць. Багато років там провів. Я ніколи його не бачив.

М. А ще хтось у тебе є?

К. Є родичі дядька Дика. Але вони ніколи не ладнали з тіткою Енні.

М. Ти не розповів про те, яка Мейбл.

К. Вона каліка. У неї спазми. Дуже сильні. Весь час хоче знати, що я робив.

М. Вона не може ходити?

К. В домі ходить. А надвір доводиться возити її у візку.

М. Може, я її бачила.

К. Ти небагато втратила, коли не бачила.

М. Тобі її не шкода?

К. Наче треба її весь час жаліти. Це тітка Енні винна.

М. Продовжуй.

К. Вона щось таке, що робить усе навколо теж кривим. Не можу пояснити. Так, ніби більше ніхто, крім неї, не може бути нормальним. Я хочу сказати, вона не скаржиться прямо. Просто так дивиться, і треба бути страшенно обережним. Приміром, ну от, скажімо, я не підготувався звечора і потім зранку ледве встиг на автобус, мусив бігти як на пожежу, і можна закластися, що тітка Енні скаже: будь радий, що можеш бігати! А Мейбл нічого не скаже. Тільки гляне.

М. Які недобрі!

К. Тобі годилося б уважно подумати над тим, що ти кажеш.

М. Або уважно ставитись – або добре подумати.

К. Це я і хочу сказати.

М. А чому ти не втік? Не переїхав на квартиру?

К. Я колись думав про те.

М. Бо вони — дві жінки, в яких нікого немає, а ти поводи́вся як джентльмен.

К. Як йолоп, скоріше. *(Такі зворушливі спроби говорити цинічно.)*

М. А тепер вони в Австралії принижують інших родичів.
К. Напевне.

М. Вони пишуть тобі?

К. Так. Але Мейбл не пише.

М. Почитаєш мені колись, що в тих листах?

К. Навіщо?

М. Мені цікаво.

К. *(внутрішньо широко всміхається.)* Мені один зранку прийшов. У мене десь є. *(Ми довго сперечалися, але врешті він дістав його з кишені.)* Вони дурні.

М. Нехай. Прочитай його мені. Вєсь.

Він сів коло дверей, а я плела, плела, плела — слово в слово я той лист не запам'ятала, але було щось таке:

«Любий Фреде...

— Так вона мене називає, — сказав він, — їй не подобається ім'я Фердинанд, — і зашарівся.

Дуже раді отримати твого листа, і, як я писала в попередньому листі, це твої гроші, Бог був дуже прихильний до тебе, і не заносься перед лицем Його доброти, і я була б рада, коли б ти не пішов на це, твій дядько Стив каже, що від маєтків більше мороки, ніж вони того варті. Я помітила, що ти не відповів на моє запитання щодо прибиральниці. Я знаю, що таке чоловіки, і просто нагадую, що чистота — це вже майже святість. Я не маю права, і ти був дуже щедрий, Фреде, дядько Стив, хлопці і Герті не розуміють, чому ти не поїхав з нами, Герт тільки сказала сьогодні вранці, що тобі слід було б бути тут, твоє місце — з нами, але не думай, що ми тобі не вдячні. Маю надію, Господь

пробачить мені, але ти мав би багато вражень, а Мейбл так засмагла тут, ти б її не впізнав, тут дуже мило, тільки пил мені не подобається. Усе брудниться, і вони живуть не так, як ми вдома, і англійською говорять більше як американці (навіть дядько Стив), ніж як ми. Я спокійно повернуся на Блекстоунроуд, тільки хвилююся за сирість і бруд, сподіваюся, ти зробив, як я просила, провітрив усі кімнати й білизну і найняв хорошу прибиральницю, як я тобі казала, і маю надію, для себе теж.

Фреде, я боюся, що з оцими всіма грошима ти втрапиш голову, зараз є багато розумних нечесних людей...

— Це вона про жінок, — відзначив він.

...у наші дні. Я виховала тебе як могла, а якщо ти зробиш щось не так, то це все одно що це зроблю я. Я цього Мейбл показувати не буду, бо їй не сподобається. Я знаю, що ти уже вийшов із того віку...

— Тобто старший за двадцять один рік, — пояснив К.

...але я хвилююся за тебе через оте все, що сталося.

— Це вона хоче сказати, що я сирота.

Нам сподобався Мельбурн, це велике місто. Наступного тижня поїдемо в Брисбен до Боба та його дружини. Вона написала приємного листа. Вони зустрінуть нас на вокзалі. Вітання від дядька Стіва, Герті і дітей. А також від Мейбл і твоєї люблячої тітоньки...»

— Далі вона каже, що за гроші мені не треба хвилюватися, їх вистачає. Тоді знову про те, щоб я найняв прибиральницю, і каже, що молоді зараз прибирають погано.

(Довга пауза.)

М. Як тобі, милий лист?

К. Вона так завжди пише.

М. Від такого нудить просто.

К. У неї ніколи не було справжньої освіти.

М. Не в мові річ. У неї душа противна.

К. Вона мене взяла до себе.

М. Звичайно. Спочатку взяла до себе, а тепер тобі голову морочить. Зробила з тебе повного дурня.

К. Красно дякую.

М. Але ж правда!

К. Так, ти, як завжди, права.

М. Не кажи цього знов! *(Я відклала спиці й заплющила очі.)*

К. Вона ніколи й близько так мною не командувала, як ти.

М. Я не командую. Я намагаюся тебе навчити.

К. Ти мене вчиш зневажати її і думати, як ти. А скоро ти підеш, і в мене нікого не залишиться.

М. А тепер ти себе жалієш.

К. Ти не розумієш однієї речі. Така людина, як ти, може зайти до кімнати і все зрозуміти, говорити з ким завгодно, ти все розумієш, але коли...

М. Замовкни, чесне слово. Ти й без ниття огидний.

Я відклала плетиво. Коли я роззирнулася, то побачила, що він стоїть із відкритим ротом, намагається щось сказати. Я розуміла, що його образила, що він на це заслужив, але така річ. Я його образила. Він так засмутився. І я згадала, що він водив мене в сад. Я відчула себе негідницею.

Я підійшла до нього, перепросила, простягла йому руку, але він її не потис. Чудасія, у нього і справді є своєрідна гідність, він справді образився (мабуть, річ була в цьому) і демонстрував це. Тож я взяла його за руку і посадила назад. Сказала:

— Зараз розповім тобі казку. Жило собі... — і він гірко, з мукою подивився в підлогу, — жило собі жакливе, потворне страховисько, яке спіймало принцесу і посадило її сидіти поряд із ним і казати: «Який ти прекрасний, мій пане». А вона

щовечора говорила: «Яке ти потворне, страховиську». І тоді страховисько дуже ображалося і засмучувалося і дивилося в підлогу. Аж ось одного вечора принцеса сказала: «Якщо ти зробиш оце, ти зможеш бути прекрасним», — а страховисько відповіло: «Не можу, не можу». І щовечора повторювалося те саме. Він попросив її збрехати, але вона не схотіла. Тож принцеса почала думати, що йому дійсно подобається бути дуже потворним страховиськом. Одного дня, коли вона в п'ятнадцятий раз сказала йому, що воно потворне, страховисько заплакало. Тоді вона сказала: «Ти можеш стати дуже гарним, якщо зробиш одну-єдину річ. Зробиш?» — «Так, — на решті погодилося воно. — Я спробую». І вона сказала: «Відпусти мене». І воно її відпустило. І раптом страховисько перестало бути страшним і потворним, бо насправді воно було зачарованим принцом. І він разом із принцесою пішов геть із того замку. І відтоді вони обоє жили довго і щасливо.

Розумію, що це звучало по-дурному. Як витребенька якась. Він мовчав, просто дивився собі під ноги.

Я запропонувала:

— Тепер твоя черга розповідати казку.

А він просто сказав:

— Я тебе кохаю.

І справді, в нього було більше гідності, ніж у мене тоді. Я відчула себе дрібною й недоброю. Весь час висміюю його, сміаю, ненавиджу його і відверто це демонструю. Дивно це було, ми сиділи мовчки одне перед одним, і в мене було відчуття, яке вже раз чи двічі раніше з'являлося, така особлива близькість до нього — жодним чином не любов, прив'язаність чи співчуття. А спільність долі. Немовби ми вдвох урятувалися на одному плоту з розбитого корабля. *Жоднісіньким* чином не бажаючи бути разом. Але разом.

Я також відчула жахливу, болючу печаль його життя. І печаль життя його нещасної тітки, двоюрідної сестри, австралійських родичів. Яка вона важка, нудна, безнадійна. Як на отих малюнках Генрі Мура, де він малював людей у метро під час бомбардування. Люди, які не можуть бачити, почувати, танцювати, малювати, плакати, чуючи музику, відчувати світ, західний вітер. Ніколи не зможуть по-справжньому бути.

А ті слова, які він сказав, і те, що за ними. «Я тебе кохаю».

Це було щось безнадійне. Усе одно якби він сказав, що в нього рак.

Така в нього казка.

31 ЖОВТНЯ

Нічого. Провела йому сьогодні психоаналіз.

Він сидів у такій скутій позі біля мене.

Ми дивилися офорти Гойї. Може, річ була саме в них, але він сидів і, здається, майже на них не дивився. Думав лише про те, що перебуває дуже близько від мене.

Його комплекси. Це щось абсурдне. Я розмовляла з ним так, ніби він може легко стати нормальним. Ніби він не маніяк, який тримає мене тут силою. Наче він такий собі славний молодий чоловік, якого весела подружка намагається трохи розтермосити.

Це тому, що я більше нікого не бачу. Він стає для мене нормою. Я забуваю, що маю з ким порівнювати.

Знову Дж. П. То було невдовзі після того крижаного душу (коли він сказав, що думає про мої роботи). Одного вечора я не могла знайти собі місця. Пішла до нього. Близько десятої. Він сидів у халаті.

— Я оце саме спати зібрався, — повідомив він.

Я попросила трохи послухати музику і пообіцяла, що потім піду. Але він відмовлявся:

— Уже пізно.

Я сказала, що мені погано на душі. День був жахливий, а Кароліна за вечерею по-дурному поводитися.

Він пустив мене до себе нагору, посадив на диван, поставив музику, вимкнув світло, щоб у вікно зазірав місяць. Його світло впало на мої ноги, на коліна, такий гарний повільний срібний місяць. Він плив. А він сидів у кріслі на другому кінці кімнати, затінений.

І була музика.

«Варіації» Гольдберґа.

Одна з них, наприкінці платівки, була дуже повільна, дуже проста, *дуже печальна*, але така гарна, що не описати, не намалювати, тільки музикою передати можна, прекрасною музикою при місяці. Місячна музика, така срібна, далека, шляхетна.

Нас двоє в кімнаті. Ані минулого, ані майбутнього. Глибока, насичена теперішність. Відчуття, що всьому є кінець — музиці, нам, місяцю, всьому на світі. Якщо дійти до коріння всього сущого, то побачиш вічну печаль, вічну, повсюдну; але то прекрасна срібна печаль, наче лик Христа.

Прийняти цю печаль. Зрозуміти, що вдавати, ніби все весело, — це зрада. Так зраджують кожного, кому в цю хвилину сумно, усіх, хто пізнав печаль, зраджують таку музику, таку істину.

Серед усієї метушні і дешевої суєти лондонських справ, будівництва кар'єр, закоханостей, малювання, навчання, відчайдушного набирання досвіду, — раптом ця срібна кімната вся заповнилася цією музикою.

Це як лежати на спині, як ми колись робили в Іспанії, лягаючи спати надворі, — дивитися з-під гілля інжиру на зоряні

коридори, великі моря й океани зірок. Розуміючи, що означає бути у Всесвіті.

Я плакала. В тиші.

Нарешті він сказав:

— А тепер мені спати можна? — лагідно, трохи з мене по-сміюючись, повертаючи мене на землю. І я пішла. Здається, ми нічого одне одному не казали. Не пам'ятаю. Він так злегка, сухо всміхнувся, він помітив, наскільки я була зворушена.

Його ідеальний такт.

Тієї ночі я могла б опинитися з ним у ліжку. Якби він попросив. Якби підійшов і мене поцілував.

Не заради нього, а тішачись, що ми живемо.

1 листопада

Новий місяць, нове щастя. Думка про підкоп не дає мені спокою, але складність у тому, що потрібно чимось колупати цемент. Учора, під час отієї тюремної прогулянки в зовнішньому підвалі, мені на очі навернувся цвях. Великий, старий, під стіною в далекому кутку. Я впустила носовичок, щоб поглянути на нього ближче. Підняти цвях я не могла, за мною весь час стежать. І зі зв'язаними руками незручно. І от сьогодні, коли я була коло того цвяха (а він весь час сидить на сходах, що ведуть догори), я попросила його (навмисно) принести мені цигарку. Зі стільця коло дверей. Звичайно, він не схотів. Спитав:

— Що за штучки?

Я стояла на тому самому місці.

— А чому ти сама не візьмеш?

— Бо інколи хотіла б згадувати ті часи, коли чоловіки зі мною люб'язно поводитися. Та й годі.

Я й не думала, що це спрацює. Але спрацювало. Він раптом вирішив, що я нічого такого зробити за той час не зможу. (Він замикає шухляди на ключ, коли я сюди виходжу.) Тож він пройшов крізь двері. Лише мить. Але я блискавично нахилилась, і сунула цвях у кишеню спідниці — яку саме заради цього вдягла, — і далі стояла точно на тому місці, де він мене залишив, коли він вистрибнув назад. Ось, маю цвях. А він тепер вважає, що може мені довіряти. Двох зайців убила.

Така дрібниця. А здається величезною перемогою.

Я почала втілювати план. День у день розповідала Калібанові, що не розумію, чому Т і М і всі-всі мають тільки гадати, чи я ще жива. Він би міг бодай повідомити їх, що я жива і здорова. Сьогодні після вечері я йому порадила купити паперу у «Вулворті», вдягти рукавички і таке інше. Він, як завжди, намагався відкрутитись. Але я не відставала. Відкидала всі «проти». Урешті я відчула: він починає думати, що може це для мене зробити.

Я порадила йому кинути лист у Лондоні, щоб збити поліцію зі сліду. А ще я попросила всякої всячини з Лондона. Мені було треба його зайняти не менш як на три-чотири години. З огляду на сигналізацію. А тоді спробую підкопатися. Я міркувала так, що стіни в підвалі обкладені камінням, але не кам'яні, і за камінням має бути земля. Тобто мені треба пролізти крізь цю кам'яну шкуру, а тоді піде м'яка земля (я так собі уявляю).

Може, це шаленство. Але тепер мені кортить спробувати. Отже, Нільсен.

Я зустрічала її двічі чи більше в Дж. П., коли там були інші люди, серед яких її чоловік, данець, якийсь імпортер. Він говорить чудовою англійською, настільки ідеальною, що вона аж здається неправильною. Манірною.

Я зустріла її одного разу, коли вона виходила з перукарні, а я призначила зустріч Кароліні. Вона зробила таке противно-веселе обличчя, яке подібні жінки роблять у спілкуванні з дівчатами мого віку. Мінні про це каже: «Ласкаво просимо до жіночого племені». Це виглядає десь так: вони наче й збираються ставитися до тебе як до дорослої, але не сприймають тебе так і загалом заздять тобі.

Вона покликала мене на каву. Я утнула дурницю, треба було відбрехатися. То все були порожні балачки про її дочку, про мистецтво. Вона знає людей і намагається справити на мене враження, розкидаючись іменами. Я поважаю людей за те, що вони думають про мистецтво, а не за їхні зв'язки.

Я розумію, що вона не може бути лесбійкою, але в неї така сама манера чіплятися за слова. У неї в погляді щось таке, яке вона б тобі не розповіла. Але хоче, щоб її про це спитали.

Вона немовби казала: «А ти не знаєш, що було — чи й досі є — між мною і Дж. П. А ти спитай мене, спитай!»

Вона говорила й говорила щось про Шарлотту Стрит наприкінці тридцятих і під час війни. Про Дилана Томаса. Про Дж. П.

— Ти йому подобаєшся, — сказала вона.

— Знаю, — відповіла я.

Але мене це вразило. І те, що вона це знає (це він їй сказав?), і те, що вона хотіла про це поговорити. Я розуміла, що хоче.

— Йому завжди подобалися справжні красуні, — зауважила вона.

Їй *страшенно* хотілося це обговорити.

Потім пішло про її дочку.

Вона розповідала:

– Їй зараз шістнадцять. Просто не знаю, як до неї підійти. Іноді, розмовляючи з нею, почуваюся твариною в зоопарку. Вона просто стоїть десь зовні і спостерігає за мною.

Я зрозуміла, що вона це каже не вперше. Чи десь вичитала. Це завжди помітно.

Такі жінки – вони завжди однакові. Річ не в тому, що підлітки чи, власне, їхні дочки якісь не такі. Ми не інакші, ми просто молоді. Річ у самих цих дурнуватих нових людях середнього віку, яким зараз страшенно хочеться бути молодими. Оце безглузде відчайдушне намагання залишитися з нами. А вони не можуть бути з нами. І ми цього не хочемо. Не хочемо, щоб вони вдягалися, як ми, говорили, як ми, захоплювалися тим, чим ми. Вони так бездарно нас наслідують, що ми не можемо їх поважати.

Але після цієї зустрічі з нею в мене з'явилося відчуття, що Дж. П. справді кохає (хоче) мене. Що між нами – глибокий зв'язок: він мене на свій лад кохає, я відчуваю до нього своєрідну глибоку симпатію (навіть люблю, але не кохаю). Таке враження, що ми в певних урівноважених стосунках. Між нами такий собі туман нерозв'язного бажання й печалі. Щось таке, чого інші люди (та сама Н.) ніколи не розуміють.

Двоє в пустелі, у пошуках себе й оазису, в якому вони обоє можуть жити.

Я дедалі більше думала про це так: яка жорстока доля, що звела між нами ці двадцять років. Чому він не мого віку чи я не його віку? Зрештою, вікове питання вже не є однозначним чинником, який унеможлиблює кохання, але існує якась жорстока стіна, що її доля поставила між нами. Я вже думаю не «між нами стіна», а «стіна нам заважає».

2 листопада

Він приніс папір після вечері, надиктував мені абсурдного листа.

Тоді почалися проблеми: я заготувала маленьку записку найдрібнішим почерком і тихцем сунула і її в конверт. Вона дуже мала, і її навіть у найкращих шпигунських романах ніхто б не помітив.

А він помітив.

Це його засмутило. Змусило його подивитися на все холодним реальним поглядом. Але він був щиро вражений, що мені страшно. Він навіть не уявляв, що може мене вбити, чи згвалтувати, чи щось таке.

Я дозволила йому посердитись, але врешті постаралася повестися з ним лагідно (адже розуміла, що мушу зробити так, аби він відіслав того листа). То було непросто. Ніколи не бачила його в такому гніві.

Може, він вирішить, що вже все, та й відпустить мене?

Ні.

Чого ж він від мене хоче? Щоб я з ним переспала?

Він подивився на мене так, ніби я сказала щось страшенно огидне.

Тоді на мене найшло натхнення. Трохи акторства. Зіграла роль східної рабині. Він любить, коли я дуркую. Найбільші дурниці, які я роблю, він називає дотепністю. У нього навіть з'явилася звичка й собі до того долучатися: ходячи за мною, перечіпатися, як жирафа (річ не в тому, що я якась надзвичайна і блискуча).

Тож я попросила в нього дозволу написати іншого листа. Він знову перевірів конверт.

Тоді я вмовила його поїхати до Лондона — за своїм планом. Дала йому сміхотворний список покупок (більшості з тих речей

я й не хотіла, просто мала його затримати). Сказала, що відстежити лист, вкинтий у скриньку в Лондоні, неможливо. І він урешті погодився. Любить, коли я підлещуюсь, тварина.

І одне прохання — ні, не прохання, а замовлення. Я попросила спробувати добути картину Джорджа Пестона. Дала список галерей, де можуть бути роботи Дж. П. Навіть пробувала направити його до його майстерні.

Але щойно він почув про Гемпстед, відчув підступ. Став допитуватися, чи знаю я того Джорджа Пестона. Я сказала: та ні, тільки на ім'я. Але це не прозвучало надто переконливо; я боялася, що він ніде не купить його картин. Тож сказала, що це мій знайомець, уже немолодий, але гарний художник, і йому дуже потрібні гроші, а ще мені б дуже хотілося побачити щось із його картин. Можна повісити на стінах. Якщо купити просто в нього, ми не матимемо платити відсотку галереї, але коли ти боїшся, то нехай. Звичайно, він на це не купився.

Він спитав, чи той Дж. П. — не один із тих попсуй-майстрів, які виливають на стіну кілька банок фарби — і готово. Я просто на нього подивилася.

К. Жартую.

М. Тоді не жартуй.

Через якийсь час він сказав, що хотів би знати, що йому говорити, і таке інше.

Я дала йому легенду, і він пообіцяв, що подумає. По-калібанівськи це означає «ні». То чекати на щось не випадало: певне, в галереях може нічого не бути.

Та я й не переймалася, бо завтра мене тут уже не буде. Я тікатиму.

Поїде після сніданку. Залишить мені обідати. Тож я матиму чотири-п'ять годин (хіба що він схитрує і не піде по те, що просила, але раніше такого не бувало).

Цього вечора мені було шкода Калібана. Йому справді буде погано, коли я піду. У нього не буде нічого. Він залишиться сам на сам зі своїм сексуальним неврозом, класовим неврозом, відчуттям непотрібності, порожнечою. Але сам винний. Я не зовсім його жалю. Але й не зовсім байдужа.

4 листопада

Учора писати не могла. З мене всього було годі.

Яка я була дурна. Відпровадила його вчора на весь день. Мала до лиха часу. Але ще нічого не продумала. Я уявляла собі, що вигрібатиму жменями м'яку глинисту землю. Цвях не придався, ним неможливо колупати цемент. Я гадала, він кришитиметься. А було страшенно важко. Один камінь я витягла за кілька годин. За ним була не земля, а ще один камінь, великий, вапняний, я навіть країв не могла знайти. Витягла ще камінь, але це не допомогло. Там був той самий величезний камінь. Я була у відчаї, розуміла, що підкоп не вдасться. З усієї сили біла в двері, намагалася виламати їх цвяхом, але тільки поранила руку. Закінчилося все тільки раною на руці й поламаними нігтями.

Мені просто бракує сил без знарядь. Та й зі знаряддями теж.

Урешті я сунула камені назад, насипала туди цементу, до якого для маскуванню додала тальк. Це для мене тут типова картина: я раптом сказала собі, що підкоп можна зробити за кілька днів і просто дурістю було намагатися зробити все за один раз.

Тож я витратила багато часу, намагаючись приховати свої дії.

Але не виходило, випадали шматочки, і почала я в найпомітнішому місці, де він точно все побачить.

І я здалася. Раптом вирішила, що вся ця справа дрібна, дурна, безглузда. Як невдалий малюнок. Нічим не виправиш.

І коли він нарешті прийшов, то одразу все помітив. Він завжди роззирається й аж принохується, коли заходить. Тоді він поліз дивитися, як далеко я зайшла. Я сиділа на ліжку і дивилася на нього. Урешті кинула в нього цвях.

Він умурував камені назад. Каже, що за ними — велика суцільна крейдяна брила.

Того вечора я з ним не говорила, не дивилася на те, що він купив, хоча з однієї торби стирчав край рами картини.

Я випила снодійне і лягла спати одразу після вечері.

Уранці (я встала рано), до того як він спустився, я вирішила зробити так, щоб це все минуло, забулося, як щось неважливе. Поводитися нормально.

Але не здаватися.

Я розпакувала його покупки. Перш за все, там була картина Дж. П. Малюнок: дівчина (молова жінка) — оголена, не схожа ні на що з того, що я бачила, мабуть, дуже давня його робота. Але *його*. Та сама простота лінії, нелюбов до зайвих витребеньок, штук у душі Топольського¹. Вона наполовину відвернулася: чи то вішає сукню на гачок, чи її звідти бере. Чи гарна з лица? Важко сказати. Доволі важке, майолівське² тіло. Робота не варта десятків речей, які він створив потім.

Але справжня.

Я поцілувала її, розгортаючи. На деякі з ліній я дивилася не як на лінії, а як на те, чого він торкався. Весь ранок. І досі. Не кохання. Людяність.

¹ Фелікс Топольський (1907–1989) — польський художник, працював здебільшого у Великій Британії.

² Аристид Майоль (1861–1944) — французький скульптор, гравер, портретист та літограф каталонського походження.

Калібан дуже здивувався, що я була така рада, коли він прийшов. Я подякувала йому за все, що він купив. І сказала, мовляв, який же в'язень не чинить спроб до втечі, а тепер забудьмо про це — гаразд?

Він, за його словами, телефонував до всіх галерей із мого списку. Знайшов тільки цю роботу.

— Дуже дякую! — сказала я. — Можна я її триматиму тут, унизу? А коли йтиму, подарую тобі. (Не подарую: він сказав, що краще йому подарувати що-небудь із мого.)

Я спитала його, чи вкинув він лист. Він відповів, що так, але почервонів. Я запевнила, що вірю йому і не надіслати листа було б такою брудною підлістю, що він, певне, його надіслав.

Я майже певна, що він нічого з листом не зробив, як і з отим чеком. Це було б дуже на нього схоже. Але я не зможу словами переконати його вкинути лист. Тож я постановила вважати, що він його вкинув.

Північ. Зупиняюся. Він прийшов.

Ми слухали платівки, які він приніс.

Барток — *музика для перкусії й челюсти*.

Найкраща.

Мені від неї згадалося минуле літо, Колліур. Коли ми вчотирьох разом із французькими студентами йшли між корковими дубами до вежі. Коркові дуби. Абсолютно новий колір: дивовижний каштановий, іржаво-брунатний, підпалений, кривавий там, де з дерева зрізали кору. Цикади. Дике лазурне море між стовбурами, спека і запах обпеченого, розжареного нею. Пірса, мене і всіх, крім Мінні, розморило. Ми задрімали в тіні, а прокинувшись, побачили між листям кобальтове небо, подумали про те, як малюються неможливі речі, як якась синя фарба може означати синяву небес.

Раптом я відчула, що не хочу малювати, що малювання — це просто вихвалання, а головне — набиратися дедалі більше досвіду, вражень.

Прекрасне чисте сонце на криваво-червоних стовбурах.

А спускаючись донизу, я мала довгу розмову з милим сором'язливим французом Жаном-Луї. Він погано говорив англійською, а я — погано французькою, але ми добре порозумілися. Він був такий лякливий. Боявся Пірса. Ревнував до нього. Ревнував, що Пірс незграбно обіймає мене йдучи, отим дурним своїм жестом. А потім виявилось, що Жан-Луї хоче стати священиком.

Потім Пірс поведився так грубо. Оця дурна незграбність англійського чоловіка, з якою він боїться показатися слабким, з якою буцімто жорстко говорить правду в очі. Він помічав, що бідолашному Жанові-Луї я подобаюся, звичайно, приваблюю його, але в цього був і інший бік — не сором'язливість як така, а тверде рішення стати священиком і жити серед мирян. Просто колосальне зусилля, домовленість із собою. Щось таке, як знищити всі старі картини і почати все спочатку. Тільки в нього це щодня. Щоразу, коли він бачить дівчину, яка йому подобається. А Пірс тільки й спромігся сказати: «Зуб даю, він тебе в еротичних фантазіях бачить».

Оця жажлива зарозумілість, нечутливість випускника приватної школи. Пірс щоразу розводиться, як він не любить свою школу в Стоу. Наче це вирішує всі проблеми, наче казати, що ти щось ненавидиш, означає, що воно не має над тобою влади. Я завжди бачу, коли він чогось не розуміє. Він тоді стає цинічним, говорить шокуючі речі.

Коли я потім, значно пізніше, розповіла про це Дж. П., він просто сказав: «Бідолашне жабеня, він, мабуть, потім стояв навколішках і молився, бажаючи, щоб тебе забули».

Я дивилася, як Пірс кидає камінці в море — де це було? — десь коло Валенсії. Такий прекрасний, як молодий бог, із золотистою засмагою, чорнявий. У плавках. А Мінні сказала (адже вона лежала біля мене):

— От добре було б, коли б Пірс був німий.

А тоді:

— А ти пішла б до нього в ліжку?

Я відповіла:

— Ні.

А потім:

— Не знаю.

Пірс підійшов і поцікавився, що це ми так хіхікаємо.

— А мені Нанда секрет розповіла, — сказала Мінні. —

Про тебе.

Пірс якось слабенько пожартував і пішов із Пітером до машини по їжу.

— Який же секрет? — спитала я.

— Тіло перемагає розум, — сказала Мінні.

— Розумна Кармен Грей знає природу речей.

— Я відчула, що ти скажеш саме це, — промовила вона.

Вона малювала на піску, а я лежала на животі й дивилася.

Вона продовжила:

— Я маю на увазі, що коли він такий неймовірний красень, то можна й забути, що він дурень. Можна подумати: от вийду за нього заміж, навчу його... Правда ж? Але й розумієш, що він же не навчиться. Або для забави будеш із ним спати, а тоді настане день, коли зрозумієш, що закохана в його тіло, жити без нього не можеш, і залишишся назовсім із його противною душею.

І додала:

— Це тебе не лякає?

— Не більше, ніж багато що.

— Я не жартую. Якщо ти вийдеш за нього заміж, я більше з тобою не розмовлятиму.

І вона не жартувала. Вона швидко глянула на мене своїми сірими очима, як кинджалом уколола. Я встала, поцілувала її і пішла назустріч хлопцям. А Мінні й далі сиділа там, дивлячись у пісок.

Ми обидві вміємо й можемо докопуватися до суті, такі вже вдалися. Завжди, коли вона мені казала, як поводитись, я дослухалася до її слів. Власне, так воно і є з тим, кого відчуваєш принаймні рівним собі, тим, хто бачить углуб так само гарно, як ти. А те, що пов'язане з тілом, завжди відходило на другий план. І я завжди в глибині душі гадала, що Кармен ніколи не вийде заміж. Це дуже складно з усталеними уявленнями про світ.

А тепер я думаю про Дж. П. і порівнюю його з Пірсом. І Пірс не має жодних переваг. Лише золотаве тіло, яке кидає камінці в море.

5 листопада

Я йому сьогодні влаштувала!

Стала кидатися речами нагорі. Спочатку подушками, потім тарілками. Мені так хотілося їх побити.

Але я справді була жахлива. Як розбещена дитина. Йому довелося важко. Він такий слабкий. Він би мав дати мені ляпаса.

Він таки мене спіймав, утримав від розбивання чергової нещасної тарілки. Ми так рідко торкаємось одне одного. Не люблю цього. Це як крижана вода.

Я прочитала йому цілу лекцію. Розповіла про нього, про те, що йому робити в житті. Але він не слухає. Він любить, коли я розмовляю про нього. Але йому байдуже, що я кажу.

Більше не писатиму. Зараз читаю «Почуття і чутливість»¹ і хочу дізнатися, що ж буде з Маріанною. Маріанна — це я, Елеонора — це та людина, якою мені треба бути.

Що, коли він потрапить в аварію? Якщо з ним станеться удар? Та що завгодно?

Я помираю.

Я не можу звідси вибратися. Усім, що я зробила позавчора, я це собі довела.

6 листопада

День. Не обідала.

Іще спроба до втечі. Усе було настільки близько, що практично безпрограшно. Але — ні. Він просто диявол.

Спробувала симулювати апендицит. Мені це спало на думку кілька тижнів тому. Завжди думала, що це вже крайній варіант. Який не можна змарнувати, погано підготувавшись. Про це не писала на той випадок, якщо він знайде щоденник.

Я втерла тальк в обличчя. Тоді, коли він вранці постукав у двері, я разом ковтнула всю сіль і воду, яку спеціально для цього заготувала, натисла на корінь язика — і все вийшло вчасно, він зайшов і побачив, що мене нудить. Я грала як могла. Лежала на ліжку, волосся злиплося, трималася за живіт. У піжамі й халаті. Стогнала помалу, ніби я страшенно мужня й терпляча. А він стояв і все питав: «Що з тобою, що з тобою?» І в нас була якась така відчайдушна уривчаста розмова, Калібан намагався відмовитися від того, щоб везти мене в лікарню, а я казала, що він повинен це зробити. І раптом він здався. Він пробурмотів щось на зразок «Це кінець» і вибіг з кімнати.

¹ Роман Джейн Остин.

Я почула звук залізних дверей (я просто лежала і дивилася в стіну), але засуви не замикалися. Тоді зовнішні двері. І стало тихо. Було так дивно. Так раптово, так повністю. Спрацювало. Я натягла шкарпетки й черевики і підбігла до залізних дверей. Вони були прочинені на дюйм чи два — незамкнені. Я подумала, що, мабуть, це пастка. Тож я продовжувала грати, прочинила двері, тихо його покликала і нетвердо побрела підвалом і сходами. Я бачила світло, він не зачинив і ті двері теж. У мене в голові проскочило, що більше він нічого й не зробить, ні до якого лікаря мене не повезе. Він, певне, втік. Цілком зламаний. Але тоді б він сів у машину. І я почула б двигун. Але його чути не було. Треба зачекати кілька хвилин, я мала це знати, але не могла стерпіти чекання. Я відчинила двері і побігла нагору. І він був там. Одразу. У денному світлі.

Чекав.

Зображувати хворобу я не могла. Я ж узулася. У нього було щось у руці (молоток?), оці широко розплющені очі: я була певна, що він на мене кинеється. На якусь мить ми отак завмерли, ніхто з нас не знав, що робити. Тоді я розвернулася й побігла назад. Не знаю чому, я не встигла замислитися. Він побіг за мною, але зупинився, коли побачив, що я заскочила назад (я інстинктивно відчувала, що так і буде — там для мене було єдине безпечне місце). Я почула, як він підійшов і засуви замкнулися.

Я розуміла, що вчинила правильно. Це врятувало мені життя. Якби я закричала і спробувала побігти, він би міг мене вбити. Бувають такі моменти, коли він, як одержимий, не володіє собою.

Його хитрість.

(Північ.) Він приніс мені вечеряти. Нічого не казав. Від обідньої пори я малювала комікси про нього: «Жахлива

історія про безкривдного хлопчика». Абсурдні. Але мені треба було якось опанувати власну реальність і свій жах. На першій картинці — милий маленький клерк, а на останній — слиняве страховисько з фільму жахів.

Коли він збирався йти, я йому їх показала. Він не сміявся, але все уважно подивився.

— Ну так, це природно, — сказав він. Маючи на увазі природність того, що я з нього так збиткуюся.

Я — один з екземплярів його колекції. Він ненавидить мене саме тоді, коли я намагаюся вилетіти з ряду, в якому він мене розташував. Від мене вимагається, щоб я була мертва, наколота на шпильку, завжди однакова, завжди красива. Він розуміє, що частина моєї краси — в тому, що я жива, але я йому потрібна мертва. Жива, але мертва. Сьогодні я особливо сильно це відчула. Те, що я жива, змінююся, маю свою власну душу, свої настрої, для нього — велика прикрість.

Він міцний, нерухомий, зі сталеву волею. Одного дня він мені показав пляшку, яку назвав морилкою. Ось у такій і я. Б'юся в стінки. Адже скло прозоре, і тому мені здається, що можу втекти. Сподіваюся. Але це все омана.

Товста скляна стіна зусібч.

7 листопада

Як тягнуться дні! Сьогодні. Нестерпно довгий день.

Єдина моя втіха — малюнок Дж. П. Він подобається мені дедалі більше. Тільки мені. То єдина жива, унікальна, творча річ тут. Саме на цей малюнок я дивлюся, щойно прокидаюся, саме його бачу перед тим, як лягати спати. Стою перед ним, дивлюся на нього. Бачу кожну лінію. Одна її ступня йому не

вдалася. У всій композиції дещо бракує рівноваги, наче десь нема якоїсь дрібнички. Але малюнок живий.

Після вечері (ми повернулися до нормального життя) Калібан вручив мені «Ловця у житі» і сказав: «Я це прочитав». За його тоном я зрозуміла, що він мав на увазі: «...і я про це невисокої думки».

Я не хочу спати, то запишу діалогом.

М. Ну і?

К. Не бачу в цій книжці особливого сенсу.

М. А ти розумієш, що це одне з найкращих досліджень підліткового віку, будь-коли написане?

К. Для мене воно якесь плутане.

М. Звичайно. Але й він розуміє, що воно так, намагається описати свої почуття, він людина з усіма її вадами. Тобі його не шкода?

К. Мені не подобається, як він розмовляє.

М. А мені не подобається, як ти розмовляєш. Але я не вважаю, що через це ти не гідний поваги і співчуття.

К. Мабуть, це щось дуже розумне. Отак писати і таке інше.

М. Я тобі дала цю книжку почитати, бо подумала, що ти відчуєш себе на місці головного героя. Ти — теж Голден Колфілд. Він нікуди не вписується, так само як ти.

К. Та й не дивно, коли так поводитися. Він і не намагається кудись вписатися.

М. Він намагається створити для себе якусь реальність, якусь пристойність.

К. Це нереально. Ходить до дорогої школи, батьки грошовиті. Він би не став так поводитися. На мою думку.

М. Я знаю, хто ти такий. Ти — Морський Старець.

К. Це хто?

М. Страшний дідуган, який виліз Синдбаду на плечі і не відпускав. Оце й ти такий. Залазиш на спину будь-чому чесному, будь-чому, що намагається бути живим і справжнім, і заїжджаєш до смерті.

Не продовжуватиму. Ми сперечалися — ні, не сперечалися, просто я щось говорила, а він намагався викрутитися.

А так воно і є. Морський Старець. Ненавиджу таких людей, як Калібан, з їхнім тягарем дріб'язковості, егоїзму, всіякої підлості. І меншість змушена приймати на себе їхню вагу. Лікарі, вчителі, митці — і серед них не без зрадників, але є якась надія на них.

Адже і я — одна з цієї меншості.

Я — одна з них. Я це відчуваю, я намагалася це довести. Щось таке я відчувала в останній рік навчання в «Ледімонті». Серед нас була небайдужа меншість і були дурепи, снобки, майбутні дебютантки, татові донечки, любительки коней, сексуальні штучки. Я ніколи не повернуся в «Ледімонт». Бо мене душила ця атмосфера, оце «виконане» завдання, «правильні» люди, «пристойна» поведінка. (Боадисія написала на моїй доповіді «незважаючи на її химерні політичні погляди» — та як вона посміла?) Я не *бажаю* вважати себе однією із випускниць такого місця.

Чого ми *маємо* терпіти їхнє огидне калібанство? Чого кожному живу, творчу і хорошу людину з усіх боків обсідає оця світова багнюка?

Я — характерний приклад такої ситуації.

Я мучениця. Ув'язнена, позбавлена можливості зростати. Я — в руках його образи, цієї важкої, як млинове жорно, заздрості всіх калібанчиків світу. Адже вони всі ненавидять нас, ненавидять за те, що ми не такі, як вони, що вони не такі, як ми. Вони нас переслідують, вони заглушують нас,

бойкотують, насміхаються з нас, позіхають, бачачи нас, затикають собі вуха і зав'язують очі. Вони здатні на все, щоб не помічати нас і не поважати. Вони повзають навколішках перед великими серед нас, коли ті помирають. Вони платять величезні тисячі за Ван Гоґа і Модильяні, а за життя плювали на їхні картини. Реготали з них. Грубо з них жартували.

Ненавиджу їх.

Ненавиджу неосвічених, невігласів. Ненавиджу помпезних і фальшивих. Ненавиджу заздрісних і сповнених образи на весь світ. Ненавиджу тих, хто бурчить і нарікає, злих, дріб'язкових. Ненавиджу простих нудних маленьких людей, яким не соромно бути дрібними і нудними. Ненавиджу тих, кого Дж. П. називає новими людьми, оцей новий клас із машинами, грошима, телевізорами, вульгарними дурничками і дурним рабським наслідуванням буржуазії.

Я люблю чесність, свободу, здатність дарувати. Люблю творити, люблю робити. Люблю бути вповні собою, люблю все не таке, як оте, що сидить у кутку, дивиться, наслідує, але залишається мертвим у своїй суті.

Дж. П. колись сміявся, що я за лейбористів (раніше). Пам'ятаю, він сказав:

— Це ти що, підтримуєш ту партію, яка викликала до життя нових людей, — ти це розумієш?

Я сказала (була шокована, адже з усього, що він говорив, для мене впливало, що він саме за лейбористів, я знала, що він колись був і комуністом):

— Краще вже ті нові люди, ніж бідні.

Він одказав:

— А нові люди все одно бідні. Це просто нова форма бідності. В одних немає грошей, а в тих — душі.

І раптом спитав:

— Ти читала «Майора Барбару»?

Там доводилося, що людей треба спочатку врятувати фінансово, а тільки потім — душевно.

— Вони забули один момент, — сказав він. — Улаштували загальне процвітання, а про саму Барбару забули. Достаток, достаток, а душі жодної.

Я розуміла, що він десь перебільшує. Лівим бути необхідно. Кожна пристойна людина, яку я знаю, проти торі. Але я відчуваю, тепер дедалі більше відчуваю на всьому жахливий мертвий тягар оцих маленьких товстеньких нових людей. Вони все псують. Усе роблять вульгарним. Гвалтують природу, як каже Т, коли в нього шляхетський настрій. Масове виробництво. Масове все на світі.

Розумію, що нам — мати справу зі стадом, контролювати його, кудись вести, як ковбої в кіно про Дикий Захід. Працювати для них, терпіти їх. Ніколи не замкнув у вежі зі слонової кістки, це найбільш нікчемна річ — обрати таке життя, бо інше не влаштовує. Але інколи страшно подумати, як боротися в житті, якщо сприймати його серйозно.

Усе це слова. Може, я когось зустріну, закохаюся, вийду заміж, усе для мене зміниться і мені буде байдуже. Стану маленькою жінкою. Однією з ворогів.

Але цими днями я відчуваю саме це. Належність до групи людей, які мають протиставити себе решті. Не знаю, хто це — чи то відомі люди, живі й мертві, які боролися за правду, творили, малювали правдиво, чи нікому не відомі, які не брехали, намагалися не лінуватися, бути людяними й розумними. Так, отакі, як Дж. П. Попри всі його вади. Його Ваду.

Вони навіть не суцільно пристойні люди. У них можуть бути якісь слабкості. Сексуальні, алкогольні. Моменти боягузтва

й грошоловства. Каникули у вежі зі слонової кістки. Але частина з них – теж одне ціле із цією групою.

З Меншістю.

9 листопада

Я порожня і нікуди не годжуся. Я – не одна з них. Я хочу бути серед них, але це не те саме.

Звичайно, Калібан – типова нова людина. Жахливо застарілий (каже на програвач «грамофон»). І оця невпевненість. Вони себе не соромляться. Пам'ятаю, Т колись сказав, що вони вважають себе рівними найкращим людям, щойно заведуть телевізор і машину. Але в глибині душі Калібан – один із них, він ненавидить незвичайне, хоче, щоб усі були однакові. І жахливо розкидається грошима. Навіщо гроші людині, яка не знає, що з ними робити?

Мені щоразу стає зле, коли я уявляю, скільки грошей виграв Калібан і скільки таких людей, як він, виграли гроші.

Такий егоїстичний, лихий.

Дж. П. того ж таки дня сказав, що чесні бідняки – це вульгарні багатчі, тільки без грошей. Від бідності вони змушені виявляти добрі риси характеру і гордість за щось інше, не багатство. І коли в них з'являються гроші, вони не знають, що з ними робити. Забувають про давні чесноти, які були не такими вже й чеснотами. Вони вважають єдиною чеснотою більше заробляти і витратити зароблене. Вони не уявляють, що на світі є люди, для яких гроші – ніщо. Що найбільша краса у світі не залежить від грошей.

Я не щира. Грошей я все одно хочу. Але розумію, що це неправильно. Щодо Дж. П. – я вірю, у мене немає необхідності вірити йому, коли він каже, я просто бачу, що це так:

він майже не переймається грошима. У нього вистачає на матеріали, на прожиття, на творчу відпустку щороку, на всякі витрати. І ще з десяток можу назвати — Пітер, Білл Макдональд, Стефан. Вони живуть не у світі грошей. Коли в них є, вони їх витрачають. Коли немає, обходяться без грошей.

Такі люди, як Калібан, до грошей загалом не готові. Щойно в них з'являється трохи, як у «нових людей», — вони звіріють. Оці всі жадливі люди, які нічого мені не дали, коли я збирала кошти. Я ж із першого погляду бачила. Буржуазія дає, бо почувається незручно, коли їй надокучати. Розумні люди або дають, або принаймні чесно дивляться на тебе і кажуть «ні». Вони не соромляться того, що не дають. А «нові люди» занадто скупі, щоб дати, і занадто дрібні, щоб це визнати. Як той жадливий чоловік на Гемпстеді (один із них), який сказав: «Я тобі дам п'ятдесят центів, коли доведеш, що ці гроші не підуть до чиєїсь кишені». Він гадав, що вдало пожартував.

Я відвернулася від нього; це було негарно, бо діти важливіші, ніж мої гордощі. Тож я потім укинула півкрони за того чоловіка.

Але все одно ненавиджу його.

Калібан такий, ніби хтось його примусив випити цілу пляшку віскі. Це для нього забагато. Єдине, через що раніше він був пристойною людиною, — бідність. Прикутість до того самого місця, тієї самої роботи.

Усе одно як посадити сліпого у швидку машину і сказати йому: «Їдь, як подобається, туди, куди хочеш!»

І на приємне завершення. Сьогодні з'явилася платівка Баха, я вже двічі її слухала. Калібан сказав, що це мило, але що він «не музикальний». Проте висидів її з правильним виразом обличчя. Хочу переслухати знову те, що мені подобається. Лежати в ліжку в темряві, в музиці і думати, що он там, в іншому кутку, лежить Дж. П. із заплещеними очима, рябим обличчям

і єврейським носом; немовби лежить на своїй власній могилі. Але в ньому немає нічого, що нагадувало б про смерть.

А проте. Цього вечора Калібан спустився до мене пізно.

— Де ти був? — крикнула я йому.

Він лише мовчки здивовано подивився на мене. А я сказала:

— Мені здалося, тебе так довго не було.

Нісенітниця. Я хотіла, щоб він прийшов. Я часто хочу, щоб він прийшов. Ось так мені самотньо.

10 листопада

Цього вечора ми посперечалися щодо грошей. Я казала, що йому б краще більшу частину комусь віддати. Намагалася зробити, щоб йому стало соромно, що він нікому нічого не дав. Але він ні в що не вірить. І це його серйозна проблема. Як той мужичок на Гемпстеді, він не довіряє, що люди збирають гроші на якусь мету і потім справді на неї використовують. Вважає всіх негідниками, що кожен хоче лише нагарбати для себе.

Від того, що я переконую, що ці гроші підуть на гідну мету, — ніякої користі. Він запитує: «А ти звідки знаєш?» І, звичайно, я не можу йому нічого довести. Кажу тільки, що переконана: гроші *неодмінно* підуть на те, що треба. А він лише посміхається, ніби я занадто наївна, щоб мати хоч якусь рацію.

Я дорікнула йому (не дуже сердито), що він не відіслав чек до фонду руху проти атомної бомби. Поцікавилася, де ж касовий чек. Він відповів, що переказав анонімно і не залишив своєї адреси. Я ледь не сказала йому, що обов'язково це перевірю, коли звільнюся, але стрималася. Щоб не створювати йому додаткової підстави не відпускати мене. Він почервонів, я переконана, що він збрехав, так само як збрехав щодо листа до Т і М.

Це не брак щедрості — це, власне, скнарість. При цьому (попри абсурдність самої ситуації) він до мене щедрий. Витрачає на мене сотні фунтів. Він би задушив мене добротою. Оцими шоколадками, цигарками, їжею, квітами. Одного вечора цими днями я сказала, що хотіла б якихось французьких парфумів, — це була просто примха, але ця кімната пропахла дезінфекцією й освіжувачем повітря. Я достатньо миюсь, але все одно не почувуюся чистою. І додала: «Коли б я змогла піти, понюхати різні парфуми і вибрати, що мені найбільше подобається...» Сьогодні вранці він приніс чотирнадцять (!) різних пляшечок. Облазив усі крамниці. Це шаленство якесь. Сорок фунтів усе разом. Живу, наче в казках «Тисячі й однієї ночі». Улюблена дружина султана. Але єдиний аромат, якого справді хочеться, — це свобода.

Якби я могла поставити перед ним голодну дитину, нагодувала її, давала йому подивитися, що вона добре підростає, то він, напевне, гроші на це дав би. Але все, крім того, за що він сам платить і сам бачить, для нього підозріле. Він не вірить у жоден світ, крім того, в якому живе і який бачить. Це він — в'язень у тюрмі власного осоружного вузького теперішнього світу.

12 листопада

Передостання ніч. Я навіть не наважувалася подумати про неї, про те, що не втечу. Я останнім часом частенько йому нагадувала. Але тепер у мене таке відчуття, що було б краще, щоб це нагадування захопило його більш-менш зненацька. Сьогодні я вирішила організувати завтра ввечері невелику прощальну вечірку. Скажу, що тепер ставлюся до нього по-новому, хоч з ним дружити й опікати його в Лондоні.

Це не буде аж такою повною брехнею, я відчуваю якусь не до кінця зрозумілу відповідальність за нього. Мені так часто він огидний, думається, що він і має мені весь час бути огидним. Але це не так. Жаль переважає, і я по-справжньому хочу йому допомогти. Думаю, з якими людьми я його познайомлю. Він міг би піти до знайомого психіатра Кароліни. Я б, як Емма, його оженила, і то з кращим результатом. З якою-небудь маленькою Гарріет Сміт,¹ з якою він би спокійно був сіреньким, але притомним і щасливим.

Розумію, що маю не зламатися, якщо він мене не звільнить. Я сказала собі: один шанс із тисячі, що він дотримає слова. Але він мусить дотримати слова.

Дж. П.

Я не бачила його два місяці, навіть більше. Подорожувала Францією, Іспанією, а потім побула вдома. (Я й намагалася з ним зустрітися двічі, але у вересні його не було.) Надіслала листівку у відповідь на мої листи. І все.

Я телефонувала йому, питала, чи можна зайти в гості першого ж вечора, коли знову приїхала до Кароліни. Він сказав, що краще завтра, там у нього хтось був.

Здається, він був радий мене бачити. Я намагалася вдати, ніби зовсім не доклала зусиль, щоб виглядати гарно.

Я розповіла йому все про Францію та Іспанію, про Г'ойю, Альбі і все інше. Про Пірса. А він слухав, не розповідав, що саме він робив, а потім показав мені дещо з того, що зробив на Гебридах. І мені стало соромно. Бо ми нічого особливого не зробили, ми надто були зайняті загорянням (лінощі обсіли) і розгляданням великих картин, а самі майже не малювали.

¹ Героїня роману «Емма» — молоденька, красива, але невеликого розуму дівчина.

Я сказала (проговоривши без перерви з добру годину):
— Я забагато говорю.

Він відповів:

— Нічого страшного.

Він відчищав кислотою іржу з давньої залізяки. Вона йому трапилася в Единбурзі у крамничці старожитностей, і він аж звідти її привіз. Ця річ являла собою щось на кшталт великого коліщати з химерними затупленими зубцями; він думав, що це може бути деталь старого церковного дзиґаря. Усередині колеса були ніби спиці, тонко, елегантно прорізані. Воно було дуже красиве.

Якийсь час ми мовчали, я сперлася на його стіл, дивлячись, як він чистить колесо. Тоді він сказав:

— Я за тобою скучав.

Я озвалась:

— Не може бути.

Він додав:

— Ти мене схвилювала.

Я промовила (хід конем на його пішака):

— Ти бачив Антуанетту?

Він відповів:

— Ні. Я думав, що говорив, що вигнав її втришия, — він глянув убік. Щось у ньому є від ящірки. — Ти досі шокована? — я похитала головою.

— Мене пробачено?

Я одказала, що тут нема чого пробачати.

Він продовжив:

— Я на Гебридах весь час про тебе згадував. Хотів тобі всяке показати.

А я зізналася, що хотіла, щоб він був з нами в Іспанії.

Він тим часом тер шкуркою між зубцями колеса.

— Яке воно старе, — зауважив він, — поглянь, яка корозія.
Тоді тим самим тоном:

— Власне, я вирішив, що хочу з тобою одружитися.

Я нічого не відповіла і не подивилася на нього.

Він вів далі:

— Я попросив тебе прийти, коли буду сам, бо я дуже серйозно над цим думав. Я вдвічі старший за тебе, маю сприймати подібні речі спокійно — тільки Богу одному відомо, що це не вперше. Ні, я маю все закінчити зараз. Я вирішив, що маю припинити бачитися з тобою. Я хотів тобі це сказати, зойно ти прийшла. Я не можу далі жити, збуджений тобою. А якщо ти далі приходитимеш, буде так. Це не кружний шлях покликати тебе заміж. Я намагаюся, щоб зробити це було неможливо. Ти знаєш, що я за людина, що я міг би бути твоїм батьком, що я геть ненадійний. Та й не кохаєш ти мене.

Я сказала:

— Я не можу цього пояснити. Такого слова немає.

— Точно! — відказав він. Він відчищав руки бензином.
Дуже спокійно і буденно: — Тож я змушений тебе попросити залишити мене і дати мені спокій.

Я дивилася на його руки, наче уражена блискавкою.

Він продовжив:

— У чомусь ти навіть старша за мене. Ти ще не пережила глибокої закоханості. Може, в тебе такого й не буде. Любов — вона звалюється на нас, чоловіків, сама. Мені знову двадцять, і страждаю, як страждав у двадцять років. З усією дивацькою ірраціональністю двадцятирічного. Може, я зараз зовні здаюся дуже виваженим, але це не так. Коли ти зателефонувала, я ледь штани не намочив від радості. Я закоханий старець. Комедійний штамп. І то бородатий штамп. Навіть не смішний.

— А чому ти думаєш, що я ніколи не закохаюся по-справжньому? — спитала я.

Він довго, страшенно довго відчищав руки. Відповів:

— Я сказав: «може».

— Мені ж лише двадцять.

— Дерево на зріст по коліно — все одно вже дерево. Але ж я сказав: «може».

— І ти не старий. Це взагалі не пов'язане з твоїм віком.

Він подивився на мене дещо ображеним поглядом, усмінувся:

— Ти повинна залишити мені якусь можливість виправдатися.

Ми пішли варити каву на його маленький обшарпаній кухні, і я подумала, що в жодному разі не змогла б жити з ним власне з побутової точки зору. Огидна, недоречна хвиля буржуазної малодушності.

Він сказав, стоячи до мене спиною:

— Доки ти не поїхала, я гадав, що це все звичайні речі. Принаймні намагався так думати. Тому я отак збочив із твоєю шведською подругою. Щоб позбутися твоїх чарів. Але ти повернулася. До моєї душі. Поверталася там, на півночі, знову й знову. Уночі я, було, виходив із хати в сад. І дивився на південь. Чи розумієш?

— Так.

— Це була саме ти, розумієш. Не щось інше.

Тоді він додав:

— Оцей твій несподіваний вигляд. Коли ти щойно перестала бути дитиною.

— Який вигляд?

— Тієї жінки, якою тобі бути.

— Гарна жінка?

— Більш ніж просто гарна жінка.

Немає такого слова, яким можна було описати, як саме він це сказав. Сумно, майже неохоче. Ніжно, але з ледь відчутною гіркотою. І — щиро. Не дражнився, не відсторонювався. А просто від усього серця. Я всю розмову не підводила очей, але це змусило мене звести погляд, наші очі зустрілись, і я відчула, як між нами щось проскочило. Майже тілесний дотик. Щось, що змінило нас. Він сказав те, що для нього було найважливіше в житті, і я це відчула.

Він і далі не зводив з мене очей, тож я ніяковіла. А він усе дивився. Я попросила:

— Не дивися на мене так, будь ласка.

Він підійшов і взяв мене за плечі, а тоді лагідно повів до дверей. Він говорив:

— Ти дуже гарна, а інколи взагалі прекрасна. Ти чутлива, діяльна, намагаєшся бути чесною, тобі вдається водночас бути природною людиною свого віку і при цьому лишатися трошечки педантичною і старомодною. Навіть у шахи граєш дуже пристойно. Я б хотів, щоб у мене була саме така дочка. Мабуть, тому я так хотів тебе бачити ці кілька останніх місяців.

Він підштовхнув мене за двері обличчям уперед, щоб я не могла його бачити:

— Я не можу до тебе говорити так, щоб ти не розвертала до мене обличчя. І не озирайся, у жодному значенні слова. А тепер — прощай, іди.

Я відчула, як він мить потримав руки в мене на плечах. І поцілував мене в тім'я. Підштовхнув уперед. І я пройшла три чи чотири сходинки вниз, а тоді зупинилася й озирнулася. Він усміхався, але це була сумна усмішка.

Я попросила:

— Будь ласка, постарайся довго не сумувати.

Він просто похитав головою. Хтозна, чи це означало: «Так, постараюся», чи «Ні, годі сподіватися, що воно швидко мине». Можливо, він і сам не знав. Але вигляд у нього був сумний. До глибини душі сумний.

Звичайно, у мене теж був печальний вигляд, але саме вигляд. Я насправді не відчувала суму. Чи то була якась неболюча печаль, не така, яка охопила мене повністю. Мені було якось навіть приємно. Хоч як погано це звучить, але так. Я співала дорогою додому. Це було щось романтичне, таємниче. Живе.

Я подумала, що справді ж не кохаю його. Отже, я у виграші. І що ж сталося потім?

Перший день чи два я далі чекала, що він зателефонує, гадала, що це така собі примха. Потім я думала, що не бачитиму його місяцями, можливо, роками, і це здавалося абсурдом. Навіщо так? Якась неймовірна дурниця. Мені було огидне те, що здавалося тоді його слабкістю. Я тоді подумала: ну коли він такий, то й грець із ним.

Це протривало недовго. Я постановила вирішити, що це на краще. Він мав рацію. Краще одразу обірвати зв'язок. Я зосереджуся на роботі. Буду практичною, робитиму багато корисного і взагалі стану такою, якою насправді від природи не є.

Весь цей час я гадала: чи я його кохаю? Тоді, з огляду на те, скільки я мала сумнівів, певно, що не кохала.

А тепер маю записати, що відчуваю нині. Я знову змінилася. Розумію це. Відчуваю.

Зовнішність: я розумію, як це неправильно, який це ідіотизм — надміру перейматися зовнішнім. Відчувати хвилювання від поцілунку Пірса. Дивитися на нього іноді (тільки непомітно для нього, через його гордощі), сильно переймаючись його зовнішністю. Неначе прекрасне зображення чогось потворного. Так, що забуваєш про потворність. Я розумію,

що Пірс морально і психологічно потворний — примітивний, нудний, фальшивий.

Але навіть у цьому я змінилася.

Я уявляю, як мене обіймає Дж. П., пестить мене.

У мені є така собі збочена цікавість — тобто з огляду на те, скільки жінок він мав, і все, що він, напевне, знає про те, що робити в ліжку.

Я можу уявити, що він зі мною кохається, і мені не гидко. Дуже вміло, ніжно. Весело. Усяке уявляю, тільки не головне. А це ж усе життя роблять.

Але тут ще і його слабкість. Відчуття, що він, імовірно, зраджуватиме. І я завжди уявляла шлюб як таку собі юнацьку авантюру: двоє людей того самого віку вирушають разом у власну подорож, зростаючи разом, роблячи разом відкриття. Але я не маю чого розповісти йому, не маю чого йому показати. Він мені допомагатиме, а я йому ні.

Я так мало бачила світ. Розумію, що Дж. П. багато в чому є для мене своєрідним ідеалом. Його розуміння, що насправді важливе, його незалежність, відмова робити те, що всі. Він сам собою. Мені потрібна людина з такими рисами характеру. І я ні в кого не спостерігала цього так, як у нього. У декого в Слейді, здається, це є — але вони такі молоді. Легко бути щирим і чхати на правила, коли тобі так мало років.

Раз чи двічі я розмірковувала, чи це все не яка-небудь пастка. Як жертва фігури в шахах. Щоб я на сходах сказала: «Роби зі мною що хочеш, тільки не проганяй!»

Ні, я не повірю, що він би так учинив.

Скільки часу минуло. Два роки тому мені й не снилося, що я можу закохатися в набагато старшого чоловіка. Я в «Леді-монті» завжди виступала за рівний вік у парі. Пам'ятаю, що мені було чи не найбільш гидко, коли Сьюзен Грिलлет вийшла

заміж за баронета — потвору, старшу за неї майже втричі. Ми з Мінні завжди говорили про те, що слід стерегтися татових однолітків (з огляду на М) і за «папиків» заміж не виходити. Я більше такої переконаності не маю. Здається, мені потрібен старший чоловік, бо тих хлопців, яких зустрічаю, я, по-моєму, завжди бачу наскрізь. А Дж. П. я не сприймаю як «папіка».

Але що з того? Я б могла всю ніч писати аргументи за і проти.

Емма. Коли вона перебуває на стадії між недосвідченою дівчиною і досвідченою жінкою, то це — жахлива проблема для того чоловіка. Калібан — це містер Елтон. Пірс — це Френк Черчилль. А Дж. П. — невже він містер Найтлі?

Звичайно, Дж. П. прожив таке життя і має про нього такі уявлення, від яких містер Найтлі перевернувся б у труні. Але містер Найтлі ніколи не міг повестися лицемірно, фальшиво. Бо не зносив акторства, егоїзму, снобізму.

І в них однакове ім'я, яке мені ну зовсім не подобається. Джордж. Може, в цьому є якась мораль.

18 листопада

Я не їла нічого п'ять днів. Трохи пила воду. Він носить мені їжу, але я не взяла *ані крихти*.

Завтра почну їсти знову.

Близько півгодини тому я встала і відчула, що ось-ось зомлію. Довелося сісти. Досі я не почувалася хворою. Просто поболював живіт і відчувалася слабкість. Але це вже було дещо інше. Попередження.

Я за нього помирати не збираюся.

Я не потребувала їжі. Я була сита по горло ненавистю до нього і його потворності.

Його злого боягузтва.
Його егоїзму.
Його калібанства.

19 листопада

Весь цей час мені не хотілося писати. Іноді бажання виникало, а потім сходило нанівець. Це щось таке, як змиритися. Щойно я запишу щось, як відчуваю, що вже не так гостро його переживаю. Але тепер вважаю, що це варто записати. Відзначити в записі. Він зробив зі мною це.

Приниження.

Та крихта дружби, людяності, доброти, яка була між нами, — її більше немає.

Відтепер ми вороги. Взаємні. Він казав таке, з чого я бачу, що й *він* теж мене ненавидить.

Він обурюється через моє існування. Саме так.

Він іще не до кінця це розуміє, бо поки що намагається бути зі мною чемним. Але він значно ближчий до того розуміння, ніж раніше. Невдовзі настане день, коли він отямиться і скаже собі: «Я її ненавиджу!»

Огида.

Коли я отямилася від наркозу, я лежала в ліжку. На мені була лише білизна, решту він, напевне, з мене зняв.

Того вечора я вперше по-справжньому розлютилася. Божеволіла від огиди. Його потворні руки жадібно торкалися мене. Стягували з мене панчохи. Яка мерзота.

Потім я подумала про те, що він міг зробити. І не зробив. Вирішила не скандалити.

Але мовчати.

Коли на когось кричать, значить, контакт іще є.

Відтоді я подумала про дві речі.

По-перше: він такий дивак, що міг роздягнути мене не подумавши, відповідно до якогось божевільного уявлення про те, як «правильно». Може, він гадав, що я не можу лежати в ліжку вдягнена.

А по-друге, то було ніби попередження. Про все, що він міг зробити, але не зробив. Його лицарство. І я з цим погоджуюся. Мені пощастило.

Але мені навіть страшно, що він нічого не зробив. Що він таке?

Тепер між нами незглибима прірва. Міст через неї не перекинути.

Він тепер каже, що відпустить мене ще за чотири тижні. Аби сказати. Я йому не вірю. То я його попередила, що готова його вбити. І вбила б. Не стала б замислюватися.

Я зрозуміла, яка я раніше була нерозумна. Зрозуміла свою сліпоту.

Я продалася Калібанові, як повія. Тобто я дозволяла витрачати на мене гроші, і хоча я говорила собі, що це справедливо, але ж це не так. Бо я від цього відчувала якусь непевну вдячність, поводитися з ним добре. Навіть дражнитися було добротою, і насміхатися, навіть плювати на нього. Навіть те, що я йому перебила стільки речей. Бо я звертала на нього увагу. А мала я бути з ним така, як буду тепер, — крижана.

Заморозити його на смерть.

Він абсолютно гірший за мене в усьому. Єдина його вищість наді мною — це те, що він може мене тут тримати. Оце його єдина влада. Він не може ні поводитися, ні думати, ні говорити краще, ніж я, — і близько не може так, як я, — тож він насів на мене, як той Морський Старець, доки я його не спроможуся з себе скинути.

Доведеться це робити силою.

Сидячи тут, я думала про Бога. Відчуваю, що більше я в Бога не вірю. Річ не лише в мені, я думаю про мільйони людей, які, напевне, отак жили під час війни. Про Анну Франк¹. І ще раніше. Тепер я відчуваю: я *знаю*, що Бог не втрутиться. Він дозволяє нам страждати. Молячи про свободу, відчуваєш полегшення просто тому, що молишся, або тому, що врешті стається щось таке, що тебе звільняє. А Богові не чути. У ньому немає людського: почути, побачити, допомогти. Тобто, може, Бог і створив світ із його фундаментальними законами матерії та еволюції. Але до окремих людей Йому байдуже. Він улаштував так, що комусь радісно, комусь сумно, комусь щастить, комусь ні. А кому як, він не знає і знати не хоче. То його насправді й немає.

Оці останні кілька днів я почувалася безбожною. Я відчула себе чистішою, менш плутаною, більш видющою. Я й зараз вірю в те, що якийсь Бог є. Але він такий далекий, холодний, математичний. Я бачу, що ми маємо жити так, ніби Бога не існує. Молитва, поклоніння, спів псалмів – це все нікому не потрібні дурниці.

Намагаюся пояснити, чому я порушую свій принцип не чинити насильства. Це залишається моїм принципом, але інколи принципи треба порушувати, щоб вижити. Непевна віра у свою зірку, в милість Провидіння чи Бога не допоможе. Треба діяти і воювати за себе.

¹ Анна Франк – єврейська дівчинка-підліток із Нідерландів. У своєму, тепер всесвітньо відомому, щоденнику описала, як її сім'я та їхні знайомі переховувалися від фашистів з допомогою друзів-голландців. На жаль, їхній сховок було розкрито, усі його мешканці потрапили до концтаборів. Пережив війну тільки батько Анни, який і зберіг, а згодом видав щоденник дочки.

Небеса абсолютно порожні. Прекрасні, чисті й порожні.

Не може ж архітектор і будівничий жити в усіх будинках, які він побудував! Це ж очевидна річ, вона дивиться просто тобі в лице. Бог, *напевне, є*, але він *не може* нічого про нас знати.

(Той самий вечір.) Я весь день кепсько з ним поводитися. Він кілька разів починав говорити, а я затикала йому рот. Чи принести мені що-небудь? Я сказала: «Я нічого не хочу, я твоя полонена. Якщо ти мене годуватимеш, я їстиму і буду жива. Тепер наші стосунки – суто стосунки в'язня і сторожа. Тепер прошу дати мені спокій».

Добре, що в мене є що читати. Він і далі носить мені цигарки (а припинить – то не проситиму) і їжу. Більше я нічого від нього не хочу.

Він – не людина, він порожнє місце в масці людини.

20 листопада

Намагаюся зробити так, щоб він прокляв той день, коли вперше задивився на мене. Він приніс мені на обід смажені боби. Я читала в ліжку. Він трохи постояв, а тоді зібрався йти. Я стрибнула до столу, схопила тарілку і кинула все в нього. Я не люблю смажених бобів, він це знає, мабуть, йому ліньки було зробити щось інше. Я не гнівалася, просто вдала гнів. Він там стояв у маленьких жирних оранжевих цяточках соусу – на його бездоганно чистій одежі, – і вигляд у нього був наполоханий. «Я не буду обідати!» – гаркнула я на нього. І він утік.

Удень я поїла шоколаду. До вечора він не з'явився. Приніс ікру, копчену лососину і холодну курку (він десь купує готове) – усе, що, як він знає, я люблю, – і ще з десятків страв, які він теж знає, що я люблю, хитра тварина. Хитрість не в тому, що він їх купує, а в тому, що змушує мене бути вдячною

(я йому й не сказала, що вдячна, але не хамила), що дає оце все з таким скромним виглядом, мовляв, будь ласка, не дякуй, я на це заслужив. Коли він накривав стіл до вечері, я ледь стримувалася, щоб не хіхикати. Жах. Мені хотілося впасти на ліжку й закричати. А він такий вірний собі. А я в настільки замкненому просторі.

Тут, унизу, в мене так стрімко змінюється настрої. Одну годину я рішуче налаштована робити одне, а другу годину — вже інше.

І нічого не вдієш. Я не створена для ненависті. Таке враження, що в мені щодня виробляється певна кількість доброї волі і доброти і вони шукають вихід. Якщо їх стримувати, то вибухнуть.

Я не поводитися з ним по-доброму, не хочу з ним по-доброму, не буду з ним по-доброму. Але в мені точиться боротьба за те, щоб не бути з ним нейтральною (приміром, такі дрібниці, як «було смачно»). І я старалася, нічого не казала. Коли він питав: «Чи це все?» (ну просто як дворецький), я відповідала: «Так, можеш іти», — і відверталася від нього. Мабуть, він би був вражений, коли б побачив моє обличчя. Я посміхалася, а щойно він замикав двері, то вибухала реготом. Істерично.

Одну річ я багато разів робила цими днями. Роздивлялася себе у дзеркало. Іноді я сама собі здавалася нереальною, мені раптово починало здаватися, що отут, переді мною — не моє відображення. Я маю глянути вбік. Роздивляюся своє обличчя, очі, намагаюся зрозуміти, що вони кажуть. Хто я. Чому я тут.

Річ у самоті. Мені потрібно бачити якесь розумне обличчя. Будь-хто, хто був змушений сидіти в ізоляції, мене зрозуміє. Дуже химерним чином стаєш для себе реальним. Не так, як раніше. Так багато себе віддаєш звичайним людям, гамуєш у собі в звичайному житті. Я дивлюся собі в обличчя, стежу за його рухами, ніби це хтось інший. Витріщаюся на себе.

Сиджу у власному товаристві.

Іноді це схоже на якийсь чарівне закляття, і я мушу висунути язика чи зморщити ніс, щоб зруйнувати його.

Сиджу тут у повній тиші перед власним відображенням, у якомусь таємничому стані.

Як у трансі.

21 листопада

Глупа ніч. Не можу заснути.

Сама собі огидна.

Сьогодні ввечері я ледь не стала вбивцею.

Я вже ніколи не буду така, як раніше.

Писати важко. Мої руки зв'язані. Кляп я стягла.

Усе почалося за обідом. Я зрозуміла, що треба перебороти себе і не поводитися з ним по-доброму. Бо я відчувала, що страшенно хочу з кимось поговорити. Хоч би й з ним. Хай який він, але ж людина. Коли він пішов після обіду, я хотіла погукати його, щоб він повернувся поговорити. Відчувала зовсім не те, що собі постановила кілька днів тому. Тож я змінила рішення. Я ніколи не зможу завдати йому шкоди нічим із того, що є тут унизу. Я стільки стежила за ним із цією думкою. І він ніколи не розвертається до мене спиною. Та й зброї я не маю. Тож я подумала, що треба сходити нагору, там щось точно трапиться. У мене було кілька думок.

Я боялася, що в іншому разі потраплю до старої пастки жалошів до нього.

Отже, за вечерею я стала трохи добріша і сказала, що мені треба помитися (і це було правдою). Він пішов, повернувся, і ми піднялися нагору. А там, наче знак спеціально для мене, була маленька сокира. Вона лежала на кухонному

підвіконні просто біля дверей. Мабуть, дрова надворі рубавчи що — і забув її тут. Адже я весь час сиділа внизу.

Ми пройшли всередину занадто швидко, щоб будь-що встигнути.

А я лежала у ванні й міркувала. Вирішила, що маю так зробити. Схопити сокиру й обухом його оглушити. Уявлення, в яку частину голови краще вдарити і як сильно, в мене не було.

Після купання я одразу попросилася назад. І ми пішли крізь кухонні двері, і там я впустила тальк і всяку ще всячину і стала з боку того вікна, наче дивилася, куди вони покотилися. Він зробив якраз те, що я й хотіла: нахилився і почав їх збирати. Я не нервувала, взяла сокиру дуже акуратно, не шкребла лезо, розвернула її обухом... А тоді — наче вночі прокинулася від жахіття. Я мала його вдарити і не могла, але було треба.

Тоді він почав підводитися (це все тривало лічені секунди), — і я таки вдарила його. Але він розвертався, і вийшло невлучно. Чи недостатньо сильно. Тобто я промахнулася в паніці останнього моменту. Він упав набік, але я знала, що він іще притомний, він і далі за мене тримався, я раптом відчула, що або я його вб'ю, або він мене. Ударила знову, але він затулився рукою, водночас відбився ногами і збив мене.

Це був якийсь жах. Ми із сопінням боролися, як звірі. І тут я раптом відчула, що це — ну не знаю, безглуздо, негарно. Звучить абсурдно, але так воно й було. Як коли статуя впала на бік. Як коли товста жінка, впавши на траву, безуспішно намагається встати.

Ми підвелися, він грубо штовхав мене до дверей, міцно тримаючи. Але це і все. У мене було чудне відчуття, що для нього це так само огидно, як і для мене.

Я подумала, що, може, хтось це почув, хоч я й не могла кричати. Але був вітер. І холодно. Напевно, всі сиділи по домівках.

Я довго лежала на ліжку. Невдовзі припинила плакати. Довгі години лежала в темряві й думала.

22 листопада

Мені соромно. Я жорстоко себе зрадила.

У мене сформувалося кілька рішень. Думок.

Насильство, силові дії — це неправильно. Вдавшись до насильства, я спускаюся на його рівень. Це означає, що я вже не вірю в силу розуму, у співчуття, людяність. Що я опікаю людей тільки тому, що вважаю: їм потрібне моє співчуття. Згадувала «Ледімонт», людей, яких я опікала там. Саллі Марджинсон. Я опікала її, просто щоб показати сестрам-весталкам, що розумніша за них. Що для мене вона робитиме те, чого б не стала робити для них. Дональда й Пірса (його я в певному розумінні теж опікала) — але ж вони обидва гарні молоді люди. Напевне, є ще тисячі людей, яким потрібні опіка, моє співчуття значно більше, ніж оцим обом. Та й узагалі більшість дівчат були б страх як раді можливості опікати їх.

Я занадто швидко здалася з Калібаном. Мені треба ставитися до нього по-новому. Ідея щодо в'язня і сторожа — дурна. Я більше на нього не плюватиму. Мовчатиму, коли він буде мене дратувати. Буду ставитися до нього як до людини, якій потрібне моє розуміння і співчуття. Продовжу йому пояснювати всяке про мистецтво. Інші речі.

Усе можна зробити лише в один спосіб. Правильний. Не такий, який вважався правильним у «Ледімонті». А такий, правильність якого особисто відчуваєш. Мій власний правильний спосіб.

Я — моральна людина. Мені не соромно бути моральною. Я не дозволю Калібанові зробити мене аморальною; хоч він

і заслужив на мою ненависть, злість і навіть на сокиру в моїх руках.

(Пізніше.) Я поводитися з ним по-доброму. Тобто не так люто, як раніше. Щойно він увійшов, я попросила подивитися на його голову, продезінфікувала рану детолом. Він нервувалася. Я змусила його смикатися. Він мені не довіряє. Саме в цей стан я й не мала його заганяти.

Але ж важко. Коли я з ним поводжуся жакливо, він робить такий вигляд, йому так себе шкода, що я сама собі стаю огидна. Але щойно я поводжуся з ним добре, у його голосі з'являється якась така самовдоволеність, у всіх його манерах (дуже обережно, він увесь день був втіленням скромності, звичайно ж, не дорікаючи вчорашніми подіями), і мені хочеться крикнути на нього чи дати йому ляпаса.

Натягнутий канат.

Але стало легше дихати.

(Уночі.) Намагалася після вечері навчити його дивитися на абстрактні полотна. Безнадійна справа. От йому, темному, втовкмачили, що мистецтво — це возитися й возитися (він не розуміє, чому я не «витираю»), доки досягнеться фотографічна подібність, а от творити гарні, класні образи (як Бен Ніколсон) — у цьому для нього наче є щось аморальне. «Так, бачу, він може зробити гарний візерунок», — каже він. Але ж не визнає, що «зробити гарний візерунок» — це теж мистецтво. У нього певні слова мають страшенно сильний підтекст. Усе, що пов'язане з мистецтвом, викликає в нього замішання (і, мабуть, вражає). І все йому якесь аморальне. Він знає, що велике мистецтво — велике, але «велике» означає замкнене в музеях і таке, про яке говориш, коли вихваляєшся своїми знаннями. Живе, сучасне, мистецтво його шокує. Про це з ним розмовляти не можна,

бо слово «мистецтво» викликає в нього цілу купу переляканих і винуватих думок.

Знати б мені, чи багато таких людей. Звичайно, я розумію, що переважна більшість — особливо «нові люди» — на мистецтво не зважають. Але чи тому це, що вони такі самі, як він? Чи просто їм байдуже? Тобто чи воно їм справді нудне (тож і не потрібне в житті), чи в глибині душі воно їх шокує і викликає замішання, так що вони змушені вдавати, ніби їм нудно?

23 листопада

Щойно дочитала «Вечір суботи і ранок неділі». Була шокована. І самим текстом, і тим, як це все співвідноситься з тим, де я.

Мене ця книжка вразила так само, як минулого року — «Кімната нагорі»¹. Розумію, що автор дуже розумний, певне, гарно вміти писати так, як Алан Силлітоу. По-справжньому, без фальшу. Називати речі своїми іменами. Коли б він був художником, то це був би чудовий художник (як Джон Бретбі, навіть значно кращий), зміг би зобразити свій Ноттингем, і намальованим це виглядало б чудово. Бо вправна рука, намальовано, як бачив митець, люди були б у захваті. Але для того, щоб бути гарним письменником, замало гарно писати (тобто добирати доречні слова і таке інше). Бо, на мою думку, «Вечір суботи і ранок неділі» — річ огидна. І Артур Ситон огидний. І найбільш неприємне: Алан Силлітоу не показує, що цей молодий чоловік огидний і йому. Мабуть, можна подумати, що отакі молоді люди — насправді досить добрі.

Мені дуже не сподобалося те, що Артурові Ситону байдуже все, що лежить за межами його власного дрібного життя.

¹ Роман Джона Брейна (уперше виданий 1957 року).

Він недобрий, обмежений, егоїстичний, брутальний. З огляду на його нахабство і успіх у жінок, він, напевно, вважається дуже живим.

Єдине, що мені в ньому подобається, це відчуття: у ньому є щось, і коли до цього «щось» докопатися, його можна було б спрямувати на добро.

Замкненість таких людей. Їхня байдужість до всього, що відбувається в решті світу. В житті.

Живуть, як у коробці.

Можливо, Алан Силлітоу хотів викрити суспільство, яке породжує таких людей. Але з книжки цього не помітно. Я розумію, що з ним сталося: він закохався в те, що зображував. Почав малювати так потворно, як воно є, а потім ця потворність перемогла його, і він почав хитрувати. Прикрашати.

Також мене книжка шокувала з огляду на Калібана. Я бачу, що в ньому є щось від Артура Ситона, тільки поставлене з ніг на голову. Тобто в нього є оця ненависть до людей і речей не його типу. Є оцей егоїзм — і це навіть не чесний егоїзм, бо він скидає всю провину на життя і з чистою совістю тішиться своїм егоїзмом. І впертий теж.

Це так шокувало мене і тому, що тепер я вважаю: усі, крім нас (але й ми цим заражені), носять у собі цей егоїзм і брутальність: вони чи то збочені, причаєні, тихо, по-мишачому, чи неприкриті й примітивні. Релігія фактично померла, ніщо не може стримати «нових людей», вони набираються сил і скоро затягнуть нас у своє болото.

Ні, не затягнуть. Бо в книжці є і Девід. Бо є такі люди, як Алан Силлітоу (на обкладинці написано, що він син робітника). Тобто розумні «нові люди» завжди будуть опиратись і переходити на наш бік. «Нові люди» самознищать через те,

що дурні. Їм ніколи не втримати між себе розумних. Особливо молодь. Нам потрібно щось більше, ніж гроші й підтримування стосунків із Джонсами.

Але це битва. Це як перебувати в обложеному місті. Ми в оточенні. І мусимо триматися.

Битва між Калібаном і мною. Між «новими людьми» і Меншістю.

Маю битися своєю зброєю. Не його. Не егоїзмом і грубістю, соромом і несприйняттям.

Він гірший за Артурів Ситонів.

Коли б Артур Ситон побачив сучасну статую і вона йому не сподобалася, він би її розбив. А Калібан загорнув би її в брезент. Не знаю, що гірше. Але мені здається, що ставлення Калібана.

24 листопада

Я відчайдушно хочу втекти. Жодного полегшення немає ні від малювання, ні від музики, ні від читання. Пекуче, пекуче бажання (певне, в усіх в'язнів так) бачити людей. Калібан у найкращий час — лише півлюдини. А я хочу бачити десятки й десятки інших облич. Як від великої спраги людина п'є воду склянку за склянкою. Точно так само. Колись я читала, що ніхто не може витримати понад десять років в'язниці і понад рік одиночного ув'язнення.

Іззовні просто неможливо уявити, що таке в'язниця. Можна подумати, що от, є багато часу почитати, подумати, це не так уже й тяжко. Але це дуже тяжко. Те, як повільно тягнеться час. Клянуся, всі годинники на світі сповільнились у сто разів, відколи я тут.

Мені гріх скаржитися. Це розкішна тюрма.

І оця його диявольська проникливість: він не дає мені ні газет, ні радіо, нічого подібного. Я ніколи не читала багато газет, не дуже слухала й новини. Але — бути повністю відрізаною від світу! Так дивно. Почуваюся геть дезорієнтованою.

Годинами лежу в ліжку, думаю, як утекти.

Без кінця.

25 листопада

(По обіді.) Сьогодні вранці говорила з ним. Умовила його попозувати. Тоді спитала, чого він насправді хоче. Чи маю я стати його коханкою? Але це його шокувало. Він почервонів і сказав, що *таке* може купити в Лондоні.

Я сказала йому, що він — як китайська коробочка. Такий він і є.

У найглибшій його коробочці — те, що я маю полюбити його, в усіх розуміннях. Тілом і душею. Поважати його, дбати про нього. Але ж це абсолютно неможливо — навіть коли б я змогла подолати фізичний бар'єр, як я зможу дивитися на нього інакше, крім як зверхньо?

Б'ється головою в кам'яну стіну.

Я не хочу померти. У мене багато витривалості. Я *завжди* бажатиму жити. Я виживу.

26 листопада

Єдине, що в ньому є незвичайного, — це його любов до мене. Звичайна «нова людина» не може нічого любити так, як він мене кохає. Тобто — сліпо. Абсолютно. Як Данте кохав Беатриче.

Йому подобається бути безнадійно в мене закоханим. Не здивуюся, коли в Данте було так само. Бродив, ходив, міркував

над цією безнадією і черпав багато матеріалу для творчості з тих переживань.

Тільки от Калібан, звичайно, не може взяти з цього нічого, крім власного жалюгідного задоволення.

Люди, які нічого не *створюють*. Терпіти їх не можу.

Як я боялася померти в ті перші дні. Не хочу помирати, бо весь час думаю про майбутнє. *Неймовірно* цікаво, що мені принесе життя. Що буде зі мною, як я розвиватимусь, якою буду через п'ять років, через десять, тридцять. За якого чоловіка вийду заміж, де житиму, де мандруватиму. Діти. Це не просто егоїстична допитливість. Зараз такий час — за всю історію найприкріше помирати саме тепер. Польоти в космос, наука, цілий світ прокидається, розпрямляє плечі. Початок нової доби. Я знаю, вона буде небезпечна. Але так гарно бути в ній живою.

Я люблю, обожнюю цей час.

Мене й сьогодні переповнювали всілякі думки. Одна була така: нетворчі люди плюс можливість творити дорівнює недобрі люди.

Інша така: коли б я його вбила, то пішла б проти власного принципу. Хтось би сказав: ти — крапля в морі, і твоє віроломство — теж крапля, яка вже різниця. Але все зло світу теж складається з малих крапель. Краплі й океан — те саме.

Фантазувала (уже не вперше) про життя з Дж. П. Він обманює мене, покидає, поводить ся зі мною грубо й цинічно, я у відчаї. У цих фантазіях сексу небагато, ми просто живемо разом. У доволі романтичному місці. Південні пейзажі: море, острови. Білі будиночки. Десь над Середземним морем. Ми разом, ми душевно близькі. Якщо докладніше, то все як у дуреньких журналах. Але є душевна близькість. Вона дійсно справжня. І ті уявні ситуації (де він мене зраджує) теж реальні. Тобто мені стає зле від однієї думки про них.

Іноді я не так уже й далеко від повного відчаю. Ніхто не знає, чи я жива. Мене вже вважають померлою, мене вже поховали. Ось вона — реальна ситуація. І будуть ще ситуації, про які я міркую, сидячи тут на ліжку: *абсолютна* закоханість у когось; я розумію, що не можу ділити любов половинами, і знаю, що тримаю в собі багато любові, і я відкину себе, віддам серце, тіло, розум, душу якомусь хамові на зразок Дж. П. Який мене зрадить. Відчуваю це. Спочатку в моїх фантазіях про життя з ним усе було ніжно й розумно, але я знаю, що так не буде. Буде суцільна пристрасть і насильство. Ревнощі. Відчай. Образи. Щось у мені від того загине. І йому теж буде боляче.

Якби він по-справжньому мене кохав, він не міг би зі мною розпрощатися.

Якби він дійсно любив мене, він би зі мною розпрощався.

27 листопада

Північ.

Я ніколи не втечу. Божеволю від цієї думки. Треба, треба, треба щось зробити. Відчуття таке, ніби я в глибинах землі. У цій малій коробочці на мене немовби тисне вся її вага. Моя в'язниця меншає, меншає, меншає. Просто відчуваю, як вона душить.

Іноді хочу кричати. До хрипоти. До смерті.

Не можу цього записати. Немає слів.

Абсолютний відчай.

Зі мною так було весь день. Якась така нескінченна паніка в уповільненій зйомці.

Про що він міг думати, коли привіз мене сюди?

Щось пішло не так у його планах. Я поводжуся не так, як у його мріях. Я — його кіт у мішку.

Це з тієї причини він мене тримає? Сподіваючись, що з'явиться Міранда його мрії?

Може, я і маю стати дівчиною його мрії. Пригорнути його, поцілувати. Хвалити його, пестити, голубити. Цілувати його.

Я цього робити не збиралась. Але це змушує мене замислитись.

Може, я справді маю його поцілувати. І більш ніж поцілувати. Полюбити. Щоб він перетворився на прекрасного принца.

Між цими реченнями я думаю годинами, потім записую далі.

Я маю врешті дати йому відчути, що мене зворушило його лицарство, і так далі, і таке інше...

Це — річ надзвичайна.

Йому доведеться щось робити.

Певно, я це зможу. Він, принаймні, ретельний чистун. Нічим, крім мила, не пахне.

Ранок буде мудріший.

28 листопада

Сьогодні я прийняла величезне рішення.

Я уявила себе з ним у ліжку.

Просто цілувати його нічого не дасть. Я влаштую йому такий грандіозний струс, що він буде змушений мене відпустити. Адже як можна ув'язнювати людину, яка повністю тобі віддалась?

Я буду в його владі. Навіть до поліції не піду. Просто хотітиму, щоб ніхто не знав.

Це ж так очевидно. Просто на поверхні.

Як пожертвувати велику фігуру в шахах.

І як із малюванням. Лінію не можна малювати потрошку. Треба її проводити різко, сміливо.

Я подумала про все, що стосується сексу. Краще, коли б я трохи більше знала про чоловіків, краще б я точно знала те, що треба, не мусила спиратися на почуте, прочитане, не до кінця зрозуміле, але я дозволю йому зробити те, чого Пірс хотів в Іспанії, — те, що називають «по-шотландськи». Затягни мене в ліжку, коли захоче. Побавитися зі мною, якщо захоче. Тільки не оте останнє. Якщо він намагатиметься зайти далі, я скажу йому, що зараз у мене не ті дні. Але, гадаю, він буде настільки вражений, що я зможу схилити його зробити саме так. Тобто спокушанням повністю займусь я. Розумію, що це жадливий ризик із дев'яноста дев'ятьма чоловіками з сотні, але гадаю, що він і є отой сотий. Він зупиниться, коли я йому скажу.

Навіть якщо вже до того дійде і він не зупиниться. Ризикну.

Тут дві причини. Перша — потреба, щоб він мене відпустив. А друга — в мені. Я написала 7 листопада: «Люблю бути вповні собою, люблю все не таке, як оте, що сидить у кутку, дивиться...» А я взагалі не живу вповні. Я, власне, сиджу і дивлюся. Не тільки тут. Із Дж. П. теж.

Усі ці розмови сестер-весталок про те, що треба «зберегти себе» для правильного чоловіка. Я це завжди зневажала. Але все одно завжди стримувалася.

Я ставлюся до свого тіла, як скупий до свого багатства.

Треба позбутись отієї скупості.

Мене затягує у своєрідний відчай. Щось та станеться, кажу собі я. Але ж не станеться нічого, якщо я такого не зроблю.

Я маю діяти.

Іншого разу я писала (отак пишеш, а тоді висновки з тих слів аж кричать про себе — відчуття таке, наче раптом усвідомлюєш власну глухоту): «Маю битися своєю зброєю. Не його. Не егоїзмом і грубістю, соромом і несприйняттям».

Отже — щедрістю (я дарую себе), ласкою (цілую потвору), відсутністю сорому (роблю те, що роблю, зі своєї волі) і здатністю пробачати (він і сам не зможе не пробачити).

Навіть дитина. Його дитина. Що завгодно. Заради свободи.

Що більше я думаю про це, то більш переконана, що це вихід.

У нього є певна таємниця. Напевно ж, він хоче мене фізично.

Можливо, він «неспроможний».

Хай там як, воно виявиться.

Будемо знати, на якому світі перебуваємо.

Я майже не писала останніми днями про Дж. П. Але я багато думаю про нього. Його картина — це перше й останнє, на що я дивлюся протягом дня. Уже почала ненавидіти ту невідому дівчину, яка стала натурницею. Певне, що він переспав із нею. Може, то була його перша дружина. Коли виберуся звідси, спитаю.

Адже перше, що я зроблю, — перше дійсно добре, що я зроблю після того, як побачу свою сім'ю, — це сходжу до нього. Скажу, що він не йде мені з голови. Що він найважливіша людина, яку я будь-коли зустрічала. Найсправжніша. Що я ревную (!) до кожної жінки, яка будь-коли з ним переспала. Я й досі не можу сказати, що кохаю його. Але тепер починаю розуміти: це тому, що я не знаю, що таке кохання. Я — Емма з її дрібними мудрагельськими теоріями про кохання і шлюб, а любов приходить у дуже різному вбранні, на різний лад і з різним обличчям, і, можливо, ще потрібно чимало часу, щоб це визнати, щоб назвати своє почуття коханням.

Можливо, він стане сухим і холодним, коли до того дійде. Скаже, що я занадто молода, що він геть несерйозний і так далі, тисячу речей. Але я не боюся. Я ризикну.

Може, він буде на середині роману з кимось іншим.

Я скажу: я повернулася, бо вже не маю тієї певності, що не закохана в тебе.

Я скажу: я була голою перед чоловіком, який мені огидний. Я була на дні.

І віддамся йому.

Але я й досі не стерплю бачити, як він тайкома зустрічається з кимось іншим. Зводить усе до сексу. Я всередині висохну і загину, якщо він таке зробить.

Розумію, що це в мене не дуже емансипована риса.

Але я так відчуваю.

Секс не важить. А любов — так.

Надвечір сьогодні я хотіла попросити Калібана надіслати від мене листа Дж. П. Повне божевілля. Він би, звичайно, не відіслав. Ревнував би. Але ж мені настільки треба піднятися сходами, штовхнути двері, побачити його за столом, як він озирається через плече, наче йому зовсім і не цікаво, хто прийшов. Він там стоятиме зі своєю ледь помітною усмішкою і очима, які все так швидко розуміють.

Та що з того? Я міркую про ціну ще перед тим, як намалювати картину.

Завтра. Мушу діяти *зараз*.

Власне, почала я сьогодні. Назвала його Фердинандом (не Калібаном) тричі, похвалила його жадливу нову краватку. Усміхнулася до нього, чесно намагалася виглядати так, ніби мені все в ньому подобається. Він, звичайно, не показав, що це помітив. Але він не знатиме, що нападе на нього завтра.

Не могу заснути. Знову встала і поставила платівку з клавікордом Дж. П. Може, й він її слухає і думає про мене. Ті інвенції, які найдужче подобаються мені і йому, йдуть поспіль: він любить п'яту, а я шосту. Тож у Баха ми лежимо поруч.

Я раніше завжди думала, що Бах нудний. А тепер він просто переповнює мене, він такий людяний, сповнений настроїв, ніжності, дивовижних мелодій і таких глибоких речей, що я слухаю їх знов і знов, як колись копіювала малюнки, які мені подобалися.

Я думала: може, просто спробую обняти його і поцілувати. І все. Але йому сподобається. Це піде далі. Буде шок.

Увесь цей задум пов'язаний із моїм ставленням до життя — над усім хочу бути начальницею. Я завжди розуміла, куди йду, як я хочу, щоб усе було. І воно *було*, і я сприймала це як належне, бо *знала*, куди рухаюсь. Але мені в усьому щастило.

Я завжди намагалася зробити так, щоб відбутися в житті, тепер хай життя відбудеться зі мною.

3Ф листопада

О Господи.

Я зробила жакливе.

Мушу це записати. Ось як було.

Це настільки дивно. Що я це зробила. Що сталося те, що сталося. Що він лишився як був. Що я лишилася як була. Усе лишилося як було.

Навіть гірше, ніж раніше.

Я прийняла рішення сьогодні вранці. Розуміла, що треба зробити щось надзвичайне. Влаштувати струс і собі, і йому.

Домовилася про ванну. Весь день гарно з ним поводитися.

Причепурилася після ванни. Парфуми «Міцуко» — цілий океан. Стояла біля каміна так, щоб він бачив мої босі ноги. Я нервувалася. Я не знала, чи в мене вийде. Ще й зі зв'язаними руками. Але я швидко випила три чарки хересу.

Заплющила очі і взялася до справи.

Посадила його і сіла йому на коліна. Він був такий затиснутий, такий переляканий, що я мала продовжувати. Якби він учепився в мене, я, може, зупинилася б. Я дозволила халату розгорнутись, а він так і сидів зі мною на колінах. Наче ми ніколи не бачились, а це якась дурна гра на вечірці. Два незнайомці, які не дуже й подобаються одне одному, в гостях у когось.

У цьому було щось цікаве, хоч і гидкувато-збоченське. Жінка в мені намагалася знайти чоловіка в ньому. При цьому було й незбагненне відчуття, що він не знає, що робити. Що він абсолютно незайманий. Як у тому лімеріку: «Одна літня пані з Італії ченця обіймала за талію...» Мабуть, я була п'яна.

Мені довелося змусити його поцілувати мене. Він слабенько спробував показати, що боїться втратити розум. Я сказала, мовляв, то й нехай. І знову його поцілувала. Він тоді все ж поцілував мене у відповідь, наче хотів з усієї сили втиснути свій нещасний тонкий, стиснутий рот мені в голову. Але рот у нього був приємний. Пахнув він чистотою, і я заплющила очі. Усе було не так уже й погано.

І тут раптом він побіг до вікна і не хотів повертатися. Він хотів утекти, але не міг, то стояв біля свого столу боком до мене, а я, напівроздягнена, стала навколішки біля вогню і розпустила волосся, так, щоб усе було очевидно. Урешті мені довелося підійти до нього і підвести його до каміна. Зробила так, щоб він розв'язав мені руки, він був наче під гіпнозом, а тоді роздягла його і роздяглася сама.

Я казала: «Не нервуйся, я цього хочу. Просто поведься природно». Але він не міг, не міг так. Зі свого боку я зробила все, що могла.

Але не сталося нічого. Він не відтанув. Один раз мене міцно обійняв. Але це не було природно. Він відчайдушно

зображував, як, на його думку, мало бути. Вийшло жалюгідно непереконливо.

Він не може.

У ньому немає чоловіка.

Я встала — ми лежали на дивані, — стала біля нього навколішки і спробувала його заспокоїти. Лагідно, по-материнськи. Ми вдяглися.

І поступово все вийшло на поверхню. Правда про нього. А потім і його справжнє «я».

Психіатр сказав йому, що він не зможе це робити.

Він розповів, що уявляв, як ми разом лежимо в ліжку. Просто лежимо. І все. Я запропонувала так і зробити. Він відмовився. Там, на дні його «я», поряд із оцим звірством, незадоволеністю є і величезна цнотливість. Вона керує ним. Він мусить її захищати.

Він сказав, що любить мене, навіть після цього.

Я висловила свою думку:

— Ти любиш не мене, а своє кохання. Це вже не любов, а егоїзм. Ти ж думаєш не про мене, а про свої почуття до мене.

— Я не знаю, як це, — озвався він.

І тут я припустилася помилки. Я відчула, що моя жертва була марною, відчула, що маю переконати його оцінити мій учинок, відпустити мене, — і спробувала йому про це сказати. І тут вилізло його істинне «я».

Він озвірів. Не відповів мені.

Ми стали далі одне від одного, ніж будь-коли. Я сказала, що мені його шкода, а він розкричався на мене. Це був жах. Я плакала.

Ця жахлива холодність, нелюдськість.

Лишаюся його в'язнем. Лишаюся в нього. І далі.

І нарешті розумію, що він саме такий.

Його неможливо зрозуміти. Що він таке? Чого він хоче?
Чому я тут, якщо він цього не може?

Вийшло так, ніби я розвела серед п'ятьми багаття, щоб нас зігріти. Зігріти не зігріла, але побачила його істинне обличчя при вогні.

Останнє, що я сказала:

— Ми не можемо більше бути далекі одне від одного. Ми бачили одне одного оголеними.

Але ми далекі.

Тепер я почуваюся краще.

Рада, що не сталося нічого гіршого. Іти на такий ризик було божевіллям.

Вижити — вже достатньо.

1 грудня

Він спустився, я погуляла підвалом, усе було абсолютно просто. Він на мене злий. Ще ніколи такий злий не був. Це вже не дрібна образа. Це глибокий, давно стримуваний гнів.

Це мене до сказу доводить. Ніхто не розуміє, скільки сил я вклала у вчорашній день. Віддати, ризикнути, зрозуміти. Піти проти всіх природних інстинктів.

Це він. І ця його дивна чоловіча ситуація. Тепер я вже не добренька. Якщо не давати, вони ображаються, а якщо дати, то ненавидять. Розумний чоловік мав би зневажати себе за таку поведінку. За цю нелогічність.

Незадоволені чоловіки, жінки з душевними ранами.

Звичайно, я дізналася його таємницю. Його це бісить.

Я довго про це думала.

Напевне, він завжди знав, що нічого зі мною не зробить. Але всі ці розмови, що він мене кохає. Щось же вони означали.

Схоже, річ ось у чому. Нормального задоволення він від мене отримати не здатний. Його задоволення — тримати мене в полоні. Думаючи про інших чоловіків, які б йому заздрили, коли б знали. Володіти мною — як річчю.

Тож поводитися з ним лагідно — безглуздо. Хочу бути настільки неприємною, щоб володіння мною його нічим не радувало. Знов оголошу голодування. Ніяких справ із ним не матиму.

Химерні думки.

Що це перший у моєму житті оригінальний вчинок. Такий, на який навряд чи зважився б хтось інший. Я набралася рішучості, коли ми були оголені. Я тепер знаю, що таке рішучість.

Останні краплі «Ледімонту» з мене вичавлено.

Пам'ятаю, як сиділа за кермом машини Пірса біля Каркассона. Усі хотіли, щоб я зупинилась. А я хотіла їхати 80 миль на годину. І тиснула на газ, доки набрала цієї швидкості. Усі перелякалися. Я теж.

Але я довела, що могу це.

(Надвечір.) Знову від самого обіду читаю «Бурю». Зовсім не те саме, але сталося те, що сталося. Той жаль, який Шекспір відчуває до свого Калібана, я (на споді ненависті й огиди) відчуваю до свого Калібана. Недолюдки.

«Він і слівця по-доброму не скаже».

«На тебе діє лиш батіг, не ласка».

«ПРОСПЕРО: ...А я до тебе ставився по-людськи,

В своїй печері прихистив, докіль ти

Не зазіхнув на честь дочки моєї.

КАЛІБАН. Ха-ха! Ха-ха! Шкода, не пощастило —

Завадили, а то б я заселив

Цей острів Калібанами...»¹

¹ Усі цитати з «Бурі» за перекладом Миколи Бажана.

Просперо зневажає його. Знає, що поводитися по-доброму з ним ні до чого.

Стефано і Тринкуло — ті, які виграли на тоталізаторі. Виграли вино і гроші.

Дія III, сцена 2. «І хочеться, прокинувшись, ще спати...» Бідолашний Калібан. Але річ у тому, що він так і не виграв нічого.

«О, я зроблю це і надалі буду

Обачніший».

«Який чудесний світ новий оцей...»

Який потворний світ новий оцей.

Він просто пішов. Я сказала, що оголошую голодування, якщо він не переведе мене нагору. Свіже повітря і денне світло щодня. Він ухилився від відповіді. Був потворний. Саркастичний. Сказав, дослівно, що я «забуваю, хто тут господар».

Він змінився. Я тепер його боюся.

Я дала йому час подумати до ранку.

2 грудня

Я переселюся нагору. Він хоче переобладнати кімнату. Каже, що це триватиме тиждень. Я погодилась, але якщо це чергова відмовка...

Побачимо.

Минулої ночі лежала в ліжку і міркувала про Дж. П. Думала про те, як з ним у ліжку. Хотіла бути з ним у ліжку. Хотіла його дивовижної, фантастичної звичайності.

Його розпусність — творча. Жива. Хоча навіть і завдає болю ревнощів.

Він навколо себе створює любов, життя, хвилювання; він живе, ті, кого він любить, його не забувають.

У мене весь час бували моменти такого бажання. Бажання випадкового зв'язку. Будь-хто, кого я бачу, якийсь просто хлопець у метро, якийсь чоловік — я міркую, який він у ліжку. Дивлюся на губи, на руки, роблю простий вираз обличчя і думаю, як би мені було з ним у ліжку.

Навіть Туанетта, яка скаче з ліжка в ліжку. Раніше я думала, що це брудно. Але любов — гарна, будь-яка любов. Навіть просто секс. Негарне, потворне — лиш оця скрижаніла, нежива відсутність жодної любові між мною і Калібаном.

Сьогодні вранці я уявляла, що втекла і Калібана судять. Я даю свідчення на його користь. Кажу, що він у трагічній ситуації, потребує співчуття і психіатричної допомоги. Пробачаю.

Це не якась особлива шляхетність. Я так його зневажаю, що не можу ненавидіти.

А чудно. Мабуть, я б і давала свідчення на його користь. Розумію, що ми не зможемо більше зустрітись.

Я ніколи не змогла б вилікувати його. Бо його хвороба — це я.

3 грудня

От піду і почну роман із Дж. П.

Вийду за нього, якщо він захоче.

Я хочу цієї авантюри, цього ризику — вийти за нього заміж.

Я до смерті втомилася бути молодою. Недосвідченою.

Людиною, яка добре знає теорію, але як слід ще не жила.

Хочу від нього дітей.

Моє тіло вже не важливе. Якщо він хоче, хай бере його.

Я могла б навіть стати Туанеттою. Колекціонувати чоловіків.

Почуваючись розумнішою (на власну думку) за більшість чоловіків і розумнішою за всіх знайомих дівчат, я завжди вважала, що знаю більше, відчуваю більше, розумію більше.

Але моїх знань не досить навіть для того, щоб правильно поводитися з Калібаном.

Усякі дрібнички, які залишилися від часів «Ледімонту». Від тих часів, коли я була мила дочка науковця з середнього класу. Вони минули. Коли я ходила до «Ледімонту», то гадала, що гарно можу маніпулювати олівцем. А потім поїхала до Лондона і почала розуміти, що ні. Мене оточували люди, такі самі вправні, як я. І більше. Я ще не почала розуміти, як поводитися з життям — своїм і будь-чийм іншим.

Це мені потрібна опіка.

Це як той день, коли усвідомлюєш: ляльки — це всього лише ляльки. Я беру в руки своє старе «я» і розумію, що воно дурне. Просто іграшка, з якою занадто часто гралися. Це «я» трохи сумне, як давня плетена лялечка-негренья на дні шухляди.

Наївна, затягана, горда й дурненька.

Дж. П.

Мені буде боляче, я почуватимуся втраченою і побитою. Але це буде немов буря світла після чорної діри.

Просто так воно є. Він носить у собі таємницю життя. Щось таке, як пружину. Не аморальне.

Ніби я бачила його раніше тільки в сутінках, а тепер сходить сонце. Він той самий, а все решта змінилося.

Сьогодні дивилася в люстро і бачила це у власних очах. Вони водночас і значно старші, і молодші. Словами це звучить як неможливе. Але так воно є. Я і старша, і молодша. Старша, бо навчилася життя, а молодша — бо багато що

в мені складалося з тих старших людей, які мене вчили. Усе багно зашкарубих уявлень на мені, як на черевіку.

Тепер я — новий черевик.

Жіноча сила! Я ніколи ще не відчувала настільки вповні цю таємничу силу. Чоловіки порівняно з тим — жарт та й годі.

Ми настільки слабкі фізично, не можемо дати собі раду з речами. Навіть сьогодні. Але ми сильніші за них. Ми можемо пережити їхню жорстокість. А вони нашу — ні.

Я думаю, що віддамся Дж. П. І належатиму йому. І хоч що він зробить, я все одно матиму в собі жінку, якої він ніколи не зачепить.

Це все якісь дикі розмови. Але я почуваю в собі багато поривань водночас. Нову незалежність.

Я не думаю про нині. Про сьогодні. Я знаю, що втечу. Відчуваю. Не могу пояснити. Калібан мене ніколи не переможе.

Думаю про майбутні картини.

Минулої ночі я про одну думала, вона була якогось такого масляного жовтого відтінку (кольору фермерського масла) — поле, що підіймається до ясного білого неба, і встає сонце. Дивного рожевого, трояндового кольору, точно могу сказати, повне тиші, спокою: початок усього, пісня жайворона ще без жайворона.

Два дивні суперечливі сні.

Перший — дуже простий. Ходжу полями, не знаю з ким, просто з тим, хто дуже мені подобається, чоловіком. Може, Дж. П. Сонце світить на молодий колос. Але раптом ми бачимо, що ластівки низько летять над полем. Бачу, як їхні спинки зблискують, мов синій шовк. Вони дуже низько, щебечуть навколо нас, усі летять в одному напрямку, низько й щасливо. І я почувалася сповненою щастя. Я сказала: «Як незвичайно, поглянь на ластівок!» Було дуже просто: несподівані

ластівки, сонце і зелені колоски. Щастя переповнювало мене. *Найчистіше*, весняне. І я прокинулася.

Потім був ще один сон. Я коло вікна на другому поверсі великої будівлі («Ледімонт?»), а внизу чорний кінь. Він був сердитий, але я почувалася безпечно, бо він був унизу і на дворі. Аж раптом він розвернувся, галопом кинувся до будинку і, на мій жах, зробив гігантський стрибок на мене, вишкіривши зуби. Ускочив у вікно, розбивши його. Навіть тоді я подумала, що він убився і я в безпеці. Але він незграбно підвівся й затупотів маленькою кімнаткою, і я раптово зрозуміла, що він зараз кине́ться на мене. Тікати не було куди. Я знову прокинулася і ввімкнула світло.

То було насильство. Усе, чого я боюся, що ненавиджу.

4 грудня

Коли вийду звідси, не вестиму щоденника. Це нездорове заняття. Тут воно мені допомагає зберігати притомність, допомагає, коли нема з ким поговорити. Але це порожня справа. Записуєш те, що хочеш почути.

Дивна річ. Коли малюєш автопортрет, такого немає. Немає спокуси схитрувати.

Це все хворобливе, нездорове — весь час думати про себе. Патологія.

Неймовірно хочеться малювати, і малювати щось *інакше*. Поля, південні будиночки, пейзажі, щось велике й відкрите, велике й відкрите світло.

Оцим я сьогодні й займалася. Згадувала іспанське світло. Вохра на стінах, яка вигоряє до білого на сонці. Дворики Кордови. Намагаюся не так відтворити місце, як його світло.

Fiat lux.

Стала слухати й переслуховувати записи сучасних джазових квартетів. У цій музиці немає ночі, немає задимлених проваль. Вибухи та іскорки світла, зірок, іноді гарячий полудень, гігантське світло всюди, наче небом пливають величезні діамантові люстри.

5 грудня

Дж. П.

«Викрадення інтелекту. Грошовитими масами, “новими людьми”».

Так він каже. Ці слова шокують, але не забуваються. Прилипають. Міцно, надовго.

Увесь день малювала небесні пейзажі. Унизу, в дюймі від краю, проводжу лінію — це земля. А тоді думаю лише про небо. Червнєве небо, груднєве, серпнєве, небо під час весняного дощу, грози, на світанку, у сутінки. Намалювала десятки небес. Лише небо і все. Тільки проста лінія і небо вгорі.

Дивна думка: я б не хотіла, щоб цього не сталося. Бо якщо втечу, то буду зовсім інакшою людиною і, мабуть, кращою. Але якщо не втечу, якщо станеться щось жахливе, то я все одно розумітиму, що людина, якою я була і могла б залишитися без цього, — це не та людина, якою хотіла бути я.

Це як випалювання кераміки. Є ризик, що трісне чи втрапить форму.

Калібан дуже тихий. Своєрідне перемир'я.

Попрошу його зводити мене нагору. Хочу подивитися, чи він справді щось робить.

Сьогодні я попросила зв'язати мене, заткнути рот і дати посидіти на нижніх сходах підвалу при відчинених дверях. Урешті він погодився. Тож я могла дивитися вгору і бачити

небо. Біде сіре небо. У ньому літали птахи, мабуть, голуби. Я чула звуки знадвору. Оце перше нормальне денне світло, яке я бачила цими місяцями. Живе. Я розплакалася.

6 грудня

Ходила нагору купатися, ми дивилися на кімнату, де я житиму. Дещо він зробив. Він збирається подивитися старовинне віндзорське крісло. Я йому намалювала.

Від цього мені стало радісно.

Не знаходжу собі місця. Не могу писати тут. Почуваюся вже наполовину на свободі.

Оцей маленький фрагмент діалогу схиляє мене до думки, що він нормальніший, ніж здається.

М. (*Ми стоїмо в кімнаті.*) А чому ти не дозволиш мені просто прийти сюди нагору жити, як твоя гостя? А якщо я дам слово честі?

К. Якби сюди прийшло п'ятдесят поважних людей, справжніх, чесних, і поклялися, що ти не втечеш, я б їм не повірив. Я всьому світу не повірив би.

М. Але ж не можна все життя нікому не довіряти.

К. Я знаю, що таке бути самотнім.

М. А яка ж я була, на твою думку, оці два місяці?

К. Певно, що багато хто думав про тебе. Скучав. А для всіх, кому я був більш-менш небайдужий, усе одно, живий я чи помер.

М. А твоя тітка?

К. Так.

(Пауза.)

К. (*Раптом вихопився.*) Ти не знаєш, що ти таке. Ти – все. Без тебе я нічого не маю.

(*І знову довга пауза.*)

7 грудня

Він купив те крісло. Приніс донизу. Гарне. Тут, унизу, я його не триматиму. Нічого з цього підземелля я нагору не візьму. Хай буде повна зміна.

Завтра назовсім перебираюся нагору. Я його вчора ввечері перепитала. Погодився. Весь тиждень я не буду чекати.

Він з'їздив до Льюїса і докупив ще речей до кімнати. У нас буде святкова вечеря.

Останні два дні він значно добріший.

Не буду втрачати голову і тікати зразу, при першій можливості. Знаю, він стежитиме. Не уявляю, що він робитиме. Вікна заб'є дошками, замикатиме двері. Але можна буде бачити сонце. Рано чи пізно буде змога (якщо він зі своєї волі мене не випустить) спробувати щастя.

Але розумію, що шанс буде лише один. Якщо він спіймає мене при спробі втекти, то посадить знову сюди.

Тож можливість повинна бути справді гарна. Надійна.

Кажу собі готуватися до найгіршого.

Але щось у ньому викликає в мене відчуття, що цього разу він зробить те, що пообіцяв.

Заразилася від нього застудою. Та й нехай.

О Боже мій, Боже, я ж могла себе вбити.

Він уб'є мене відчаєм.

Я досі тут. А він і не збирався.

Хоче фотографувати. Це його секрет. Хоче, щоб я роздяглась і... о Боже, я досі, виявляється, не знала, що значить відчувати огиду.

Він казав мені таке, що й не повторю. Я йому і вулична жінка, і сама напросилася на його пропозицію.

Я озвіріла. Кинула в нього чорнильницю.

Він сказав, що коли я цього не зроблю, то він перестане водити мене до ванни і випускати до підвалу. Я буду тут весь час.

Між нами ненависть. Вона з шипінням полізла нагору.

У мене ця його гидка застуда. Не можу дати лад думкам.

Я не могла накласти на себе руки, занадто була на нього люта.

Він завжди знущався з мене. Від самого початку. Ця історія з собакою. Він використовує моє серце. А тоді розвертається і топчеться по ньому.

Він ненавидить мене, хоче полити брудом, зламати, знищити. Хоче, щоб я так зненавиділа себе, що сама себе знищила.

Остання підлість. Вечеряти не приніс. Я ще й, на додачу до всього іншого, маю голодувати. Може, він хоче заморити мене голодом. З нього станеться.

Я вже оговталася. Він не переможе мене. Я не здамся. Він мене не зламає.

У мене температура, мені погано.

Усе проти мене, але я не здамся.

Лежу в ліжку, поряд зі мною картина Дж. П. Тримаю в руці рамку. Наче розп'яття.

Я виживу. Я втечу. Я не здамся.

Не здамся.

Ненавиджу Бога. Ненавиджу того, хто зробив цей світ, того, хто зробив людей, уможливив таких людей, як Калібан, і такі ситуації.

Коли є на світі Бог, то він — величезний огидний павук у піймці.

Він не може бути добрим.

Цей біль, це жахливе осягнення, яке зараз у мені. Це не було потрібно. Це все — суцільний біль, і він нічого не дає. Нічого не породжує.

Усе марно. Усе втрачено.

Що старшим стає світ, то очевидніше це. Бомба, тортури в Алжирі, конголезькі діти, які помирають від голоду. Світ стає більшим і чорнішим.

Страждання більшає і більшає. Більше і більше, і все марно.

Немовби лампочки перегоріли. Я тут – у чорній правді.

Бог – безсилий. Він не може любити нас. Він нас ненавидить, бо не може любити.

Уся ця підлість, цей егоїзм, ця брехня.

Люди цього не визнають, вони надто зайняті тим, що шукають навпомацки перегорілі лампочки. Вони не бачать темряви і павучої морди за величезним павутинням світу. Але вона там є, якщо пошкребти поверхню радості і добра.

Чорне, чорне, чорне.

Я не лише ніколи не відчувала такого, я навіть не знала, що це можливе. Більше, ніж ненависть, ніж відчай. Ненавидіти можна те, що можна помацати, я навіть не відчуваю того, що більшість людей вважає відчаєм. Це вже за його межами. Наче я більше не можу відчувати. Я бачу, але не відчуваю.

О Боже, коли на світі є Бог.

Я ненавиджу, я вже за межами ненависті.

Він щойно спустився. Я дрімала поверх постелі. Лихоманка.

Мені так душно. Напевне, це грип.

Мені було так гидко, що я нічого не сказала. У мене не було сил висловити мою ненависть.

Ліжко сире. Мені болить у грудях.

Я нічого йому не сказала. Це вже не описати словами. Коли б я була Гойєю, то змогла б намалювати ту абсолютну ненависть, яку відчуваю до нього.

Мені дуже страшно. Не знаю, що буде, якщо я серйозно хвора. Не розумію, звідки цей біль у грудях. Наче в мене був бронхіт кілька днів.

Але він муситиме викликати лікаря. Він міг би мене вбити, але не може просто лишити померати.

О Боже, це кошмар.

(Вечір.) Він приніс термометр. В обід було 38, тепер уже 39.
Мені *страшно*.

Весь день лежала в ліжку.

Він — не людина.

О Боже, я самотня, я настільки абсолютно самотня.

Не можу писати.

(Ранок.) Дуже погана бронхіальна застуда. Мене трусить. Навіть не спала як слід. Снилися жахи. Химерні, дуже реалістичні сни. В одному був Дж. П. Я плакала. Мені було дуже страшно.

Не можу їсти. Коли дихаю, в одній легені болить, і я дедалі більше думаю про пневмонію. Але ж цього не може бути.

Я не помру. Не помру. Тільки не заради Калібана.

Сон. Надзвичайний.

Гуляю в парку Еш-Г'роув у Л. Дивлюся вгору, над деревами. Бачу в синьому небі літак. Я знаю, що він розіб'ється. Потім бачу місце аварії. Мені страшно йти далі. До мене підходить дівчина — Мінні? Не бачу. Вона в особливій грецькій одежі, задрапірована. Біла. Сонце крізь непорушні дерева. Здається, знає мене, але я її не знаю (не Мінні). Не наближається. Хочу підійти до неї. Ближче. Прокидаюся.

Якщо я помру, ніхто й не дізнається.

Від цієї думки мене трусить. Не можу писати.

(Ніч.) Нема милосердя. Немає Бога.

Я кричала на нього, і він озвірів. У мене не було сил його зупинити. Зв'язав мене, заткнув рота і зробив свої жахливі фотографії.

Мені байдужий біль. Приниження.

Я зробила, що він хотів. Щоб це скінчилося.

Мені вже абсолютно байдуже до себе.

Але, Господи, яке це страхіття.

Я плачу, плачу, не можу писати.

Я не здамся.

Не здамся.

Не можу спати. Божеволюю. Боюся вимикати світло. Дикі сновиддя. Мені здається, тут люди. Т. Мінні.

Це справді запалення легенів.

Він повинен викликати лікаря.

Це вбивство.

Не можу це записати. Слова не мають сенсу.

(Він прийшов.) Нічого не хоче слухати. Я благала його. Я казала, що це вбивство. Немає сил. Температура 40. Мене знудило.

Про минулу ніч нічого, ні про нього, ні про мене.

Чи це сталося? Лихоманить. Марю.

Коли б я тільки знала, що я зробила.

Безглуздо безглуздо.

Я не помру не помру.

Любий любий Дж. П... це

Боже мій Боже не дай мені померти.

Боже не дай мені померти.

Не дай мені померти.

З

Хочу сказати, що все це сталося несподівано.

Почалося погане, тому що коли я спустився о пів на восьму, то побачив, що вона лежить біля ширми, вона зачепила її, коли падала, я присів біля неї, і руки в неї були крижані, але вона дихала, було якесь хрипке зітхання, дуже швидке, і я підняв її, підвів до ліжка, вона, напевне, знепритомніла вночі, коли заходила за ширму. Вона вся була холодна, почала страшно тремтіти, а потім марити, вона все повторювала: «Виклич лікаря, виклич лікаря, будь ласка, виклич лікаря» (іноді це був конкретний лікар — якийсь Дж. П., і вона повторювала ці ініціали раз у раз, як вірш), то не був її звичайний голос, а щось таке, як то кажуть, наспівне, здається, вона не могла сфокусуватися на мені. Якийсь час вона мовчала, а потім заспівала «Янкі дудл», тільки слова звучали нерозбірливо, як у п'яної, і посередині вона зупинилася. Двічі вона гукала: «Мінні, Мінні!», немовби думала, що та в сусідній кімнаті (це її сестра), а тоді почала бурмотіти багато імен і слів, якихось фраз, усе впереміш. Потім вона хотіла встати, і я мусив її стримати. Вона справді боролася. Я все говорив

із нею, і вона на хвилину зупинялась, але, щойно я відходив подивитися на чайник тощо, як вона знову починала. Ну, я посадив її, підтримав, щоб вона могла пити чай, але вона від цього кашляла, відверталася, не хотіла. Забув сказати, що в одному кутку рота в неї вилізли гидкі жовті прищі. І вона вже не пахла так свіжо й чисто, як раніше.

Урешті я дав їй подвійну дозу таблеток, на упаковці було написано не перевищувати рекомендованої дози, але я колись чув, що треба насправді пити вдвічі більше, бо вони боялися зробити ліки занадто сильними з законодавчих причин.

Я спускався того ранку, здається, чотири чи п'ять разів, так я хвилювався. Вона не спала, але казала, що нічого не хоче, розуміла, що до чого, але щоразу хитала головою. В обід вона випила трохи чаю, а тоді заснула, а я сів у зовнішньому підвалі. Ну от, наступного разу, коли я близько п'ятої ввімкнув у неї світло, вона не спала. Вигляд у неї був слабкий, вона була дуже червона, але, здається, розуміла, де вона і хто я, її очі стежили за мною цілком нормально, і я подумав, що найгірше вже позаду, ота, як то кажуть, криза.

Вона випила ще трохи чаю, а потім просила мене допомогти їй зайти за ширму, ходити вона могла десь тільки так, тож я лишив її там на кілька хвилин, потім повернувся і провів її назад. Якийсь час вона лежала в ліжку з розплющеними очима, дивлячись у стелю, їй, як завжди, було важко перевести подих, а я зібрався назад, але вона мене зупинила.

Вона почала говорити тихим хрипким голосом, хоча й цілком свідомо:

— У мене запалення легенів. Ти маєш викликати лікаря.

Я відповів:

— Найгірше вже минуло, ти зараз значно краще виглядаєш.

— Мені потрібен пеніцилін чи щось таке, — і вона закашлялася, не могла дихати і, звичайно, страшенно пітніла.

Потім вона хотіла знати, що відбувалося вночі і вранці, і я їй розповів.

— Жахливі марення, — мовила вона.

Ну от, я сказав, що просидів із нею всю ніч, що вона виглядає краще, а вона спитала, чи я цього певен, і я підтвердив, що певен. Я дуже хотів, щоб їй тоді стало краще, то, мабуть, я таке й бачив.

Я пообіцяв, що коли їй на завтра не покращає, то я перенесу її нагору і викличу лікаря. І тут вона захотіла нагору одразу, хотіла навіть знати, котра година, і коли я їй сказав, не подумавши, вона стала запевняти, що вже ніч і ніхто нічого не побачить. А я відповів, що не провітрив жодної кімнати і ліжка теж непровітрені.

Тоді вона змінилася на обличчі.

— Мені так страшно. Я помру, — говорила вона нешвидко, зупинялася. — Я намагалася допомогти тобі. Ти повинен спробувати допомогти мені зараз.

Я сказав, що, звичайно, так, знову вмив їй обличчя, і вона, здається, почала непритомніти, мені того й хотілось, але вона знову заговорила.

Вона голосно вигукнула:

— Тато? Це ти, тату?

— Спи, — сказав я. — Завтра одужаєш.

Вона знову розплакалася. Це був не звичайний плач, вона просто лежала, навколо очей у неї були сльози, вона немовби не помічала, що плаче. Тоді вона раптом спитала:

— Що ти зробиш, якщо я помру?

Я заспокоїв:

— Ти не помреш, не кажи дурниць.

— Ти кому-небудь розкажеш?

— Я про це не говоритиму.

— Я не хочу помирати, — сказала вона. А потім знову: — Я не хочу помирати, — і втретє те саме. І щоразу я їй: «Не говори про це», — але вона, здається, не чула.

— Ти поїдеш кудись, якщо я помру?

— Ти збожеволіла.

— Що ти зробиш зі своїми грошима?

— Будь ласка, поговорімо про щось інше.

Але вона не припиняла, помовчала і продовжила. Говорила вона нормально, але були такі собі дивні паузи, а потім вона раптово знову щось казала.

Я відповів:

— Не знаю, ще не думав про це, — я просто потурав її примсі.

— Віддай їх дітям.

— Яким дітям?

— Ми збирали для них гроші в минулому семестрі, вони голодують, — вона трохи помовчала. — Ми всі такі свині, ми заслуговуємо на смерть, — тож, гадаю, вони притримали ті гроші, які мали їм передати.

Ну а тоді вона задрімала, проспала приблизно десять хвилин. Я не рухався з місця, думав, що вона міцно спить, але раптом вона промовила: «Передаси?» — наче ми й не переривали розмову. А потім: «Ти тут?» — і навіть спробувала сісти й подивитися на мене. Звичайно, я її заспокоїв і поклав назад, але вона й далі продовжувала про ті кошти, які вони збирали.

Я покинув спроби донести до неї, що це дурниці — те, що вона зібралася помирати і що, мовляв, так, але ти не помреш і так далі.

– Ти обіцяєш?

– Так.

Тоді вона сказала: «Обіцянки-цяцянки». Потім знову: «Вони голодують, землю їдять». Вона це повторила два чи три рази, а я намагався її заспокоїти, гладив її, але це, здається, тільки засмучувало її.

Останні її слова були:

– Я тобі пробачаю.

Звичайно, вона марила, але я знову вибачився перед нею.

Вам могло б здатися, що відтоді все змінилося. Я забув про все, що вона мені зробила, і мені стало її шкода, я справді пожалкував, що зробив з нею оте кілька днів тому, але ж я не знав, що вона справді хвора. Що вже там, назад не відмотаєш: зроблено – то й зроблено.

Але ж справді дивно, як, щойно я відчув, що вона мені вже всерйоз докучила, до мене повернулися всі мої давні почуття. Я далі думав про все добре, як ми колись гарно ладнали, про все, що вона для мене означала тоді, вдома – і ні про що більше. Усе, що сталося після того, як вона роздяглась і я припинив її поважати, здалося якимось нереальним, немовби ми обоє тоді втратили глузд. Я хочу сказати, що її хвороба і те, що я про неї дбав, здавалося значно реальнішим, ніж оте.

Як і минулої ночі, я залишився в зовнішньому підвалі. Вона лежала тихо півгодини чи близько того, потім почала говорити сама з собою, а я спитав: «У тебе все гаразд?», і вона замовкла, а потім через якийсь час знову заговорила чи, радше, почала бурмотіти, а потім дуже голосно вигукнула моє ім'я, сказала, що не може дихати, а потім відкашляла масу слизу. Він був дивного темно-бурого кольору, мені це дуже не сподобалося, але я подумав, що такий колір, мабуть,

від таблеток. Потім вона, напевне, подрімала з півгодини, але раптом почала кричати, що в неї щось не вдається, і, коли я прибіг, вона вже наполовину вивалилася з ліжка. Не знаю, що вона хотіла зробити, але вона мене наче не впізнавала і пручалася, як звір, незважаючи на свою слабкість. Я мусив по-справжньому з нею боротися, поки вклав у ліжку.

Потім вона жахливо спітніла, піжама промокла наскрізь, і, коли я намагався її роздягти, щоб перевдягти в сухе, вона почала битися, качатися по ліжку, як божевільна, і ще гірше пітніти. Гіршої ночі в моєму житті не було, це був такий жах, що я навіть не опишу. Спати вона не могла. Я надавав їй скільки міг снодійного, але воно наче не допомогло, вона трохи дрімала, а тоді знову починала і лізла з ліжка (один раз я до неї не встиг добігти, і вона впала на підлогу). Іноді вона марила, кликала якогось Дж. П. і розмовляла — мабуть, зі своїми знайомими. Мене це ще не дуже турбувало, поки вона лежала спокійно. Я виміряв їй температуру — у неї було понад 40, і я розумів, що вона хвора, справді хвора.

Ну десь о п'ятій наступного ранку я піднявся подихати повітрям, там, нагорі, був наче зовсім інший світ, і я вже наважився перенести її нагору і покликати лікаря, зволікати вже було не можна. Я постояв там хвилин із десять біля відчинених дверей і тут почув, що вона знову мене кличе, вона знову відкашляла червоно-бурий слиз, а потім її знудило, то я мусив витягти її з ліжка і перестелити постіль, поки вона, вся брудна, напівлежала в кріслі. Найгірше було те, як вона дихала, так швидко, заглинаючись, наче задихана.

Того ранку (вона, здається, поводитися тихіше) вона могла сприйняти мої слова, то я сказав їй, що йду по лікаря, і вона кивнула, я вирішив, що вона зрозуміла, хоча й промовчала. Та ніч, здається, геть вимотала її, і вона просто лежала.

Розумію, що я міг поїхати до села і зателефонувати лікареві, але зі зрозумілих причин я ніколи там ніяких справ не робив, адже сільські чутки — це відома річ.

У кожному разі, я стільки не спав, що не пам'ятаю вже, що й робив половину часу. Я був сам-один, як завжди. Не мав до кого звернутися.

Ну от, я поїхав до Льюїса і (це було щойно після дев'ятої) до першої ж відчиненої аптеки і спитав, де найближчий лікар, і дівчина подивилася у свій список і сказала. Лікар приймав у будинку на вулиці, де я ніколи не був. На дверях я побачив оголошення, що прийом починається о 8:30, і я мав здогадатися, що там, як завжди, буде повно людей, але одразу зайшов і підійшов до кабінету лікаря. Мабуть, я виглядав у приймальні як дурень, на мене всі дивились, усі місця були зайняті, а якийсь молодий чоловік стояв. Ну і, здавалося, всі дивилися тільки на мене, мені несила було піти просто до кабінету, то я став коло стінки. Якби ж то я міг піти в кабінет одразу, то я б так і зробив, і все було б добре, але бути в одній кімнаті з усіма тими людьми... Я давно не був в одному приміщенні з іншими людьми, дуже давно, тільки в крамницях і біля них, відчуття було дивне, як я оце й кажу, особливо одна стара все дивилася на мене, напевне, я чимось був не такий, як усі. Я взяв зі столу журнал, але, звичайно, не читав.

Ну от і я почав думати, що буде далі, що за день чи два все буде гаразд, лікар і М, мабуть, розмовлятимуть, а потім... я знаю, що він скаже, він скаже, що вона має лягти в лікарню, що я не можу як слід її доглядати. А тоді я подумав, що, може, найму їй якусь доглядачку, але та довго буде докопуватися, що сталося, — тітка Енні завжди каже, що отакі доглядачки — то найгірші нишпорки, вона не терпить таких, і я теж не можу. І тут вийшов лікар викликати наступного, він був високий

і вусатий, і покликав: «Наступний!» — таким голосом, ніби всі ці хворі йому до смерті надокучили. Я маю на увазі, що він був справді роздратований, не думаю, що це все моя уява, я бачив, як одна жінка, коли він прийшов, зробила невдоволену гримасу до сусідки.

Він вийшов знову, і я побачив, що він — типовий офіцер, такий нікому не співчуває, просто наказує, і коли ти не його класу, то всіх таких він вважає за ніщо.

На довершення всього того та стара знову на мене витріщилась, і мене просто в жар кинуло; я не спав цілу ніч і був, напевне, геть вимотаний. У кожному разі, я не витримав. Тож я розвернувся, вийшов і сів у фургон.

Річ у тому, що я бачив усіх тих людей. Завдяки їм я побачив, що не хочу жити ні з ким у світі, окрім Міранди. Від цього мені всі оті були огидні.

Тоді я пішов до аптеки і попросив чого-небудь проти дуже важкого грипу. Раніше я в цій аптеці не був, на щастя, там більше нікого не було, тож моя легенда спрацювала. Я пояснив, що в мене є *дуже особливий* друг (він не вірить лікарям), і у нього жакхливий грип, може, й запалення легенів, і треба йому непомітно дати якісь ліки. Ну дівчина й дала мені щось таке, що я брав раніше, а я наполягав, що тут треба щось таке, як пеніцилін, а вона відповіла, що продає його лише за рецептом. На жаль, тієї миті прийшов начальник, вона підійшла до нього, а той сказав, що я повинен звернутися до лікаря і все йому пояснити. Я пообіцяв, що заплачу скільки завгодно, але він похитав головою і відмовив, мовляв це протизаконно. Тоді він став питати, де той друг мешкає, і я пішов, доки він не почав далі допитуватись. Я сходив ще у дві аптеки, взяв щось таке, що мені змогли продати, якісь інші ліки.

Тоді я поїхав назад. Ледве вів машину, такий був утомлений.

Звичайно, я одразу спустився до неї, і вона лежала там і важко дихала. Щойно вона мене побачила, як почала говорити, спитала, чи бачив я Луїзу (ніколи про неї не чув), – на щастя, вона не дочекалася відповіді, а повела мову про якогось сучасного художника, а тоді сказала, що хоче пити. Це не була притомна мова, здавалося, вона весь час перескакує з одного на інше. Ну от, я дав їй попити, вона трохи полежала і раптом наполовину стала нормальною (з розумової точки зору), бо сказала: «А коли прийде тато, ти був у нього?»

Я збрехав, то, як то кажуть, була брехня во спасіння, що він скоро прийде. Вона попросила вмити її, а потім сказала, що він має побачити оте, що вона відкашляла. Я кажу: «Вона сказала», але насправді вона говорила пошепки.

Вона прошепотіла:

– Коли б я могла заснути!

– То все лихоманка, – заспокоїв її я, і вона кивнула, вона якийсь час цілком розуміла, що я їй кажу, але ніхто б у це не повірив. Я знову вирішив поїхати до Льюїса по лікаря. Я зводив її за ширму, вона була така ослаблена, то я розумів, що вона не втече, і вирішив піти нагору, подрімати години зо дві, а потім занести її нагору, поїхати до Льюїса і привезти іншого лікаря.

Не знаю, як це сталося. Я завжди встаю за будильником; мабуть, я дістав до нього вві сні й вимкнув, не пам'ятаю взагалі, щоб прокидався. У кожному разі, я встав не о пів на першу, а о четвертій. Звичайно, я побіг униз подивитися, що там. Вона стягла із себе весь одяг вище пояса, але, на щастя, було достатньо тепло. Не знаю, чи це мало якесь значення, у неї була жажлива лихоманка, і вона мене не впізнала, і, коли я поніс її нагору, вона намагалася кричати й боротися, але в неї не було на це сил. Кашель припинив її крики і змусив

зрозуміти, де вона і що робиться. Мені непросто було занести її нагору, але я зміг покласти її в ліжку у вільній кімнаті (я її перед тим прогрів), і там вона, здається, почувалася щасливішою. Вона мовчала, але від прохолодного повітря знову відкашляла, і обличчя в неї зробилося дивного синюватого кольору. Я сказав, що лікар уже їде, і вона, здається, зрозуміла.

Я трохи посидів із нею, подивився, чи все в неї буде гаразд, я боявся, що їй стане сили підійти до вікна і привернути увагу яких-небудь перехожих. Я розумів, що насправді вона не зможе, але, здається, шукав причин не їхати. Кілька разів я підходив до відчинених дверей, вона лежала там у темряві, я чув її дихання, інколи вона щось бурмотіла, один раз мене покликала, і я підійшов і постояв біля неї, але вона тільки повторювала: «Лікар, де лікар?..», а я відказував: «Він їде, не хвилюйся», — і витер їй обличчя, вона без упину пітіла. Не знаю, чого я тоді не поїхав, але я не міг, не міг залишити її, не знаючи, що з нею, не міг прийняти саму думку, що не зможу її бачити, коли захочу. Неначе я заново в неї закохався. А інша річ — усі ці дні я гадав, що вона через певний час одужає, я їй буду потрібен, усе буде добре, коли вона перейде через кризу.

Я чомусь думав і про те, що допоможе й нова кімната. Що вона щось змінить.

Це нагадувало те, як я вивозив Мейбл у візку надвір. Я завжди знаходив десятки причин відкласти цю справу. Тітка Енні завжди казала: «Радій, що ногами ворушиш і можеш її катати» (вони знали, що я не любив, коли люди бачили, як я штовхаю її візок). Але це моя натура, я такий вдався. Нічого не можу вдіяти.

Час минав, настала вже, мабуть, північ, а то й пізніше, і я пішов подивитися, як вона, чи випила чай, і вона на мої

слова нічого не відповідала, дихала ще частіше, ніж раніше, вона так страшно задихалася, немовби ловила повітря і не могла спіймати. Я потрусив її за плече, та вона наче спала, але з широко розплющеними очима, обличчя було дуже бліде, і вона дивилася кудись у стелю. Ну я справді злякався, подумав, побуду з нею із півгодини, а тоді поїду. Я сів біля неї, мені було видно, що їй стало гірше, так вона пітніла і таке жахливе в неї було обличчя. Ще вона цими днями почала чіплятися в простирадла і тягти їх. Губи і рот їй обкидало прищами з усіх боків.

Ну от, нарешті замкнувши про всяк випадок двері, я знову вирушив до Льюїса, пам'ятаю, що приїхав туди щойно після пів на другу, все, звичайно, було зачинене, і я пішов просто туди, де жив той лікар, і зупинився, трохи не доїжджаючи його будинку. Я просто сидів там у темряві і готувався подзвонити в дзвінок, усе розповісти і таке інше, тоді хтось постукав у вікно. То був поліцейський.

Це була дуже неприємна несподіванка. Я опустил скло.

— Просто цікавлюся, що ви тут робите, — сказав він у вікно.

— Тільки не кажіть, що тут заборонено паркуватися.

— Залежно від того, в якій справі, — озвався він. Поліцейський подивився мої права, із дуже цілеспрямованим виглядом записав мій номер. Він був уже старий; певне, що він був нікуди не годящий, а то не ходив би в констеблях до такого віку.

— Ну, — запитав він, — ви тут мешкаєте?

— Ні, — відповів я.

— Я знаю. Того я вас і питаю, що ви тут робите.

— Я нічого не зробив. Подивіться в кузов, — запропонував я, і він так і зробив, дурень старий. У кожному разі, я тим часом подумав, що сказати. Пояснив, що мені не спалося, то

я тут катався, заблукав і зупинився подивитися на карту. Він мені не повірив, але цього не показав і порадив їхати додому.

Ну то в результаті я й поїхав, не зміг через нього підійти до дверей лікаря, цей старий одразу відчув, буцімто щось нечисто. То я подумав, що з'їжджу додому і подивлюся, як там вона, і якщо їй гірше, то повезу її до лікарні, назву вигадане ім'я, а тоді поїду геть, і мені доведеться втекти за кордон чи що — далі, ніж відвезти її до лікарні, я нічого собі не уявляв.

Ну а вона знову була на підлозі, намагалася вилізти з ліжка, чи то в туалет, чи втекти. У кожному разі, я поклав її в ліжку, а вона була як наполовину в комі, щось бурмотіла нерозбірливе, так що ні я, ні вона не розуміли.

Я просидів біля неї майже всю ніч, якусь частину того часу проспав. Двічі вона знову намагалася встати, нічого не виходило, сил у неї було, як у мухи. Я повторив їй усе те саме, що лікар буде, і вона, здається, заспокоїлася. Якоїсь миті вона запитала, який зараз день, і я збрехав, що понеділок (а була середа), і вона, здається, ще більше заспокоїлася. Вона просто повторила: «понеділок...», але було видно, що для неї це нічого не означало. Таке враження, що в неї і з мозком було не гаразд.

Я знав, що вона тоді помирала, знав це всю ніч і нікому не міг сказати.

Я просто сидів там, слухав оте дихання і бурмотіння (здається, вона взагалі нормально не спала) і думав, що ж воно виходить. Думав про моє гниле життя, про її життя і про все інше.

Кожен може уявити, як мені було. Я був справді, серйозно у відчаї, хоча й сам зараз це кажу. Я нічого не міг зробити, я так хотів, щоб вона жила, і не міг ризикнути звернутися по допомогу, я був геть розбитий, це кожен би зрозумів. Усі ці дні я розумів, що ніколи не полюблю іншу так само сильно. Назавжди — тільки Міранда. Тоді я це бачив.

З іншого боку, тільки вона знала, що я її кохаю. Вона знала, що в мене справді на душі. Так ніхто інший би не зрозумів.

Ну і зійшло сонце, настав останній день. Дивно, він був гарний, не думаю, що хоч одна хмара була на небі весь цей день, такий холодний зимовий день, коли безвітряно і небо дуже синє. Неначе його спеціально таким задумали, щоб вона відійшла так мирно. Останнє слово вона сказала приблизно о десятій (мені так здається): «сонце» (воно світило у вікно), спробувала сісти, але не змогла.

Більше вона жодного зрозумілого слова не сказала, вона протрималася ранок і день і відійшла разом із сонцем. Її дихання стало ледь помітним, і (просто щоб було зрозуміло, як це) здалося, ніби вона нарешті заснула. Не можу точно сказати, коли вона померла, я знаю точно, що вона ще дихала приблизно о пів на четверту, коли я пішов вниз трохи прибрати пил тощо, розвіятися, а коли повернувся близько четвертої, її вже не стало.

Вона лежала, поклавши голову набік, і це виглядало жалю, рот її був відкритий, очі закотилися, наче вона намагалася востаннє подивитись у вікно. Я помацав: вона була холодна, хоча тіло ще не повністю охолело. Я побіг по дзеркало. Я знав, що є спосіб потримати його біля рота, але воно не затуманилося. Вона була мертва.

Ну то я закрив її рот і опустив повіки. Тоді я не знав, що робити, пішов і заварив собі чаю.

Коли стемніло, я взяв мертво тіло й поніс його в підвал. Я чув, що покійників миють, але мені це не подобалося, якось це було недобре, то я поклав її в ліжко, розчесав їй волосся і відрізав пасмо. Спробував зробити їй усмішку на обличчі, але не зміг. У кожному разі, вигляд у неї був дуже мирний. Тоді я став навколішки і прочитав молитву — я знав тільки

«Отче наш», то прочитав її і сказав: «Упокой, Господи, її душу», — не те що я вірю в релігію, але це здавалося правильним. Потім пішов нагору.

Не знаю, чому саме від цієї дрібниці це прийшло; будь-хто може подумати, що достатньо було побачити її мертвою і віднести вниз востаннє, але ні; саме коли я побачив її капці в тій кімнаті, де вона лежала нагорі, я взяв їх і раптом зрозумів, що вона вже ніколи їх не взує. Я вже ніколи не спускаю вниз і не відмикатиму двері (а дивно, я ж усе одно її замкнув), і нічого цього вже не буде, ні доброго, ні поганого. Я раптом зрозумів, що вона померла, а померла означає: назавжди, зовсім-зовсім назавжди.

Отими останніми днями мені було шкода її (щойно я зрозумів, що вона не вдає), і я їй геть усе пробачив. Не тоді, коли вона була жива, а коли я зрозумів, що вона померла, я пробачив її остаточно. Усе повернулося. Я згадав, як усе почалося, як я тоді в Еннексі дивився, як вона виходить із дому чи переходить вулицю, і не міг усвідомити, як це сталося, що вона тепер там, унизу, мертва.

Це нагадувало кумедну мишоловку, яку я колись бачив: миша заходила в неї, і все починало рухатися, назад їй ходу не було, і вона йшла вперед, потрапляючи в дедалі хитріші й хитріші пастки, і так до кінця.

Я думав, який я був щасливий і що тих почуттів, які в мене були цими тижнями, у мене вже ніколи не буде.

Що більше я про те думав, то гіршим усе здавалося.

Настала північ, а я не міг заснути, мав увімкнути все світло, я не вірю в духів, але так мені було якось краще.

Я все думав про неї, про те, що, можливо, я винен, після того як вона зробила те, що зробила, і втратила мою повагу, потім я думав, що винна вона, що вона сама на все напо-

силася. Потім я взагалі не знав, що й думати, у моїй голові тільки гупало, і я розумів, що у Фостерсі вже не зможу жити. Хотілося поїхати і більше не повертатися.

Я подумав, що можу все продати й вирушити до Австралії. Але спочатку треба замести сліди. Це вже було занадто. Потім я тримав у думці поліцію. Я вирішив, що найкраще піти в поліцію і все розповісти. Навіть надягнув пальто і зібрався їхати.

Я подумав, що божеволію, довго стояв перед дзеркалом і шукав це на своєму обличчі. У мене була жахлива думка: я збожеволів, це всім помітно, всім, окрім мене. Я все згадував, як люди в Льюїсі, задавалося, дивились на мене інколи, як оті у приймальні лікаря. Вони всі розуміли, що я ненормальний.

Дійшло до другої години. Чомусь я почав думати, що її смерть — це якась помилка, може, вона просто заснула. То я мав спуститися перевірити. Це був жах. Щойно я зайшов до зовнішнього підвалу, як почав усяке уявляти. Наче вона може вискочити з кутка із сокирою. Чи взагалі виявиться, що її там немає — ніби вона зникла, хоча я все позамикав. Як у фільмі жахів.

Вона була там. Тихо лежала собі. Я її помацав. Вона була холодна, настільки холодна, що я аж здригнувся. Я досі не міг зрозуміти, що це правда, як це вона кілька годин тому була ще жива, а кілька днів тому ходила, малювала, плела. А тепер отаке.

Тоді щось ворухнулося в іншому кутку підвалу, позаду, за дверми. Мабуть, то був протяг. Щось у мені зламалося, я втратив розум і прожогом вискочив, перечепився через сходинку і вибіг з підвалу. Швидко замкнув двері вниз на два оберти, побіг у дім, замкнувши двері на всі засуви.

Через якийсь час мене перестало трусити, я заспокоївся. Але думав я тільки про одне, що це вже кінець, що я не зможу жити, коли вона отак буде внизу.

Тоді я надумав. Думка ця раз у раз поверталась, оце відчуття, що їй теж добре, що все те скінчилося, уже жодних хвилювань, не треба ховатися, не буде отих штучок, що хочеш кимось бути й не зможеш ніколи. Просто все скінчилося.

Мені залишилося тільки померти самому, а всі решта хай думають що собі хочуть. Оті, у приймальні, люди з Еннекса, тітка Енні, Мейбл – та всі. Я буду вже поза всім.

Я став міркувати, як це влаштувати. Можна було б поїхати до Льюїса, коли відчинятимуться крамниці, накупити аспірину і квітів, вона найдужче любила хризантеми. Тоді випити весь аспірин, піти вниз із квітами і лягти коло неї. А спочатку написати листа в поліцію. То вони нас там унизу знайдуть разом. Обоє будемо в Потойбіччі.

Нас поховають разом. Як Ромео і Джульєтту.

То буде справжня трагедія. Без ницості, огиди.

Якщо я так зроблю, мене, відповідно, поважатимуть. Якщо я знищу свої знімки, люди побачать, що я ніколи не робив їй нічого такого, усе буде істинна трагедія.

Я обдумав це, тоді пішов, узяв усі фотографії та негативи, приготувавшись щонайперше спалити їх звання.

Це вже скидалося на чіткий план. Принаймні з цим поки що все було зрозуміло.

Гроші були, але тепер мені до них було байдуже. Вони дістануться тітці Енні й Мейбл. Міранда все говорила про фонд порятунку дітей, але вона вже була майже несповна розуму. Усією цією благодійністю керують шахраї. То, імовірно, фонд порятунку його засновників, не інакше.

Я хотів такого, чого не купиш за жодні гроші. Коли б я справді був із таких, то я б узагалі не завдавав собі такого клопоту, ходив би по жінках, про яких можна прочитати на дошці оголошень на Паддингтоні й Сохо, і робив би, що мені хотілося. А щастя не купиш. Певне, я разів сто чув, як тітка Енні це казала. Ха-ха, завжди думав собі я, а чи не варто спочатку спробувати. Ну от і спробував.

Бо, хай там як, це все удача. Як тоталізатор – навіть і гірше, бо нема там ні добрих команд, ні поганих, ні ймовірних нічиїх. Навіть уявити годі, що з усього вийде. Просто А проти В, С проти D, а що таке оті А, В, С і D – хтозна. Ось тому я й ніколи не вірив у Бога. Думаю, ми просто комахи, живемо трохи, потім помираємо, та й по всьому. Нема в речах милосердя. Навіть Потойбіччя нема. Нічого нема.

Десь о третій я задрімав, то я налаштувався востаннє поспати, лежав у ліжку і мовби бачив усе перед собою, як їду до Льюїса, коли встану, повертаюся, розпалюю багаття, замикаюся (востаннє оглядаю мою колекцію), а тоді йду вниз. Вона чекає на мене там. У листі до поліції я напишу, що ми були закохані. Подвійне самогубство. Це буде «Кінець».

4

Але все вийшло доволі не так.

Я спав аж до десятої, і знову був чудовий день. Я поснідав, а тоді поїхав до Льюїса, купив аспірин і квіти, повернувся, пішов униз і тоді подумав, що треба ж востаннє глянути на її речі. І добре зробив. Я знайшов її щоденник, із якого видно, що вона ніколи мене не кохала, думала весь час тільки про себе та іншого чоловіка.

Отже, вийшло так, що я отямився і в мене з'явилися більш притомні думки, немовби я вчора ввечері бачив у всьому тільки погане, а зранку прокинувся зовсім іншим.

Ці думки прийшли до мене під час сніданку, не навмисне, вони просто з'явилися. Про те, як позбутися трупа. Я подумав, що коли за кілька годин не помру, то добре було б зробити те й те.

У мене було багато думок. Я хотів довести, що це можна зробити. І ніхто не дізнається.

Був чудовий ранок. Місцевість навколо Льюїса була дуже гарна.

Я подумав, що поведжуся так, ніби її вбив, але ж вона сама померла. На мою думку, від лікаря й користі особливої не було б. Усе зайшло надто далеко.

А ще був оцей ранок у Льюїсі, то був справжній збіг обставин, я проїжджав повз квіткову крамницю, а там, коли я зупинився на переході, дорогу перейшла дівчина в комбінезоні. На секунду в мене аж серце смикнулось, я подумав, що побачив привида: в неї було таке саме волосся, тільки коротше; я хочу сказати, що вона була того самого розміру і мала таку саму ходу, як Міранда. Я не міг очей від неї відвести, просто мусив припаркувати машину і пішов подивитися, куди вона пішла. І мені пощастило помітити, що пішла вона до «Вулворта». Там я пішов за нею і виявив її за касою у відділі солодошів.

Ну от, я повернувся з усім, пішов до Міранди, щоб, власне, розкласти квіти; я відчув, що настрої на все інше в мене пропав, і вирішив, що треба спочатку добре подумати, та й щоденник той я знайшов.

Дні минали, відтоді вже пройшло три тижні.

Звичайно, в мене більше ніколи не буде гості, хоча тітка й Мейбл вирішили там, в Австралії, і лишитися, і все було б нескладно.

А проте з цікавості я почав думати, які завдання ставить переді мною ота дівчина з «Вулворта». Живе вона в селі, по другий бік від Льюїса, у будиночку приблизно за чверть милі від автобусної зупинки. До її дому треба йти сільською вулицею. Як я сказав, було б можливо (коли б я не вивчив цього уроку). Вона не така красуня, як Міранда, проста продавщиця, але ж то й була раніше моя помилка, що я занадто високо замірявся, а мав би здогадатися, що ніколи не отримаю того, що хочу, від такої, як Міранда, з її отими всіма

штучками, претензіями і хитрощами. Мені потрібна така, яка б могла більше мене поважати. Хтось простенький, кого я міг би навчити.

Вона лежить у ящику, що я його зробив сам, під яблунями. Яму я копав три дні. Я думав, що тої ночі, коли я це зробив (пішов униз і поклав її в ящик, який зробив у зовнішній частині підвалу), збожеволію. Я зробив усе за наукою. Я спланував, що маю зробити, і не звертав уваги на свої природні почуття. Я не міг припустити і думки, що маю знову на неї подивитися, колись чув, що вони тоді зеленіють і беруться фіолетовими плямами, то я взяв дешеву ковдру, що її купив, і, тримаючи її перед собою, підійшов до ліжка, а тоді зразу накрив нею небіжчицю. Загорнув її разом із постілью, поклав у ящик і закріпив кришку шурупами. Запах я усунув фумігатором і вентилятором.

Тепер у кімнаті прибрано, вона як новенька.

Я покладаю те, що вона написала, разом із її пасмом на горіщі в залізну скриньку, яку не відімкнуть, доки я не помру, чого найближчі роки сорок чекати не випадає. Я ще не вирішив щодо Маріани (і знову М! Я чув, як її кликав начальник), цього разу це вже буде не кохання, це вже буде з цікавості до об'єкта і заради порівняння з іншим об'єктом; на ній, як уже сказано, я б хотів зосередитись і навчити дечого. Та й одяг підійде. Звичайно, я одразу себе правильно поставлю: поясню, хто головний і чого чекати.

Але це поки що тільки думка. Тільки пічку туди, наниз, сьогодні занесу, бо кімнату, в кожному разі, треба підсушити.

Літературно-художнє видання

ФАУЛЗ Джон

Колекціонер

Роман

Головний редактор *С. С. Скляр*
Завідувач редакції *Г. В. Сологуб*
Відповідальний за випуск *О. О. Григор'єва*
Редактор *Р. Є. Хворостяна*
Художній редактор *Т. О. Волошина*
Технічний редактор *І. О. Гнідая*
Коректор *Г. В. Фурса*

Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля»
Св. № ДК65 від 26.05.2000
61140, Харків-140, просп. Гагаріна, 20а
E-mail: corp@bookclub.ua

Видавництво Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля»
www.trade.bookclub.ua

ГУРТОВИЙ ПРОДАЖ КНИГ ВИДАВНИЦТВА

ХАРКІВ

ДП з іноземними інвестиціями
«Книжковий Клуб
“Клуб Сімейного Дозвілля”»

61140, м. Харків-140,
просп. Гагаріна, 20-А
тел/факс +38 (057) 703-44-57
e-mail: trade@bookclub.ua
www.trade.bookclub.ua

Київська філія

04073, м. Київ, просп. Московський, 6, кімн. 35,
тел. +38 (067) 575-27-55
e-mail: kyiv@bookclub.ua

Одеська філія

65017, м. Одеса, вул. Малиновського, 16-А, кімн. 109
тел. +38 (067) 572-44-28
e-mail: odessa@bookclub.ua

Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля»

служба роботи з клієнтами:

тел. +38 (057) 783-88-88

e-mail: support@bookclub.ua

Інтернет-магазин: www.bookclub.ua

«Книжковий клуб», з/с 84, Харків, 61001

Фаулз Дж.

Ф28 Колекціонер : роман / Джон Фаулз ; перекл. з англ. Г. Яновської ; худ. Г. Капустенко. — Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2015. — 304 с.

ISBN 978-966-14-9956-9 (PDF)

ISBN 978-0-224-60217-4 (англ.)

Фредерик Клегґ — нічим не примітний банківський клерк. Єдина його пристрасть — метелики. Впіймати, посадити під скло, зберегти їхню красу, щоб милуватися в будь-який момент... Але якось він знаходить екземпляр, набагато цікавіший за метеликів...

УДК 821.111
ББК 84.4Вел